

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Cahier 2017-9

Evaluatie Wet griffierechten burgerlijke zaken

De complexiteit van vereenvoudiging

M.T. Croes
J. van der Schaaf
F.P. van Tulder
D.J. Burema
D.E.G. Moolenaar
R.M. van Os
M.G.C.J. Beerthuisen

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Inhoud

Managementsamenvatting — 7

1 Inleiding — 9

- 1.1 Object en reikwijdte van studie — 9
 - 1.1.1 Kenmerken van de WTBZ — 9
 - 1.1.2 Kenmerken van de Wgbz — 10
 - 1.1.3 Aanleiding voor de evaluatie — 11
 - 1.1.4 Reikwijdte van de evaluatie — 12
- 1.2 Leeswijzer — 13

2 Wijze van evalueren en onderzoeksvragen — 15

- 2.1 *Theory Based Evaluation* — 15
- 2.2 Analyse van de beleidstheorie: de doelen van de Wgbz — 16
 - 2.2.1 Vereenvoudiging van het stelsel — 16
 - 2.2.2 Twee randvoorwaarden — 18
- 2.3 Overzicht van de in het kader van de Wgbz voorgenomen maatregelen — 19
- 2.4 De onderzoeksvragen — 20
 - 2.4.1 Onderzoeksvragen voortkomend uit de analyse van de beleidstheorie — 20
 - 2.4.2 Onderzoeksvragen voortkomend uit de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel Wgbz — 22
- 2.5 Data — 23

3 De Wgbz volgens rechters en administratief medewerkers — 25

- 3.1 De Wgbz in context — 25
- 3.2 Data, respons en analyse — 29
- 3.3 Werkproces gerechten: inning — 31
 - 3.3.1 Wel of niet 'betalen aan de poort' — 31
 - 3.3.2 Handhaving van de vier-wekentermijn — 33
 - 3.3.3 De vier-wekentermijn en doorlooptijden — 36
 - 3.3.4 Toepassing van de hardheidsclausule — 39
 - 3.3.5 Processuele consequenties – niet-ontvankelijk verklaringen en ontslag van instantie — 41
- 3.4 Werkproces gerechten: tariefstelsel — 43
 - 3.4.1 Werkwijze vaststellen hoogte tarief — 44
 - 3.4.2 Gewijzigde tariefstelling en procesvoering — 46
- 3.5 Gepercipieerde gevolgen voor rechtzoekenden — 48
- 3.6 Opvattingen over de Wgbz in context — 50
- 3.7 Samenvatting en conclusies — 53

4 De gevolgen van de invoering van de Wgbz volgens rechtshulpverleners — 57

- 4.1 Data en respons — 58
- 4.2 De inning van het griffierecht — 60
 - 4.2.1 'Betalen aan de poort': de betalingstermijn — 60
 - 4.2.2 Problemen met nota's voor het griffierecht — 61
 - 4.2.3 Problemen met de rekening-courant — 63
 - 4.2.4 Introductie van het LDCR — 64
 - 4.2.5 Niet-tijdige betaling van het griffierecht. De hardheidsclausule — 67

4.3	Tariefstelsel — 71
4.3.1	Problemen met de aanzegging — 71
4.3.2	Duidelijkheid tarieven — 73
4.4	Reacties van rechtzoekenden, rechtshulpverleners en de rechter — 77
4.4.1	Reactie van rechtzoekenden — 78
4.4.2	Reacties rechtshulpverleners: het debiteurenrisico — 88
4.4.3	Reactie van de rechter: de proceskostenveroordeling — 89
4.5	Algemeen oordeel over en verbetering van de Wgbz — 91
4.5.1	Algemeen oordeel — 91
4.5.2	Verbeteringen Wgbz — 93
4.6	Conclusie — 94

5 Hoogte van griffierechten en beroep op de rechter — 99

5.1	Vraagstelling — 99
5.2	Griffierechten: theorie en empirie — 99
5.2.1	Van theoretische noties... — 99
5.2.2	... naar empirische invulling — 101
5.2.3	Eerdere empirische bevindingen — 103
5.2.4	Ontwikkeling van griffierechten, 2001-2013 — 106
5.3	Andere mogelijke invloeden op het beroep op de rechter — 116
5.3.1	Maatschappelijke ontwikkelingen — 116
5.3.2	Wijzigingen in wet- en regelgeving — 122
5.4	Instroom: ontwikkeling en achtergronden — 123
5.4.1	Handelszaken in eerste aanleg — 126
5.4.2	Familiezaken in eerste aanleg — 134
5.4.3	Handelszaken in hoger beroep — 139
5.4.4	Familiezaken in hoger beroep — 143
5.5	Conclusies — 146
5.5.1	De ontwikkeling van de griffierechttarieven — 146
5.5.2	De invloed van maatschappelijke factoren en wet en regelgeving op het beroep op de rechter — 146
5.5.3	De invloed van griffierechttarieven op het beroep op de rechter — 148
5.5.4	Resultaten in het licht van de beleidstheorie — 152

6 Inkomsten van en uitgaven aan civiele rechtspraak — 153

6.1	Inkomsten uit griffierechten civiele zaken — 153
6.2	Inkomsten versus uitgaven aan civiele rechtspraak — 155
6.3	Conclusies — 156

7 Samenvatting — 159

7.1	Analyse van de beleidstheorie — 160
7.2	Bevindingen per onderzoeksvraag — 162

Management summary — 171

Literatuur — 173

Bijlagen

1	Samenstelling begeleidingscommissie — 177
2	Verantwoording verzameling en analyse van gegevens rechters en administratief medewerkers — 179
3	Verantwoording verzameling en analyse van gegevens juridische dienstverleners — 191

- 4 Afleiding en bewerking van gegevens in- en uitstroom zaken — 203
- 5 Ontwikkeling tarieven griffierecht en detail — 211
- 6 Wet en regelgeving met mogelijke gevolgen voor instroom zaken — 245
- 7 Econometrische schattingen — 247

Managementsamenvatting

De in dit onderzoek geëvalueerde Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wgbz) werd in twee fasen ingevoerd: de tariefswijzigingen per 1 november 2010 en de gewijzigde inning per 1 januari 2011. Voor het onderzoek zijn gegevens uit diverse bronnen gebruikt. Het gaat, naast de Kamerstukken over de wetgeving zelf, om enquêtes onder personeel van de Rechtspraak (rechters en griffiemedewerkers) en rechtshulpverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket) en gegevens over aantallen rechtszaken, inkomsten uit griffierechten en uitgaven afkomstig van de Rechtspraak. Daarnaast is informatie verzameld over overige relevante wet- en regelgeving en is statistische informatie vergaard over maatschappelijke ontwikkelingen die mogelijk van invloed waren op het beroep op de rechter.

Een wetsevaluatie richt zich in grote lijnen op drie cruciale vragen: welke *doelen* wil de wetgever bereiken, welke *maatregelen* neem hij daartoe – ofwel welke instrumenten zet hij daarvoor in – en wat zijn de *resultaten* daarvan in relatie tot de gestelde doelen?

De Wgbz beoogde in de eerste plaats een vereenvoudiging van het tot 2010 geldende complexe stelsel van griffierechten. Enerzijds ter vergroting van de transparantie van de met een beroep op de rechter gemoeide kosten. Anderzijds om een werklastvermindering voor de griffie van de gerechten te bewerkstelligen. Dit tweeledige doel diende te worden bereikt onder twee randvoorwaarden: het waarborgen van de toegang tot de rechter voor rechtzoekenden en het op peil houden van de uit de heffing van griffierechten voortvloeiende inkomsten met de kosten van de civiele rechtspraak. Bijkomend doel was door verhoging van de griffierechten in appel onnodige zaken te doen uitvallen.

Maatregelen

De wet behelsde de introductie van zes maatregelen.

Maatregel	Doel/randvoorwaarde
1 Vaste (geen procentuele) tarieven in alle zaken	Verhoging transparantie & reductie werklast
2 Vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen	Verhoging transparantie & reductie werklast & waarborgen toegang tot rechter
3 Afschaffing indebetstelling	Verhoging transparantie & reductie werklast
4 Inning griffierecht aan begin procedure	Reductie van werklast
5 Afschaffing inning proceskostenveroordeling door griffie	Reductie van werklast
6 Verhoging griffierecht in appenzaken	Via verhoging inkomsten uit griffierechten in appel totale inkomsten op peil houden en voorkomen onnodig beroep op appelrechter

Met gebruikmaking van *theory based evaluation* (TBE) zijn de achter deze maatregelen schuilgaande (gedrags)mechanismen achterhaald en geanalyseerd. Bij deze analyse gaat het om de vraag hoe de beleidsinterventie de beoogde effecten moest realiseren. Dit heeft geleid tot negen specifieke onderzoeksvragen. Hoofdstuk 7 geeft hierop de gedetailleerde beantwoording. Hieronder volgt een globale weergave van de resultaten.

Resultaten

Veel rechtsbijstandsverleners begrepen de ratio achter de vereenvoudigingsmaatregelen niet: een grote meerderheid van de geënuquëeerde advocaten en gerechtsdeurwaarders vond de tarieven ook onder de voorloper van de Wgbz al vaak of altijd duidelijk. Het oordeel over de vereenvoudiging van de tariefstructuur is neutraal tot licht positief. Dat ligt anders bij de wijzigingen in de inning van griffierechten: het 'betalen aan de poort'. De introductie van het 'betalen aan de poort' verliep niet zonder strubbelingen en haperingen. Het vereiste een aangepaste werkwijze, met verandering van regels rond inning en procesvoering. Dat bracht de noodzaak tot een flinke aanpassing aan de IT-systemen met zich mee. Het handhaven van het 'betalen aan de poort' verliep door deze invoeringsproblemen dan ook niet vlekkeloos. Vervolgens speelden twee andere aanpassingen in de sfeer van inning van griffierechten: de concentratie daarvan bij een nieuwe landelijke organisatie van het Landelijk Dienstencentrum voor de Rechtspraak (LDCR) begin 2012 en de invoering van een landelijke rekening-courant, die in september 2014 zijn beslag kreeg. Met een cumulatie van noodzakelijke systeem-aanpassingen als gevolg. Weliswaar zijn daarmee samenhangende problemen niet rechtstreeks op het conto van de Wgbz te schrijven, maar het belang van een adequate 'up to date' registratie van griffierechtbetalingen speelde door het 'betalen aan de poort' veel sterker.

De geënuquëeerden reageerden overwegend negatief op de vraag of de Wgbz, over het geheel genomen, een verbetering was. Bij de Rechtspraak reageerden rechters daarbij negatiever dan administratief medewerkers. Bij rechtshulpverleners waren gerechtsdeurwaarders het negatiefst, advocaten licht negatief en medewerkers van het Juridisch Loket juist overwegend positief.

De wijze waarop de veranderingen in griffierechtstarieven bij en rond de invoering van de Wgbz hebben uitgepakt is, in het licht van de beleidsmatige uitgangspunten bij het wetsvoorstel en de parlementaire discussie daarover, in een aantal opzichten opmerkelijk. De gemiddelde griffierechtstarieven bij handelszaken in eerste aanleg stegen, gecorrigeerd voor inflatie, tussen 2009 en 2012 met 43%. De stijging van de tarieven concentreert zich vooral bij handelszaken met een financieel belang tussen € 500 en € 5.000. Deze stijging heeft geleid tot een daling van de instroom van handelszaken bij de rechter tussen 2009 en 2012 met circa 20%.

Heel anders is het beeld van de gemiddelde tariefontwikkeling bij handelszaken in hoger beroep. Het gemiddelde griffierecht daalde hier tussen 2009 en 2012, gecorrigeerd voor inflatie, met 20%. Dat is het gevolg van de afschaffing van het procentuele tarief voor zaken met groot financieel belang, gecombineerd met de vaststelling van een nieuw relatief laag vast tarief voor deze zaken. Het beleidsmatige uitgangspunt van een verhoging van de tarieven in hoger beroep, mede ten behoeve van het beoogde doen uitvallen van onnodige appelzaken, blijkt dus bij handelszaken in de praktijk anders te hebben uitgepakt en per saldo tot een verhoging van het aantal appelzaken op dit terrein te hebben geleid. Bij familiezaken waren de ontwikkelingen in griffierechtstarieven in hoger beroep beter in overeenstemming met de door de wetgever geformuleerde beleidsmatige uitgangspunten.

Ten slotte: in samenhang met de griffierechtontwikkelingen zijn de inkomsten uit de griffierechttheffing in burgerlijke zaken rond de jaren van de invoering van de Wgbz duidelijk gestegen boven het niveau dat volgt uit het in de randvoorwaarde gestelde 'op peil blijven' met de uitgaven aan civiele rechtspraak.

1 Inleiding

Marnix Croes, Jacqueline van der Schaaf, Frank van Tulder en Dafna Burema

1.1 Object en reikwijdte van studie

De gang naar de rechter brengt voor rechtzoekenden kosten met zich mee. Eén van de kostenposten is het griffierecht: de kosten die het gerecht bij de procespartijen in rekening brengt. Op 30 september 2010 werd de Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wgbz) getekend. De wet trad in werking in twee fasen, deels per 1 november 2010 en deels per 1 januari 2011. De wet verving de Wet tarieven in burgerlijke zaken (WTBZ). Aan de totstandkoming van de wet was een lange procedure voorafgegaan: alleen de parlementaire behandeling vergde al bijna twee jaar.

De Wgbz vormt het onderwerp van dit evaluatieonderzoek, verricht op aanvraag van het ministerie van Veiligheid en Justitie en de Raad voor de rechtspraak en uitgevoerd door onderzoekers van het WODC en de Raad. Hoewel de afzonderlijke hoofdstukken de namen van de voor de tekst verantwoordelijke auteurs vermelden, komt het gehele rapport voor de verantwoordelijkheid van het onderzoeksteam.

Dit eerste hoofdstuk presenteert een overzicht van de met de Wgbz ingevoerde veranderingen naast de aanleiding tot en de reikwijdte van de evaluatie. Het is een complex geheel. Vandaar de titel van deze studie: de complexiteit van vereenvoudiging.

1.1.1 Kenmerken van de WTBZ

Kenmerken van het oude griffierechtenstelsel onder de WTBZ¹ waren:

- Eisers en verzoekers die een zaak bij de rechter aanbrachten, moesten griffierecht betalen. Hetzelfde gold, met uitzondering van kantonzaken, ook voor de bij de behandeling van de zaak verschenen gedaagde dan wel de indiener van een verweerschrift.
- Het griffierecht was ingedeeld in 38 verschillende categorieën inclusief de voor bepaalde administratieve handelingen verschuldigde rechten. Er werd voor de vaststelling onderscheid gemaakt naar:
 - het soort zaak;
 - de instantie waar de zaak diende;
 - de hoogte van de vordering. Het griffierecht werd vastgesteld als een percentage van de hoogte van de vordering (boven de € 11.345) met daarbij minimum- en maximumbedragen. Voor zaken met een onbepaalde waarde waren vaste bedragen vastgesteld.²
- De WTBZ kende gelijke tarieven voor natuurlijke en rechtspersonen die als eiser of verzoeker een zaak bij de rechter aanbrachten. In enkele gevallen betaalden natuurlijke en rechtspersonen verschillende bedragen voor vergelijkbare zaken: dit gold voor kantonzaken met een onbepaald financieel belang en voor zaken met een groot financieel belang.

¹ Zie voor de wetsgeschiedenis: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001852/2010-11-01/0/informatie> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

² Tussen 2001 en november 2010 zijn de griffierechtstarieven in civiele zaken overwegend alleen aan de inflatie aangepast (jaarlijks per 1 februari). Daarnaast zijn in 2004 enige kleine aanpassingen doorgevoerd.

- Voor on- en minvermogenden was er een (gedeeltelijke) vrijstelling: de 'indebetstelling'. Indien met een toevoeging op grond van de Wet op de rechtsbijstand werd geprocedeerd, bracht de griffie aan de burger een kwart (onvermogenden) of de helft (minvermogenden) van het verschuldigde griffierecht in rekening. Het gehele verschuldigde griffierecht werd ingevorderd van de tegenpartij als die in de kosten van het geding werd veroordeeld, de winnende on- of minvermogende kreeg dan het door hem betaalde (deel van het) griffierecht terug.
- Er waren bijzondere griffierechttarieven voor bepaalde soorten zaken, zoals zaken waarin de eis enkel strekte tot betaling van loon en zaken betreffende het personen- en familierecht. Het kort geding kende ook een eigen tarief.
- Er was niet wettelijk vastgelegd binnen welke termijn het verschuldigde griffierecht moest worden betaald. Er waren geen processuele consequenties van niet-tijdige betaling.

In de uitvoering van de WTBZ speelden de griffies van de gerechten een centrale rol en zij werden verondersteld hier flink door te worden belast. Bij veel zaken was het namelijk niet eenvoudig om de omvang van het gevorderde bedrag vast te stellen, bovendien leidde een eisvermeerdering tot een hoger verschuldigd griffierechttarief en dus tot extra werkzaamheden. De indebetstelling droeg ook bij aan de administratieve belasting. Eerst moest de hoogte van het griffierecht worden vastgesteld aan de hand van het soort zaak en de vastgestelde waarde van de vordering. Afhankelijk van de hoogte van de vrijstelling moest daarna het te betalen griffierecht worden bepaald. Bij een veroordeling van de wederpartij in de kosten van het geschil moest het resterende deel van het oorspronkelijk vastgestelde tarief (het in debet gestelde deel) vervolgens van deze partij worden gevorderd. Samenvattend kan worden gesteld dat het oude griffierechtensysteem een grote verscheidenheid aan tarieven kende en daardoor ondoorzichtig was. Het werd in samenhang hiermee verondersteld een flinke administratieve belasting voor de griffie te vormen. Met de invoering van de Wgbz beoogde de wetgever hier verandering in te brengen.

1.1.2 Kenmerken van de Wgbz

Kenmerken van het griffierechtensysteem onder de Wgbz³ zijn:

- Voor de rechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad bestaan er vaste griffierechttarieven op basis van de onderliggende waarde van de vordering of aangeboden schadeloosstelling. Aan de hand daarvan wordt het griffierecht ingedeeld in twee of drie categorieën. Een vermeerdering van de eis of het verzoek leidt zo niet meer automatisch tot een verhoging van het griffierecht, zo lang de vordering of het verzoek binnen de desbetreffende categorie blijft vallen.
- Per categorie is er een vast tarief voor natuurlijke personen en een vast tarief voor rechtspersonen.
- De indebetstelling is afgeschaft. In plaats daarvan bestaan er vaste lage tarieven voor on- en minvermogenden.
- Het griffierecht wordt sinds 1 januari 2011 geïnd aan het begin van de procedure ('betalen aan de poort'). Dit houdt in dat binnen vier weken betaling van het griffierecht plaats dient te vinden. Deze vier-wekentermijn geldt voor verzoekers vanaf de datum van het indienen van een verzoekschrift en voor de verweerder vanaf het indienen van het verweerschrift. Bij dagvaardingen geldt de betalings-termijn voor de eiser vanaf de eerste uitroeping van de zaak en voor de gedaagde

³ Zie voor de wettekst: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0028899/2016-01-01> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

vanaf de datum van verschijning in het geding. Zolang het griffierecht niet is voldaan, dient volgens de Wgbz een zaak in beginsel te worden aangehouden.

- Het niet op tijd betalen van het griffierecht heeft processuele consequenties gekregen. Bij zaken die worden ingeleid met een dagvaarding, vindt de procedure geen doorgang zolang de eiser het griffierecht niet heeft voldaan. De zaak wordt gedurende een termijn van vier weken aanhouden, binnen deze termijn moet het griffierecht worden betaald. Gebeurt dat niet, dan wordt de gedaagde ontslag van instantie verleend en wordt de eiser veroordeeld in de kosten.
- Voor handelszaken die voor de afdeling civiel van de rechtbank dienen, geldt nu dat de rechter de zaak aanhoudt zolang de gedaagde die schriftelijk verweer voert het griffierecht niet heeft voldaan. Laat hij de termijn van vier weken verstrijken, dan wordt tegen hem verstek verleend en wordt de eis of vordering toegewezen. Ook wordt hij veroordeeld in de kosten.⁴ Voor gedaagden geldt dat zij het verstek wegens niet-tijdige betaling kunnen zuiveren zolang de einduitspraak er nog niet ligt. Is die einduitspraak er wel, dan kan men verzet aantekenen tegen het verstekvonnis.
- In zaken die worden ingeleid met een verzoekschrift houdt de rechter de zaak eveneens aan zolang de verzoeker het griffierecht niet heeft voldaan. De laatste wordt niet-ontvankelijk verklaard indien dit niet binnen vier weken na de indiening van het verzoekschrift is gebeurd. Wanneer de verweerder het griffierecht niet binnen vier weken na de indiening van zijn verweerschrift heeft voldaan, betreft de rechter dit verweerschrift niet bij zijn beslissing op het verzoek. De rechter kan desondanks wel rekening houden met hetgeen bij de rechtszitting door de verweerder mondeling naar voren wordt gebracht.
- In eerste aanleg kan een eiser of verzoeker na afwijzing door niet-tijdige betaling de zaak opnieuw starten. Dit is niet het geval in hoger beroep. Wanneer de termijn van drie maanden voor het instellen van hoger beroep is verstreken, kan geen rechtsmiddel meer worden aangewend (Van den Bergh, 2012).
- In de wet is voorzien in een hardheidsclausule op basis waarvan de rechter de processuele consequenties van niet-tijdige betaling van het griffierecht buiten toepassing kan laten. Indien de rechter van oordeel is dat aanhouding van de zaak – gelet op het belang van de betrokkenen bij toegang tot de rechter – zou leiden tot een onbillijke situatie, dan kan hij de behandeling van de zaak al binnen of na verloop van de betalingstermijn voortzetten, ook al is het griffierecht op dat moment nog niet voldaan. Bij toepassing van de hardheidsclausule blijft het griffierecht verschuldigd.
- Uitzonderingen op de betaling vooraf zijn de spoedeisende procedures, zoals het kort geding en de procedure tot beslagverlof. Voor de gedaagde en verwerende partij in procedures voor de kantonrechter is blijven gelden dat zij geen griffierecht zijn verschuldigd.
- Ten opzichte van de tarieven van het griffierecht in eerste aanleg is het griffierechtstarief voor hoger beroepszaken verhoogd.⁵

1.1.3 Aanleiding voor de evaluatie

Het wetsvoorstel Wgbz riep bij de behandeling in het parlement veel reacties op.⁶ De leden van de Eerste en Tweede Kamer onderschreven dat het oude griffierech-

⁴ In dit rapport wordt ontslag van instantie of niet-ontvankelijkheid vanwege niet tijdig betaalde griffierechten gemakshalve een 'afwijzing' van de zaak door niet tijdige betaling genoemd.

⁵ De tarieven zijn bij de competentiegrenswijziging medio 2011 opnieuw aangepast. Daarna heeft jaarlijks per 1 januari een aanpassing aan de inflatie plaatsgevonden.

⁶ Zie de stukken in: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/31758> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

tenstelsel eenvoudiger moest worden ingericht, maar zagen een aantal problemen met het nieuwe stelsel.

- Het werd als problematisch ervaren dat de griffierechtverhoging voor rechtspersonen via de proceskostenveroordeling ook een uitwerking op natuurlijke personen zou hebben.⁷ Uit cijfers van de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) was namelijk gebleken dat meer dan 90% van de bij de kantonrechter aangebrachte incassozaken verstekzaken waren. Het zou hierbij gaan om mensen die vaak al met problematische schulden te kampen hebben en door de proceskostenveroordeling de hogere griffierechten van de rechtspersonen moeten betalen.
- Er werden problemen verwacht met het innen van griffierechten aan het begin van de procedure. Men vroeg zich af of de doorlooptijden niet langer zouden worden aangezien de rechter zaken steeds zou moeten aanhouden omdat de griffierechten nog niet waren betaald.
- Het werd als disproportioneel gezien om iemand die niet op tijd het griffierecht had betaald de mogelijkheid te ontzeggen het geding aan de rechter voor te leggen of verweer te voeren.
- De inning en verrekening van de proceskostenveroordeling voor zaken waarin geprocedeerd werd met een toevoeging geschiedde onder de WTBZ door de griffie. In verband met de afschaffing van de indebetstelling voor on- en minvermogenenden zijn zij onder het nieuwe stelsel zelf verantwoordelijk voor het incasseren van de proceskostenveroordeling. Dit zou problematisch kunnen zijn voor rechtzoekenden die van gesubsidieerde rechtsbijstand afhankelijk zijn.
- Verwacht werd dat het incassorisico van het griffierecht zich zou verplaatsen van de griffie naar de advocaat. De advocaat zou het griffierecht kunnen voorschieten met het risico dat dit door zijn cliënt onbetaald bleef.
- De hogere griffierechtstarieven die in het kader van de Wgbz zouden gaan gelden bij de gerechtshoven en de Hoge Raad, zouden de toegang tot het recht in hoger beroep en in cassatie kunnen belemmeren. Dit zou met name gelden voor de minder draagkrachtigen.

Naar aanleiding van de discussie waartoe het wetsvoorstel in met name de Eerste Kamer aanleiding gaf, zegde de minister van Justitie toe de wet binnen vijf jaar na de inwerkingtreding te zullen evalueren. De onderhavige evaluatie vloeit uit deze toezegging voort.

1.1.4 Reikwijdte van de evaluatie

Bij deze evaluatie is de Reparatiwet griffierechten burgerlijke zaken (*Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* 2013, 92) mede in aanmerking genomen. Met de Reparatiwet werden grotendeels technische wijzigingen doorgevoerd (zoals verkeerde verwijzingen naar andere wetsartikelen) en procedurele onduidelijkheden opgelost. Zo werd de terminologie in de Reparatiwet gewijzigd van 'rechtspersoon' naar 'niet-natuurlijke persoon'. Dat betekent dat het sindsdien duidelijk is dat commanditaire vennootschappen, maatschappen en VOF'en hetzelfde tarief als rechtspersonen dienen te betalen.

Daarnaast kende de Reparatiwet ook een belangrijke inhoudelijke verandering. Dit gold de regeling van de proceskostenveroordeling in zaken waarin rechtspersonen tegen natuurlijke personen procederen. De oorspronkelijke tekst van de Wgbz bepaalde dat in het ongelijk gestelde natuurlijke persoon via de proceskostenveroor-

⁷ De wijziging van de competentiegrens van de kantonrechter per 1 juli 2011 en de daarmee gepaard gaande verhoging van het griffierecht in incassozaken vanaf € 500 zette deze kwestie extra aan.

deling tot betaling van het hogere griffierecht voor rechtspersonen zou worden veroordeeld. Met de Reparatiwet heeft de rechter de mogelijkheid gekregen om in bepaalde gevallen burgers die in de kosten zijn veroordeeld tegemoet te komen. De rechter kan nu namelijk bepalen dat het griffierecht van de in het gelijk gestelde partij, dat in het kader van de proceskostenveroordeling betaald moet worden door de in het ongelijk gestelde partij, niet hoger is dan het griffierecht dat van deze laatste partij reeds was geheven. Gaat het om een zaak voor de kantonrechter (waarin de gedaagde geen griffierecht betaalt) dan kan de in het ongelijk gestelde gedaagde worden veroordeeld tot betaling van het griffierecht van de eiser tot maximaal het bedrag van het griffierecht dat gedaagde verschuldigd zou zijn geweest als hij de eiser was geweest. De rechter kan besluiten tot een dergelijke niet volledige vergoeding van de proceskosten van de in het gelijk gestelde partij indien hij van oordeel is dat veroordeling tot betaling van het volledige griffierecht – gelet op de proceshouding van de in het gelijk gestelde partij – leidt tot een onbillijkheid van overwegende aard. Tot die proceshouding kan ook het instellen van de procedure behoren, bijvoorbeeld wanneer niet eerst is geprobeerd op een minnelijke wijze uit het geschil te komen.⁸ De gevolgen van deze inhoudelijke wijzigingen maken ook deel van de onderhavige evaluatie uit.

1.2 Leeswijzer

De opbouw van dit rapport is als volgt. In hoofdstuk 2 worden het type evaluatie, de onderzoeksvragen en de onderzoeksmethoden behandeld. Hoofdstuk 3 behandelt de Wgbz vanuit het perspectief van de gerechten (administratief personeel en rechters). Centraal daarin staat de wijze waarop de gerechten de Wgbz uitvoeren en de gevolgen die de introductie van de wet had voor de gang van zaken bij de gerechten. De aandacht gaat daarbij vooral uit naar de gewijzigde manier van inning ('betalen aan de poort') en de gevolgen van de gewijzigde tariefstelling. De gegevens die hiervoor zijn gebruikt, zijn verzameld met behulp van een enquête onder administratieve medewerkers en rechters.

Hoofdstuk 4 behandelt deels dezelfde onderzoeksvragen die eerder in hoofdstuk 3 aan de orde kwamen, alleen is ditmaal het perspectief van de rechtshulpverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en juridische medewerkers van het Juridisch Loket) leidend. De gegevens die hiervoor zullen worden gebruikt, zijn verzameld met behulp van enquêtes onder de rechtshulpverleners.

Hoofdstuk 5 behandelt de veranderingen in de vraag naar rechtspraak als gevolg van de griffierechtwijzigingen in het kader van de Wgbz. Dit gebeurt in de eerste plaats op basis van de cijfers over de instroom van zaken, daarnaast worden tal van andere gegevens gebruikt.

Hoofdstuk 6 richt zich op de inkomsten uit de griffierechtheffing en de uitgaven aan civiele rechtspraak. De gegevens die hiervoor worden gebruikt, zijn ontleend aan de financiële administratie van de rechtspraak.

Het rapport besluit met een leesvervangende samenvatting.

⁸ Memorie van toelichting. *Kamerstukken II* 2011/12, 33 108, nr.3.

2 Wijze van evalueren en onderzoeksvragen

Marnix Croes en Jacqueline van der Schaaf

Dit hoofdstuk beschrijft hoe we bij de evaluatie tewerk gaan. De reconstructie van de beleidstheorie, dat zijn de gedachten die ten grondslag lagen aan de Wgbz, neemt hierbij een belangrijke plaats in. Na die toelichting volgt een analyse van de beleidstheorie en de daaruit af te leiden doelen van de Wgbz. Het hoofdstuk besluit met de formulering van twee groepen onderzoeksvragen. De ene groep heeft betrekking op de uit de beleidstheorie afgeleide doelen van de Wgbz, de andere groep komt voort uit de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel en reflecteert daarmee de maatschappelijke belangstelling voor de (neven)effecten van de wet.

2.1 *Theory Based Evaluation*

Wetsevaluaties zijn er in soorten en maten. De door ons gemaakte keuze voor de wijze van evalueren verdient daarom een nadere toelichting. De keus is gevallen op een methode die bekend staat onder de naam *Theory Based Evaluation* (TBE), een loot aan de stam van de beleidsevaluaties die de afgelopen decennia in zwang is geraakt. TBE is gekozen omdat de Wgbz is ingezet als een beleidsinstrument: de wet introduceerde maatregelen die bedoeld zijn om de (onbevredigende) praktijk te beïnvloeden, zodat bepaalde doelen zouden worden gerealiseerd. De veronderstellingen waarop deze maatregelen waren gebaseerd (ofwel: de beleidstheorie) zijn in dit verband van belang: zij bieden een kader voor de beoordeling van de resultaten van de met de wet geïntroduceerde maatregelen. Juist binnen TBE heeft de analyse van de beleidstheorie een belangrijke plaats.

In het *Evalsed Sourcebook* van de Europese Commissie, een handboek bedoeld als ondersteuning bij de toepassing van beleidsevaluaties, wordt TBE omschreven als een benadering

'in which attention is paid to theories of policy makers, programme managers or other stakeholders, i.e., collections of assumptions, and hypotheses – empirically testable – that are logically linked together. These theories can express an intervention logic of a policy: policy actions, by allocating (spending) certain financial resources (the inputs) aim to produce planned outputs through which intended outcomes in terms of people's well-being and progress are expected to be achieved. The actual outcomes will depend both on policy effectiveness and on other factors affecting outcomes, including the context. An essential element of policy effectiveness is the mechanisms that make the intervention work. Mechanisms are not the input-output-outcome chain, the logic model or statistical equations. They concern amongst others beliefs, desires, cognitions and other decision-making processes that influence behavioural choices and actions. Theory based evaluation explores the mechanisms which policy makers believe make the policy effective and compares these with research based evidence.' (EC 2013, p. 51-52)

TBE is, kortom, gericht op het reconstrueren van de beleidstheorie, de gedachten achter een beleidsmaatregel of beleidsmaatregelen. TBE kan behulpzaam zijn bij de reconstructie van deze gedachten en van de mechanismen die worden ingezet om

gedragsveranderingen te bewerkstelligen. Zo wordt helder wat de nagestreefde doelen en de (daartoe) genomen beleidsmaatregelen waren. Binnen TBE zijn er grofweg drie methoden om de beleidstheorie te reconstrueren: *realist(ic) evaluation* (Pawson & Sridharan, 2010), *contribution analysis* (Mayne, 2008), en de *policy-scientific approach* (Leeuw 1991, 2003). Wij hebben voor de laatste methode gekozen omdat bij de toepassing ervan de nadruk ligt op het gebruik van officiële documenten. Bij wetgevingstrajecten zijn deze ruimschoots beschikbaar en zij lenen zich goed voor een inhoudsanalyse gericht op de gedachte-wereld achter de beleidsmaatregelen.

2.2 Analyse van de beleidstheorie: de doelen van de Wgbz

Wat waren de doelen die de wetgever met de introductie van de Wgbz trachtte te realiseren? Bij de onderstaande reconstructie van de beleidstheorie onderscheiden we enerzijds directe, materiële doelen en anderzijds randvoorwaardelijke doelen. Het rangschikken van de term 'randvoorwaarde' onder de kop 'doelen' kan op het eerste gezicht bevreemden. Maar het realiseren van de voor de directe doelen noodzakelijk geachte voorwaarden valt wel degelijk als zodanig te beschouwen.

2.2.1 Vereenvoudiging van het stelsel

De memorie van toelichting van de Wgbz omschrijft de doelstelling van de wet als volgt: 'Het wetsvoorstel beoogt het griffierechtenstelsel voor civiele zaken te vereenvoudigen.'⁹ Deze beoogde vereenvoudiging van het griffierechtsstelsel had een tweeledig karakter. Enerzijds moest een grotere transparantie van de griffierecht-heffing voor de rechtzoekende en diens eventuele rechtsbijstandverlener resulteren in een grotere zekerheid over de hoogte van de griffierechten bij het aanhangig maken of het betrokken raken bij een rechtszaak. Anderzijds moest een vereenvoudiging de taken van de griffie rond de uitvoering vergemakkelijken en dus werk besparen. De voornaamste maatregelen die (met inachtneming van de voornoemde randvoorwaarden) aan deze doelen moesten bijdragen, waren:

- a de vaststelling van vaste tarieven in alle zaken in plaats van de berekening van het griffierecht als percentage van de vordering of het verzoek (percentage-regeling);
- b de invoering van een vast laag tarief voor personen met weinig financiële mid-delen, onder gelijktijdige afschaffing van de regeling inzake de indebetstelling;
- c de introductie in het griffierechtenstelsel van het uitgangspunt van inning van het griffierecht aan het begin van de procedure;
- d het schrappen van artikel 243 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvorde-ring (Rv): de inning van de proceskostenveroordeling door de griffie.¹⁰

De onder a genoemde maatregel, de afschaffing van de percentageregeling en de invoering van vaste tarieven voor het griffierecht, zou aan beide pijlers van de vereenvoudiging bijdragen:

'Door de vaststelling van vaste tarieven en het gelijktijdig schrappen van de diverse bijzondere tarieven voor bepaalde soorten zaken en het eigen tarief voor het kort geding, alsmede de percentageregeling wordt de transparantie van het

⁹ Memorie van toelichting. *Kamerstukken II* 2008/09, 31 758, nr. 3.

¹⁰ Ibid.

griffierechtenstelsel vergroot. De rechtszoekende en zijn rechtshulpverlener, alsmede de met de heffing van het griffierecht belaste griffies kunnen nu in een oogopslag zien welk griffierecht verschuldigd is.¹¹

De introductie van de vaste tarieven zou daarbij niet meer automatisch leiden tot verhoging van het griffierecht bij vermeerdering van de eis of het verzoek.

'Voorts zal een vermeerdering van de eis of het verzoek in het nieuwe griffierechtenstelsel niet steeds leiden tot een verhoging van het griffierecht. Dit doet zich onder de nieuwe regeling slechts voor indien de vordering of het verzoek strekt tot betaling van een geldsom en de eis of het verzoek na de vermeerdering – op basis van de in de bijlage van de wet opgenomen tabel – valt binnen een andere categorie, waarvoor een hoger tarief verschuldigd is.'¹²

De onder b genoemde maatregelen – zowel het vaste lage tarief voor personen met weinig financiële middelen als de afschaffing van de indebetstelling – waren eveneens op de vereenvoudiging van het griffierechtstelsel gericht:

'Onder de huidige regeling kan een indebetstelling worden teruggedraaid indien de persoon als gevolg van het winnen van de procedure niet langer als on- of minvermogend wordt aangemerkt [...] op basis van de nieuwe regeling [zal] de toekenning van een laag tarief voor onvermogenen niet meer teruggedraaid worden.'¹³

De maatregelen onder a en b werden daarbij gezien als een aan twee zijden snijdend zwaard omdat zij tevens de gebruiksvriendelijkheid van het stelsel voor de griffie moesten verhogen en daarmee haar werklast moesten verminderen.¹⁴

Twee maatregelen die specifiek een verhoging van de gebruiksvriendelijkheid en daarmee de vermindering van de werklast voor de griffie tot doel hadden, waren de invoering van de innig van de griffierechten aan het begin van de procedure (maatregel c); en de afschaffing van de inning van de proceskostenveroordeling door de griffie wanneer de winnende partij had geprocedeerd met een toevoeging (maatregel d). Beide maatregelen moesten voorkomen dat de gerechten nog langer achter onbetaalde rekeningen zouden moeten aanjagen.

Naast de reeds behandelde maatregelen a tot en met d noemde de memorie van toelichting nog een maatregel e:

'e. het schrappen van de regeling inzake de honorering van advocaten en de begrotingsprocedure voor advocaten ingevolge de artikelen 29 tot en met 40 WTBZ.'¹⁵

Veronderstelde effecten van deze maatregel werden echter niet genoemd. De ingreep zou slechts zijn voorgenomen omdat de bestaande regeling als verouderd gold en in de praktijk niet meer zou worden gebruikt.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

2.2.2 Twee randvoorwaarden

Bij het realiseren van de vereenvoudiging van het griffierechtenstelsel moest worden voldaan aan twee randvoorwaarden:

'[...] de toegang tot het recht voor de burger [...] [moet] gewaarborgd blijven en [...] de overheidsinkomsten uit de heffing van griffierechten [moeten] op peil [...] blijven met de kosten van de rechtspraak.'¹⁶

Deze twee voorwaarden moesten via twee verschillende maatregelen gestalte krijgen. Het waarborgen van de toegang tot het recht moest gebeuren door voor de categorie minderdraagkrachtigen een vast laag tarief te introduceren. Het op peil houden van de inkomsten uit de griffierechtheffing met de uitgaven aan rechtspraak zou worden gerealiseerd door de verhoging van het griffierecht in hoger beroeps- en cassatiezaken. Er bestond een verband tussen beide maatregelen, want wat ergens werd uitgegeven, moest elders worden bespaard. Tegenover de Eerste Kamer verklaarde de minister dit:

'De heffing van hogere tarieven in hoger beroep en cassatie moet in de eerste plaats gezien worden tegen de achtergrond van de eerder genoemde bij de inrichting van het nieuwe griffierechtenstelsel gehanteerde randvoorwaarden. De overheidsinkomsten uit de heffing van griffierechten dienden op peil te blijven, terwijl tegelijkertijd de toegang tot de rechter ook in het nieuwe griffierechtenstelsel verzekerd zou zijn. Om dit laatste te kunnen waarborgen zijn de tarieven vooral in eerste aanleg en met name voor natuurlijke personen zo laag mogelijk gehouden. Dit heeft – in verband met de budgettaire voorwaarde – wel als effect gehad dat de tarieven die in hoger beroep en cassatie worden geheven aanmerkelijk hoger liggen dan de tarieven die worden geheven in eerste aanleg.'¹⁷

De hogere griffierechten in hoger beroep en cassatie dienden daarbij nog bijkomend doel. Zij vormden 'een financiële prikkel gericht op het voorkomen van onnodig gebruik van de rechtspraak'.¹⁸ Hoewel het beïnvloeden van procedeedrag geen hoofddoel van de inrichting van het nieuwe griffierechtenstelsel was,¹⁹ werd van de verhoging van het griffierecht in hoger beroep en cassatie wel verwacht dat het zaken zou doen uitvallen.²⁰ Dit was ook de bedoeling voor zover het 'onnodige zaken' betrof, procedures die op een andere wijze zouden kunnen worden afgedaan dan met een gang naar de rechter.²¹ Juist het doen uitvallen van de onnodige zaken rechtsvaardigde volgens de minister het gebruik van de financiële prikkel.²²

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Nota naar aanleiding van het verslag (31-8-2010). *Kamerstukken I* 2009/10, 31 758, nr. E.

¹⁸ Memorie van toelichting. *Kamerstukken II* 2008/09, 31 758, nr. 3.

¹⁹ Memorie van antwoord (11 juni 2010). *Kamerstukken I* 2009/10, 31 758, nr. C.

²⁰ Verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden (9 november 2010). *Kamerstukken II* 2010/11, 32 500 VI, nr. 11.

²¹ Sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw worden de procedures die op andere wijze (bijvoorbeeld met behulp van alternative dispute resolution of door partijen onderling) dan met een gang naar de rechter hadden kunnen worden afgedaan als onnodig gebruik van de rechtspraak aangemerkt (Brief Minister en Staatssecretaris van Justitie aan de Tweede Kamer (19 november 1999). De betekenis van dat begrip is sindsdien niet veranderd (zie bijvoorbeeld Innovatieagenda rechtsbestel, *Kamerstukken II* 2011/12, 33 071, nr. 5).

²² Nota naar aanleiding van het verslag (8 juli 2009). *Kamerstukken II* 2008/09, 31 758, nr. 6.; memorie van antwoord (11-6-2010). *Kamerstukken I* 2009/10, 31 758, nr. C.

2.3 Overzicht van de in het kader van de Wgbz voorgenomen maatregelen

Tabel 2.1 geeft een samenvattend schematisch overzicht van de in het kader van de Wgbz voorgenomen maatregelen, de daarmee nagestreefde doelen c.q. randvoorwaarden, de mechanismen die hiertoe moesten leiden en de met deze mechanismen geassocieerde onderzoeksvraag. De eerste vier onderzoeksvragen, die in paragraaf 2.4.1 worden behandeld, volgen uit de mechanismen in dit overzicht.

Tabel 2.1 Overzicht van de maatregelen, doelen, randvoorwaarden en mechanismen

Maatregel	Doel/randvoorwaarde	Mechanisme	Onderzoeksvraag
Vaste tarieven in alle zaken (a)	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	1
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie	2
Vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen (b1)	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	1
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie	2
	Waarborgen toegang tot de rechter voor personen met weinig financiële middelen	Vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen waarborgt de toegang tot de rechter	4
Afschaffing indebetstelling (b2)	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	1
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten en reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie	2
Inning van het griffierecht aan het begin van de procedure (c)	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten en reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie	2

Maatregel	Doel/randvoorwaarde	Mechanisme	Onderzoeksvraag
Afschaffing inning proceskostenveroordeling door de griffie (d)	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee hoeveelheid werk voor de griffie	2
Schrappen regeling honorering advocaten en begrotingsprocedure (e)	Buitenwerkingstellen verouderde regelgeving (WTBZ, art. 29-40, 58)	Intrekken WTBZ, niet opnemen regeling in Wgbz	
Verhoging griffierecht in appelzaken (f)	Verhoging opbrengst griffierechtheffing in appelzaken om inkomsten uit griffierechtheffing op peil te houden met de uitgaven aan rechtspraak	Prijsverhoging griffierechten appelzaken leidt tot meer inkomsten uit griffierechtheffing in appelzaken zodat inkomsten uit griffierechtheffing op peil blijven met de uitgaven aan rechtspraak	3
	Voorkomen onnodig beroep op de appelrechter	Prijsverhoging griffierechten appelzaken beïnvloedt kosten-/batenafweging rechtzoekenden bij onnodige gang naar de appelrechter	4

Maatregel b is opgesplitst in de maatregelen b1 en b2 omdat het feitelijk om twee afzonderlijke beleidsinterventies gaat.

Benadrukt zij dat de in tabel 2.1 weergegeven maatregelen de stand van de voornemens van de wetgever was ten tijde van de indiening van het wetsvoorstel Wgbz. In de daaropvolgende discussie met de Tweede Kamer kwam de minister terug op het plan om de regeling honorering advocaten en de begrotingsprocedure te schrappen. Inmiddels was duidelijk geworden dat de regeling in de praktijk toch nog werd toegepast en dat het zonder meer schrappen ervan daardoor niet mogelijk was. De WTBZ zou daarom niet meer integraal worden ingetrokken, de artikelen 29 tot en met 40 en 58 zouden in werking actief blijven.²³ Maatregel e in tabel 1 kwam daarmee te vervallen.

2.4 De onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen in paragraaf 2.4.1 zijn afgeleid uit de hierboven geanalyseerde beleidstheorie en hebben betrekking op de doelen die met de introductie van de Wgbz werden beoogd. De onderzoeksvragen in paragraaf 2.4.2 zijn afgeleid uit de parlementaire behandeling van de wet. De vragen en bezwaren van het parlement reflecteren niet alleen de maatschappelijke belangstelling voor de (neven)effecten van de wet, maar vormden tevens de aanzet voor de evaluatie ervan. Het ligt daarom voor de hand de onderzoeksvragen mede daarop te baseren.

2.4.1 Onderzoeksvragen voortkomend uit de analyse van de beleidstheorie

De onderzoeksvragen die uit de analyse van de beleidstheorie zijn afgeleid, zijn geconcentreerd op de mechanismen die achter de verschillende beleidsmaatregelen

²³ Nota naar aanleiding van het verslag (8 juli 2009). *Kamerstukken II* 2008/09, 31 758, nr. 6. Waarschijnlijk bedoelde de minister hier artikel 59, en niet artikel 58. Het aangepaste wetsvoorstel stelde (onder meer) artikel 58 WTBZ buiten werking en niet artikel 59 WTBZ (Nota van wijziging (8 juli 2009). *Kamerstukken II* 2008/09, 31 758, nr. 7).

zijn onderscheiden. De feitelijke werking van deze mechanismen is niet in de laatste plaats afhankelijk van de wijze waarop de maatregelen werden in- c.q. uitgevoerd, daarom zal hieraan eveneens aandacht worden besteed.

Het eerste mechanisme, *vereenvoudiging vaststelling griffierechten en reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie*, vormt de opmaat voor de eerste onderzoeksvraag:

- 1 *Hoe is het proces van invoering van de Wgbz bij de Rechtspraak verlopen? Heeft de veranderde wijze van het vaststellen van de tarieven en de reductie in taken de gebruiksvriendelijkheid van het griffierechtstelsel verhoogd en daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie verminderd?*

Deze onderzoeksvraag komt aan de orde in hoofdstuk 3. We zullen daarbij niet alleen de gevolgen van de invoering van de Wgbz voor de griffie onderzoeken, maar ook die voor de rechters, van wie het domein door een deel van de maatregelen eveneens wordt geraakt. Er is tevens aandacht voor de rol van het Landelijk Dienstencentrum voor de Rechtspraak (LDCR) bij de problemen met de inning en de betekenis daarvan voor de beoordeling van de Wgbz.

Het tweede mechanisme, *vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener*, resulteert in de volgende onderzoeksvraag:

- 2 *Hoe is de invoering van de Wgbz volgens rechtzoekenden/rechtshulpverleners verlopen? Heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van het griffierecht voor rechtzoekenden/rechtshulpverleners tot meer duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten geleid?*

Deze onderzoeksvraag komt aan de orde in de hoofdstukken 3 en met name 4. Ook hierbij is er aandacht voor de rol van het LDCR bij de problemen met de inning en wat de betekenis daarvan is voor de beoordeling van de Wgbz.

Het derde mechanisme, *prijsverhoging griffierechten appelzaken leidt tot meer inkomsten uit griffierechtheffing in appelzaken zodat inkomsten uit griffierechtheffing op peil blijven met de uitgaven aan rechtspraak*, heeft betrekking op de gevolgen van een maatregel op de als randvoorwaarde geformuleerde balans van inkomsten van en uitgaven aan civiele rechtspraak. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

- 3 *Welke gevolgen heeft de invoering van de Wgbz gehad voor de inkomsten uit de griffierechtheffing en in hoeverre zijn deze op peil gebleven met de uitgaven aan rechtspraak?*

Hoofdstuk 6 behandelt deze onderzoeksvraag, met behulp van financiële gegevens van de Raad voor de rechtspraak. Aangezien de ingrepen in de griffierechten alleen civiele zaken betreffen, zullen we ons bij de beantwoording van de onderzoeksvraag vooral op de civiele rechtspleging richten. Bij de inkomsten uit de griffierechtheffing zal, voor zover de beschikbare gegevens dit toelaten, onderscheid worden gemaakt tussen eerste aanleg en hoger beroep.

Het vierde en vijfde mechanisme, *vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen waarborgt de toegang tot de rechter en prijsverhoging griffierechten appelzaken beïnvloedt kosten/batenafweging rechtzoekenden bij onnodige gang naar de appelrechter*, hebben beide betrekking op de gevolgen van veranderingen in griffierechtstarieven voor rechtzoekenden. De onderzoeksvraag luidt vervolgens:

4 Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?

Deze vraag komt in drie hoofdstukken aan de orde: via de ervaringen van de administratieve medewerkers van de gerechten in hoofdstuk 3; via de ervaringen van de rechtshulpverleners in hoofdstuk 4 en via een analyse van kwantitatieve gegevens over het beroep op de rechtspraak in hoofdstuk 5. Om meer zicht te krijgen op de gevolgen voor het beroep op de appelrechter en voor on- en minvermogenden, zal hoofdstuk 5 een beeld geven van de ontwikkeling in de hoogte van de griffierechten voor verschillende groepen rechtzoekenden. Tevens geeft dit hoofdstuk een analyse van het verband tussen de hoogte van de griffierechten en het beroep op de rechter. Hierbij worden ook de mogelijke invloed van overige wijzigingen in wet- en regelgeving en maatschappelijke ontwikkelingen behandeld.

2.4.2 Onderzoeksvragen voortkomend uit de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel Wgbz

Naast de beleidstheorie lag ook de parlementaire behandeling ten grondslag aan de onderzoeksvragen die in deze evaluatie centraal staan. Het betreft de volgende vragen.

5 Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?

Deze vraag wordt behandeld in de hoofdstukken 3 en 4.

6 Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?

Deze vraag wordt behandeld in de hoofdstukken 3 en 4.

7 In hoeverre heeft het nieuwe griffierechtenstelsel tot een verandering in de doorlooptijden geleid?

Deze vraag wordt behandeld in hoofdstuk 3.

8 Welke gevolgen heeft het niet langer verantwoordelijk zijn van de griffie voor het innen van de proceskostenveroordeling bij toevoegingen?

Onderdeel van de indebetstelling onder de WTBZ was dat wanneer de in het gelijk gestelde partij met een toevoeging procedeerde, de griffie de proceskostenveroordeling inde, niet in de laatste plaats omdat de rechtspraak hier belang bij had vanwege het voorgeschoten griffierecht. De afschaffing van de indebetstelling in het kader van de Wgbz betekende dat de met een toegevoegd advocaat procederende, in het gelijk gestelde partij voortaan de inning van de proceskostenveroordeling zelf ter hand moest nemen, zoals niet toevoegingsgerechtigden altijd al moesten doen. De vraag was wat hiervan het gevolg was, zowel voor de griffie die deze taak niet meer hoefde te verrichten als voor de met een toevoeging procederende in het gelijk gestelde partij. De eerste vraag wordt behandeld in hoofdstuk 3. De tweede vraag bleek door rechtshulpverleners niet goed te beantwoorden.²⁴

²⁴ Wanneer een veroordeling in de proceskosten niet leidt tot betaling van deze kosten, kan een natuurlijk persoon zonder een nieuwe gang naar de rechter de invordering via de deurwaarder realiseren omdat de

9 *In hoeverre heeft het voorschieten van het griffierecht tot problemen voor de advocatuur en gerechtsdeurwaarders geleid?*

Deze vraag wordt behandeld in hoofdstuk 4. Hoewel problemen met het voorschieten van het griffierecht incidenteel zijn gesignaleerd (Knapen, 2012), bleek deze vraag niet goed te beantwoorden. Het voorschieten van kosten tijdens procedures door advocaten en gerechtsdeurwaarders blijft namelijk gewoonlijk niet beperkt tot de griffierechten. De verandering in het gewicht van de kostenpost griffierecht met de introductie van de Wgbz zou wellicht wel tot (extra) maatregelen van rechtshulpverleners kunnen hebben geleid, en dat is de wijze waarop de bovenstaande onderzoeksvraag moet worden gelezen.

Tabel 2.2 geeft een overzicht van de onderzoeksvragen en de hoofdstukken waarin deze worden behandeld.

Tabel 2.2 Behandeling van de onderzoeksvragen in de hoofdstukken

Onderzoeksvragen	Hoofdstukken			
	3	4	5	6
1	x			
2	x	x		
3				x
4	x	x	x	
5	x	x		
6	x	x		
7	x			
8	x			
9		x		

De empirische hoofdstukken geven antwoord op de onderzoeksvragen, voor zover de gegevens waarop deze hoofdstukken zijn gebaseerd daartoe aanleiding geven. Een evaluatie van het bereiken van de aan de behandelde onderzoeksvragen gerelateerde doelstellingen en/of randvoorwaarden vindt plaats aan het eind van die hoofdstukken. De integrale beantwoording van de onderzoeksvragen vindt plaats in hoofdstuk 7, de samenvatting van het rapport.

2.5 Data

Bij de beantwoording van de meeste onderzoeksvragen spelen enquêtes onder medewerkers van de gerechten (rechters en administratief medewerkers) en onder rechtshulpverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket) in hoofdstuk 3 respectievelijk vier een belangrijke rol. Zij krijgen niet alleen vragen over hun eigen ervaringen met de Wgbz, maar ook over de effecten van de nieuwe regelgeving voor rechtzoekenden. Deze enquêtes zijn voorbereid via interviews die we met leden van de griffie, rechters, advocaten, gerechtsdeurwaarders, en juridische medewerkers van het Juridisch Loket hebben gevoerd.

proceskostenveroordeling een executoriale titel oplevert (artikel 237, Rv). Wanneer de – onder de WTBZ in debetgestelde – met een toevoeging procederende winnende partij de gerechtsdeurwaarder niet inschakelt, zou er sprake kunnen zijn van een nieuw probleem dat met de Wgbz is geïntroduceerd. Rechtshulpverleners hebben op dergelijke gevallen echter geen zicht met als gevolg dat dit deel van de onderzoeksvraag onbeantwoord moet blijven.

We hebben er van afgezien rechtzoekenden zelf over hun bevindingen met de Wgbz te bevragen. De maatregelen vervat in de Wgbz beogen namelijk een *relatieve* verbetering te realiseren. Willen respondenten inhoudelijk over de effecten van de Wgbz vergeleken met de WTBZ kunnen reflecteren, dan moeten zij ervaring hebben met de griffierechtheffing onder beide wetten. Gegeven de geringe frequentie waarmee burgers procederen (Ter Voert & Klein Haarhuis, 2016), zijn er maar weinig geschikte respondenten. Hun benadering zou bovendien niet eenvoudig zijn geweest. Medewerkers van de gerechten en rechtshulpverleners hebben niet alleen vaker ervaring met de WTBZ en de Wgbz, maar ze zijn ook eenvoudiger te benaderen. Bovendien hebben zij ervaringen met vele rechtzoekenden,²⁵ ervaringen waar- toe wij, via hen, toegang hebben.

Naast de enquêtes zijn gegevens van de Raad voor de rechtspraak voor het onderzoek gebruikt. Het betreft hier vooral cijfers over de instroom van zaken (hoofdstuk 5), de inkomsten uit griffierechten en de uitgaven aan civiele rechtspraak (hoofdstuk 6).

²⁵ Het gaat hier dus wel om rechtshulpgebruikers, niet om de zogenaamde doe-het-zelvers.

3 De Wgbz volgens rechters en administratief medewerkers

Jacqueline van der Schaaf en Marnix Croes

Dit hoofdstuk gaat in op de wijze waarop de gerechten de Wgbz toepassen en de gevolgen die de wet heeft gehad voor de gang van zaken bij de gerechten. De onderzoeksvragen, uitgewerkt in hoofdstuk 2, worden hier beantwoord vanuit het perspectief van rechters en administratief personeel, te weten:

- 1 *Hoe is het proces van invoering van de Wgbz bij de Rechtspraak verlopen en heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van griffierechten het gebruiksgemak voor de gerechten verhoogd en de hoeveelheid werk verminderd?*
- 4 *Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?*
- 5 *Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?*
- 6 *Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?*
- 7 *In hoeverre heeft het nieuwe griffierechtenstelsel tot een verandering in de doorlooptijden geleid?*
- 8 *Welke gevolgen heeft het niet langer verantwoordelijk zijn van de griffie voor het innen van de proceskostenveroordeling bij toevoegingen?*

Hoe de Wgbz in de praktijk werkt, is mede afhankelijk van verschillende omgevingsfactoren. De belangrijkste van deze factoren, die raken aan de uitvoering van de Wgbz, worden in dit hoofdstuk in kaart gebracht. Naast omgevingsfactoren hebben ook verschillen in de werkprocessen tussen de afdeling civiel van de rechtbank, de afdeling kanton en het hof invloed op de wijze waarop de in de Wgbz vervatte maatregelen uitwerken. Waar toepasselijk wordt dit verder uitgediept. De hier beschreven bevindingen over de werkprocessen bij de gerechten betreffen de stand van zaken van begin 2014.

Paragraaf 3.1 beschrijft de context waarin de Wgbz wordt uitgevoerd. Paragraaf 3.2 beschrijft de gegevensbronnen die gebruikt zijn om de bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden. Paragraaf 3.3 gaat vervolgens in op de gevolgen van de gewijzigde manier van innen van de griffierechten bij de gerechten en paragraaf 3.4 op de gevolgen voor het werkproces van het gewijzigde tariefstelsel. Paragraaf 3.5 geeft de inschatting van medewerkers van de gerechten van de gevolgen voor rechtzoekenden. Paragraaf 3.6 plaatst de uitkomsten in het kader van de in paragraaf 3.1 beschreven context van de uitvoering. Paragraaf 3.7 geeft de conclusies.

3.1 De Wgbz in context

Sinds 1 januari 2011 is het 'betalen aan de poort' bij de gerechten van start gegaan (beschreven in paragraaf 1.2). Binnen de Rechtspraak werden beleidsrichtlijnen geformuleerd voor de praktische toepassing van het 'betalen aan de poort'. Daarnaast speelden er meerdere ontwikkelingen in de organisatie van de Rechtspraak die de uitvoering van de inning bemoeilijkten. Zowel de beleidsrichtlijnen als de omgevingsfactoren worden in deze paragraaf beschreven.

Beleidsrichtlijnen

Vanaf de invoering van de Wgbz hebben de betrokken Landelijk Overleggen van Voorzitters (LOV's) richtlijnen opgesteld voor de toepassing van het 'betalen aan de poort'.²⁶ Daar de LOV-richtlijnen een praktische interpretatie van de wettekst bieden, zijn zij van belang voor het duiden van de bevindingen over de uitvoering van de Wgbz.

Tot december 2011 gold er voor de *rechtbanken* (inclusief de afdelingen kanton) een brede algehele hardheidsclausule; zaken waarin betaling van het griffierecht door partijen verplicht was (hierna: griffierechtgebonden zaken) werden niet aangehouden tot er was betaald en daarnaast werden er geen processuele consequenties aan niet-tijdige betaling verbonden. Deze richtlijn tot brede toepassing van de hardheidsclausule kwam voort uit automatiseringsproblemen. Betalingen waren daardoor niet tijdig zichtbaar in de rechtbanksystemen. Dit had tot gevolg dat het 'betalen aan de poort' bij de rechtbanken het eerste jaar nagenoeg niet is gehandhaafd. Zo'n duidelijke beleidsrichtlijn tot brede toepassing van de hardheidsclausule bestond niet voor de *hoven*. Van automatiseringsproblemen in de startfase van de Wgbz was bij de hoven namelijk veel minder sprake dan bij de rechtbanken (Siemonsma, 2011).

Buiten de beleidsrichtlijnen werd de toepassing van de Wgbz nader ingevuld door jurisprudentie. Al in 2011 volgden de eerste uitspraken van de Hoge Raad over toepassing van de hardheidsclausule bij 'apparaatsproblemen', bij verwarrende briefwisseling van de Rechtspraak en wanneer de toegang tot de rechter in het geding was (Ernste, 2013).

Sinds ongeveer 2012, gelden de hiernavolgende LOV-richtlijnen voor de toepassing van de hardheidsclausule bij de rechtbanken en de hoven; deze zijn overigens nog steeds van kracht.

Beleidsrichtlijnen²⁷ voor het 'betalen aan de poort' voor de rechtbanken

Zaken met de volgende typering gaan gelijk door en worden niet aangehouden; bij niet-tijdige betaling binnen vier weken gelden wel processuele consequenties:

- kanton procedures op tegenspraak (indien de eiser niet heeft betaald);
- verzoekschriftprocedures in familiezaken waarin verzoeker niet heeft betaald;
- spoedeisende verzoekschriftprocedures;
- verzoekschriften ex artikel 7:685 BW (ontbindingsrekeningen).

Een zaak gaat gelijk door en wordt niet aangehouden en bij niet-tijdige betaling binnen vier weken gelden geen processuele consequenties, als het gaat om:

- kort geding procedures en voorlopige voorzieningen (later opgenomen c.q. verduidelijkt in de Reparatiwet);
- verzoekschriftprocedures waarin de verweerder niet heeft betaald;
- verzoeken tot het instellen van meerderjarigen- en curatelebewind en mentorschap.

²⁶ Voor het onderhoud van procesreglementen, handleidingen en andere documenten die zijn vastgesteld door de LOV's omtrent de Wgbz, is de landelijke Redactieraad Wgbz in het leven geroepen.

²⁷ Bronnen (niet openbaar): Handleiding Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wgbz), Redactieraad Wgbz, april 2010 en februari 2015; Aanbevelingen Hardheidsclausule aug 2012 overgenomen door LOVCK 26 september 2012; Notitie besluitvorming Wgbz in LOVF, versie 7, 23 november 2012; Brief van LOVCK en LOVF aan organisaties rechtshulpverlening over stopzetten brede toepassing hardheidsclausule per 1 december 2011, 24 november 2011.

Beleidsrichtlijnen²⁸ voor het 'betalen aan de poort' voor de hoven

Een zaak gaat gelijk door en wordt niet aangehouden, maar bij niet-tijdige betaling binnen vier weken gelden *wel* processuele consequenties, als het betreft:

- zaken betreffende faillissementsrekeningen;
- zaken betreffende de wettelijke regeling schuldsanering natuurlijke personen (WSNP) (uitspraak Hoge Raad daarna opgenomen in de Reparatiewet);
- zaken betreffende voorlopige voorzieningen;
- zaken met een spoedeisend karakter.

Een zaak gaat gelijk door en wordt niet aangehouden en bij niet-tijdige betaling binnen vier weken gelden geen processuele consequenties, als het gaat om:

- zaken betreffende internationale kindervervoering, gezag, verblijfplaats, omgang, informatie en consultatie ten aanzien van minderjarigen, alsmede in zaken betreffende curatele, onderbewindstelling ter bescherming van meerderjarigen en mentorschap ten behoeve van meerderjarigen.

Voor alle gerechten geldt dat sinds een uitspraak van de Hoge Raad in 2012, partijen gehoord dienen te worden wanneer processuele sancties dreigen als gevolg van niet-tijdige betaling van het griffierecht.²⁹ Dit is in 2013 eveneens vastgelegd in de Reparatiewet. Partijen krijgen volgens de beleidsrichtlijnen twee weken de tijd schriftelijk te reageren op het uitblijven van de griffierechtbetaling. Aan de hand van deze motivatie kan de rechter beslissen de hardheidsclausule alsnog toe te passen.

Gerechten zijn niet verplicht gehoor te geven aan de LOV-richtlijnen. Er is dus ruimte voor verschillen in de toepassing van de Wgbz tussen gerechten onderling.

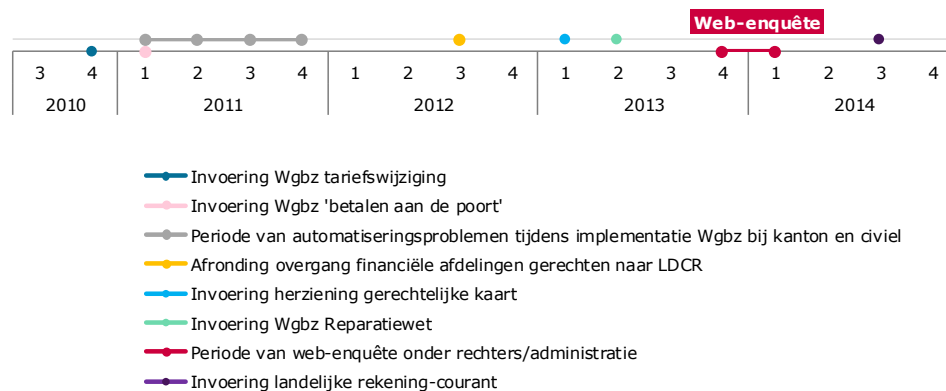
Omgevingsfactoren

Verscheidene ontwikkelingen rond de interne organisatie van de Rechtspraak hebben invloed gehad op de uitvoering van het 'betalen aan de poort' bij de gerechten. Deze ontwikkelingen duiden we aan met de term 'omgevingsfactoren'; zij zijn niet direct te herleiden tot maatregelen die vallen onder de Wgbz zelf. Ze kunnen daarentegen de uitvoering ervan, met name wat betreft de inning van de griffierechtbetalingen, wel bemoeilijken. De omgevingsfactoren staan, naast de Wgbz-maatregelen, in een tijdlijn weergegeven in figuur 3.1. Het tijdstip van de enquête onder Rechtspraak medewerkers staat eveneens in de tijdlijn weergegeven.

²⁸ Bronnen (niet openbaar): Handboek Wgbz gerechtshoven - versie 1 november 2013 goedgekeurd door LOVF-H en LOVC-H; Memo besluiten Wgbz LOVC-hoven en LOVF-hoven, 19 maart 2012. Bronnen (openbaar): Zie voor Handboek Wgbz gerechtshoven: Van den Bergh (2012), p.43.

²⁹ HR 10 februari 2012, NJ 2012/230. Zie ook: Ernste (2013).

Figuur 3.1 Omgevingsfactoren van invloed op de uitvoering van de Wgbz bij de gerechten, tijdlijn per kwartaal

Hieronder volgt een nadere toelichting op de betreffende omgevingsfactoren.

- *Automatiseringsproblemen: tot medio december 2011.* Deze ontstonden bij de implementatie van het 'betalen aan de poort'. Voor medewerkers van de gerechten is het noodzakelijk om actueel inzicht te hebben in betalingen van procespartijen. Bij de invoering van de Wgbz was de programmatuur hier echter niet goed op ingesteld. Deze automatiseringsproblemen speelden een grote rol tot december 2011. Dit gold met name de rechtbanken (inclusief kantonzaken).
- *De overgang naar het Landelijk Diensten Centrum Rechtspraak (LDCR):* afgerond in september 2012. Het innen van de griffierechten werd gefaseerd overgedragen van de financiële afdelingen van de gerechten aan het LDCR. De inhoud van de systemen van de gerechten en het LDCR bleken echter niet op elkaar afgestemd waardoor storingen in het betalingsverkeer optraden, er geen tijdig inzicht in uitgevoerde betalingen was, en houders van de rekening-courant soms 'zoek' raakten.
- *De invoering van de Herziening Gerechtelijke Kaart (HGK):* ingevoerd per 1 januari 2013. Met de invoering van de HGK vond een herordening plaats van gerechten en zittingsplaatsen. Deze leidden tot onduidelijkheden in het debiteurenbeheer.
- *De landelijke rekening-courant: ingevoerd per 1 september 2014.* Rechtshulpverleners konden van toen af aan een rekening-courant openen per kantoor met geldigheid voor alle gerechten in plaats van een rekening-courant per persoon per gerecht. Verondersteld werd dat deze maatregel meer rechtshulpverleners zou stimuleren om een rekening-courant te openen zodat het automatisch afhandelen van 'betalingen aan de poort' zou toenemen. Immers, zaken met een procesvertegenwoordiger met een rekening-courant worden als betaald beschouwd en worden niet aangehouden. De invoering van de landelijke rekening-courant zou van start gaan in 2012. Door problemen met de invoering van het nieuwe financiële systeem voor de Rechtspraak (Leonardo) werd de invoering van de landelijke rekening-courant echter uitgesteld tot september 2014, dus tot na de periode waarin de enquête werd afgenomen.³⁰

³⁰ Overigens werd in 2015 ongeveer 60% van de griffierechtfacturen via de landelijke rekening-courant betaald, de normstelling voor rekening-courant betalingen in 2016 is 75% (Bron: afdeling Financiën Raad voor de rechtspraak en Dienstencatalogus LDCR 2016). Hoeveel procesvertegenwoordigers er op het moment van de enquête in 2014 over een 'gewone' lokale rekening-courant beschikten was onbekend; hier waren we afhankelijk van de inschatting van respondenten zelf.

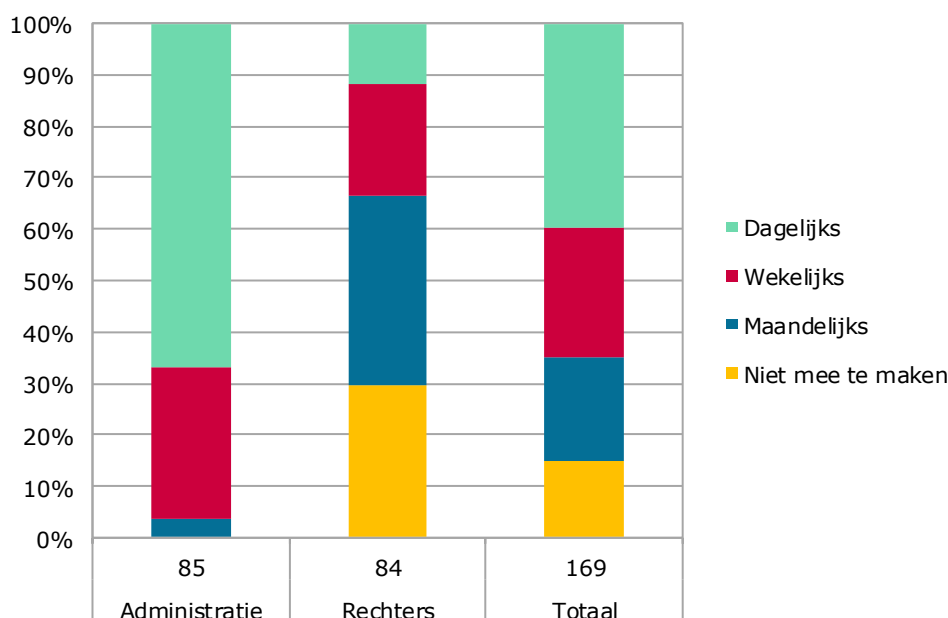
In hoeverre deze context ertoe doet zal blijken uit de bevindingen. De ervaringen van respondenten met de wet zijn niet slechts gevormd door de maatregelen inherent aan de Wgbz maar ook door de omgevingsfactoren van invloed op de uitvoering ervan, zo is de veronderstelling. Ook de interpretatie van de wettekst zoals vastgelegd in de beleidsrichtlijnen van de LOV's is meegenomen in de duiding van de ervaringen met de wet.

3.2 Data, respons en analyse

Potentiële respondenten bij de gerechten werden uitgenodigd deel te nemen aan een webenquête in de periode van 11 december 2013 tot 11 februari 2014.³¹ Alle 2.224 potentiële respondenten voor de steekproef werden uiteindelijk benaderd voor deelname. Daarvan hebben 542 personen de website met de enquête bezocht waaruit 169 volledig ingevulde vragenlijsten resulteerden. Dit betekent een respons van 8%. Er zijn twee redenen aan te wijzen voor deze lage respons. Ten eerste werden potentiële respondenten voor de steekproef op emailadres geselecteerd en was het onmogelijk om precies die emailadressen te selecteren met een voor de Wgbz relevant rechtsgebied. Er bestaat namelijk geen landelijk (emailadressen) overzicht van medewerkers binnen de Rechtspraak naar specifieke functie en teamindeling. De geselecteerde emailadressen waren daardoor niet allemaal relevant. Ten tweede zijn er ook veel respondenten – in totaal 201 van de 542 personen die de website bezochten – uitgevallen door onze strikte insluitingscriteria aangaande het aantal ervaringsjaren met de Wgbz. Deze waren; minimaal drie jaar ervaring met de Wgbz en daarnaast voor administratief medewerkers drie jaar ervaring met de oude regeling (WTBZ) zodat de ervaring met de twee stelsels kon worden vergeleken. Ook dienden administratief medewerkers daadwerkelijk in het dagelijks werk met de uitvoering van de Wgbz te maken te hebben. Voor rechters gold dit niet, want rechters zijn niet direct betrokken bij de afhandeling van griffierechten. In figuur 3.2 staat aangegeven hoe vaak respondenten in de dagelijkse praktijk met de wet te maken hadden. Bijlage 2 geeft meer inzicht in de verdere verdeling van de steekproef, de respons en de problemen in het bereiken van respondenten.

³¹ Onze dank gaat uit naar Otto Nijhuis, Hans Houwen en Lejo Westerlaken van de rechtbank Zutphen voor de uitgebreide hulp bij het testen van de vragenlijst. Daarnaast zijn wij dank verschuldigd aan de rechters, de administratief medewerkers van de gerechten, en de medewerkers van het LDCR die deelnamen aan de verkennende interviews. De webenquête is uitgevoerd door het Bureau ISIZ (tegenwoordig DataIM geheten).

Figuur 3.2 Betrokkenheid bij de uitvoering van de Wgbz in de dagelijkse praktijk (administratie/rechters, n=169)

De respondenten zijn gelijkmatig verdeeld in rechters en administratief medewerkers (respectievelijk 84 en 85). Van de 169 respondenten zijn er 47 (28%) werkzaam bij het hof, 72 (43%) bij de afdeling civiel van de rechtbank en 50 (30%) bij de afdeling kanton van de rechtbank.

Uiteraard rijst de vraag wat deze geringe respons zegt over de mogelijkheden de resultaten te generaliseren naar de wijze van uitvoering van de Wgbz bij alle gerechten want er kan hier sprake zijn van selectie-effecten. Daarom maken we een onderscheid in representativiteit van de attitudevragen over de Wgbz en vragen die sec over de manier van uitvoeren gaan. Met generalisatie van de antwoorden op de attitudevragen dienen we voorzichtig te zijn. Conclusies over de vragen naar de daadwerkelijke omgang met Wgbz-maatregelen zullen daarentegen eerder representatief zijn. Immers, per afdeling, rechtsgebied en functie hebben we respons en de respondenten waren goed verdeeld over de verschillende gerechten (zie bijlage 2). Kortom, we kunnen daarmee een beeld schetsen van de daadwerkelijke uitvoering van de Wgbz.

Vanwege het geringe aantal respondenten en de gehanteerde antwoordschalen in de webenquête is besloten in de analyse gebruik te maken van niet-parametrische toetsen die minder hoge eisen aan de data stellen dan parametrische toetsen (zie de bijlage 2 voor verdere uitleg). De Kruskal-Wallis test en de Mann-Whitney test zijn gebruikt om statistisch significante verschillen in de antwoordverdeling tussen groepen te toetsen. De meest van belang zijnde variabelen voor het eindoordeel over de Wgbz zijn achterhaald door middel van binomiale logistische regressie. Wanneer er sprake is van een statistisch significant verschil ($p \leq 0,05$), is dit onder de figuren aangegeven. De in de figuren regelmatig gebruikte categorie 'geen mening' bestaat uit een samenvoeging van het antwoord 'ik weet het niet' en 'niet van toepassing'.³²

Naast gegevens uit de webenquête onder rechters en administratief personeel is gebruikgemaakt van Rechtspraak-gegevens. Het gaat om cijfers van de afdeling

³² Overigens toetsten we verschillen in antwoordverdeling exclusief de antwoordcategorie 'geen mening'.

Financiën van de Raad voor de rechtspraak en van de afdeling Informatievoorziening van het LDCR (IVO), tegenwoordig Team-MI genaamd.³³ Deze cijfers werden gebruikt om zicht te krijgen op de doorlooptijden en de frequentie van afwijzingen bij niet-tijdige betaling van griffierechten (zaken in eerste aanleg). Daarnaast werd gebruikgemaakt van het E(lektronisch)-archief van gerechtelijke uitspraken om zicht te krijgen op het aantal afwijzingen bij niet-tijdige betaling van griffierechten bij de hoven. Een uitgebreide beschrijving van deze gegevens is te vinden in bijlage 2. In de beschrijving van de bevindingen die slechts van toepassing zijn op één van de beroepsgroepen wordt de beroepsgroep specifiek bij naam genoemd, i.e. 'rechters' of 'administratief medewerkers'. Wanneer we spreken over respondenten wordt bedoeld op beide beroepsgroepen. Ter wille van de leesbaarheid duiden we 'rechters en raadsheren' aan als 'rechters'.

3.3 Werkproces gerechten: inning

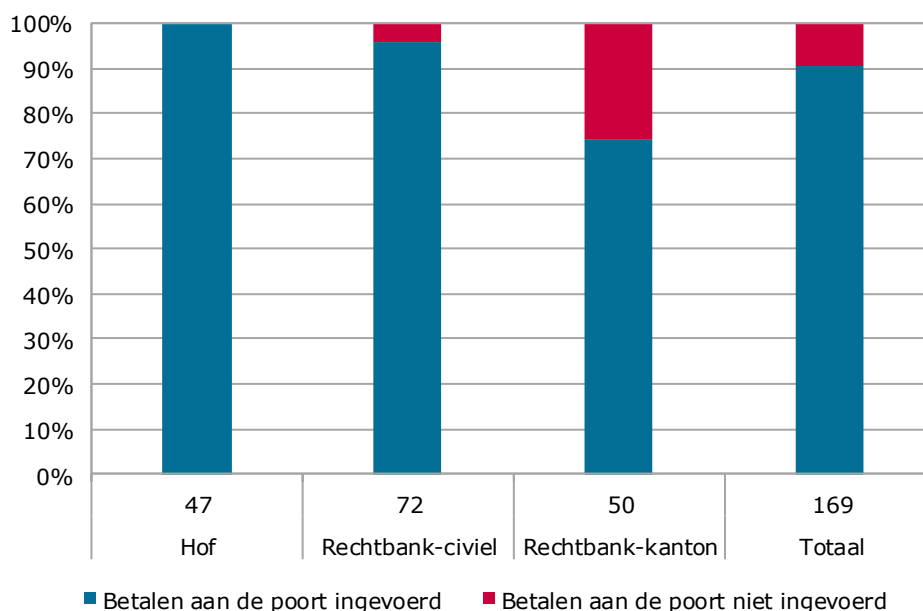
In deze paragraaf beschrijven we hoe de veranderde wijze van innen bij de gerechten verliep. Aan de orde komen de omgang met de vier-wekentermijn, de hardheidsclausule, de toepassing van de processuele consequenties bij niet betaling van het griffierecht en de gevolgen van de vier-wekentermijn voor de doorlooptijden. Naast de manier van uitvoering werd ook gevraagd naar de gebruiksvriendelijkheid en werklast van de veranderde wijze van innen.

3.3.1 Wel of niet 'betalen aan de poort'

Werd het 'betalen aan de poort' wel toegepast bij de gerechten? Zoals we eerder schetsten, leverde de implementatie immers flinke problemen op. Op het moment van ondervraging, begin 2014, gaven 16 (9%) van de 169 respondenten aan dat het 'betalen aan de poort' is stopgezet en niet opnieuw is ingevoerd of van meet af aan niet is ingevoerd. Respondenten van de afdeling kanton gaven statistisch significant vaker aan dat het 'betalen aan de poort' niet is ingevoerd (zie figuur 3.3).

³³ Onze dank gaat uit naar Gerard Paulides, onderzoeker bij de afdeling Financiën van de Raad voor de rechtspraak, voor het aanleveren van deze gegevens en de uitleg ervan. De bewerking en wijze van gebruik van de gegevens komen vanzelfsprekend voor onze eigen verantwoordelijkheid.

Figuur 3.3 Uitvoering 'betalen aan de poort' (administratie/rechters, n=169)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en hof.

Gevraagd naar de redenen van het niet uitvoeren van het 'betalen aan de poort' op het moment van ondervraging in 2014, gaf men vooral aan dat het administratieve werkproces er niet op was ingericht, er problemen waren met het automatiserings-systeem van het gerecht, de lokale rekening-courant van rechtshulpverleners niet goed werkte, en dat er problemen waren met nota's sinds de overgang van de inning naar het LDCR.³⁴ Men gaf aan de volgende zaken zonder betaling in behandeling te nemen: zaken op tegenspraak, zaken waarin automatiseringsproblemen een rol speelden en zaken met betrekking tot bewind. De meesten van deze groep vermeldden echter dat alle zaken doorgingen ongeacht betaling. Zoals een van de respondenten het uitdrukte: 'Er wordt eenvoudigweg geen uitvoering gegeven aan de desbetreffende regels van de Wgbz.'

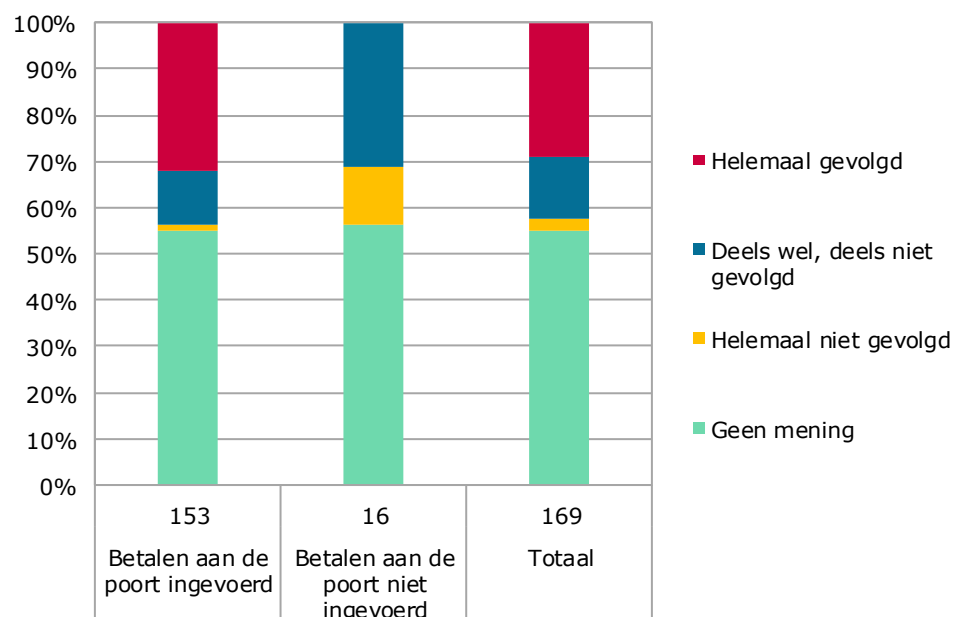
Het zou kunnen zijn dat men de wet niet strikt hanteerde, maar wel de wat praktische beleidsrichtlijnen van de LOV's. Deze richtlijnen geven aan dat betaling binnen vier weken wel plaats moet vinden maar dat er uitzonderingen zijn voor bepaalde categorieën zaken. Zaken op tegenspraak, verzoekschriften familie, en arbeidsontbindingen mogen gelijk door zonder aanhouding voor betaling. Daarnaast zijn volgens deze richtlijnen de verzoekschriften curatele, bewind en mentorschap vrijgesteld van processuele consequenties.

In hoeverre de LOV-richtlijnen begin 2014 werden gevolgd, staat weergegeven in figuur 3.4. We zien daar dat in verhouding minder opvolging werd gegeven aan de LOV-richtlijnen bij degenen die het 'betalen aan de poort' niet uitvoerden. Overigens valt op dat een groot deel van de respondenten (55%) niet wist of de richtlijnen van

³⁴ Veertien van de zestien respondenten die aangaven dat betaling aan de poort niet is ingevoerd of stopgezet, vermeldden dat zaken daadwerkelijk in behandeling werden genomen ongeacht betaling, terwijl betaling wettelijk wel was vereist. De twee overige respondenten die zich op hun rechtsgebied niet aan het 'betalen aan de poort' hielden, gaven aan dat er geen zaken doorgingen zonder de vereiste betaling; zij zijn – zo konden we daaruit afleiden – werkzaam op een rechtsgebied waar geen griffierechten betaald moeten worden binnen de vier-wekentermijn (in dit geval verzoekschriften insolventie en voorlopige voorzieningen).

de LOV's werden toegepast.³⁵ Wellicht kreeg men hier werkinstructies over de toepassing van de Wgbz zonder de specifieke relatie met de LOV-richtlijnen te vermelden. Slechts 2% van de respondenten gaf aan dat de richtlijnen in het geheel niet werden gevolgd, 43% gaf aan dat de richtlijnen geheel of deels werden gevolgd.

Figuur 3.4 Volgen landelijke richtlijnen LOV's (administratie/rechters, n=169)

De antwoordverdeling van 'betalen aan de poort ingevoerd' verschilt statistisch significant van 'betalen aan de poort niet ingevoerd'.

We kunnen concluderen dat begin 2014 – het tijdstip van uitvoering van de enquête – niet overal het 'betalen aan de poort' werd uitgevoerd. Dit werd met name aangegeven door de respondenten werkzaam bij de afdelingen kanton. Het gros van de respondenten echter, 91%, gaf aan dat er op hun rechtsgebied wel uitvoering werd gegeven aan het 'betalen aan de poort'. Ook werden de LOV-richtlijnen aangaande de Wgbz, voor zover deze bekend waren, volgens de respondenten in aanzienlijke mate gevolgd.

3.3.2 Handhaving van de vier-wekentermijn

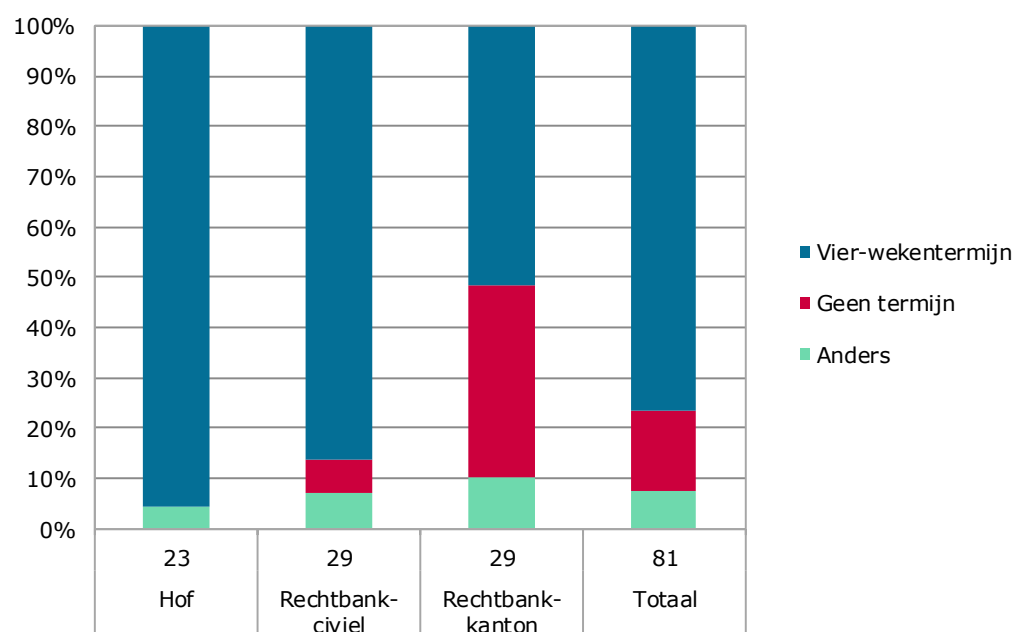
Op de vraag welke termijn door het gerecht werd aangehouden voor de betaling van het griffierecht door eiser of verzoeker, gaf 77% van de administratief medewerkers aan dat dit de vier-wekentermijn was (figuur 3.5). Volgens 16% van de administratief medewerkers gingen zaken gelijk door of er nu wel of niet werd betaald; 7% gaf een andere regeling aan, variërend van extra dagen bovenop de vier-wekentermijn voor betaling tot het wél aanhouden van de termijn voor verstekzaken en niet voor zaken op tegenspraak.³⁶ Hier werden met andere woorden de

³⁵ Binnen de groep die niet wist of de LOV-richtlijnen werden toegepast (55%), kende 14% de LOV-richtlijnen überhaupt niet en 41% wist niet of ze opgevolgd werden.

³⁶ Voor gedaagden en verweerders werd volgens 66% van de administratief medewerkers de vier-wekentermijn aangehouden; 10% gaf aan geen termijn te hanteren voor gedaagden en verweerders. Voor ongeveer een kwart

beleidsregels van het LOV aangehouden. De administratief medewerkers van de afdeling kanton gaven vaker aan geen betalingstermijn te hanteren. Zodra er sprake was van een rekening-courant werd de vier-wekentermijn niet gehandhaafd en gingen zaken gelijk door (volgens 93% van de administratief medewerkers). Ook als partijen zonder rekening-courant al vroeg in de termijn betaalden, gingen zaken veelal gelijk door (volgens 77% van de administratief medewerkers). Deze percentages verschilden statistisch niet significant tussen de verschillende afdelingen en gerechten.

Figuur 3.5 Termijn betaling griffierecht eiser/verzoeker (administratie, n=81, excl. geen mening)

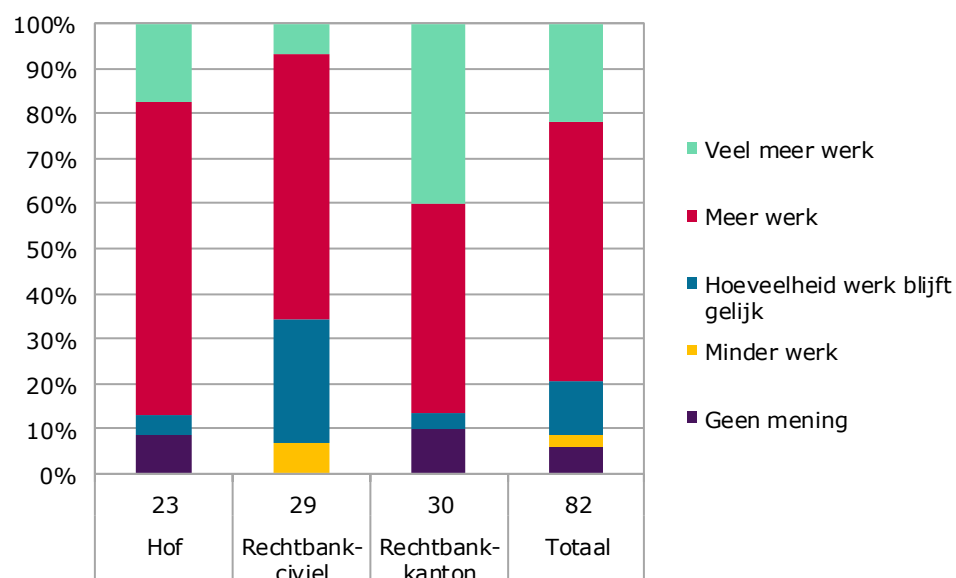

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civil en hof.

Wat vond men nu van de vier-wekentermijn, maakte deze maatregel het werk gebruiksvriendelijker en leidde hij tot minder werklust? Van de administratief medewerkers gaf 79% aan dat het handhaven van de vier-wekentermijn (veel) meer werk opleverde dan het heffen van griffierechten onder de WTBZ (figuur 3.6). Bij de afdeling kanton was men deze mening het sterkst toegedaan; de termijn leverde véél meer werk op. Meer werk hoeft men niet per definitie als nadelig te ervaren. Echter, 61% van de administratief medewerkers gaf aan dat de invoering van de vier-wekentermijn nadelen opleverde in het werk (figuur 3.7). Bij de afdeling civil van de rechtbank werd dit niet zo ervaren: 52% gaf aan noch voordeel noch nadeel van de vier-wekentermijn te ondervinden. De door medewerkers benoemde nadelen kwamen neer op: extra controle en correspondentie, langere doorloop en onoverzichtelijkheid door meerdere dossierstromen van wel en niet griffierechtgebonden zaken. Door 7% van de administratief medewerkers werden voordelen benoemd; zij gaven aan dat de vier-wekentermijn juist duidelijkheid bood over de betaling.

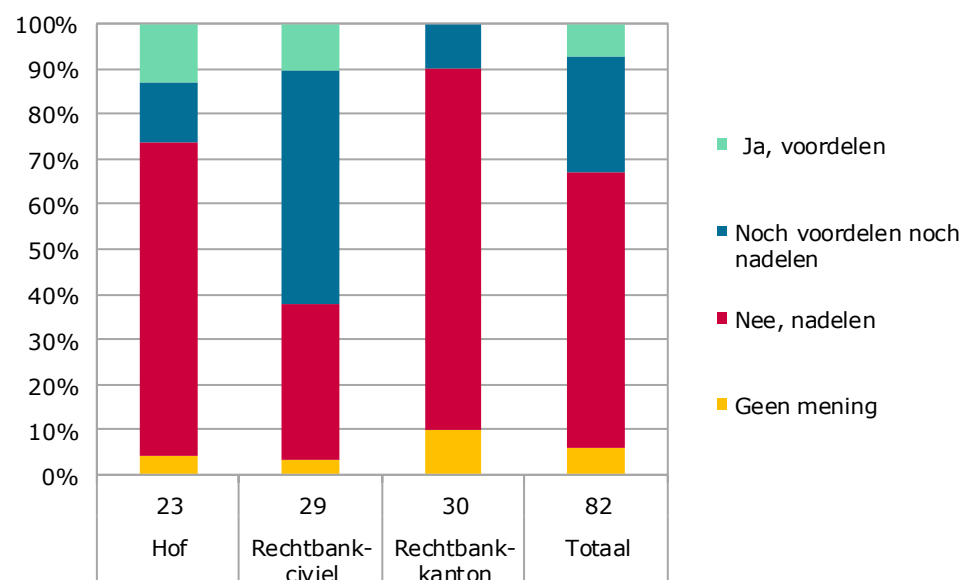
van de respondenten was de vraag niet van toepassing daar gedaagden en verweerders in kantonzaken van betaling zijn uitgesloten.

Figuur 3.6 Levert handhaving van de vier-wekentermijn meer werk op (administratie, n=82)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel.

Figuur 3.7 Levert de vier-wekentermijn voordelen op in het werk (administratie, n=82)

De antwoordverdeling van rechtbank-civiel verschilt statistisch significant van kanton-civiel en hof.

Op de vraag naar tevredenheid over de huidige omgang op het rechtsgebied met de vier-wekentermijn, gaf 45% van het administratief personeel aan (heel) tevreden te zijn en was slechts 18% (heel) ontevreden over deze omgang, 31 % was neutraal. Tussen de gerechten en afdelingen bestonden statistisch geen significante verschillen in de mate van tevredenheid. Met andere woorden: de vier-wekentermijn lever-

de geen voordelen op en zorgde voor meer werk, maar men was daar niet ontevreden over.

Kortom, volgens het administratief personeel leverde de vier-wekentermijn geen werklastvermindering of toename van de gebruiksvriendelijkheid op. Met name bij de afdeling kanton ondervond men meer werklast en nadelen van de extra handelingen ter controle van de vier-wekentermijn.

3.3.3 De vier-wekentermijn en doorlooptijden

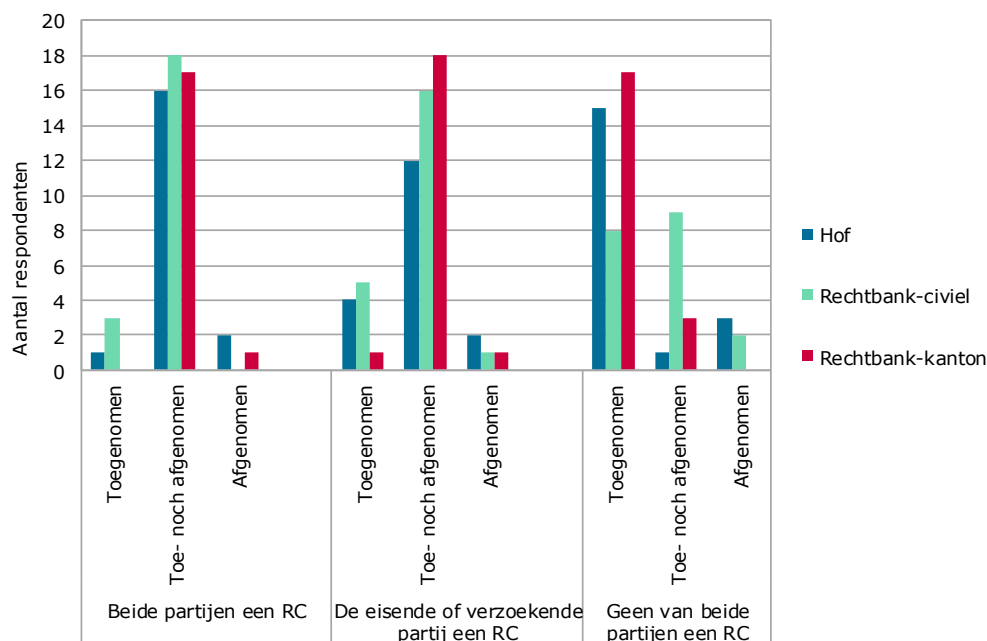
We vroegen administratief medewerkers aan te geven of de betalingstermijn van vier weken consequenties had voor de doorlooptijden. Daarbij maakten we onderscheid tussen drie verschillende situaties. Ten eerste zaken waarin beide partijen met een rechtshulpverlener met een rekening-courant optraden; hier verwachtten we geen of nauwelijks consequenties voor de doorlooptijd, want zaken met een rekening-courant worden niet aangehouden omdat zij als betaald worden beschouwd. Ten tweede zaken waarin alleen de eiser of verzoeker procedeerde met een rechtshulpverlener met een rekening-courant; hier kan – behalve bij kantonzaken – enig effect op de doorlooptijd optreden doordat de gedaagde of verweerder nog niet aan de griffierechtbetalingen heeft voldaan. Ten slotte zaken waarin beide partijen geen rechtshulpverlener met een rekening-courant hadden; in theorie zou het effect van de vier-wekentermijn op de doorlooptijd in deze zaken het sterkst zijn. De mate waarin beide partijen met een rekening-courant procedureerden, verschilt overigens per gerecht en afdeling; de administratief medewerkers van de afdelingen kanton kwamen deze situatie het minst tegen, die van de afdelingen civiel van de rechtbank het meest.³⁷

Voorop gesteld zij dat ruim een kwart van de administratief medewerkers niet wist wat het effect van de vier-wekentermijn op de doorlooptijden was. Deze categorie werden weggelaten uit de analyse, waarna 58 administratief medewerkers resteerden.

Met name bij de derde door ons onderscheiden situatie (partijen geen rekening-courant), zagen medewerkers een toename van de doorlooptijd; in de andere twee situaties werd weinig toename van de doorlooptijden opgemerkt (figuur 3.8). De toename van de doorlooptijd werd vooral signaleerd bij de afdelingen kanton en de hoven wanneer partijen procedureerden zonder rekening-courant. Alleen de schatting van de afdeling kanton verschilde statistisch significant ten opzichte van de schatting van de afdeling civiel.

³⁷ Bij de afdelingen civiel van de rechtbanken gaf 82% van de medewerkers aan dat meer dan een kwart van de partijen beiden over een rekening-courant beschikken, bij de hoven 62%. Bij afdeling kanton gaf, ondanks dat gedaagden en verweerders hier geen griffierecht verschuldigd zijn, 48% van de medewerkers aan dat meer dan een kwart van de partijen beiden over een rekening-courant beschikken. Weliswaar een ongebruikte rekening-courant in geval van verwerende of gedaagde partijen in kantonzaken, maar men beschikte er kennelijk wel over.

Figuur 3.8 Effect van de vier-wekentermijn op doorlooptijd zoals gepercipieerd door respondenten (administratie n=58, excl. geen mening)

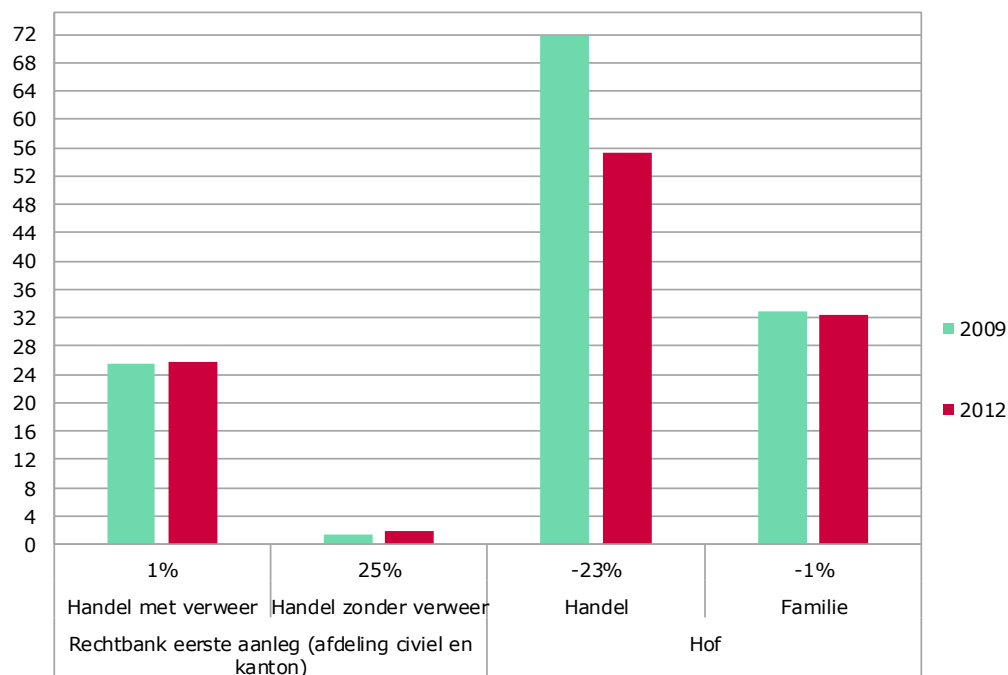
De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civil voor: geen van beide partijen een RC.

De feitelijk gemeten doorlooptijden van rechtszaken staan weergegeven in figuur 3.9. Gekozen werd voor een vergelijking tussen het jaar 2009 – het laatste jaar waarin de WTBZ nog volledig gold – en het jaar 2012. Het jaar 2011, de start van de Wgbz werd niet gekozen omdat in dat jaar de vier-wekentermijn niet of nauwelijks werd toegepast. Voordat we nader ingaan op de resultaten, dienen we eerst een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de gebruikte gegevens en de relatie met de Wgbz. Hieronder stippen we ze kort aan, voor verdere uitleg verwijzen we naar bijlage 2. Ten eerste kunnen veranderingen in doorlooptijden ook heel andere oorzaken hebben dan de vier-wekentermijn onder de Wgbz.³⁸ Ten tweede leidde de gewijzigde competentiegrens in 2011 tot een enigszins moeizame vergelijking indien de afdeling kanton en civil separaat zouden worden beschouwd. Langere doorlooptijden bij de afdeling kanton kunnen ook het gevolg zijn van een toename aan relatief 'grotere' zaken die voorheen bij de afdeling civil werden behandeld. Voor de afdeling civil zou hetzelfde kunnen gelden door de overgang van 'kleinere' zaken naar kanton. Dit heeft ons doen besluiten de doorlooptijden voor de eerste aanleg niet separaat per afdeling maar voor de eerste aanleg in zijn geheel op te nemen. Ten derde was het, gegeven onze bevindingen tot nu toe, zuiverder geweest de doorlooptijden in te delen naar het al dan niet inzetten van een rechtshulpverlener met een rekening-courant en naar al dan niet griffierechtgebonden zaken. De gegevens in het management informatiesysteem van de Rechtspraak lieten dit

³⁸ Uit eerder onderzoek bleek overigens dat rolreglementen, waar men de vier-wekentermijn toch min of meer onder kan scharen, niet heel sterk van invloed zijn op de gemiddelde totale doorlooptijd. De verschillende stappen in procedures, bijvoorbeeld een ingelaste comparitie, bleken van veel grotere invloed. Daarnaast toonde dit eerdere onderzoek aan dat het gebruik van een gemiddelde voor de meting van doorlooptijden niet ideaal is (Eshuis, 2007).

helaas niet toe. Ten vierde waren de doorlooptijden in familiezaken bij de afdeling kanton niet bruikbaar vanwege verschillen in de registratie.³⁹ De doorlooptijden voor familiezaken eerste aanleg staan dan ook niet weergegeven.

Figuur 3.9 Feitelijke doorlooptijden gemiddeld in weken in 2009 en 2012 (onder x-as: groeipercentage t.o.v. 2009)

- Excl. voorlopig(e). voorziening/kortgeding.
- Handel: excl. verzoekschriften, faillissement bij RB.
- Familie: excl. kinderrechter, BOPZ.

Bron: Rvdr

Figuur 3.9 geeft de gemiddelde doorlooptijd in weken weer van verschillende categorieën zaken in 2009 en 2012. Het percentage onder de x-as geeft de procentuele groei weer in de doorlooptijd van 2012 ten opzichte van die in 2009. Een negatief cijfer duidt op een afname van de doorlooptijd, een positief cijfer op een toename.

Met de LOV-richtlijnen in het achterhoofd verwachtten we in handelszaken met verweer in eerste aanleg weinig effect van de vier-wekentermijn. Voor de afdelingen kanton gold dat alle handelszaken met verweer volgens de LOV-richtlijnen niet aangehouden werden voor de betaling van het griffierecht. En kantonzaken maken de 'bulk' uit van het geheel aan zaken in eerste aanleg. Er mocht dan ook worden verwacht dat eventuele effecten van het 'betalen aan de poort' op de doorlooptijden zichtbaar waren bij de handelszaken zonder verweer. Die zaken werden zowel bij de afdeling civiel als bij de afdeling kanton immers wél aangehouden tot betaling binnen was. De doorlooptijden in eerste aanleg van handelszaken met verweer zijn

³⁹ Er was medio september 2011 sprake van een wijziging in de registratie van gezamenlijke gezagsverzoeken; deze zaken verhuisden naar het Gezagsregister. Voorheen werden deze zaken bij de in- en uitstroom van de afdeling kanton geteld, nu vallen zij onder de afdeling civiel maar worden ze niet meer meegeteld in de in- en uitstroomcijfers. Het gaat om flinke aantallen wat een vergelijking voor de afdeling kanton over de jaren heen onmogelijk maakte.

1% gestegen (½ week), die van handelszaken zonder verweer 25% (½ week). Er zou in deze verstekzaken in eerste aanleg wellicht sprake kunnen zijn van een effect van het 'betalen aan de poort'. In hoger beroep zagen we niets terug van het effect van het 'betalen aan de poort' op de doorlooptijden. De doorlooptijden van handelszaken waren met 23% (16 weken) gedaald, die van familie met 1% (½ week).⁴⁰ Uit de Rechtspraak-cijfers mogen we voorzichtig concluderen dat vooral in handelszaken zonder verweer in eerste aanleg een toename te zien was van de doorlooptijd waar het 'betalen aan de poort' een rol in zou kunnen spelen. Wanneer we uitgaan van de waarnemingen op de werkvloer dan bleek de doorlooptijd vooral op te lopen in zaken waar partijen zonder rekening-courant procedeerden. Dit werd vaker ervaren door de administratief medewerkers bij de afdelingen kanton.

3.3.4 Toepassing van de hardheidsclausule

Het 'toepassen van' of 'een beroep doen op' de hardheidsclausule kan verschillende vormen aannemen. De hardheidsclausule kan op expliciete en impliciete wijze zijn toegepast. Onder een expliciete toepassing verstaan we een uitspraak in een beschikking of op zitting. Impliciete toepassing houdt in dat in de systemen van de gerechten niet terug te vinden is dat de hardheidsclausule werd toegepast. We verwachtten dat wanneer de richtlijnen van de LOV's werden gevolgd veelal sprake was van een impliciete toepassing van de hardheidsclausule. Daarnaast kunnen rechtzoekenden of rechtshulpverleners op eigen initiatief een beroep doen op de hardheidsclausule. In dat geval spreken we van een expliciete toepassing van de hardheidsclausule.

Toepassing hardheidsclausule door de gerechten

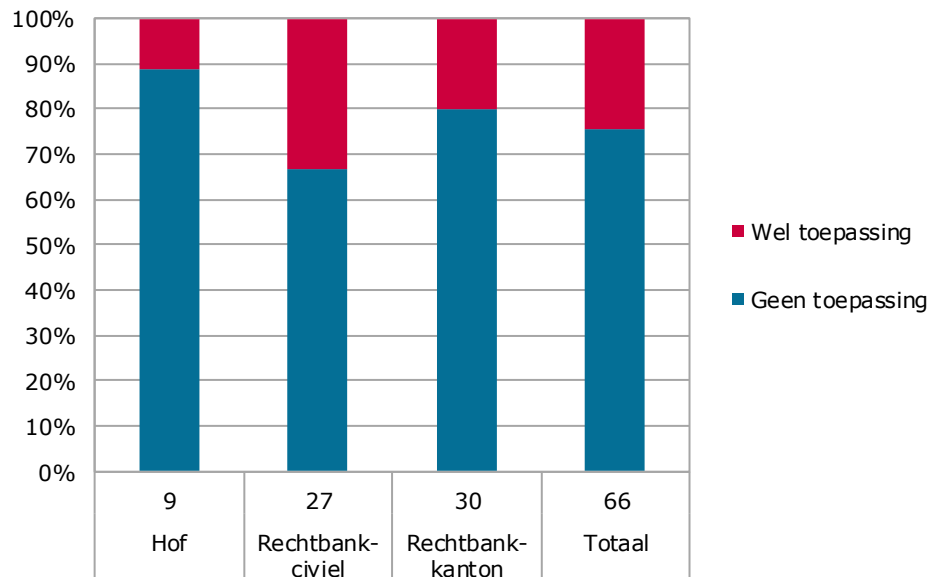
Van het totaal aan respondenten, zowel administratie als rechters, gaven 66 respondenten (39% van het totaal) aan dat begin 2014 zaken in behandeling werden genomen op hun rechtsgebied terwijl er nog geen betaling door eiser of verzoeker had plaatsgevonden en wel was vereist.⁴¹ In deze zaken ging het merendeel in behandeling zonder expliciete toepassing van de hardheidsclausule (figuur 3.10). Slechts 16 van die 66 respondenten (ofwel 24%) gaven aan dat de hardheidsclausule expliciet werd toegepast of soms wel en soms niet expliciet werd toegepast. Door het merendeel (76%) werd aangegeven dat in deze zaken de hardheidsclausule impliciet werd toegepast. De antwoorden van de respondenten verschilden hierin statistisch niet significant tussen de gerechten of afdelingen onderling.

Gevraagd naar het type zaken, ging het voornamelijk om zaken op tegenspraak of met verweer, zaken waarin automatiseringsproblemen een rol spelen, kortgeding zaken of voorlopige voorzieningen. Deels draaide het dus om zaken die volgens de LOV-richtlijnen uitgezonderd moesten zijn van handhaving van de betalingstermijn en deels zaken die in de Wgbz zelf uitgezonderd zijn van betaling binnen vier weken. Niet verwonderlijk dat de hardheidsclausule daar vooral impliciet werd toegepast of niet van toepassing was.

⁴⁰ Zoals hierboven nader is toegelicht, waren de doorlooptijden voor familiezaken van de afdeling kanton niet beschikbaar. In de familiezaken van de afdeling civiel separaat, zagen we relatief weinig verandering in de doorlooptijden (een daling van 6%; 1 week). Zie hiertoe bijlage 2.

⁴¹ Wel dient hierbij aangetekend dat sommige respondenten de vraag hadden opgevat als 'letterlijk' behandelen in het werkproces, dat altijd doorgang vindt. En sommige respondenten gaven aan dat afwijzing van de zaak onder niet-ontvankelijkheid of ontslag van instantie ook een einduitspraak bevat. Kortom, waar wij doelden op inhoudelijke behandeling van de zaak werd dit door een gering aantal respondenten niet zo opgevat.

Figuur 3.10 Toepassing hardheidsclausule bij zaken in behandeling zonder betaling (administratie/rechters, n=66)

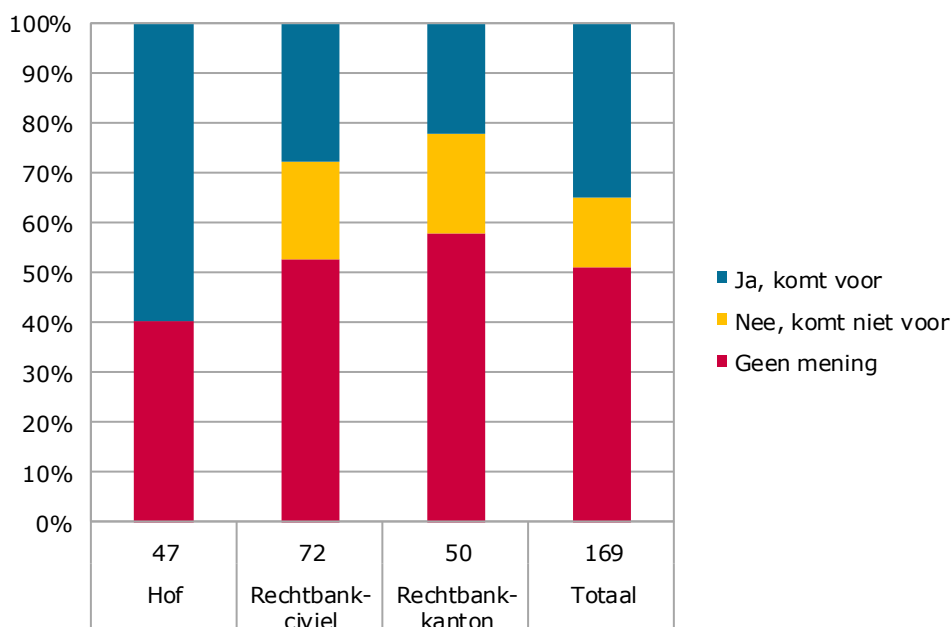

Beroep op de hardheidsclausule door rechtshulpverleners/rechtzoekenden

Aan de rechters en medewerkers is ook gevraagd of op initiatief van rechtzoekenden en rechtshulpverleners een beroep werd gedaan op de hardheidsclausule bij geen of late betaling van het griffierecht (figuur 3.11). De helft (50%) van de respondenten wist het antwoord op deze vraag niet; volgens 35% was dat wel het geval, volgens 14% van de respondenten was er geen beroep op de regeling gedaan. Bij de hoven werd statistisch significant vaker aangegeven dat er een beroep op de hardheidsclausule was gedaan.

Het merendeel van de respondenten gaf aan dat het om een tot acht zaken per jaar ging op hun rechtsgebied, de genoemde gemiddelde slaagkans ervan was 59%. Kortom, een beroep op de hardheidsclausule op initiatief van de rechtzoekende of zijn rechtshulpverlener kwam voor, maar niet in heel veel zaken.

Figuur 3.11 Beroep op hardheidsclausule op initiatief van rechtshulpverlener of rechtzoekende (administratie/rechters, n=169)

De antwoordverdeling van hof verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en rechtbank-kanton.

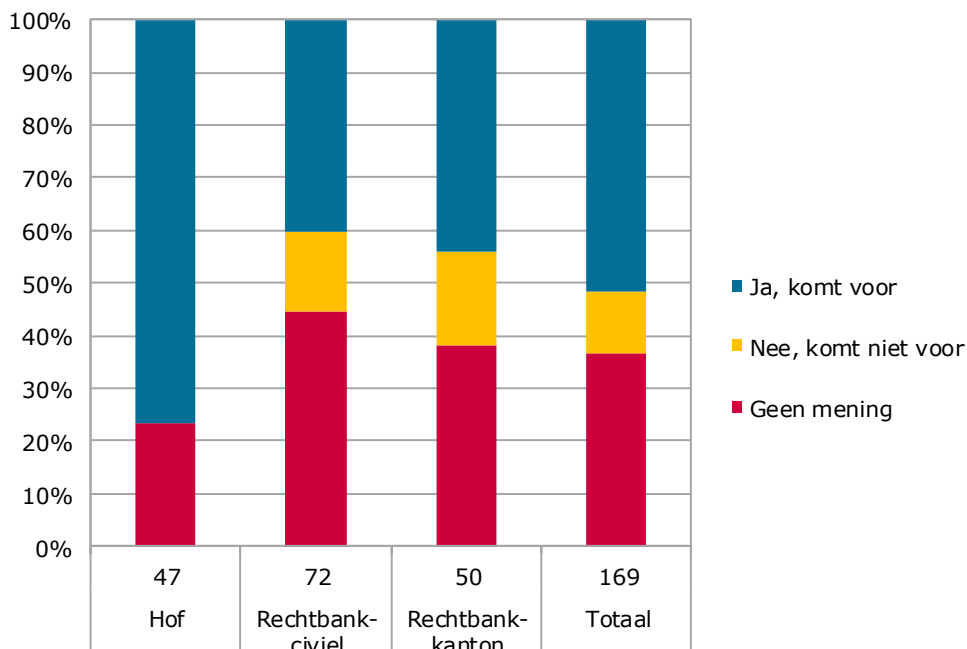
Samenvattend, de hardheidsclausule werd weinig expliciet toegepast. De gerechten gebruikten de LOV-beleidsrichtlijnen voornamelijk impliciet. Een beroep op de clausule door rechtzoekenden of hun gemachtigden zelf was niet vaak aan de orde. Wel viel op dat respondenten van het hof met dit laatste meer te maken hadden.

3.3.5 Processuele consequenties – niet-ontvankelijk verklaringen en ontslag van instantie

Hoe vaak werd er volgens rechters en administratie een zaak 'afgewezen' omdat er niet was betaald door de eiser of verzoeker? Of met andere woorden, hoe vaak kwam de 'niet-ontvankelijk verklaring' voor verzoeker of 'ontslag van instantie' voor gedaagde voor wegens niet-betaling van het griffierecht? Volgens 12% van de respondenten kwam het niet voor, 52% gaf aan dat dit wel voorkwam. Een behoorlijk aandeel van de respondenten had hier geen zicht op; 35%. De respondenten werkzaam bij de hoven gaven statistisch significant vaker aan dat er zaken werden afgewezen op grond van niet-tijdige of uitblijvende betaling van de griffierechten (figuur 3.12).⁴² Gevraagd naar een schatting van het aantal zaken zei drie kwart van de respondenten dat het om niet meer dan tien zaken per jaar ging op hun rechtsgebied.

⁴² De vraag of de op niet-tijdige griffierechtbetaling afgewezen zaken een reële kans op succes zouden hebben gehad en of deze zaken buiten rechte zouden kunnen worden opgelost, was zeer slecht beantwoord. Kennelijk was de inschatting daarvan niet goed mogelijk voor rechters.

Figuur 3.12 Afwijzing eiser/verzoeker bij niet-betaling griffierechten zoals gepercipieerd door respondenten (administratie/rechters, n=169)

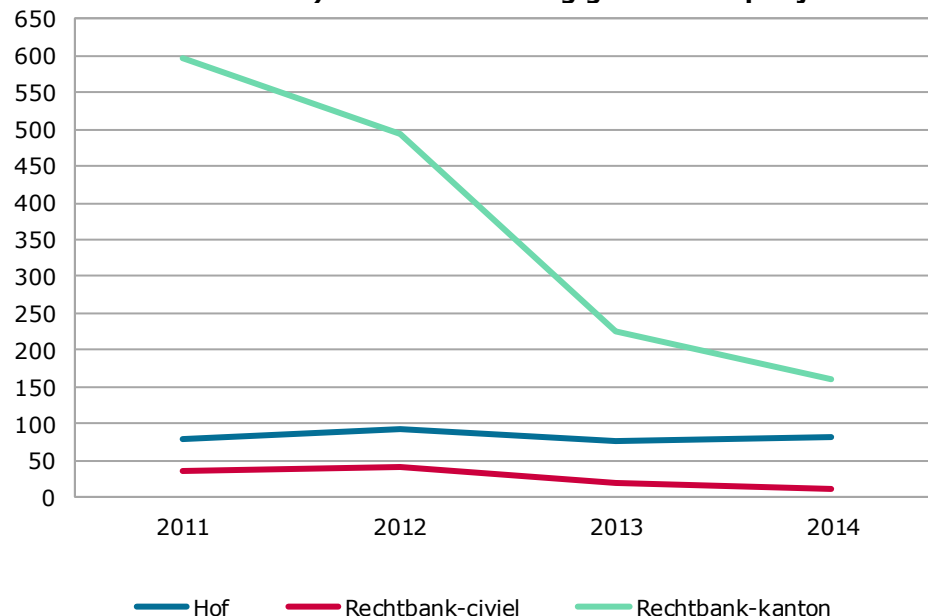

De antwoordverdeling van hof verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en rechtbank-kanton.

De cijfers van de Rechtspraak over niet ontvankelijkheid en ontslag van instantie wegens niet-betaling van de griffierechten laten zien dat het aantal afwijzingen zeer gering was (figuur 3.13). Alleen de afdeling kanton liet een duidelijke verandering zien – een daling van het aantal afwijzingen – over de jaren. De reden daarvan is onbekend. Op het totaal van de afgedane zaken stelde de omvang van de afwijzingen niets voor; deze varieerde van 0% tot een 0,5%.⁴³ De cijfers komen met ander woorden goed overeen met de waarnemingen op de werkvloer.

⁴³ De afwijzingen uitgezet tegen het totaal aan afgedane zaken lieten zien dat de hoven vaker – voor zover men daar al over kan spreken – afwezen op grond van niet of te late betaling van griffierechten dan de afdelingen civiel en kanton (bijlage 2)

Figuur 3.13 Aantal feitelijke afwijzingen (niet-ontvankelijk en ontslag van instantie) door niet-betaling griffierecht per jaar

Bron: Rvdr en IVO-LDCR)

De respondenten werd gevraagd in hoeverre de invoering van de processuele consequenties hen voordelen in het werk opleverden. Van hen gaf 5% aan voordelen te ondervinden, 29% ondervond noch voor- noch nadeel, en 43% ondervond nadelen (24% wist het niet). Door de respondenten van de afdeling civiel werden statistisch significant minder vaak nadelen benoemd van de processuele consequenties dan door de afdeling kanton en het hof.

De genoemde voordelen varieerden van duidelijkheid in het proces tot interessante extra taken in debiteurenbeheer; de aangegeven nadelen bestonden veelal uit extra tijd benodigd voor het proces, de noodzaak tot extra administratieve handelingen en de onmogelijkheid een inhoudelijke beslissing te nemen. Zoals een van de respondenten het uitdrukte: 'Het alsnog verlenen van verstek waar feitelijk al verweer is gevoerd, is natuurlijk raar en onbevredigend.'

Slechts 13% van het totaal aan respondenten was (heel) ontevreden over de manier waarop invulling werd gegeven aan de processuele consequenties op hun betreffende rechtsgebied; 34% was (heel) tevreden en 29% had een neutrale opvatting over de omgang met de processuele consequenties (24% wist het niet). Respondenten ondervonden nadelen van de invoering van processuele consequenties bij niet tijdig betaling, maar men was er niet ontevreden over.

Kortom, het daadwerkelijk afwijzen van zaken door niet-tijdige betaling van de griffierechten door eiser of verzoeker kwam niet veel voor. Echter, de hieraan gerelateerde werkprocessen kostten extra tijd en moeite. Dit werd door respondenten van het hof en de afdeling kanton meer genoemd dan door respondenten van de afdeling civiel.

3.4 Werkproces gerechten: tariefstelsel

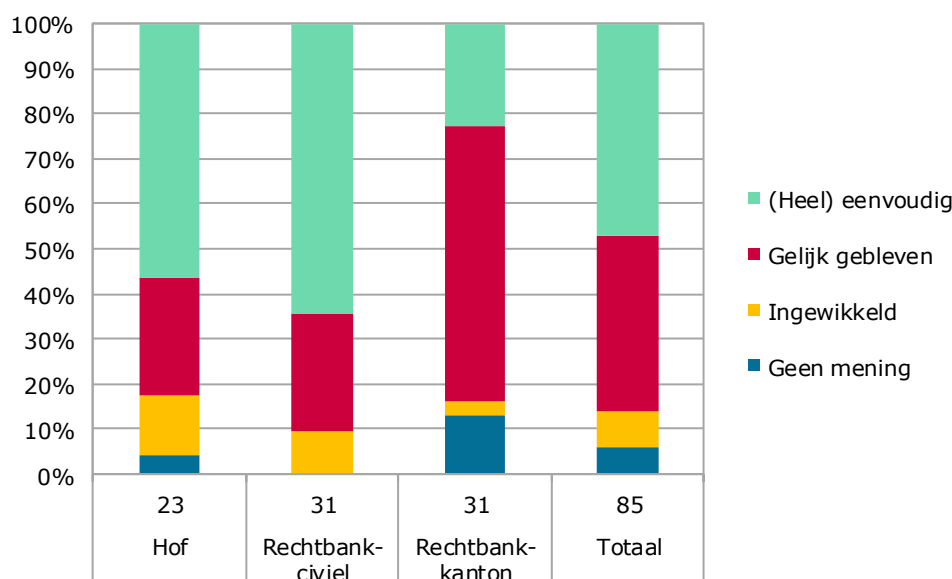
In deze paragraaf beschrijven we wat bij de gerechten de gevolgen zijn geweest van de gewijzigde vaststelling van de griffierechtstarieven. Dit betreft het vaststellen van de hoogte van het tarief inclusief het afschaffen van de indebetstelling bij toevoe-

gingen, het terugvorderen van de voorgesloten kosten bij toevoegingen en de effecten van het veranderde tarief op de procesvoering en de verdeling van de proceskosten. Naast de manier van uitvoering werd ook gevraagd naar de gebruiksvriendelijkheid en werklast van de gewijzigde vaststelling van tarieven onder de Wgbz.

3.4.1 Werkwijze vaststellen hoogte tarief

Behalve de wijziging in de hoogte van tarieven en het invoeren van aparte onderscheidende tarieven voor natuurlijke personen en rechtspersonen wijzigde de Wgbz ook de methode van vaststellen van het griffierecht (zie paragraaf 1.2). Daarnaast werd de indebetstelling⁴⁴ voor on- en minvermogenen afgeschaft en kwam er voor hen één vast tarief zonder onderscheid. Ook werd het verhalen van de proceskosten op de tegenpartij voor on- en minvermogenen niet langer uitgevoerd door de griffie maar door de rechtzoekende of rechtshulpverlener zelf. Een behoorlijk pakket aan nieuwe maatregelen voor de gerechten; we lopen de consequenties van de veranderingen hieronder na.

Figuur 3.14 Hoe eenvoudig is het vaststellen van de griffierechtstarieven onder de Wgbz in vergelijking met de WTBZ (administratie, n=85)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en hof.

Allereerst de huidige vaststelling van de tarieven in vergelijking met de methode onder de WTBZ. Van het administratief personeel vond 47% het vaststellen van de tarieven onder de Wgbz vergelijkenderwijs (heel) eenvoudig; 39% vond de eenvoud van de vaststelling hetzelfde gebleven en slechts 8% vond de vaststelling ingewik-

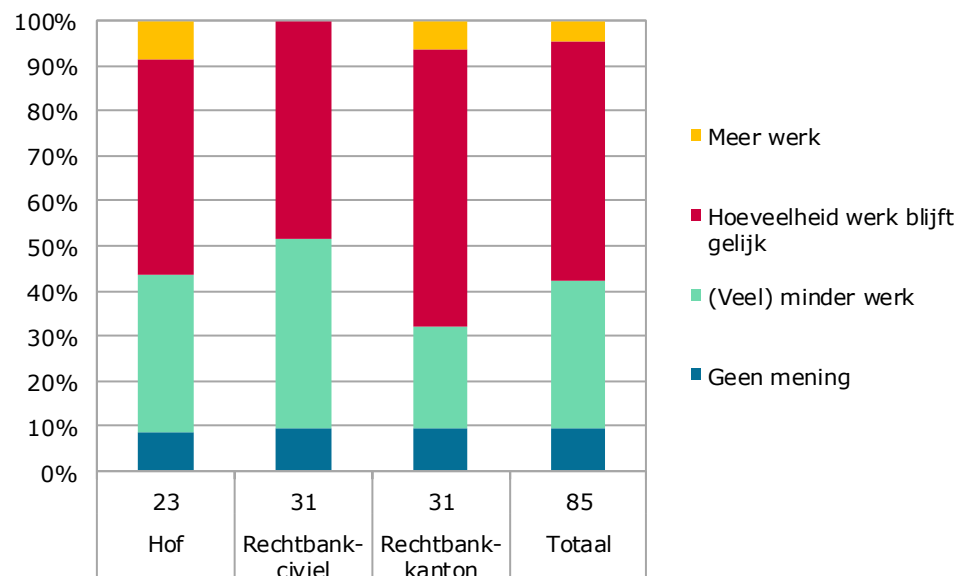
⁴⁴ Voor on- en minvermogenen was er een (gedeeltelijke) vrijstelling van het griffierecht onder de WTBZ: de indebetstelling. Indien met een toevoeging op grond van de Wet op de rechtsbijstand werd geprocedeerd, bracht de griffie aan de burger een kwart (onvermogenen) of de helft (minvermogenen) van het verschuldigde griffierecht in rekening. Het gehele verschuldigde griffierecht werd door de griffie ingevorderd van de tegenpartij als die in de kosten van het geding werd veroordeeld, de in het gelijk gestelde on- of minvermogenende kreeg dan het door hem betaalde griffierecht terug. Het indebetgestelde deel ging naar de rechtspraak terug.

kelder (figuur 3.14). Met name op de afdeling kanton was men statistisch significant vaker van mening dat de vaststelling niet eenvoudiger was geworden. Wellicht is dit terug te voeren op het feit dat de afdeling kanton onder de WTBZ al met vaste tariefgroepen werkte.

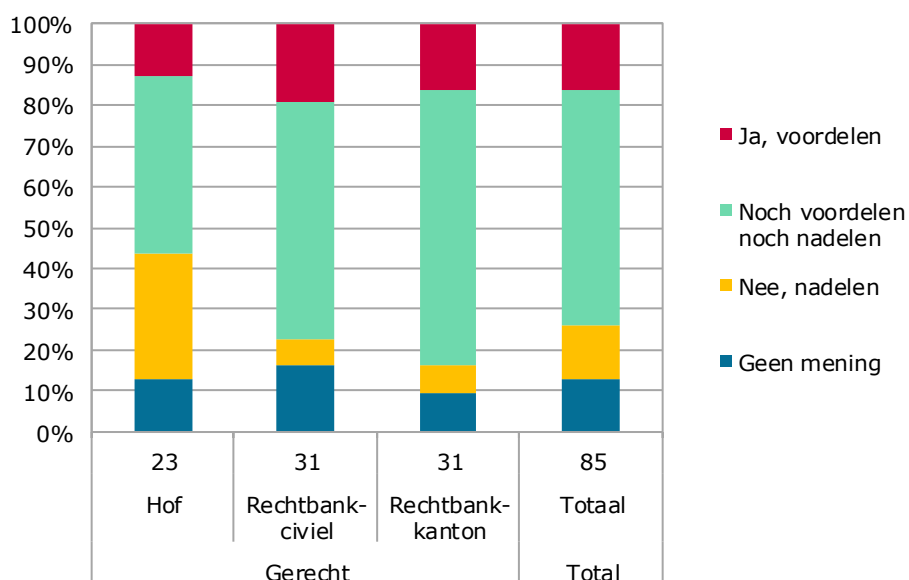
Het afschaffen van de indebetstelling leverde een duidelijk beeld op: het merendeel van het administratief personeel (58%) gaf aan dat de afschaffing tijdswinst opleverde. Een minderheid van 28% was het hier niet mee eens. De meningen hierover verschilden statistisch niet significant tussen de gerechten en afdelingen onderling.

Tevens werd gevraagd naar de wijze waarop de door de rechtspraak voorgeschoten exploit- en advertentiekosten werden teruggevorderd bij toevoegingen. Onder de vorige wet was dat een taak van de griffie. In de huidige wet is dit kennelijk (nog) niet eenduidig geregeld: maar liefst 60% kon deze vraag niet beantwoorden. Met name onder administratief medewerkers bij het hof was dit een onbekend fenomeen. Het grootste deel van het administratief personeel dat deze vraag wel beantwoordde gaf aan dat de kosten door de in het ongelijk gestelde partij direct aan de griffie of het LDCR moesten worden betaald (22%), een kleiner deel gaf aan dat de griffie of het LDCR deze kosten zelf verhaalde op de in het ongelijk gestelde partij (12%). Deze laatste optie lijkt min of meer gelijk aan de situatie onder de oude regeling (de WTBZ). Een nog kleiner deel gaf te kennen dat de in het gelijk gestelde partij deze kosten direct aan de griffie of het LDCR betaalde en zelf verhaalde op de tegenpartij (6%).

Figuur 3.15 Vaststellen tarief griffierecht meer of minder werk (administratie, n=85)

Figuur 3.16 Leveren veranderde tarieven griffierecht voordeel op in het werk (administratie, n=85)

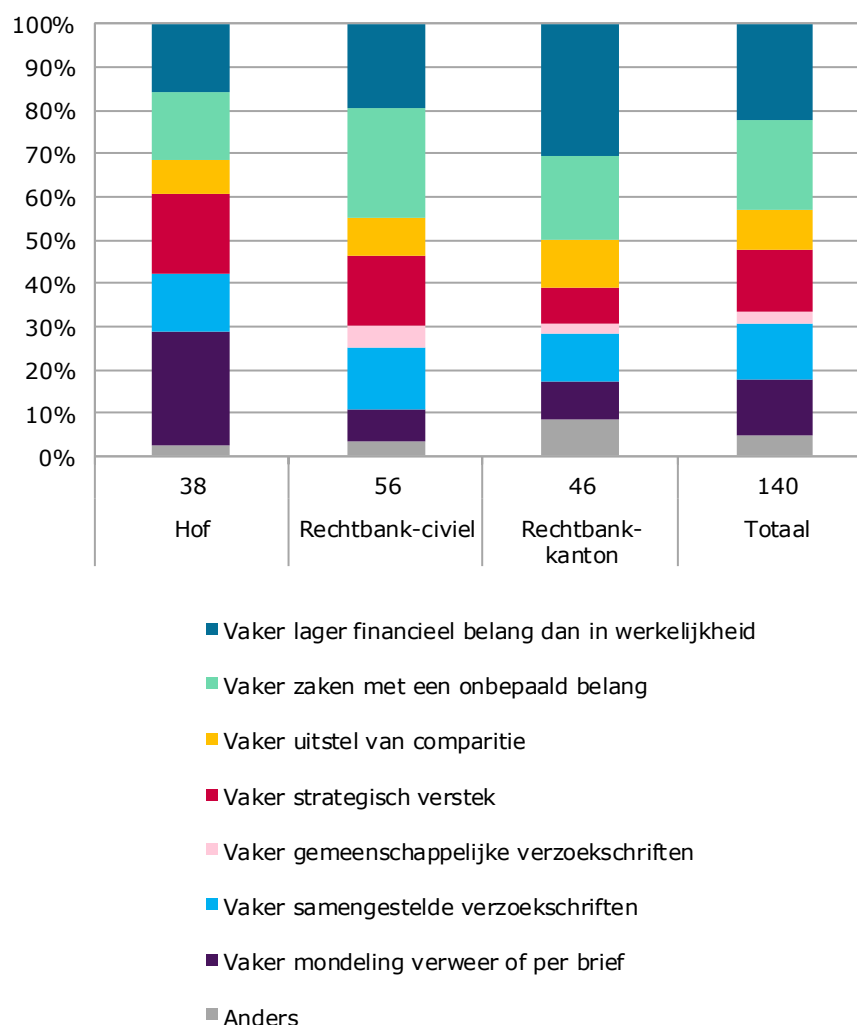
Op de vraag of het vaststellen van het tarief nu al met al minder werk opleverde (figuur 3.15), een doel dat met de introductie van de Wgbz werd beoogd, antwoordde het grootste deel van het administratief personeel neutraal: noch meer, noch minder werk (53%). Dit tegenover 33% die het (veel) minder werk vond opleveren en 5% die meende dat het vaststellen van de tarieven meer werk opleverde. De wat explicietere vraag of de vaststelling van de tarieven onder de Wgbz nu voordelen opleverde in het werk, werd ook hoofdzakelijk neutraal beantwoord (figuur 3.16): noch voordelen, noch nadelen (58%). Voordelen, zoals de overzichtelijkheid van de tarieven en het afschaffen van de indebetstelling, werden genoemd door 17% van het administratief personeel. Nadelen, die met name gingen over de hoogte van de griffierechtstarieven zelf, werden aangegeven door 13%. Zowel de vraag naar meer of minder werk als de vraag naar voordelen in het werk werd door respondenten uit de verschillende gerechten en afdelingen statistisch niet significant anders beantwoord.

Alles tezamen genomen werd de vaststelling van tarieven wél eenvoudiger bevonden maar leverde het al met al geen overduidelijke verlichting van het werk op bij de griffie, uitgezonderd de afschaffing van de indebetstelling. Veelal klonk een tamelijk neutraal antwoord op vragen naar de gevolgen van de gewijzigde vaststelling van de griffierechtstarieven voor het dagelijks werk.

3.4.2 Gewijzigde tariefstelling en procesvoering

De wijzigingen in de hoogte van de tarieven kunnen als gevolg hebben gehad dat door eventueel strategisch gedrag van partijen veranderingen plaatsvonden in de wijze van procesvoering bij de gerechten. Men kan door de wijze van procederen immers op verschillende manieren besparen op de griffierechten, bijvoorbeeld door een lager financieel belang van de zaak op te geven dan in werkelijkheid het geval is, of partijen in verzoekschriftprocedures kunnen besluiten alleen mondeling in verweer te komen of slechts per brief. Het scharen van meerdere verzoeken onder één zaak resulteert in een eenmalig griffierecht. Aan de rechters werd gevraagd in hoeverre zij eventuele veranderingen in procesgedrag hadden waargenomen; 64% van de rechters nam strategisch procedeer-gedrag waar.

Figuur 3.17 Neveneffecten Wgbz op procesvoering (rechters n=54, multi-respons n=140)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en hof voor: vaker lager financieel belang dan in werkelijkheid.

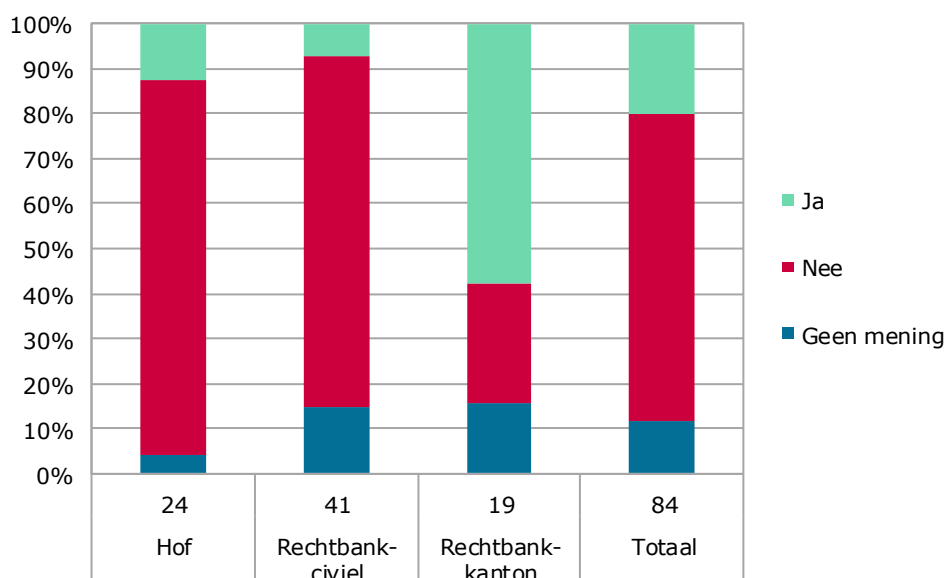
De antwoordverdeling van hof verschilt statistisch significant van rechtbank-kanton en rechtbank-civiel voor: vaker mondeling verweer of per brief.

Uit figuur 3.17 blijkt dat rechters sinds de invoering van de Wgbz vooral meer zaken zagen met een lager opgegeven financieel belang dan het werkelijk belang (22%) en meer zaken met een onbepaald belang (21%). Ook werd genoemd: vaker strategisch verstek (14%), vaker samengestelde verzoekschriften (13%) en vaker mondeling verweer of verweer per brief om geen griffierecht verschuldigd te zijn (13%). Uitstel van comparitie (9%) en gemeenschappelijke verzoekschriften (3%) werden minder vaak genoemd als neveneffect van de Wgbz. De rechters bij de afdeling kanton vermeldde statistisch significant vaker de vermindering van het financieel belang; die bij het hof gaven statistisch significant vaker het voorkomen van mondeling verweer of verweer per brief aan.

Werd de proceskostenveroordeling anders verdeeld sinds de Wgbz? Immers, in de Reparatiwet is vastgelegd dat rechters hiertoe meer ruimte kregen (beschreven in paragraaf 1.4). Bijvoorbeeld in incassozaken met een rechtspersoon als eiser en een

(financieel weinig draagkrachtige) natuurlijk persoon als gedaagde of in geval de proceshouding van de eiser te wensen overlaat (het 'rauwelijks' dagvaarden).⁴⁵

Figuur 3.18 Andere verdeling van de proceskostenveroordeling sinds Wgbz (rechters, n=84)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en hof.

Zoals blijkt uit figuur 3.18 werd de proceskostenveroordeling niet op grote schaal aangepast sinds de invoering van de Wgbz, slecht 20% van de rechters gaf aan dat dit voorkwam. De rechters bij de afdeling kanton meldden dit statistisch significant vaker (58%) dan die bij de afdeling civiel (13%) en de hoven (7%). Saillant detail is dat die aanpassing van de proceskostenveroordeling naar men zei al direct plaatsvond sinds de invoering van de Wgbz en niet pas na invoering van de Reparatiewet. Op de vraag hoe de proceskostenveroordeling werd aangepast, gaven rechters aan dat de in het ongelijk gestelde partij sinds de Wgbz minder bijdraagt aan de proceskosten en – in mindere mate – dat proceskosten gelijk werden verdeeld over partijen.

Kortom, volgens rechters was er sprake van neveneffecten van de Wgbz op de procesvoering. Rechters zagen vooral een toename van zaken waarin het opgegeven financieel belang lager is dan in werkelijkheid en daarnaast meer zaken met een onbepaald belang. Een andere verdeling van de proceskostenveroordeling sinds de Wgbz werd, voor zover het voorkwam, vooral gesignaleerd door rechters bij de afdelingen kanton.

3.5 Gepercipieerde gevolgen voor rechtzoekenden

Waar in de eerdere paragrafen vooral naar de gevolgen van de Wgbz voor de rechterlijke organisatie zelf werd gekeken, gaat deze paragraaf in op de gevolgen van de

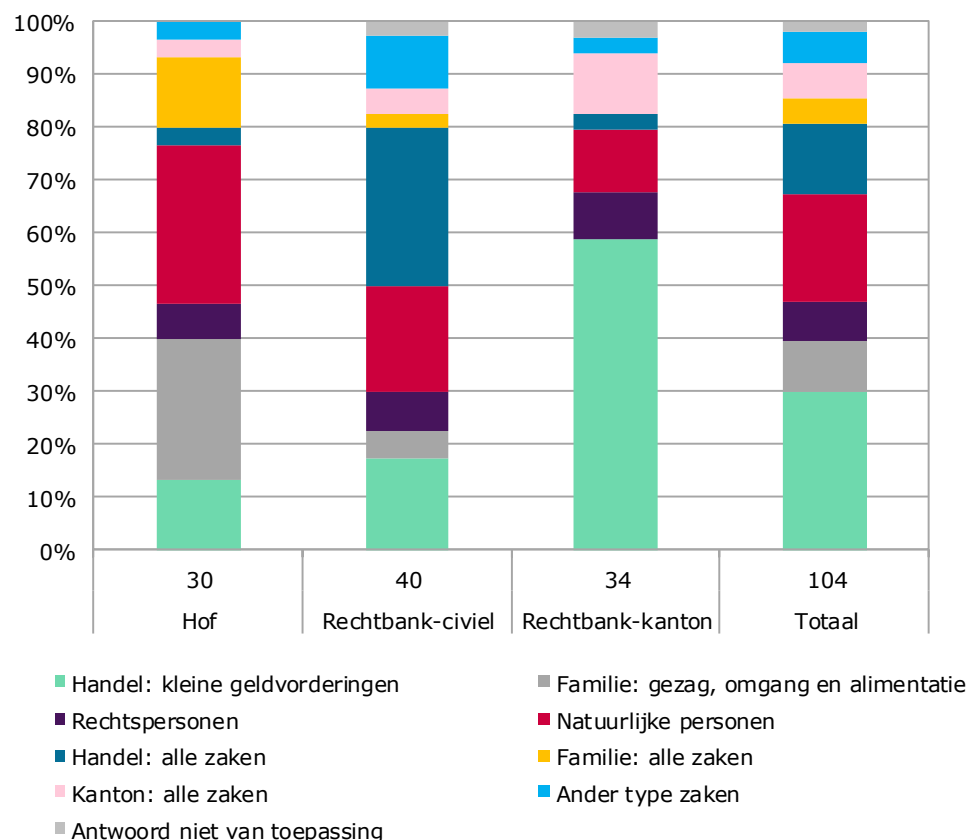
⁴⁵ Rechters kunnen de proceskosten verminderen voor partijen door in die gevallen in plaats van het geldende griffierecht voor rechtspersonen – waardoor de proceskosten voor de tegenpartij hoog zouden uitvallen – het griffierecht tarief te berekenen dat de tegenpartij zelf zou moeten hebben betalen (Memorie van toelichting. *Kamerstukken II* 2011/12, 33 108, nr. 3).

Wgbz voor rechtzoekenden zoals rechters en administratief medewerkers die in de dagelijkse praktijk ervaren.

In paragraaf 3.4 werd eerder geconcludeerd dat de veranderde wijze van *inning* vooral gevolgen had voor de doorlooptijden wanneer geen van de partijen over een rekening-courant beschikte. Met name rechtzoekenden bij de afdeling kanton moesten waarschijnlijk langer op hun uitspraak wachten. De consequenties voor rechtzoekenden van afwijzing (op grond van niet-ontvankelijkheid of ontslag van instantie) bij niet-betaling van het griffierecht was door rechters moeilijker in te schatten. Ook de vraag in hoeverre de afgewezen zaken een reële kans op succes hadden gehad kon vrijwel niet worden beantwoord.

Welke gevolgen hadden de *tariefswijzigingen* voor het aantal voor de rechter komende zaken volgens administratief medewerkers en rechters? Circa 60% van de respondenten zag minder zaken sinds de tariefswijzigingen van de Wgbz; 15% zag geen verandering in het aantal zaken en 25% had hier geen mening over. De antwoorden verschilden niet statistisch significant tussen de verschillende gerechten en afdelingen.

Figuur 3.19 Welk type zaken en partijen zijn verminderd in aantal sinds de tariefswijzigingen van de Wgbz zoals gepercipieerd door respondenten (administratie/rechters n=88, open antwoord multi-respons n=104)

De antwoordverdeling van rechtbank-kanton verschilt statistisch significant van rechtbank-civiel en hof voor: handel: kleine geldvorderingen.

De antwoordverdeling van rechtbank-civiel verschilt statistisch significant van rechtbank-kanton en hof voor: handel: alle zaken.

De antwoordverdeling van hof verschilt statistisch significant van rechtbank-kanton en rechtbank-civiel voor: familie: gezag, omgang en alimentatie en voor: familie: alle zaken.

Gevraagd is welk type zaken en partijen men minder voor de rechter zag komen middels een open antwoordcategorie waarin meerdere typen konden worden vermeld; 88 van de 102 respondenten die een vermindering bemerkten gaven een of meerdere specificaties van het type zaak aan (figuur 3.19). Respondenten noemden vooral zaken met kleine geldvorderingen (30%) en zaken met natuurlijke personen (20%) die zouden zijn afgenomen sinds de tariefswijzigingen onder de Wgbz. Vervolgens werden in volgorde van aflopende frequentie genoemd: alle handelszaken (13%), zaken rond gezag omgang en alimentatie (9%), zaken met rechtspersonen (8%), alle kantonzaken (7%) en alle familiezaken (5%).

De gepercipieerde afname van bepaalde typen zaken verschilde tussen gerechten en afdelingen. Zo'n 60% van de respondenten werkzaam bij de afdeling kanton benoemden een afname van de kleine geldvorderingen. Dat was statistisch significant vaker dan bij de overige afdelingen en gerechten. Bij de afdeling civiel van de rechtbank werd onder alle handelszaken statistisch significant vaker een afname gezien: door 30% van de respondenten. Een afname op het gebied van gezag, omgang en alimentatie werd statistisch significant vaker genoemd bij het hof, namelijk door 28% van de respondenten hier werkzaam. Ook een algehele daling van alle familiezaken werd hier statistisch significant vaker genoemd: door 13% van de respondenten werkzaam bij het hof. Overige geschatte afnames verschilden statistisch niet significant tussen (afdelingen van) gerechten.

Kortom, volgens rechters en administratief personeel nam het aantal zaken door de hoogte van de tarieven onder de Wgbz duidelijk af. Dit was vooral het geval bij kleine geldvorderingen en zaken met natuurlijke personen. Zoals later in hoofdstuk 5 zal blijken, komt deze waarneming behoorlijk overeen met de resultaten van de analyse van de Rechtspraak-cijfers.

3.6 Opvattingen over de Wgbz in context

Zoals in de inleiding is beschreven, speelde bij de uitvoering van de Wgbz de invoering van de landelijke rekening-courant en de overdracht van de taken van de financiële afdelingen van de gerechten aan het LDCR een grote rol. Het LDCR werd verantwoordelijk voor het verzenden van de facturen voor het griffierecht en voor de binnengekomen betalingen. Aanvankelijk ging er het nodige mis omdat de systemen van het LDCR en de gerechten niet goed op elkaar aansloten. Dit was de reden waarom anderhalf jaar na de overdracht in september 2012 de respondenten werd gevraagd hoe de samenwerking met het LDCR nu verliep. Daarnaast werd gevraagd wat het effect van de landelijke rekening-courant naar verwachting zou zijn op de uitvoering van het 'betalen aan de poort'. Men verwachtte immers een toename aan landelijk rekening-courant houders waarmee de uitvoering van de inning zou worden vergemakkelijkt. Ten tijde van de enquête was dit nog niet het geval. Tot slot komt de vraag aan de orde in hoeverre het eindoordeel over de Wgbz samenhangt met deze omgevingsfactoren.

Van de administratief medewerkers was 22% (heel) tevreden over de huidige samenwerking met het LDCR; 31% (heel) ontevreden en 39% is tevreden noch ontevreden. Op de vraag of de overdracht van financiële taken naar het LDCR meer of minder werk had opgeleverd antwoordde 53% dat dit tot (veel) meer werk leidde; 6% dat dit tot (veel) minder werk had geleid en 28% oordeelde dat het werk gelijk was gebleven. De administratief medewerkers van de verschillende gerechten en afdelingen verschilden hierover statistisch niet significant van mening. Het administratief personeel gaf aan de volgende verbeteringen bij het LDCR (heel) belangrijk te vinden: een vast contactpersoon (genoemd door 79%), betere bereikbaarheid (genoemd door 70%), sneller overzicht van betaalde griffierechten in een zaak (ge-

noemd door 65%) en adequate informatie over de rekening-courantverhoudingen (genoemd door 55%).

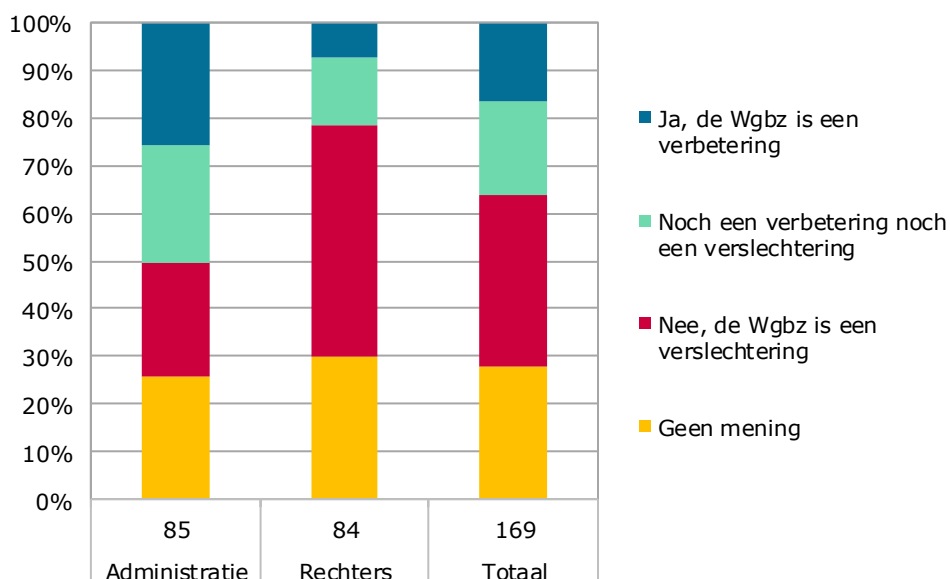
Ook werd gevraagd naar de impact die het invoeren van de landelijke rekening-courant kon hebben op de uitvoering van de Wgbz. Aan zowel administratief medewerkers als rechters werd daartoe de volgende stelling voorgelegd: 'Met de invoering van de landelijke rekening-courant zal de uitvoering van de Wgbz vrijwel geen problemen meer geven'.

Om en nabij een derde (34%) was het (helemaal) eens met de stelling, 19% was het (helemaal) oneens en 14% had een neutrale opvatting. Ook weer een derde (33%) kon de effecten niet inschatten. Tussen de respondenten van de verschillende gerechten en afdelingen bestonden statistisch geen significante verschillen op dit punt. Op zich verwonderlijk want de landelijke rekening-courant zal in principe minder effect hebben op de afdelingen kanton omdat verplichte procesvertegenwoordiging daar niet aan de orde is

Aan de respondenten vroegen wij bij wijze van eindoordeel of men, de Wgbz overziende, de wet een verbetering vond ten opzichte van het voorgaande griffierechtstelsel. Figuur 3.20 laat zien dat 17% van de respondenten de Wgbz een verbetering vond ten opzichte van de WTBZ. Ongeveer 36% van de respondenten vond de Wgbz een verslechtering, 20% oordeelde neutraal en 28% gaf in het geheel geen mening. Dat eindoordeel verschilde niet tussen de respondenten van de verschillende gerechten en afdelingen of de verschillende rechtsgebieden.

Daarentegen was er wel sprake van een statistisch significant verschil in eindoordeel tussen de functies: rechters waren statistisch significant kritischer over de Wgbz dan de administratief medewerkers. Een opvallende bevinding omdat redelijkerwijs mocht worden verondersteld dat de administratie het meeste werk ondervond van alle veranderde financieel-administratieve handelingen onder de Wgbz.

Figuur 3.20 Is alles overziend de Wgbz een verbetering ten opzichte van de WTBZ (administratie/rechters, n=169)

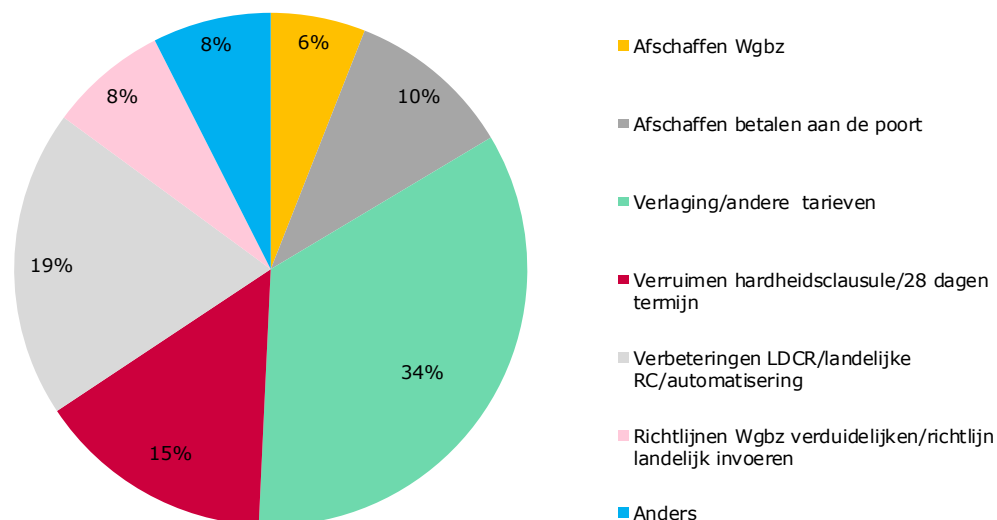
De antwoordverdeling van rechters verschilt statistisch significant van administratie.

Door middel van een open tekstveld hebben we gepeild welke verbeteringen in de Wgbz wenselijk werden geacht. Circa 40% van de respondenten gaf een verbetering aan, 7% gaf aan geen verbeteringen nodig te vinden en 53% liet het tekstveld

open. Per respondent werd het meest rigoureuze antwoord uit de tekst gecodeerd. De geïnventariseerde verbeteringen varieerden van een rigoureuze 'afschaffen Wgbz', naar een weinig voeten in aarde hebbend 'richtlijnen Wgbz verduidelijken of landelijk invoeren'.

Zoals figuur 3.21 toont, bleek het merendeel van de gewenste verbeteringen betrekking te hebben op veranderingen van het tarief van de griffierechten: een andere tariefstructuur dan wel een verlaging van de tarieven (34%). Verbeteringen bij het LDCR, in de landelijke rekening-courant en in de automatisering vormden de middenmoot van genoemde verbeteringen (19%). Ook het verruimen van de hardheidsclausule of van de vier-wekentermijn vielen in de middelste categorie (15%). Het afschaffen van het 'betalen aan de poort' (10%), het verduidelijken van de richtlijnen (8%) en het afschaffen van de Wgbz in haar geheel (6%) vielen onder de minst genoemde categorieën van verbetering.

Figuur 3.21 Aangegeven verbeteringen Wgbz (administratie/rechters, open antwoord n=67)

Nagegaan werd in hoeverre opvattingen over onderdelen van de Wgbz en omgevingsfactoren van invloed op de uitvoering ervan, samenhangen met het door de respondent gegeven eindoordeel over de Wgbz. Ook werden principiële opvattingen over het heffen van griffierecht en het 'betalen aan de poort' in de analyse meegenomen. Principiële overtuigingen over de wet en een niet soepel lopende uitvoering door ontwikkelingen buiten de wet om, zouden de opvattingen over de Wgbz zelf immers wat kunnen relativeren.⁴⁶ De resultaten van de analyse staan in bijlage 2.

Een multivariate analyse gaf aan welke factoren het duidelijkst van invloed waren op het eindoordeel over de Wgbz. Dit waren bij de Rechtspraak-respondenten die de Wgbz als een verbetering zagen de tevredenheid over de omgang met de vier-wekentermijn en bij de administratief medewerkers bovendien de tevredenheid over de samenwerking met het LDCR. Beide factoren hadden nagenoeg evenveel effect.

⁴⁶ Gewezen zou daarnaast kunnen worden op het mogelijk in de resultaten doorklinken van het in 2013 door de wetgever ingediende – en in 2016 weer ingetrokken – wetsvoorstel Verhoging griffierecht hoger beroep en cassatie. Dit vormt een reden te meer om het oordeel van de respondenten te contextualiseren.

Het oordeel van de rechters en administratief medewerkers die de Wgbz als een verslechtering ten opzichte van de WTBZ zagen, werd vooral bepaald door de opvatting over de hoogte van de griffierechten en de opvatting over het principe van het 'betalen aan de poort'. Daarnaast beoordeelden rechters de Wgbz negatiever dan administratief medewerkers. Het (helemaal) oneens zijn met het principe van 'betalen aan de poort' leidde het sterkst tot een negatief oordeel over de Wgbz, daarna volgde het effect van de hoogte van de griffierechten.

In hoeverre waren nu, buiten de wet zelf, de omgevingsfactoren van belang in het eindoordeel over de Wgbz en dan vooral de samenwerking met het LDCR en de opvattingen over de landelijke rekening-courant? Een positief eindoordeel over de Wgbz hing samen met factoren inherent aan de Wgbz zelf (de omgang met de vier-wekentermijn) en voor administratief medewerkers met omgevingsfactoren (de samenwerking met het LDCR). Een negatief eindoordeel over de Wgbz hing voornamelijk samen met factoren inherent aan de wet zelf (de hoogte van het griffierecht en het principe van het 'betalen aan de poort'). Er werd geen statistisch significant effect geconstateerd op het eindoordeel met betrekking tot de invoering van de landelijk rekening-courant.

Het eindoordeel over de wet kon dus enigszins gerelativeerd worden door de principiële afwijzing van het 'betalen aan de poort' door bijna een kwart van de Rechtspraak-respondenten en door de manier van samenwerken met het LDCR. Dat nam echter niet weg dat de manier van uitvoeren van de vier-wekentermijn en vooral de hoogte van het griffierecht, beide inherent aan de wet, dit eindoordeel eveneens beïnvloedde.

Samenvattend, de context van de Wgbz was duidelijk van belang. De overdracht van financiële taken rondom griffierechten aan het LDCR leverde de administratief medewerkers meer werk op. De landelijke rekening-courant, nog niet ingevoerd ten tijde van de enquête, zou volgens een derde van de respondenten problemen in de uitvoering van de Wgbz grotendeels oplossen. De respondenten beschouwden de Wgbz, alles overziende, niet als een duidelijke verbetering ten opzichte van de vorige griffierechtwetgeving. Rechters lieten zich in dat opzicht kritischer uit dan het administratief personeel. Het eindoordeel over de wet hing sterk samen met maatregelen inherent aan de wet zelf en met omgevingsfactoren van invloed op de uitvoering ervan maar vooral ook met principiële opvattingen over het 'betalen aan de poort'.

3.7 Samenvatting en conclusies

Dit hoofdstuk beschrijft de uitvoeringspraktijk van de Wgbz bij de gerechten. De beschreven uitkomsten betreffen de stand van zaken van begin 2014; ruim na de, op de Wgbz volgende, Reparatiewet maar vóór de implementatie van de landelijke rekening-courant. Ten tijde van publicatie dateren de bevindingen zo'n drie jaar terug. Voor bevindingen over maatregelen inherent aan de Wgbz zal dit weinig uitmaken, die zijn immers gelijk gebleven, de context van de uitvoering zou intussen wel veranderd kunnen zijn.

Verschillen in werkprocessen tussen de afdelingen kanton en civiel van de rechtbank en de hoven zijn, waar toepasselijk, uitgediept. Daarnaast worden uitkomsten waar mogelijk gerelateerd aan de beleidsrichtlijnen voor toepassing van de Wgbz zoals geformuleerd door de betrokken LOV's (Landelijke Overleggen van Voorzitters). De aldaar geformuleerde richtlijnen zijn wat praktischer van aard dan de wettekst zelf en hiermee van belang voor het duiden van de bevindingen.

De uitkomsten zijn hoofdzakelijk gebaseerd op een webenquête onder rechters en administratief personeel, gehouden begin 2014. De respons bedroeg 8%: slechts

169 van de 2.224 potentiële respondenten vulden de vragenlijst in. De respondenten waren gelijkelijk verdeeld over rechters en administratief medewerkers. Van de 169 respondenten was 28% werkzaam bij het hof, 43% bij de afdeling civiel van de rechtbank en 30% bij de afdeling kanton van de rechtbank. De lage respons heeft als gevolg dat generalisering van de uitkomsten gebaseerd op attitude vragen voorzichtigheid vergt. Voor de vragen over de uitvoering van de wet geldt dat minder: per type gerecht en functie hebben we een redelijk aantal respondenten die goed verdeeld zijn over de verschillende gerechten en beschikken over ruime ervaring met zowel de Wgbz als de WTBZ.

Hieronder volgt een weergave van de belangrijkste bevindingen per onderzoeksvraag (volgens de nummering van de onderzoeksvragen in hoofdstuk 2).

1 Hoe is het proces van invoering van de Wgbz bij de Rechtspraak verlopen en heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van griffierechten het gebruiksgemak voor de gerechten verhoogd en de hoeveelheid werk verminderd?

Alvorens deze vraag te beantwoorden is het van belang te constateren of en in hoeverre er bij de gerechten uitvoering werd gegeven aan de maatregelen van de Wgbz.

Het gros van de respondenten gaf aan dat er op hun rechtsgebied uitvoering werd gegeven aan het 'betalen aan de poort'. Ook leken de LOV-richtlijnen aangaande de Wgbz, indien bekend, in aanzienlijke mate gevolgd te worden. Volgens een tiende van de respondenten – met name bij de afdeling kanton – werd het 'betalen aan de poort' begin 2014 niet toegepast. Het ging hier in het merendeel niet om zaken met een wettelijke uitzondering op griffierechtbetaling en ook was hier geen sprake van toepassing van de Wgbz-beleidsrichtlijnen van de LOV's.

Ruim drie kwart van het administratief personeel zei zich aan de vier-wekentermijn te houden. Een kwart hield zich er niet aan of hanteerde een andere regeling. Hier werden veelal de beleidsregels van het LOV gehanteerd. De flexibele omgang met de vier-wekentermijn werd meer vermeld door de administratief medewerkers bij de afdeling kanton dan door de medewerkers bij de hoven en afdelingen civiel.

De werkzaamheden rondom de uitvoering van de vier-wekentermijn bewerkstelligde volgens het merendeel van de administratief medewerkers geen werklastvermindering of toename van het gebruiksgemak. De uitvoering rondom de processuele consequenties van niet of te late betaling werd door iets minder dan de helft van de respondenten nadelig voor het werk bevonden; voordelen werden zeer weinig genoemd. Het 'betalen aan de poort' en de daaraan gerelateerde werkprocedures kostten extra tijd en moeite. Dit werd vaker waargenomen onder respondenten bij de hoven en de afdelingen kanton dan bij de afdelingen civiel.

Het afschaffen van de indebetstelling bij toevoegingen leverde de griffie evident tijds winst op. Ook de vaststelling van tarieven onder de Wgbz werd eenvoudiger bevonden. Toch lieten administratief medewerkers zich tamelijk neutraal uit over de werklastvermindering en voordelen die de gewijzigde vaststelling van tarieven had opgeleverd.

In die zin was één onderdeel van de Wgbz – de vaststelling van de tarieven vereenvoudigen – volgens de administratief medewerkers gelukt; het andere – daarmee de werklast verminderen – was niet overduidelijk gelukt. Ook leidden de wijzigingen in de inning – de vier-wekentermijn en de processuele consequenties – niet tot vereenvoudiging, gebruiksgemak of werklastverlichting voor de griffie. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat er factoren in het spel waren die niet uit de Wgbz als zodanig voortvloeiden. Omgevingsfactoren waaronder; automatiseringsproblemen bij implementatie, de overdracht van financiële taken rondom de griffie-

rechtheffing aan het LDCR en de uitblijvende invoering van de landelijk rekening-courant, bemoeilijkten de uitvoering van de Wgbz en zijn niet direct op het conto van de wet zelf te schrijven. Ook de principiële afwijzing van het 'betalen aan de poort' door respondenten had een negatief effect op het oordeel over de wet. Al met al werd het eindoordeel over de Wgbz verklaard door de principiële afwijzing van het 'betalen aan de poort' door bijna een kwart van de Rechtspraak-respondenten en daarnaast door de manier van samenwerken met het LDCR. Dat nam echter niet weg dat de omgang met de vier-wekentermijn bij de gerechten en vooral de hoogte van het griffierecht, beide inherent aan de wet, dit eindoordeel eveneens beïnvloedde.

4 Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?

De respondenten zagen duidelijk gevolgen voor rechtzoekenden van de hoogte van het griffierecht onder de Wgbz: het aantal zaken was volgens hen afgenomen, vooral bij kleine geldvorderingen en zaken met natuurlijke personen. Bij de afdeling kanton zagen respondenten dit vooral bij zaken met kleine geldvorderingen, bij de afdeling civiel zag men een daling bij alle handelszaken en bij de hoven zag men met name een vermindering van het aantal zaken bij gezag, omgang en alimentatie en in alle familiezaken.

Ook bleek er sprake van neveneffecten van de verhoogde tarieven op de procesvoering in zaken. Rechters zagen vooral een toename van zaken met een lager financieel belang dan het werkelijke belang van de zaak en meer zaken met een onbepaald belang. Een andere verdeling van de proceskosten sinds de Wgbz werd vooral benoemd bij de afdelingen kanton. Deze wijzigingen in de proceskostenverdeling schreven rechters overigens niet toe aan de Reparatiewet maar zou al worden toegepast sinds de invoering van de Wgbz zelf.

5 Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?

De opt-out regeling van de Wgbz – de hardheidsclausule – werd volgens rechters en administratief personeel niet vaak expliciet toegepast. Ruim een derde van de respondenten gaf aan dat sommige zaken doorgingen zonder betaling. Ongeveer een vijfde van deze respondenten gaf aan dat de hardheidsclausule expliciet werd toegepast in deze zaken.

Een beroep op de hardheidsclausule door rechtzoekenden of hun gemachtigden zelf, was eveneens weinig aan de orde; volgens het merendeel van de respondenten ging het om niet meer dan acht zaken per jaar. Wel viel op dat respondenten bij de hoven hier relatief meer mee te maken hadden. Volgens respondenten slaagde gemiddeld drie vijfde van het aantal zaken waarin door rechtzoekenden een beroep werd gedaan op de hardheidsclausule in zijn opzet.

6 Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?

Afwijzing van een zaak door niet-tijdige betaling van eiser of verzoeker kwam niet vaak voor. Drie kwart van de respondenten gaf aan dat het om niet meer dan een tot tien zaken per jaar ging. Uit de Rechtspraak-cijfers bleek dat de omvang van de afwijzingen op de afgedane zaken per jaar nagenoeg nihil was. Wel zagen we dat de hoven relatief vaker – maar absoluut gezien nog steeds weinig – afwezen op niet of te late betaling van griffierechten dan de afdelingen civiel en kanton.

7 In hoeverre heeft het nieuwe griffierechtenstelsel tot een verandering in de doorlooptijden geleid?

De gevolgen van de vier-wekentermijn voor de doorlooptijden waren niet hard vast te stellen. Uit de Rechtspraak-cijfers mogen we voorzichtig concluderen dat vooral in handelszaken in eerste aanleg zonder verweer een toename te zien was van de doorlooptijden waar het 'betalen aan de poort' een rol in zou kunnen spelen. Volgens de waarnemingen op de werkvloer bleek de doorlooptijd alleen op te lopen in zaken waar partijen zonder rekening-courant procedeerden. Dit werd vaker aangegeven bij de afdelingen kanton.

8 Welke gevolgen heeft het niet langer verantwoordelijk zijn van de griffie voor het innen van de proceskostenveroordeling bij toevoegingen?

Onder de WTBZ was het een taak van de griffie de proceskosten terug te vorderen voor in het gelijk gestelde on- en minvermogenden en kon men de voorgesloten kosten direct verrekenen. Op de vraag hoe dit nu verliep sinds die taak werd afgeschaft voor de griffie, gaf het merendeel van het administratief personeel aan dat de kosten door de in het ongelijk gestelde partij direct aan de griffie of het LDCR worden betaald. Opvallend was dat maar liefst twee derde van de respondenten geen idee had hoe de voorgesloten kosten onder de huidige wet werden teruggevorderd.

De Wgbz werd door respondenten niet als een duidelijke verbetering ten opzichte van de WTBZ beschouwd. De rechters lieten zich in dat opzicht kritischer uit dan het administratief personeel. De aangebrachte verbeterpunten lagen vooral op het vlak van de tariefstructuur en de hoogte van het tarief. Ook de samenwerking met het LDCR, de ontwikkeling van de landelijke rekening-courant en de verbetering van de ICT werden genoemd. Het eindoordeel over de wet werd beïnvloed door maatregelen inherent aan de wet zelf en met omgevingsfactoren van invloed op de uitvoering ervan maar vooral ook door principiële opvattingen over het 'betalen aan de poort'.

Hoe het op moment van publicatie, zo'n drie jaar na dato, gesteld zou zijn met het oordeel over de wet is mede afhankelijk van omgevingsfactoren. Een derde van de respondenten zag de intussen ingevoerde landelijke rekening-courant als panacee en de samenwerking met het LDCR zal intussen zijn definitieve (wellicht verbeterde) vorm hebben gekregen. Het zou kunnen dat door deze veranderingen in de context van de uitvoering, de wet in de huidige tijd positiever beoordeeld zou worden door de gerechten. Wel moet men daarbij bedenken dat de maatregelen inherent aan de wet zelf niet aan veranderingen onderhevig zijn gebleken en, zoals geconstateerd, niet als een onverdeeld succes werden ervaren.

4 De gevolgen van de invoering van de Wgbz volgens rechtshulpverleners

Dafna Burema, Marnix Croes en Rianne van Os

Dit hoofdstuk behandelt hoe de verschillende juridische dienstverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket) de invoering van de in de Wgbz vervatte maatregelen hebben ervaren en hoe zij erop hebben gereageerd. Dit gebeurt aan de hand van een aantal in hoofdstuk 2 geïntroduceerde onderzoeksvragen:

- 2 Hoe is de invoering van de Wgbz volgens rechtzoekenden/rechtshulpverleners verlopen? Heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van het griffierecht voor rechtzoekenden/rechtshulpverleners tot meer duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten geleid?*
- 4 Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?*
- 5 Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?*
- 6 Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?*
- 9 In hoeverre heeft het voorschieten van het griffierecht tot problemen voor de advocatuur en gerechtsdeurwaarders geleid?*

Een deel van deze vragen komt overeen met die in hoofdstuk 3, waar het over de gevolgen van de Wgbz volgens rechters en administratief personeel ging. In het onderhavige hoofdstuk is het perspectief echter anders omdat de gevolgen worden gezien vanuit de positie van de rechtzoekenden en de rechtshulpverleners. Zoals in hoofdstuk 2 is uiteengezet, hebben we ervoor gekozen om rechtzoekenden niet zelf te bevragen maar af te gaan op de ervaringen van de professionals die hen in de omgang met hun (potentieel) juridisch probleem bijstaan. De ervaringen van deze professionals zullen hieronder per beroepsgroep worden gepresenteerd. De rol van advocaten en gerechtsdeurwaarders in gerechtelijke procedures is immers niet gelijk en de medewerkers van het Juridisch Loket hebben alleen een adviserende rol, voorafgaand aan een eventuele procedure. Deze verschillen in betrokkenheid bij gerechtelijke procedures zullen invloed hebben gehad op de aard van de ervaringen van de rechtshulpverleners.

Net als in hoofdstuk 3 krijgt ook hier de invoering van de landelijke rekening-courant en de rol van het LDCR aandacht. Niet omdat deze ingrepen in de organisatie van de griffierechtheffing onderdeel vormden van de Wgbz, maar omdat deze werden ingevoerd kort nadat de Wgbz van kracht werd. Om de gevolgen van de introductie van de rekening-courant en de overdracht van de griffierechtheffing aan het LDCR te kunnen onderscheiden van de gevolgen van de invoering van de Wgbz zal er aan beide aandacht moeten worden besteed. Een advocaat die gebruikmaakte van een rekening-courant voor de (automatische) betaling van het griffierecht ten tijde van de invoering van de Wgbz zal immers andere ervaringen hebben gehad dan advocaten die dat niet deden. De overdracht per 1 september 2012 van de inning van de griffierechten van de gerechten aan het LDCR kan daarbij gevolgen hebben gehad die ten onrechte op het conto van de Wgbz zouden kunnen worden geschreven.

Het hoofdstuk zal allereerst ingaan op de steekproef en de data (paragraaf 4.1). Paragraaf 4.2 beschrijft vervolgens de ervaringen met het 'betalen aan de poort'. Paragraaf 4.3 beschrijft, in aansluiting daarop, de gevolgen van het gewijzigde tariefstelsel en paragraaf 4.4 gaat over zowel de consequenties voor als de reacties van de rechtzoekenden en rechtshulpverleners. Het eindoordeel van de respondenten over de Wgbz en de vraag of de doelstellingen van de wet werden gerealiseerd, zijn onderwerp van paragraaf 4.5. Afsluitend is er een conclusie.

4.1 Data en respons

Voor het onderzoek onder de rechtshulpverleners werden gerechtsdeurwaarders, advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket benaderd, met het verzoek deel te nemen aan een online enquête over de implementatie en gevolgen van de Wgbz. De enquêtes werden afgenomen in de periode van 22 december 2014 tot 11 maart 2015.⁴⁷ Verantwoordelijk hiervoor was het Bureau ISIZ (tegenwoordig DataIM geheten).⁴⁸

De benadering van de gerechtsdeurwaarders vond plaats met de hulp van de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG). Op 1 januari 2014 telde de KBvG 401 gerechtsdeurwaarders onder haar leden en 518 kandidaat-gerechtsdeurwaarders. Al deze leden kregen van het bureau van de KBvG een email toegestuurd met het verzoek aan de web-enquête deel te nemen. De mail bevatte een URL die direct naar de vragenlijst leidde.

Advocaten zijn benaderd op grond van de publieke ledenlijsten (stand: november 2014) op de websites van de volgende specialisatieverenigingen: Vereniging van Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade (ASP, 135 leden), Vereniging Insolventierecht Advocaten (Insolad, 698 leden), Vereniging van Letselschade Advocaten (LSA, 308 leden), Vereniging Arbeidsrecht Advocaten Nederland (VAAN, 963 leden), Vereniging van Familierecht Advocaten Scheidingsmediators (VFAS, 977 leden), Vereniging Huurrecht Advocaten (VHA, 258 leden), Vereniging van Incasso- en Procesadvocaten (VIA, 195 leden), en Vereniging Informaticarecht Advocaten (VIRA, 97 leden). In sommige gevallen vermeldden de ledenlijsten het emailadres van de desbetreffende advocaat, in andere gevallen konden we die via naspeuringen op het internet achterhalen. In totaal, zonder dubbeltellingen, werden 3.439 advocaten per email benaderd met het verzoek aan het onderzoek mee te werken. In de email kregen zij, net als de gerechtsdeurwaarders, een URL toegezonden die direct naar de vragenlijst leidde. Via de nieuwsbrief van de Nederlandse Orde van Advocaten werden de aangeschrevenen opgeroepen aan het onderzoek mee te werken.

Benadering van de juridische medewerkers van het Juridisch Loket vond plaats met hulp van het hoofdkantoor van het Juridisch Loket. Dit hoofdkantoor had 46 medewerkers van het Juridisch Loket geselecteerd die, verspreid over de verschillende vestigingen, aan het onderzoek zouden deelnemen. Deze medewerkers kregen een email met daarin het verzoek aan de enquête deel te nemen en de URL die direct naar de vragenlijst leidde.

De respons onder de drie groepen rechtshulpverleners varieerde. Onder de medewerkers van het Juridisch Loket was hij met 63% het hoogst. Van de advocaten was

⁴⁷ In de verslaglegging is soms sprake zijn van ervaringen van rechtshulpverleners in 2014. Het gaat hier echter om ervaringen opgedaan het jaar voorafgaande aan deelname aan de enquête een periode die niet voor alle respondenten samenvalt met 2014.

⁴⁸ www.moaweb.nl/events/moactivities/smart-bijeenkomsten/item/2563-isiz-heeft-een-nieuwe-naam.html (geraadpleegd op 15 juni 2016).

de respons 13%, maar gezien het feit dat er meer dan 3.400 waren benaderd, telt de groep respondenten altijd nog 439 personen. Het percentage responderenden was onder de gerechtsdeurwaarders met 11% het laagst: slechts 102 deden er aan het onderzoek mee.⁴⁹ Net als in hoofdstuk 3 het geval was, zijn de genoemde responspercentages echter berekend op basis het aantal *potentiële* respondenten van wie er, gezien de eis van ervaring met zowel de WTBZ als de Wgbz die wij voor deelname aan de enquête stelden, wel mensen moesten afvallen.⁵⁰ Benadrukt zij daarbij dat wij de respondenten primair hebben bevraagd over de ervaringen die zij hebben opgedaan en niet over hun – in potentie met hun achtergrondkenmerken samenhangende – mening of voorkeuren (voor zover dat wel is gebeurd is enige voorzichtigheid bij de interpretatie geboden). De diversiteit in deze ervaringen per groep rechtshulpverleners hangt in de eerste plaats af van de rol die de rechtshulpverleners uit hoofde van hun functie in de procedure speelden. Het is daarbij mogelijk dat er tussen gerechten verschillen in de toepassing van procedures hebben bestaan, maar gezien het feit dat onze respondenten over het hele land zijn verspreid (zie bijlage 3), kunnen deze nog steeds naar voren komen. Voor meer informatie over de achtergrondkenmerken van onze respondenten zij de lezer verwezen naar bijlage 3.

Met het oog op de omvang van de respons en om de vergelijkbaarheid tussen de hoofdstukken 3 en 4 te bevorderen, zullen in dit hoofdstuk non-parametrische toetsen (Mann-Whitney U test) worden gebruikt om vast te stellen of de eventueel gevonden verschillen tussen de verschillende groepen rechtshulpverleners in de spreiding van de antwoorden over de antwoordcategorieën (met uitsluiting van de categorieën 'weet niet' en 'niet van toepassing') statistisch significant zijn. In de figuren zal dit met een of meerdere asteriskken worden aangegeven, naar gelang de omvang van de overschrijdingskans p ($*p < 0,05$; $**p < 0,01$; $***p < 0,001$).⁵¹ Wanneer er geen sprake is van een statistisch significant verschil, onderscheiden de ervaringen van de groepen rechtshulpverleners zich niet van elkaar (en dat maakt het punt dat zij maken sterker). Wanneer de antwoordverdeling wel statistisch significant verschilt, is dat onderscheid in ervaringen er wel.

Tot slot een opmerking over de per figuur variërende aantallen respondenten. Vanwege opvolgvragen komt het geregeld voor dat het aantal respondenten waarop de analyse is gebaseerd, kleiner is dan de hierboven weergegeven totale respons per groep rechtshulpverleners. Daarnaast zij opgemerkt dat er soms een aanzienlijke groep respondenten geen antwoord had op de gestelde vraag. Dit kwam geregeld voort uit de omstandigheid dat een deel van de respondenten bij een groot kantoor werkte waar een gespecialiseerde afdeling zich met de afhandeling van de betaling van het griffierecht bezighield. Als gevolg daarvan hadden deze respondenten zelf geen ervaring met de inning van het griffierecht en de eventuele problemen daaromtrent. Over de kantoren die een rekening-courantverhouding met het gerecht hadden, kan iets soortgelijks worden gezegd: de rekening-courant beperkte de ervaringen van de respondenten met de (problemen rond) de betaling van het griffierecht.

⁴⁹ Van de 102 respondenten waren er 61 (60%) gerechtsdeurwaarder, 35 (34%) kandidaat-gerechtsdeurwaarder en de overige 6 (6%) hadden andere functies, zoals incassojurist.

⁵⁰ Zie de bijlage 3 voor de details.

⁵¹ Hoe kleiner de overschrijdingskans, des te waarschijnlijker is het dat het op basis van de steekproeven gevonden resultaat ook in de populatie wordt aangetroffen.

4.2 De inning van het griffierecht

In deze paragraaf gaat het om de wijzigingen die de Wgbz bracht in de wijze van inning van het griffierecht. Behandelde thema's zijn: de omgang met de vier-weken-termijn voor de betaling van het griffierecht; de problemen met de nota's voor het griffierecht; de toepassing van de hardheidsclausule en de processuele consequenties bij niet-tijdige betaling.

4.2.1 'Betalen aan de poort': de betalingstermijn

De invoering van de Wgbz betekende dat rechtszoekenden voortaan 'aan de poort' moesten betalen. De Wgbz schreef in dit verband een betalingstermijn van vier weken voor. Werde de betalingstermijn in 2014 strikt gehandhaafd? Van de respondenten (gerechtsdeurwaarders n=102, advocaten n=439) verklaarde een minderheid dat de betalingstermijn strikt werd gehandhaafd bij het gerecht waar het meest werd geprocedeerd (41% van de gerechtsdeurwaarders en 38% van de advocaten). Dit gold in iets hogere mate bij dagvaardingsprocedures dan bij verzoekschriftenprocedures. Slechts 4% van de gerechtsdeurwaarders en 2% van de advocaten gaf aan dat er geen betalingstermijn werd gehandhaafd en 4% respectievelijk 5% meldde dat dit varieerde: soms gebeurde het wel, soms gebeurde het niet. De grootste groep respondenten wist het echter niet te vertellen: 51% in geval van deurwaarders en 57% in geval van de advocaten. Dit gold in iets hogere mate bij verzoekschriftenprocedures dan bij dagvaardingsprocedures. Een samenhang met het eventueel beschikken over een rekening-courant bij het gerecht, waardoor een zaak direct verder gaat en een betalingstermijn niet wordt toegepast, werd niet gevonden en kan dus niet de verklaring zijn voor de hoge frequentie waarmee 'weet niet' werd geantwoord.

De respondenten die bij meerdere gerechten procedeerden, kregen de vraag of de toepassing van de betalingstermijn per gerecht of per aanleg verschilde. De rechtshulpverleners (gerechtsdeurwaarders n=94; advocaten n=188) gaven in overgrote meerderheid aan dat er noch bij dagvaardingsprocedures⁵² noch bij verzoekschriftenprocedures⁵³ verschil bestond tussen de rechtbanken en tussen de eerste aanleg en hoger beroep. Voor zover er verschillen in de handhaving tussen rechtbanken werden gemeld, hadden deze betrekking op het al dan niet wat soepeler zijn en bijvoorbeeld een rappel sturen wanneer het griffierecht nog niet was betaald. Wat het incidenteel gemelde verschil in handhaving tussen de procedure in eerste aanleg en de procedure in hoger beroep betreft: de gerechtshoven waren doorgaans strenger met de betalingstermijn dan de rechtbanken.

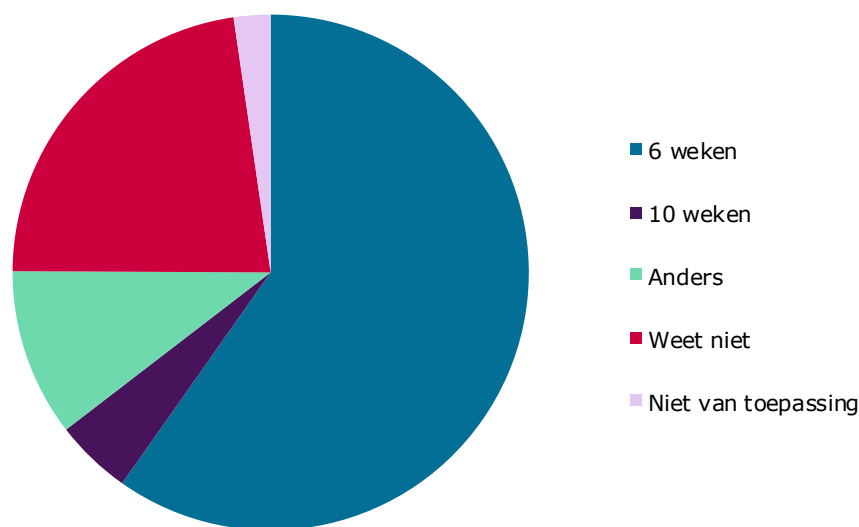
In de tweede plaats is onderzocht hoe door de gerechten met de betalingstermijn werd omgegaan. Het 'betalen aan de poort' kon immers op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. De betalingstermijn kon gelden bovenop de termijn voor het indienen van de conclusie van antwoord of het verweerschrift waardoor de advocaat in totaal tien weken de tijd had om te antwoorden. De termijn voor de betaling van het griffierecht kon echter ook naast de termijn voor het indienen van de conclusie van antwoord of het verweerschrift lopen waardoor de advocaat zes

⁵² Dagvaardingsprocedures: geen verschil tussen de rechtbanken: 92% van de gerechtsdeurwaarders; 92% van de advocaten. Geen verschil tussen de eerste aanleg en hoger beroep: 99% van de gerechtsdeurwaarders; 94% van de advocaten.

⁵³ Verzoekschriftprocedures: geen verschil tussen de rechtbanken: 100% van de gerechtsdeurwaarders; 93% van de advocaten. Geen verschil tussen de eerste aanleg en hoger beroep: 100% van de gerechtsdeurwaarders; 96% van de advocaten.

weken de tijd had om te antwoorden. Zoals figuur 4.1 duidelijk maakt, kwam dat laatste het meeste voor.

Figuur 4.1 Gehandhaafde termijn voor de indiening van de Conclusie van Antwoord of het verweerschrift volgens advocaten (n=439)

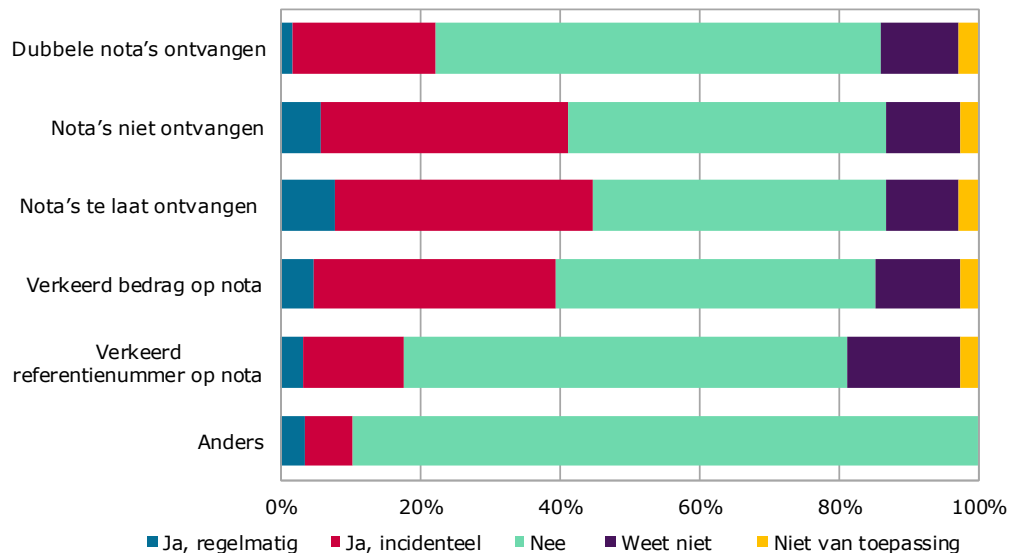
Gevraagd of deze termijn per gerecht verschilde, antwoordde 20% van de advocaten die bij meerdere gerechten procedeerden bevestigend, terwijl 80% dat ontkende. De gemelde verschillen behelsden dat het ene gerecht makkelijker uitstel gaf dan het andere, of dat bij het ene gerecht de betaling van het griffierecht werd afgewacht voordat de procedure begon, terwijl dat niet zo was bij het andere gerecht.

4.2.2 Problemen met nota's voor het griffierecht

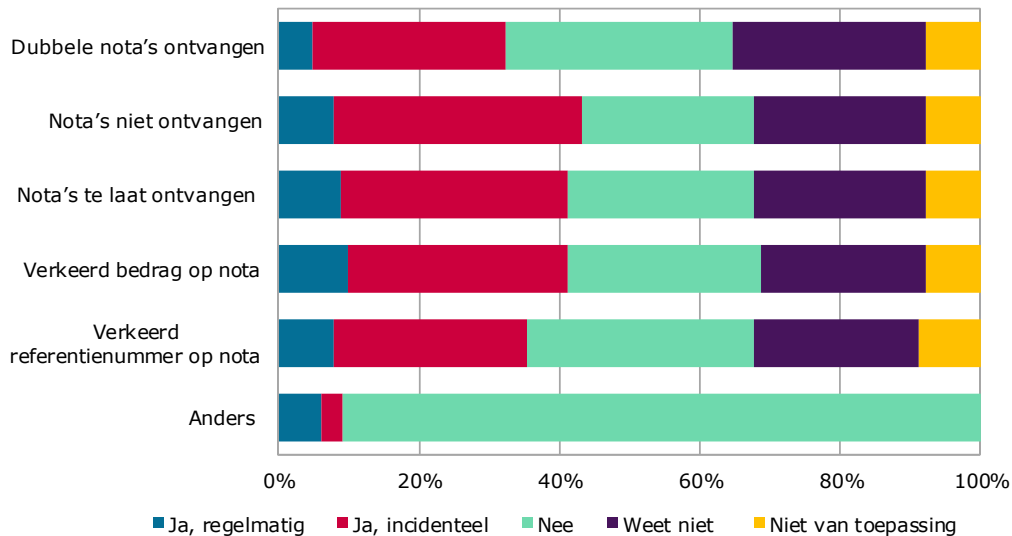
Reeds voor de introductie van de Wgbz kregen rechtshulpverleners en rechtzoekende nota's voor de betaling van het griffierecht toegezonden. Nieuw was dat de Wgbz processuele consequenties verbond aan het niet tijdig betalen van het griffierecht. De nota voor de betaling hiervan kreeg bijgevolg veel meer betekenis dan zij in het verleden had en dat geldt dus ook voor eventuele problemen met die nota's. Daarom krijgen problemen rond de nota's hier aandacht.

De figuren 4.2 en 4.3 geven weer met wat voor problemen gerechtsdeurwaarders en advocaten rond de nota's voor het griffierecht onder de Wgbz te maken hadden. 'Nota's niet ontvangen' of 'nota's te laat ontvangen' wedijverden hier met een 'verkeerd bedrag op de nota' om de koppositie. Hoewel deze problemen meestal incidenteel voorkwamen, lagen de percentages advocaten en gerechtsdeurwaarders die deze problemen meldden telkens rond de 40%. De gerechtsdeurwaarder deden daarbij tevens vergelijkenderwijs frequent melding van het ontvangen van dubbele nota's en verkeerde referentienummers op de nota's. In de categorie 'anders' was het meest voorkomende probleem dat er nota's binnenkwamen die niet voor de geadresseerde bestemd waren. Ook waren de nota's soms onduidelijk, waardoor er problemen ontstonden met het betalen.

Figuur 4.2 Problemen met de nota's voor het griffierecht volgens advocaten (n=439)

Figuur 4.3 Problemen met de nota's voor het griffierecht volgens gerechtsdeurwaarders (n=102)

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.2) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.3) voor: dubbele nota's ontvangen***, nota's niet ontvangen**, verkeerd bedrag op de nota*, verkeerd referentienummer op de nota***

Sommige van de in de figuren 4.2 en 4.3 weergegeven problemen werden in een andere frequentie ervaren door advocaten dan door de gerechtsdeurwaarders. De verdeling over de antwoordcategorieën verschilt in dit verband statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders voor de ontvangst van dubbele nota's, het niet ontvangen van nota's, het verkeerde bedrag op de nota, het verkeerde referentienummer op de nota, en de categorie 'anders'. Maar ook al bestaan deze verschillen, dan nog is duidelijk dat beide beroepsgroepen met de weergegeven problemen te maken kregen.

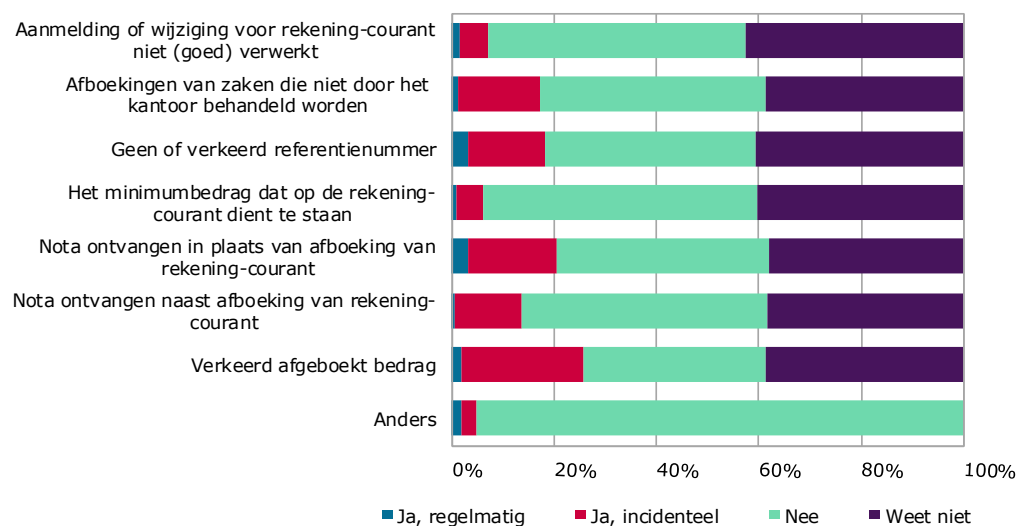
4.2.3 Problemen met de rekening-courant

In hoofdstuk 3 is de institutionele achtergrond van de rekening-courant behandeld. Net als in dat hoofdstuk besteden we hier aandacht aan de (problemen met de) rekening-courant, ook al vormde deze geen onderdeel van de Wgbz. De reden hiervoor is dat de rekening-courant na de invoering van de Wgbz werd 'gepusht' door de rechtspraak om processuele consequenties als gevolg van fouten rond de betaling van het griffierecht te voorkomen. Eventuele ervaren problemen rond de rekening-courant zouden in dat verband kunnen terugslaan op de oordelen over de Wgbz, niet in de laatste plaats omdat de meeste respondenten bij een kantoor werkten dat ten tijde van de invoering van de Wgbz een rekening-courantverhouding had met één of meer rechtbanken: 73% van de deurwaarders en 61% van de advocaten.

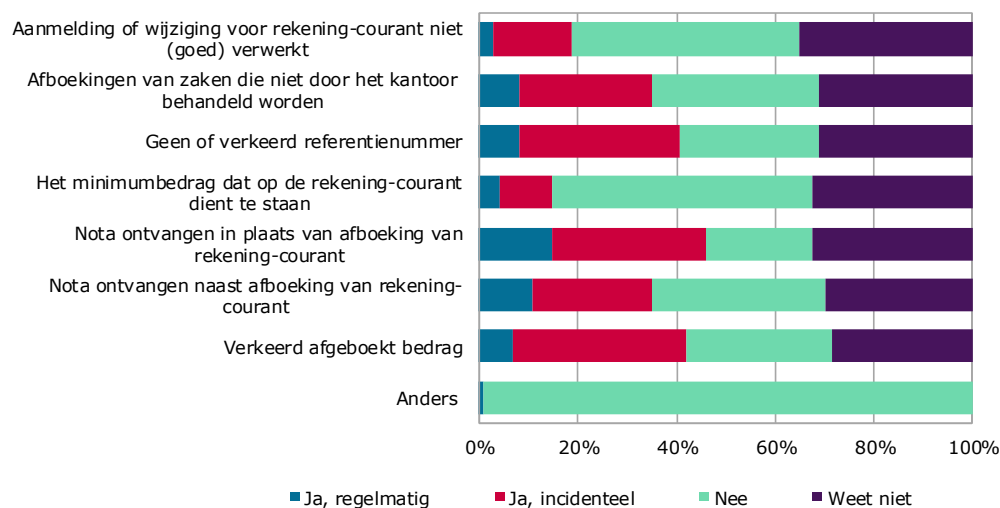
Aan de gerechtsdeurwaarders en advocaten die een rekening-courantverhouding hadden ten tijde van de invoering van de Wgbz, werd gevraagd of ze daarmee in 2014 problemen hadden ervaren. De figuren 4.4 en 4.5 geven de resultaten weer. Onder 'anders' wordt in dit verband begrepen het dubbel afboeken van een bedrag, het afboeken van een verkeerd bedrag of het niet goed registreren van de rekening-courant.

Er waren niet veel respondenten die aangaven regelmatig problemen te hebben ondervonden met de rekening-courant. Wanneer dit gebeurde, ging het meestal om incidenteel voorkomende problemen. Gerechtsdeurwaarders hadden hier vaker last van dan advocaten.

Figuur 4.4 Problemen met de rekening-courant volgens advocaten (n=266)

Figuur 4.5 Problemen met de rekening-courant volgens gerechtsdeurwaarders (n=74)

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.4) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.5) voor: aanmelding of wijziging voor rekening-courant niet (goed) verwerkt*, afboekingen van zaken die niet door het kantoor behandeld worden***, geen of verkeerd referentienummer***, nota ontvangen in plaats van afboeking van rekening-courant***, nota ontvangen naast afboeking van rekening-courant***, verkeerd afgeboekt bedrag**.

Rechtshulpverleners hebben in 2014 over het algemeen weinig terugkerende problemen ervaren met de rekening-courant. Desalniettemin werd een flink deel van met name de gerechtsdeurwaarders incidenteel met problemen geconfronteerd. De rekening-courant lijkt daarmee vooralsnog geen panacee te zijn, ook al meldden met name advocaten minder problemen met de rekening-courant dan met de nota's voor het griffierecht.

4.2.4 Introductie van het LDCR

In dit verband is nog onderzocht of de frequentie waarmee problemen met de nota's en de rekening-courant werden ondervonden aanmerkelijk toenam toen het LDCR zich vanaf 1 september 2012 met de griffierechtheffing ging bezighouden. Dat geldt ook voor de mate waarin respondenten in geval van ondervonden problemen een beroep op het LDCR dan wel de griffie deden en de mate van tevredenheid over de oplossing daarvan. Aanleiding hiervoor waren de voorbereidende interviews die duidelijk maakten dat er bij de overdracht van taken naar het LDCR aanvankelijk het nodige mis ging. Meer ondervonden problemen, een geringer beroep op het LDCR en met name een slechtere waardering van dat LDCR zouden in potentie in het oordeel over de Wgbz ervaringen kunnen doorklinken. We vonden daarvoor echter nauwelijks aanwijzingen. Wat de frequentie van verschillende typen problemen met de nota's betreft, rapporteerden de grootste groep advocaten meestal geen verschil (tabel 4.1).

Tabel 4.1 Frequentie van problemen van advocaten met de nota's nadat het LDCR actief werd

Type probleem met nota's	Hoger %	Gelijk %	Lager %	Weet niet %	Niet van toepassing %
Dubbele nota's ontvangen n=98	23,5	31,6	9,2	31,6	4,1
Nota's niet ontvangen n=181	24,9	26,0	9,4	37,0	2,8
Nota's te laat ontvangen n=196	28,6	21,9	12,8	33,2	3,6
Verkeerd bedrag op nota n=173	24,3	35,3	5,2	32,9	2,3
Verkeerd referentienummer op nota n=77	27,3	27,3	11,7	28,6	5,2
Anders n=45	42,2	26,7	11,1	20,0	0,0

De groep advocaten die meer problemen na de overdracht ondervond, was echter stelselmatig groter dan de groep die minder problemen zei te hebben. Bij de gerechtsdeurwaarders rapporteerde de grootste groep eveneens meestal even veel problemen, maar was de groep die minder problemen meldde telkens groter dan de groep die meer problemen meldde (tabel 4.2). Waar dit verschil vandaan komt, is niet goed duidelijk.

Tabel 4.2 Frequentie van problemen van gerechtsdeurwaarders met de nota's nadat het LDCR actief werd

Type probleem met nota's	Hoger %	Gelijk %	Lager %	Weet niet %
Dubbele nota's ontvangen n=33	15,2	27,3	36,4	21,3
Nota's niet ontvangen n=44	15,9	34,1	25,0	25,0
Nota's te laat ontvangen n=42	14,3	31,0	28,6	26,2
Verkeerd bedrag op nota n=43	16,3	46,5	18,6	18,5
Verkeerd referentienummer op nota n=36	19,4	47,2	22,2	11,1
Anders n=9	55,6	22,2	22,2	0,0

Wat de problemen met de rekening-courant betreft: van de responderende advocaten gaf de grootste groep aan dat de frequentie van de problemen met de rekening-courant gelijk bleef. Dat neemt niet weg dat de groep die een verschil zag tussen de situatie voor en na de inschakeling van het LDCR aanzienlijk was en dat de groep die een hogere probleemfrequentie meldde groter was dan de groep die een lagere frequentie meldde (tabel 4.3)

Tabel 4.3 Frequentie van problemen van advocaten met de rekening-courant nadat het LDCR actief werd

Type probleem met rekening-courant	Hoger %	Gelijk %	Lager %	Weet niet %
Aanmelding of wijziging voor rekening-courant niet (goed) verwerkt n=19	21,1	57,9	0,0	21,1
Afboekingen van zaken die niet door het kantoor behandeld worden n=46	26,1	34,8	6,5	32,6
Geen of verkeerd referentienummer n=51	13,7	51,0	5,9	29,4
Het minimum bedrag dat op de rekening-courant dient te staan n=16	56,3	25,0	0,0	18,8
Nota ontvangen in plaats van afboeking van rekening-courant n=54	24,1	31,5	16,7	27,8
Nota ontvangen naast afboeking van rekening-courant n=36	25,0	30,6	25,0	19,4
Verkeerd afgeboekt bedrag n=68	23,5	44,1	7,4	25,0
Anders n=13	69,2	15,4	7,7	7,7

De ervaringen van de gerechtsdeurwaarders onderscheidden zich in dit verband over het geheel genomen niet van die van de advocaten (tabel 4.4).

Tabel 4.4 Frequentie van problemen van gerechtsdeurwaarders met de RC nadat het LDCR actief werd

Probleem	Hoger %	Gelijk %	Lager %	Weet niet %
Aanmelding of wijziging voor rekening-courant niet (goed) verwerkt n=14	14,3	57,1	14,3	14,3
Afboekingen van zaken die niet door het kantoor behandeld worden n=26	11,5	46,2	15,4	26,9
Geen of verkeerd referentienummer n=30	16,7	43,3	20,0	20,0
Het minimum bedrag dat op de rekening-courant dient te staan n=11	18,2	63,6	9,1	9,1
Nota ontvangen in plaats van afboeking van rekening-courant n=34	17,6	26,5	20,6	35,3
Nota ontvangen naast afboeking van rekening-courant n=26	11,5	42,3	15,4	30,7
Verkeerd afgeboekt bedrag n=31	9,7	41,9	16,1	32,3
Anders n=1	0,0	100,0	0,0	0,0

Dat neemt niet weg dat, anders dan de gerechtsdeurwaarders, door de helft van de advocaten werd gemeld dat zij sinds het LDCR zich daarmee ging bemoeien een problemen ondervonden met het minimumbedrag dat op de rekening-courant diende te staan. Of deze kritiek zich op het LDCR richt, is echter de vraag. De regelingen die de gerechten met rechtshulpverleners hadden met betrekking tot het functioneren van de rekening-courant verschilden onderling. Dat bleef aanvankelijk zo toen het LDCR bij het beheer van de lokale rekeningen-courant werd ingeschakeld. Met de introductie per 1 maart 2014 van de (tijdelijke) Regeling rekening-courant griffierechten 2014, de voorloper van de landelijke rekening-courant, werden de regelingen omtrent de lokale rekeningen-courant geüniformeerd waarbij een algemeen systeem van voorschotten werd geïntroduceerd.⁵⁴ Dit systeem van voorschotten is vervolgens weer aangepast met de invoering van de (definitieve) landelijke rekening-courant per 1 september 2014.⁵⁵ Het is aannemelijk dat de kritiek van de advocaten zich in dit verband richt op het systeem van voorschotten zoals dat in 2014 in twee stappen werd geïntroduceerd en niet op de inschakeling per 1 september 2012 van het LDCR bij het beheer van de reeds bestaande lokale rekeningen-courant.

In geval van problemen met de nota's of de rekening-courant deden advocaten voor de oplossing daarvan vaker een beroep op de griffie dan op het LDCR. Dat geldt ook voor de gerechtsdeurwaarders, maar het verschil is in hun geval minder geprononceerd. Tegelijkertijd is er over het geheel genomen geen verschil in tevredenheid tussen de respondenten die het LDCR hadden benaderd en degenen die hun problemen aan de griffie voorlegden.⁵⁶ De meerderheid van de respondenten was tevreden of neutraal en de groep (zeer) ontevreden was bij de meeste problemen niet groter dan een kwart van de respondenten die het desbetreffende probleem hadden ondervonden.

⁵⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2014-841.html> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

⁵⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2014-24073.html> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

⁵⁶ Er is slechts één specifiek probleem waarbij er een statistisch significant ($p=0,001$) verschil in tevredenheid bestaat tussen advocaten die het LDCR dan wel de griffie hadden ingeschakeld: een verkeerd referentienummer op de nota. Advocaten die het LDCR inschakelden, waren een stuk minder tevreden over de afhandeling dan advocaten die de griffie inschakelden.

Deze grosso modo gelijke mate van tevredenheid over de wijze waarop de griffie en het LDCR problemen afhandelden, vormt een aanwijzing dat de inschakeling van het LDCR per september 2012 geen grote veranderingen bracht die eventueel zouden kunnen terugslaan op het oordeel over de Wgbz. De vergelijkenderwijs lagere mate waarin problemen met het LDCR dan met de griffie werden opgelost, hangt in dit verband niet samen met een verschil in tevredenheid over de griffie en het LDCR. Het is daardoor aannemelijk dat er minder problemen in samenwerking met het LDCR werden opgelost omdat er simpelweg minder vaak een beroep op het LDCR werd gedaan. De respondenten waren van oudsher gewend hun problemen rond de nota's met de griffie op te lossen en het ligt voor de hand dat velen hiermee door gingen.

4.2.5 Niet-tijdige betaling van het griffierecht. De hardheidsclausule

De niet-tijdige betaling van het griffierecht dient onder de Wgbz processuele consequenties te krijgen. De uitzondering op deze regel is de hardheidsclausule: wanneer de rechter meent dat hier gronden voor bestaan, dan kunnen de processuele consequenties bij niet tijdige betaling van het griffierecht achterwege blijven. Wordt deze hardheidsclausule in de praktijk ook toegepast? We vroegen onze respondenten (gerechtsdeurwaarders, n=102; advocaten, n=439) hoe vaak ze in 2014 een beroep op de hardheidsclausule hadden gedaan. Dat kwam weinig voor: slechts 10% van de advocaten en 12% van de gerechtsdeurwaarders gaf aan dit ten minste één keer te hebben gedaan. Van de advocaten die een beroep op de hardheidsclausule hadden gedaan, bleef dit in 89% van de gevallen beperkt tot één maal terwijl slechts 7% het meer dan vijf maal had gedaan. Van de twaalf gerechtsdeurwaarders die een beroep op de hardheidsclausule hadden gedaan, deed 42% dat één maal en bijna 17% meer dan vijf maal.

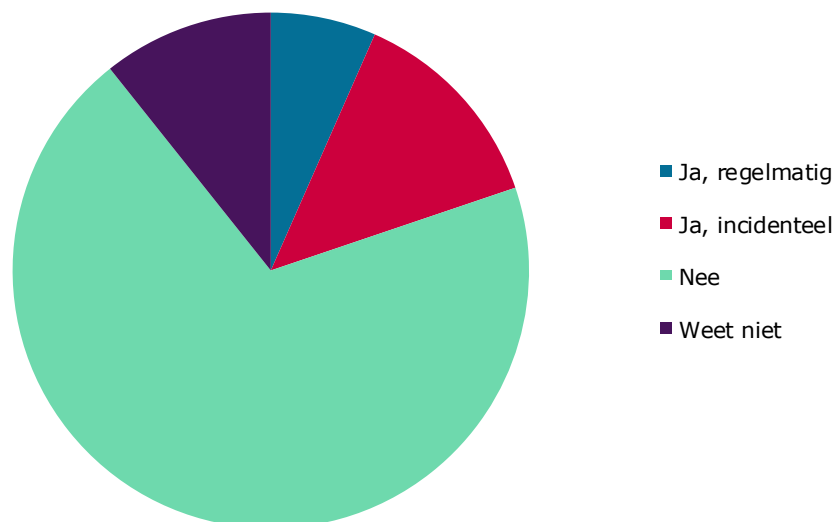
We vroegen ook hoe vaak de rechter de hardheidsclausule al dan niet op verzoek van de rechtshulpverlener had toegepast. Drie advocaten (minder dan 1% van de steekproef), antwoordden dat dit op initiatief van de rechter in het voorbije jaar één keer was gebeurd. Bij de gerechtsdeurwaarders gebeurde dat geen enkele maal. De toepassing van de hardheidsclausule op verzoek van de rechtshulpverlener kwam het voorbije jaar wat vaker voor: bij 6% van de advocaten en 4% van de gerechtsdeurwaarders. Wanneer deze cijfers worden afgezet tegen de bovengenoemde percentages rechtshulpverleners die om toepassing van de hardheidsclausule hadden verzocht, is de conclusie dat het beroep op de regeling vaak wordt afgewezen. Van de 25 advocaten die toepassing van de hardheidsclausule in 2014 hadden ervaren, had 92% dit maar éénmaal meegemaakt terwijl de resterende 8% dit tweemaal had meegemaakt. Van de vier gerechtsdeurwaarders was er één die dit drie maal had ervaren, de rest elk éénmaal. Er waren echter maar twee rechtshulpverleners, een advocaat en een gerechtsdeurwaarder, die een mening hadden over de vraag of de hardheidsclausule door gerechten al dan niet op dezelfde wijze werd toegepast. Volgens de advocaat zat hier verschil in, maar volgens de gerechtsdeurwaarder was dit niet het geval.

De processuele consequenties

De Wgbz bepaalt dat het griffierecht aan de poort moet worden betaald en dat niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties moet leiden. Een uitzondering hierop werd gevormd door het kort geding omdat deze procedure haar spoedeisende karakter zou verliezen wanneer zij onder de regeling zou worden gebracht. In de Wgbz was dit echter niet of niet duidelijk opgenomen, reden waarom eerst de LOV-richtlijnen in december 2011 en vervolgens de Reparatiwet Wgbz dit in maart 2013 expliciet duidelijk maakten. Dat dit geen overbodige aanpassing was,

maakt figuur 4.6 duidelijk: 7% van de bevroagde advocaten ondervond direct na de invoering van de Wgbz regelmatig dat er ook in procedures in kort geding aan de poort moest worden betaald, voor nog eens 13% gold dat zij dit incidenteel meemaakten.

Figuur 4.6 Hebben advocaten (n=439) aan de poort betaald in kort geding?

Als consequentie van de toepassing van het 'betalen aan de poort' in kort gedingen had 63% van de respondenten regelmatig (25%) of incidenteel (38%) ervaren dat er een betalingstermijn van vier weken werd toegepast. Daarnaast had 17% regelmatig (7%) of incidenteel (10%) meegemaakt dat de zaak zonder expliciete toepassing van de hardheidsclausule toch gewoon doorging. Tot slot had 7% incidenteel meegemaakt dat de zaak met expliciete toepassing van de hardheidsclausule doorging.

In het bovengenoemde geval ging het om procedures die werden toegepast terwijl dat niet de bedoeling was. Hieronder richten we de aandacht op de gevallen waar toepassing wél de bedoeling was. Om hiervan een beter beeld te krijgen, vroegen we onze respondenten hoe vaak het in 2014 voor was gekomen dat het griffierecht niet (tijdig) werd betaald voor of door de cliënt.⁵⁷ Het grootste deel van de advocaten (n=439) en gerechtsdeurwaarders (n=102) had dit in het voorbije jaar niet meegemaakt: 77% respectievelijk 66%. Een kleine groep had het één keer meegemaakt (12% van de advocaten en 6% van de gerechtsdeurwaarders) of twee tot negen keer (7% van de advocaten en 8% van de gerechtsdeurwaarders). De rest, 1% van de advocaten en 2% van de gerechtsdeurwaarders, had het meer dan negen keer ervaren.⁵⁸ Om deze kwestie ook van de andere kant te belichten, vroegen we medewerkers van het Juridisch Loket (n=29) of het voorkwam dat rechtzoekenden zich lieten adviseren omtrent advocaten of gerechtsdeurwaarders die het griffierecht niet (op tijd) hadden betaald. Een minderheid van 35% zei dat dit niet voorkwam. Meer dan de helft van de respondenten (52%) gaf aan dat dit zelden voorkwam, en slechts één respondent (3%) stelde dat dit geregeld voorkwam.⁵⁹

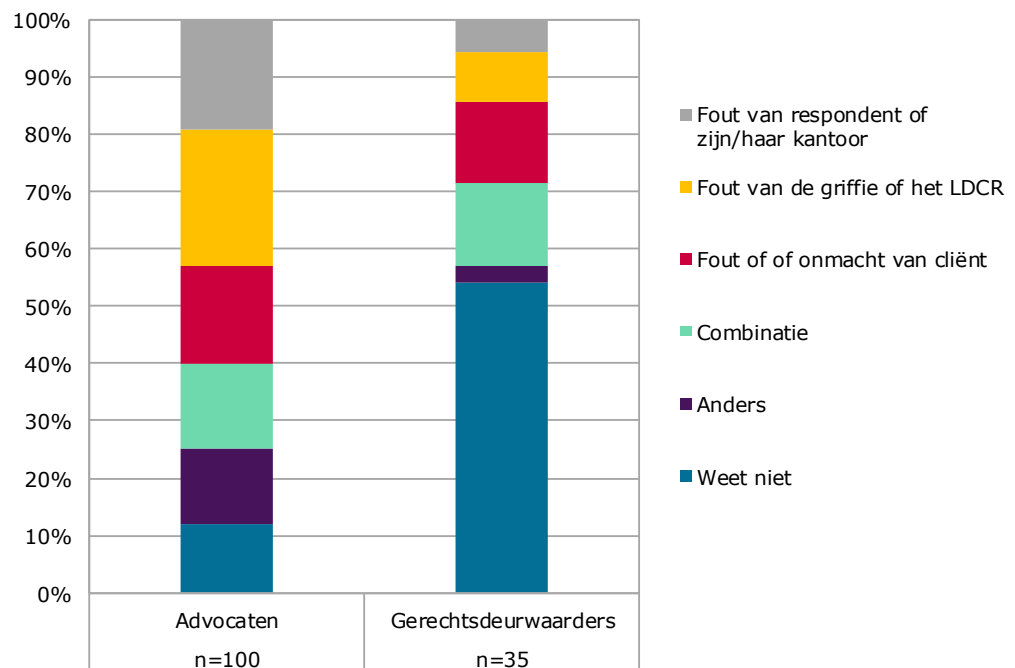
⁵⁷ Afhankelijk van de afspraken tussen de rechtshulpverlener en zijn cliënt

⁵⁸ Van de advocaten wist 3% en 19% van de gerechtsdeurwaarders deze vraag niet te beantwoorden

⁵⁹ Drie respondenten (10%) wisten deze vraag niet te beantwoorden.

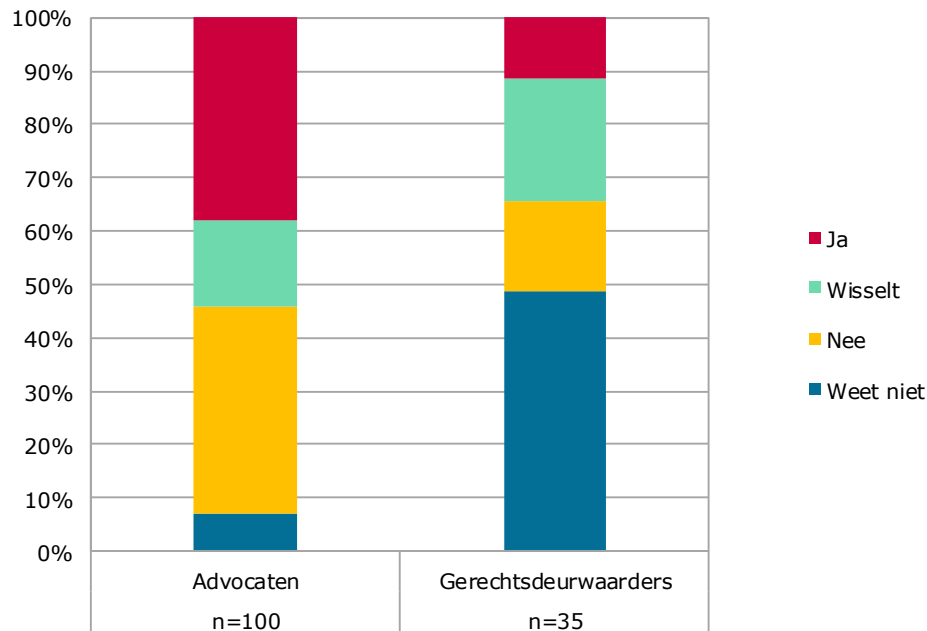
We vroegen de advocaten en gerechtsdeurwaarders vervolgens naar de meest voorkomende redenen voor het niet (op tijd) betalen van het griffierecht. Figuur 4.7 geeft de resultaten weer. Van de vier redenen ('een fout van mij of mijn kantoor'; 'fouten van de griffie of het LDCR'; 'fouten of onmacht van mijn cliënt', 'anders') stak er geen met kop en schouders boven de andere uit. Wat de gerechtsdeurwaarders betreft, moest meer dan de helft van de respondenten het antwoord op deze vraag schuldig blijven. Dit heeft te maken met de grootte van het kantoor waar ze werkten: respondenten die bij een grote organisatie werkzaam waren, wisten deze vraag niet te beantwoorden. Gevraagd naar wat voor 'andere' dan de genoemde redenen er waren voor het niet (tijdig) betalen van het griffierecht ging het in de meeste gevallen om uitzonderlijke situaties. Bijvoorbeeld dat de inning behandeld werd in een vakantieperiode, dat er een storing bij de bank was, of dat het fout werd ingevoerd bij de bank.

Figuur 4.7 Reden van het niet (tijdig) betalen van het griffierecht

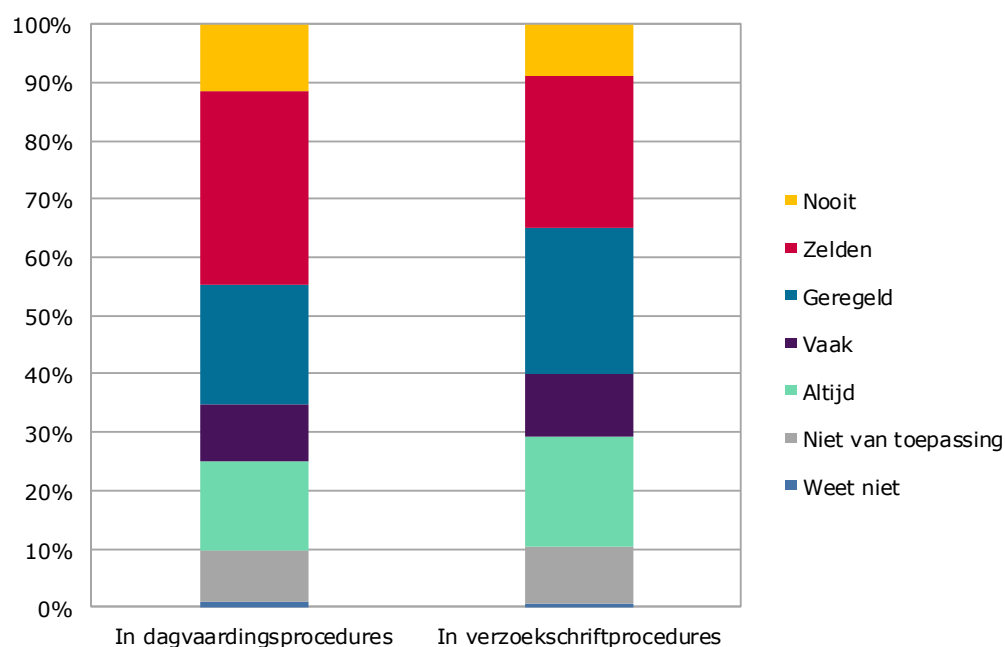
Leidde het niet (tijdig) betalen tot processuele consequenties? Figuur 4.8 geeft de resultaten weer. Bij de advocaten waren er ongeveer evenveel respondenten die het wel of niet ervaren hadden en een kleinere groep die stelde dat het wisselde. De gerechtsdeurwaarders stelden voornamelijk dat zij dit niet wisten en dat was vaker het geval naarmate het kantoor waar de respondent werkte, groter was. Het niet (tijdig) betalen leidde dus in ieder geval niet automatisch tot processuele consequenties.

Figuur 4.8 Leidt niet (tijdig) betalen tot processuele consequenties?

We vroegen de advocaten (n=439) in dit verband of zij zich in een zaak stelden (en dus het debiteurenrisico namen) wanneer een cliënt zijn voorschot van het griffierecht niet (tijdig) aan hen had betaald. Zoals te zien is in figuur 4.9, weigerden in een dergelijk geval maar weinig advocaten zich te stellen: iets meer dan 11% in dagvaardingsprocedures, 9% in verzoekschriftenprocedures. Gegeven de zorgplicht die advocaten jegens hun cliënt hebben (en waarop zij afgerekend kunnen worden), is dat wellicht niet opmerkelijk, maar omgekeerd was de groep die zich ongeacht de betaling van het voorschot altijd stelde evenmin heel groot: iets minder dan 15% in dagvaardingsprocedures en 18% in verzoekschriftenprocedures. De rest, meer dan de helft, stelde zich in een dergelijk geval 'vaak', 'geregeld' of 'zelden'.

Figuur 4.9 Stellen advocaten (n=439) zich wanneer de cliënt het voorschot niet (tijdig) betaald?

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen dagvaardingsprocedures en verzoekschriftenprocedures*

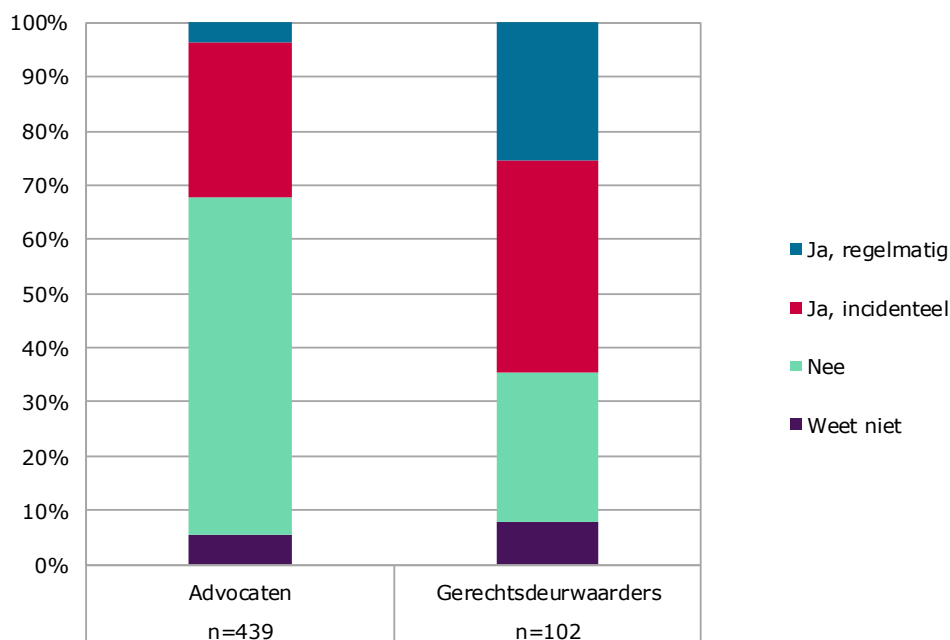
4.3 Tariefstelsel

We gaan hier in op de wijzigingen in het tariefstelsel die de Wgbz bracht. Het gaat hierbij met name om de vraag of de vermindering van de tariefgroepen, de afschaffing van de indebetstelling en de vaste tarieven (in plaats van een percentage van de vordering) het nieuwe stelsel duidelijker maakten, vergeleken met de WTBZ. Maar eerst gaan we in op een probleem dat de invoering van de Wgbz introduceerde: de aanzegging van het verschuldigde bedrag aan griffierechten in de dagvaarding.

4.3.1 Problemen met de aanzegging

Aanvankelijk bepaalde de Wgbz in dit verband dat gerechtsdeurwaarders reeds in hun dagvaarding duidelijk moesten maken wat gedaagde (eventueel) aan griffierechten verschuldigd zou zijn. Dit had als consequentie dat wanneer hierbij een fout werd gemaakt de dagvaarding ongeldig was. Zoals figuur 4.10 duidelijk maakt, kwam dit de eerste jaren na de invoering van de Wgbz geregeld voor. Van de gerechtsdeurwaarders had een kwart hier regelmatig mee te maken gehad, terwijl nog eens ruim een derde hier incidenteel mee werd geconfronteerd. Voor de advocaten gold dit minder frequent – waarschijnlijk onttrok de gang van zaken zich deels aan hun waarneming, omdat het anders dan bij de gerechtsdeurwaarder geen onderdeel uitmaakt van hun primaire werkzaamheden – maar ook enkelen van hen hadden met dit probleem ervaring opgedaan.

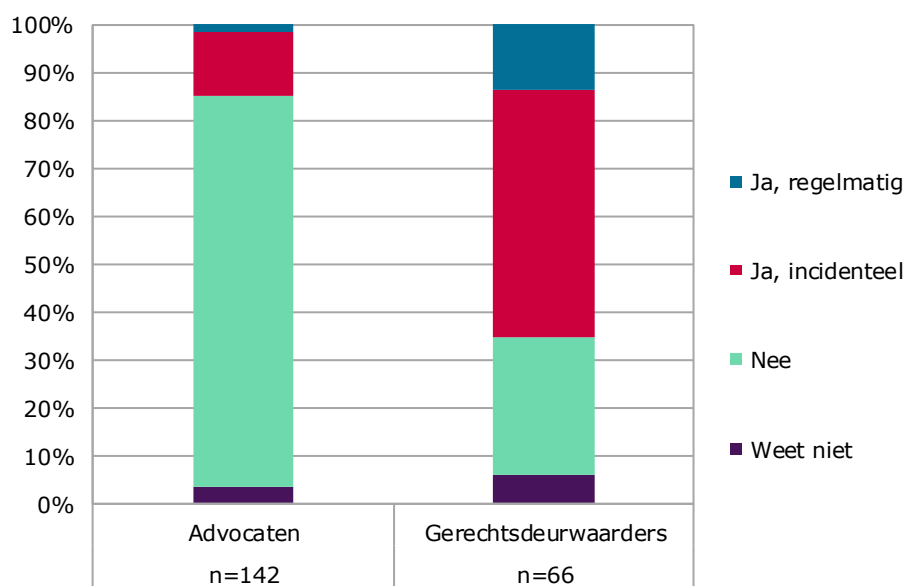
Figuur 4.10 **Ervaring met de aanzegging van een onjuist bedrag aan griffierechten in de dagvaarding**

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders***

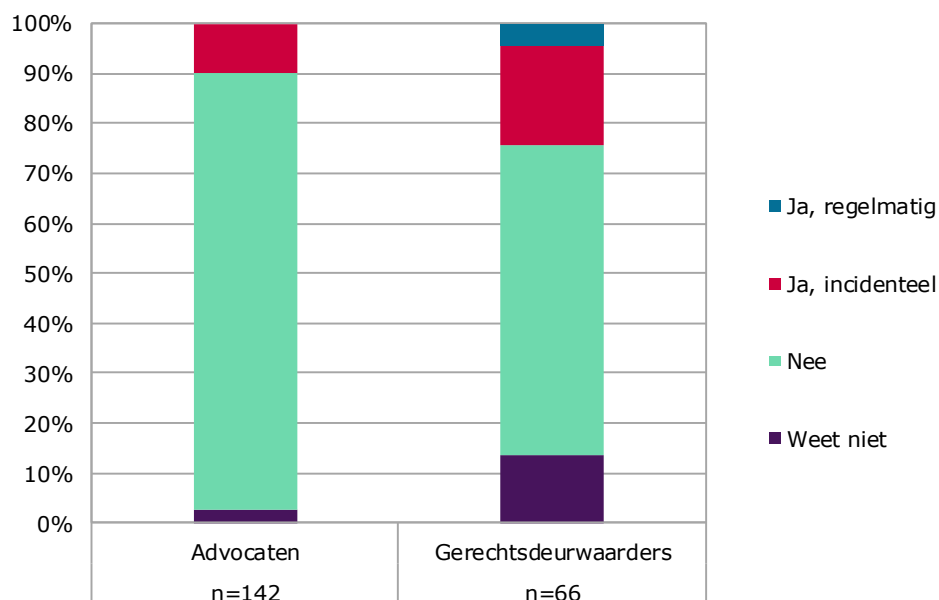
Zoals figuur 4.11 en 4.12 duidelijk maken, leidde de aanzegging van het onjuiste bedrag aan griffierechten in de dagvaarding vaker tot een nietigverklaring met een herstelakte dan tot een nietigverklaring met niet-ontvankelijkheid van de eiser. Maar ook dat laatste kwam voor. Gerechtsdeurwaarders hadden in hogere mate met beide consequenties te maken dan advocaten.

Figuur 4.11 **Ervaring met de nietigverklaring met herstelakte**

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders***

Figuur 4.12 Ervaring met de nietigverklaring met niet-ontvankelijkheid van de eiser

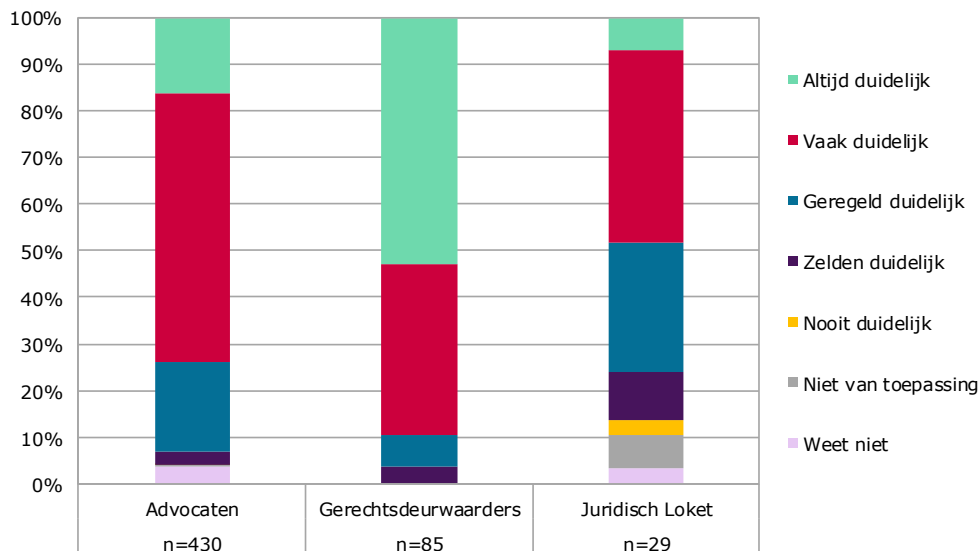
De reparatiewet Wgbz van maart 2013 hief de verplichting tot het aanzeggen van het bedrag aan griffierechten in de dagvaarding op. In plaats daarvan werd de gedaagde in de dagvaarding gewezen op een tabel waar hij het griffierecht dat hij geacht werd te betalen zelf kon aflezen

4.3.2 Duidelijkheid tarieven

De WTBZ

Aangezien met de introductie van de Wgbz een verbetering van het tariefstelsel werd beoogd ten opzichte van de WTBZ, besteden we eerst aandacht aan de meningen over de duidelijkheid van de oude tariefstructuur. Figuur 4.13 maakt duidelijk dat het volgens de meeste gerechtsdeurwaarders altijd duidelijk was wat rechtzoekenden aan griffierechten kwijt zouden zijn. Advocaten waren iets minder positief, maar meenden desalniettemin in meerderheid dat dit vaak duidelijk was. Een flinke groep meende daarbij dat het altijd duidelijk was, terwijl de groep die dacht dat het zelden tot nooit duidelijk was slechts enkele procenten uitmaakte. De medewerkers van het Juridisch Loket waren het minst positief. De groep die meende dat het vaak tot altijd duidelijk was wat rechtzoekenden onder het vorige griffierechtstelsel aan griffierechten kwijt zouden zijn, vormde een kleine meerderheid. De resultaten wekken dus niet de indruk dat er onder het oude stelsel veel problemen bestonden met de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten.

Figuur 4.13 Duidelijkheid van de griffierechttarieven onder de WTBZ

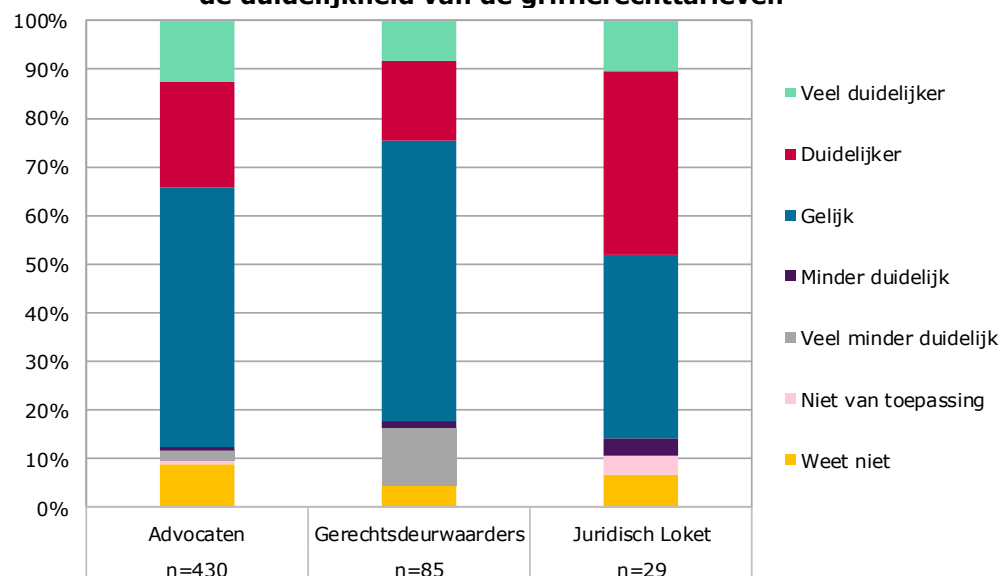

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket**; tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders***; en tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket***

De Wgbz voor rechtshulpverleners

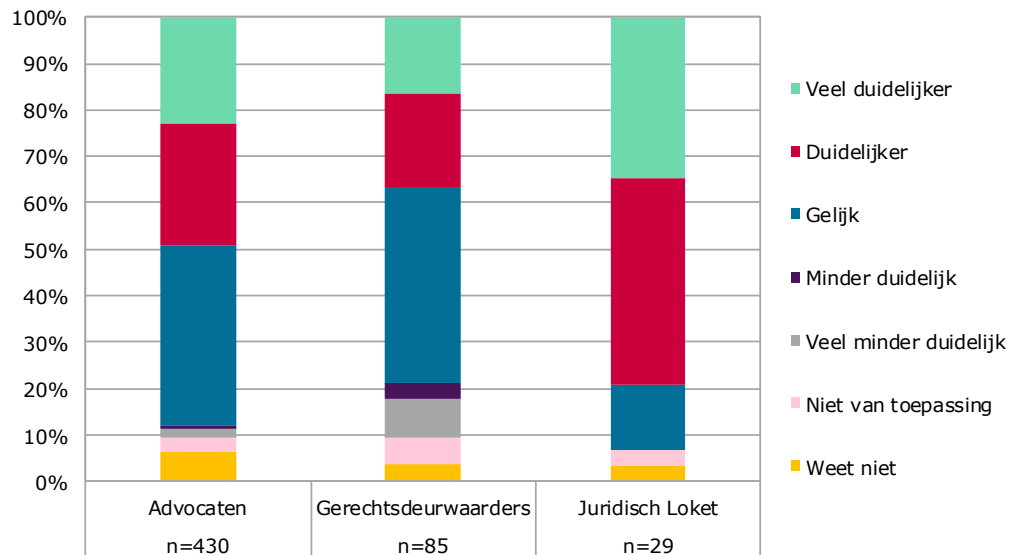
Met de invoering van de Wgbz zijn een aantal veranderingen in de tariefstelling doorgevoerd: het aantal tariefgroepen werd verminderd, er zijn vaste tarieven ingevoerd (in plaats van een percentage van de vordering, zoals onder de WTBZ voor grotere vorderingen gold) en de indebetstelling is afgeschaft. De appreciatie van de gevolgen daarvan, in termen van een toe- of afname van de duidelijkheid van de griffierechttarieven, staat weergegeven in de figuren 4.14, 4.15 en 4.16.

Figuur 4.14 Effect van de vermindering van het aantal tariefgroepen op de duidelijkheid van de griffierechttarieven

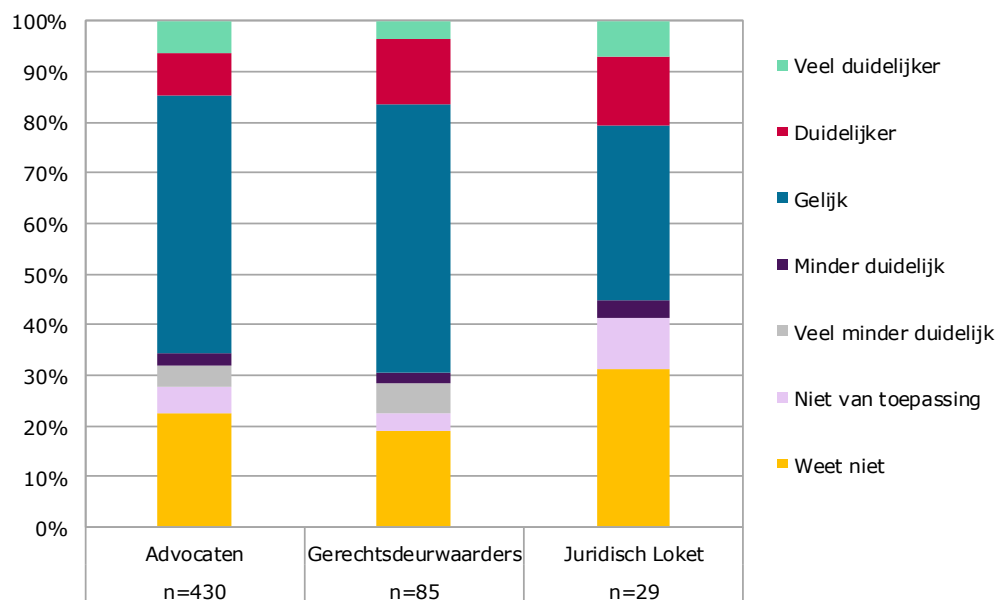
Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders**; en tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket*

Figuur 4.15 Vaste tariefgroepen duidelijker dan percentage van de vordering

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders**, tussen advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket**, tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket***

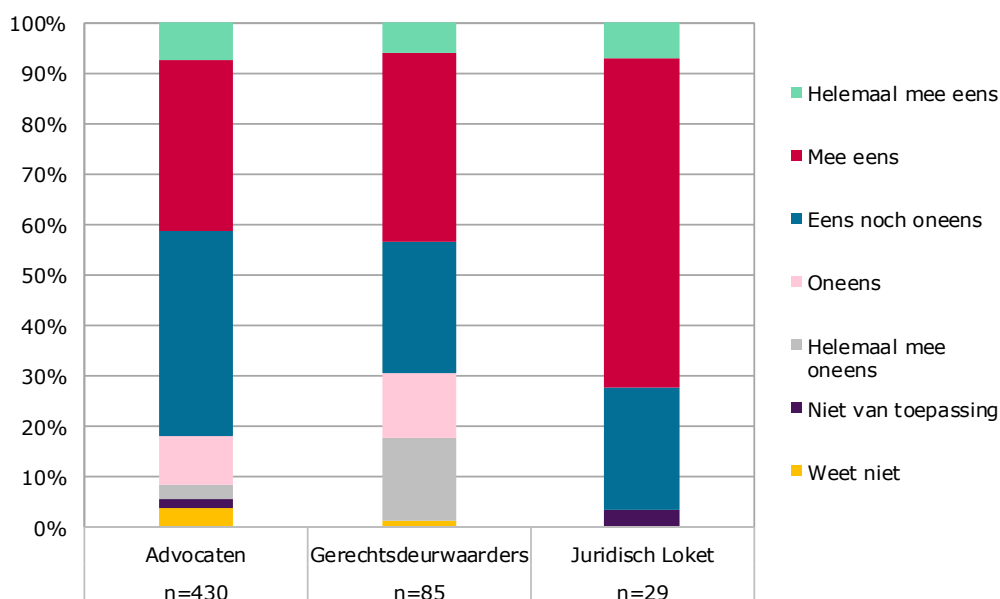
Figuur 4.16 Gevolg afschaffing indebetstelling voor de duidelijkheid van de griffierecht tarieven

Uit de figuren komt naar voren dat voor de grootste groep van de advocaten en de gerechtsdeurwaarders de drie wijzigingen geen verbetering brachten. Desalniettemin zijn er advocaten en gerechtsdeurwaarders die menen dat de wijzigingen de tarieven duidelijker of veel duidelijker maakten en deze groepen zijn telkens groter dan de groepen die menen dat de wijzigingen de tarieven minder of veel minder duidelijk maakten. Vergelijkenderwijs boekte de vaste tarieven in plaats van een

percentage van de vordering het beste resultaat. Tegelijkertijd valt op dat een substantiële minderheid van de gerechtsdeurwaarders meent dat de eerste twee maatregelen de duidelijkheid (veel) hebben verminderd. De medewerkers van het Juridisch Loket onderscheiden zich bij de eerste twee wijzigingen door het effect ervan op vergroting van de duidelijkheid van de tarieven relatief hoog in te schatten. Dat geldt niet voor de afschaffing van de indebetstelling, sowieso de maatregel die volgens de respondenten het minste effect op de duidelijkheid had. Een totaal oordeel over de maatregelen ter verduidelijking van de tarieven van het griffierecht staat in de figuren 4.17 en 4.18. De eerste figuur geeft weer of de wijzigingen het, vergeleken met de situatie onder de WTBZ, voor de rechtshulpverlener makkelijker maakten om aan de rechtzoekende uit te leggen wat de hoogte van het griffierecht is, de tweede figuur of het voor de rechtzoekende, vergeleken met de situatie onder de WTBZ, beter te begrijpen was wat de hoogte van het griffierecht is.

Figuur 4.17 Stelling: de Wgbz heeft het voor mij eenvoudiger gemaakt om uit te leggen wat de hoogte van het griffierecht is

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket** en tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket**

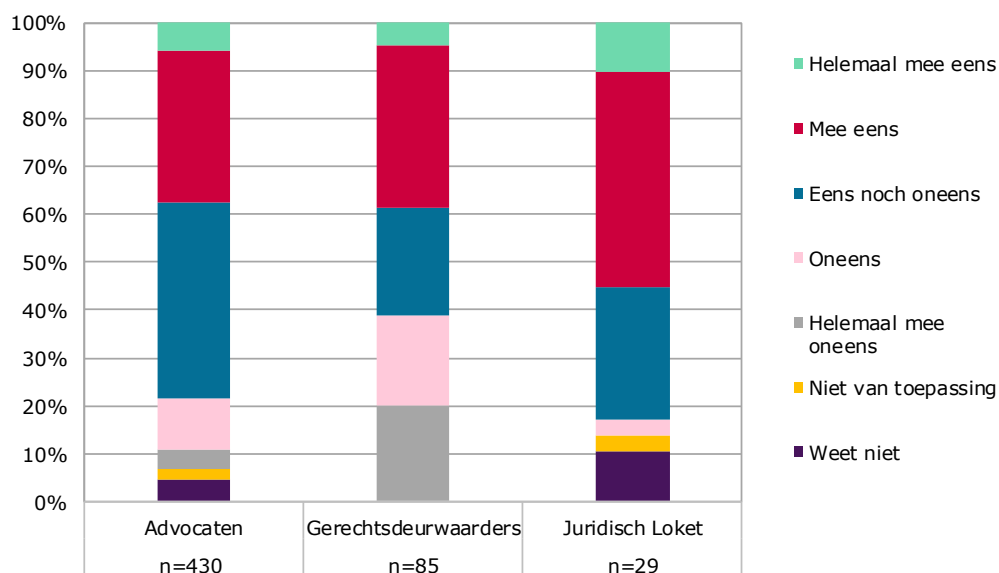
Figuur 4.17 maakt duidelijk dat de grootste groep onder de gerechtsdeurwaarders en de medewerkers van het Juridisch Loket de wijzigingen in termen van de eenvoud van de uitleg een verbetering vond. Dat neemt niet weg dat een deel van zowel de gerechtsdeurwaarders als de advocaten van mening was dat de veranderingen de uitleg *minder* eenvoudig maakten. De grootste groep onder de advocaten zag daarbij geen verbetering en deze groep had ook onder de gerechtsdeurwaarders een substantiële omvang. De medewerkers van het Juridisch Loket lijken door de Wgbz echter op hun wenken bediend: meer dan 70% van de medewerkers meende dat de Wgbz de uitleg vergemakkelijkte.

De Wgbz voor rechtzoekenden

Naast de vraag of het voor rechtshulpverleners onder de Wgbz eenvoudiger was om de hoogte van de tarieven van het griffierecht uit te leggen, rijst de vraag of de

hoogte van de tarieven voor rechtzoekenden beter te begrijpen was. Figuur 4.18 geeft het antwoord van de rechtshulpverleners op deze vraag weer.

Figuur 4.18 Stelling: de Wgbz heeft het voor cliënten eenvoudiger gemaakt om te begrijpen wat de hoogte van het griffierecht is

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders**, tussen advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket* en tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket**

Figuur 4.18 laat soortgelijke resultaten zien als figuur 4.17⁶⁰: de gerechtsdeurwaarders zijn het minst positief over de gevolgen van de wijzigingen voor de cliënten, de medewerkers van het Juridisch Loket het meest positief en de advocaten zitten daar tussen in. De groep onder de gerechtsdeurwaarders die de wijzigingen in dit kader positief waardeerde, was in dit geval even groot als de groep die er negatief over dacht. Bij de advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket was de groep die positief over de wijzigingen dacht groter, maar bij de advocaten meende de grootste groep dat de wijzigingen het voor de cliënten noch eenvoudiger, noch minder eenvoudig maakten. Onder de medewerkers van het Juridisch Loket was een meerderheid van mening dat de Wgbz de begrijpelijkheid van de hoogte van het griffierecht voor de cliënten verbeterde.

4.4 Reacties van rechtzoekenden, rechtshulpverleners en de rechter

Welke gevolgen heeft de invoering van de Wgbz voor rechtzoekenden gehad en hoe reageerden zij en hun rechtshulpverleners daarop? Denkbare gevolgen zijn: mogelijke veranderingen in het procedeergedrag, leidend tot een verandering in omvang en aard van het beroep op de rechter, maatregelen die rechtshulpverleners nemen om incassoproblemen te voorkomen en de wijze van omgang met de proceskostenveroordeling.

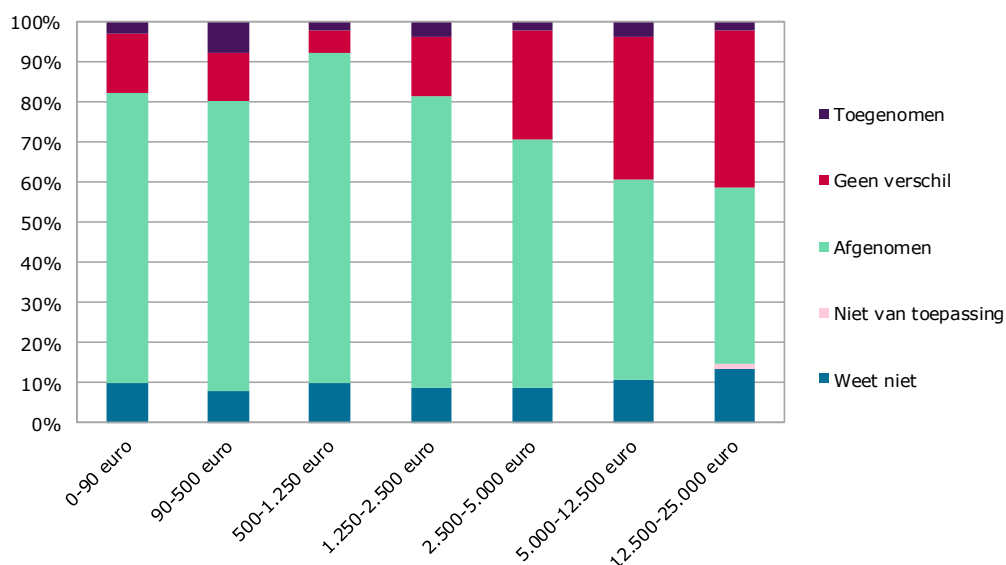
⁶⁰ De verschillen in de antwoordverdeling tussen de beide figuren per groep rechtshulpverleners zijn statistisch niet significant.

4.4.1 Reactie van rechtzoekenden

Het veranderde beroep op de rechter in eerste aanleg

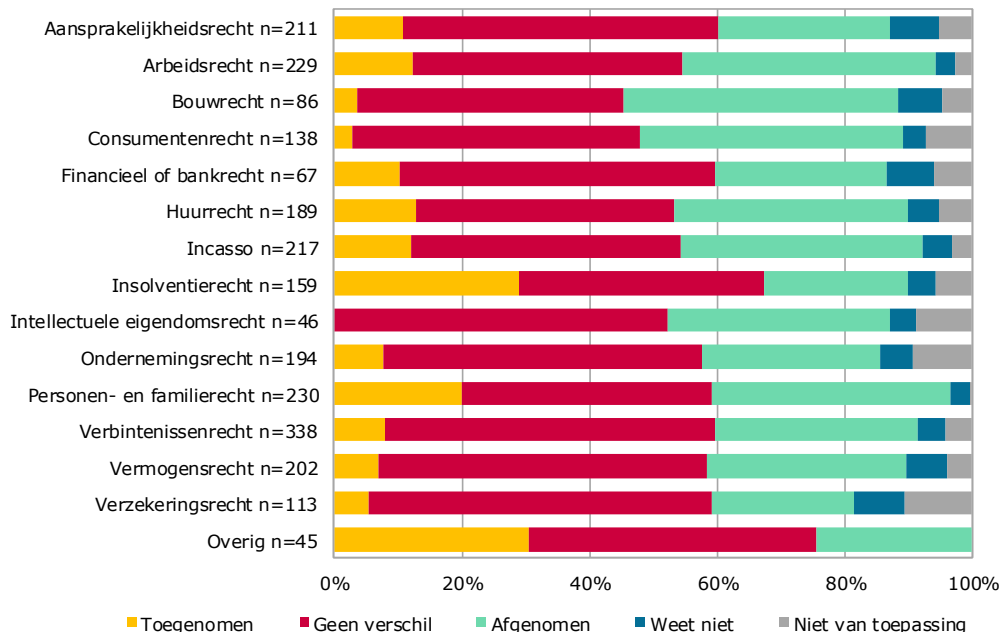
Zagen gerechtsdeurwaarders een verandering in het beroep op de rechter in eerste aanleg? Figuur 4.19 laat de door hen gepercipieerde verandering zien sinds de invoering van de Wgbz in 2011, onderscheiden naar de waarde van de vordering.

Figuur 4.19 Het beroep op de rechter sinds 2011 volgens gerechtsdeurwaarders (n=102), onderscheiden naar waarde van de vordering

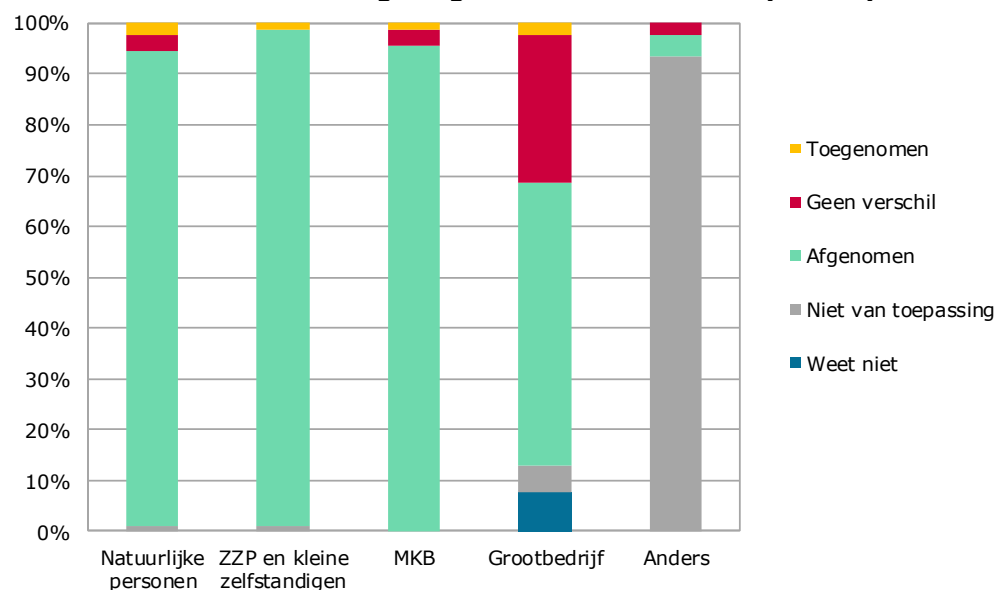
Zoals de figuur duidelijk maakt, meldden gerechtsdeurwaarders voor de vorderingen tot € 5.000 in meerderheid een afname van het beroep op de rechter. Deze afname werd – statistisch significant – het vaakst gemeld in de categorie € 500 tot € 1.250. Bij de vorderingen boven de € 5.000 meldde de grootste groep nog steeds een afname van het beroep op de rechter, daarnaast zag een belangrijke groep geen verschil. Een toename van het beroep op de rechter zag vrijwel niemand. Bij de vragen aan advocaten is geen onderscheid gemaakt naar de hoogte van de vordering, maar naar de aard van de zaak. Figuur 4.20 geeft de waarneming van de advocaten over de ontwikkeling van het beroep op de rechter sinds de invoering van de Wgbz in 2011 weer. Zoals de figuur duidelijk maakt, meldde de grootste groep bij de meeste typen zaken het gelijk blijven van het beroep op de rechter, maar is er een forse minderheid die een afname berichtte. Een toename werd niet veel gemeld, en slechts in het geval van het insolventierecht en het 'overig' recht is een toename statistisch significant vaker dan een afname gerapporteerd.

Figuur 4.20 Verandering in het beroep op de rechter sinds 2011 volgens advocaten

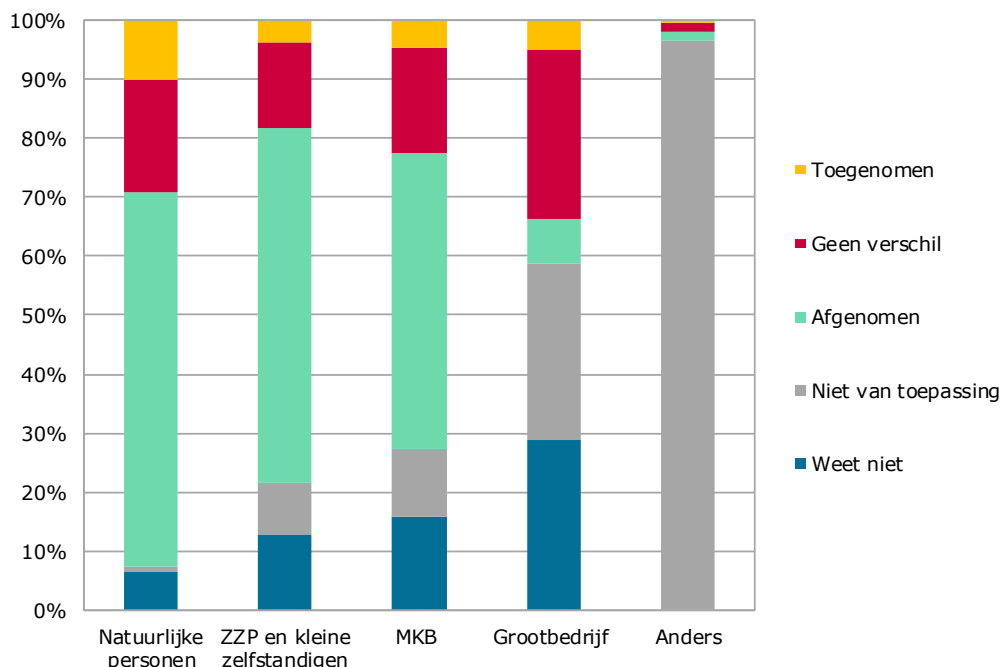

Zowel de gerechtsdeurwaarders als de advocaten is vervolgens gevraagd de verandering in het beroep op de rechter te onderscheiden naar type rechtzoekende. De figuren 4.21 en 4.22 geven de resultaten weer.

Figuur 4.21 Verandering in het beroep op de rechter per type rechtzoekende volgens gerechtsdeurwaarders (n=102)

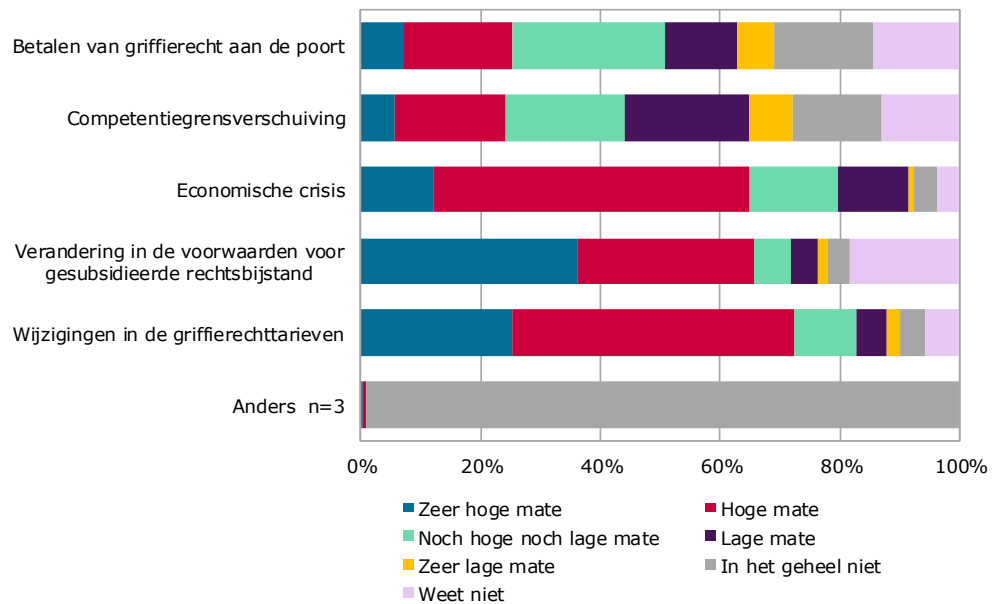
Figuur 4.22 Verandering in het beroep op de rechter per type rechtzoekende volgens advocaten (n=323)

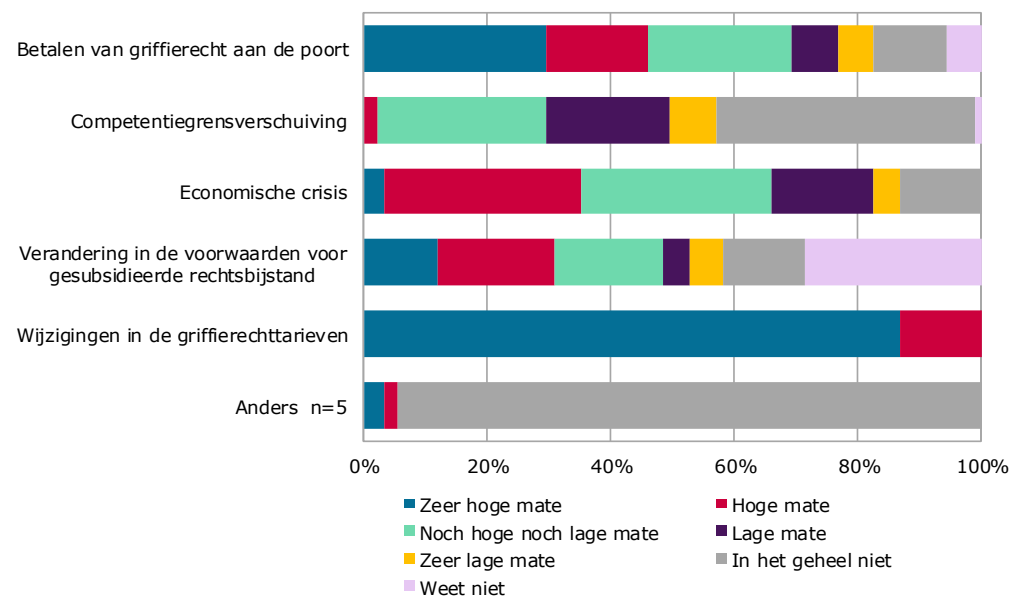
Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.21) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.22) voor: natuurlijke personen***; ZZP en kleine zelfstandigen***; MKB*** en grootbedrijf***

De figuren maken duidelijk dat er volgens de gerechtsdeurwaarders sinds 2011 een afname te zien was in het beroep op de rechter bij alle onderscheiden typen cliënten (behoudens 'anders'). Volgens de advocaten is deze eveneens gemelde trend minder sterk en onttrekken het grootbedrijf en de categorie 'anders' zich hieraan. Aan de medewerkers van het Juridisch Loket is in dit verband eveneens gevraagd of zij de laatste jaren bij hun cliëntèle een veranderde bereidheid om te procederen bespeuren. De grootste groep, 41%, gaf aan dat deze bereidheid is afgenomen, volgens drie kwart van deze groep ook wanneer er sprake was van een juridisch sterke zaak. Daarentegen stelde 28% van de medewerkers dat de bereidheid om te procederen juist was toegenomen. De rest wist het niet, waarschijnlijk omdat het Juridisch Loket weinig zicht heeft op wat hun cliënten uiteindelijk doen. Hoe is het dalende beroep op de rechter te verklaren? De figuren 4.23 tot en met 4.25 geven weer hoe de respondenten hierover dachten.

Figuur 4.23 Oorzaken van het verminderde beroep op de rechter volgens advocaten (n=245)

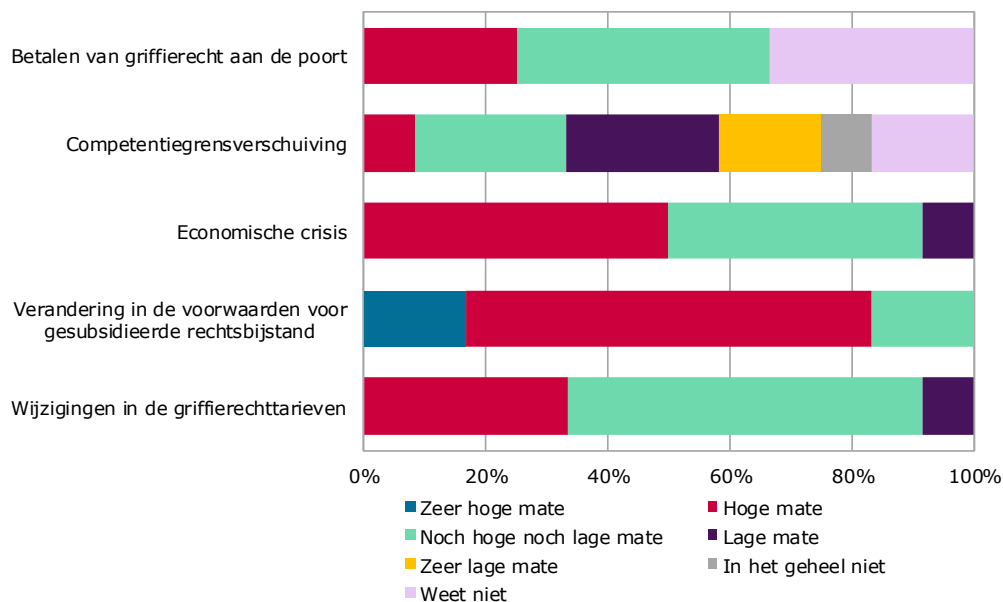

Figuur 4.24 Oorzaken van het verminderde beroep op de rechter volgens gerechtsdeurwaarders (n=91)

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.23) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.24) voor: betalen van griffierecht aan de poort***; competentiegrensverschuiving***; economische crisis***; verandering in voorwaarden voor de gesubsidieerde rechtsbijstand***; en wijzigingen in de griffierechtstarieven***

Figuur 4.25 Oorzaken van het verminderde beroep op de rechter volgens medewerkers van het Juridisch Loket (n=12)

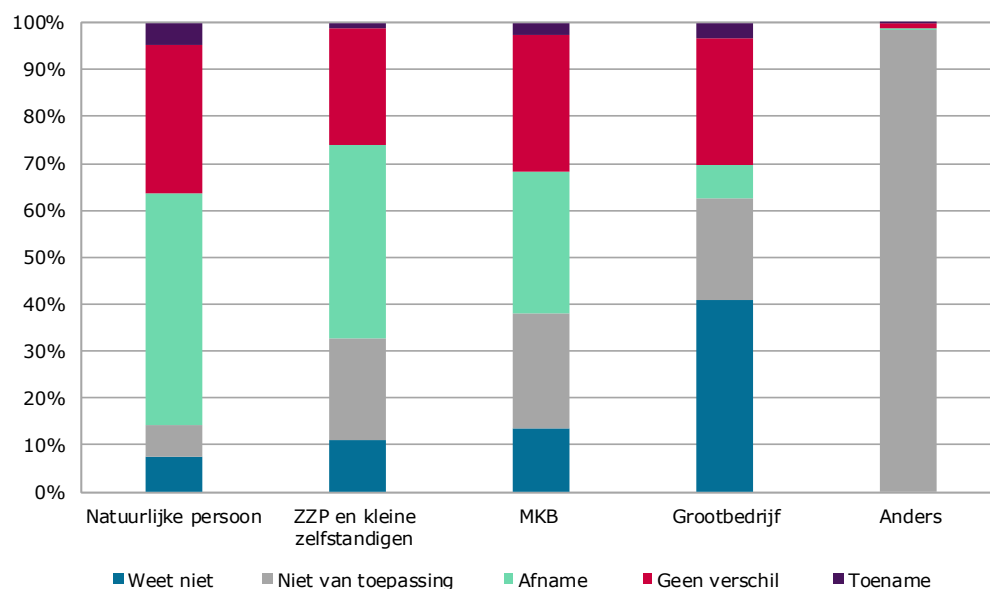
De figuren maken duidelijk dat volgens de respondenten – ondanks de onderlinge verschillen – met name, de verandering in de voorwaarden voor de gesubsidieerde rechtsbijstand, de wijziging in de griffierechtstarieven en de economische crisis hun tol eisten. In mindere mate gold dat tevens voor het 'betalen aan de poort'. De gerechtsdeurwaarders dichtten wat dit betreft statistisch significant meer belang toe aan de wijziging in de griffierechten en het 'betalen aan de poort' dan de advocaten. Voor de advocaten is nog onderzocht of de advocaten die (ook) op toevoeging procedeerden een andere waarneming hadden dan de advocaten die dat niet deden. Dit bleek het geval: advocaten die op basis van een toevoeging werkten, dichtten statistisch significant meer belang toe aan de invloed van verandering in de voorwaarden voor de gesubsidieerde rechtsbijstand, de wijzigingen in de griffierechtstarieven en het 'betalen aan de poort'.

Aan de respondenten die een stijging zagen in het beroep op de rechter, is gevraagd hier een verklaring voor te geven. Volgens hen was één reden die er in dit geval met kop en schouders bovenuit stak: de economische crisis. De resultaten gepresenteerd in figuur 4.20, een toename in zaken op het gebied van het insolventierecht, stemmen hiermee overeen: waarschijnlijk leidde deze crisis tot meer faillissementen. Dat drie kwart van de medewerkers van het Juridisch Loket over de voorbije jaren een stijging van het aantal problemen met het verhaal van vorderingen meldde, doet dat eveneens.

Het veranderende beroep op de rechter in hoger beroep

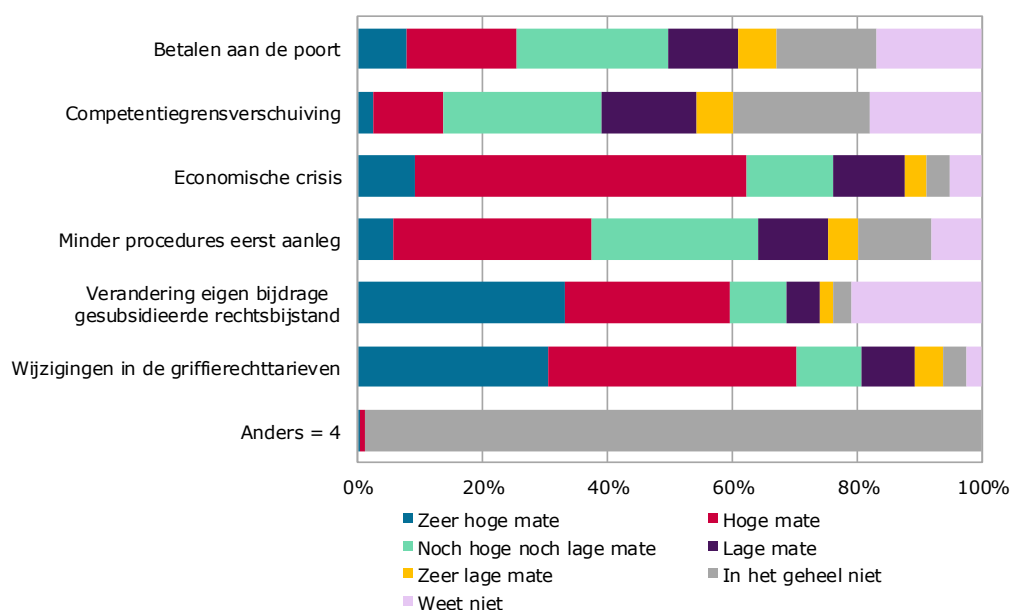
Wat het beroep op de rechter in hoger beroep betreft, had de invoering van de Wgbz eveneens gevolgen. Figuur 4.26 geeft weer hoe het beroep op de rechter zich voor welke typen cliënten sinds 2011 volgens advocaten ontwikkelde. Een afname in het aantal zaken werd door hen vooral bij natuurlijke personen, ZZP'ers en het MKB geconstateerd. Het grootbedrijf en de categorie 'anders' werden hier nauwelijks door geraakt.

Figuur 4.26 Rechtzoekenden die volgens advocaten (n=439) meer of minder zijn gaan procederen in hoger beroep

Figuur 4.27 geeft de door de advocaten veronderstelde redenen weer voor de daling in het beroep op de appelrechter. De figuur maakt duidelijk dat de verandering in de eigen bijdrage voor de gesubsidieerde rechtsbijstand, de wijzigingen in de griffierechtstarieven, de economische crisis en de afname van het aantal procedures in eerste aanleg gezien werden als de belangrijkste verklaringen voor de afname van het beroep op de appelrechter. In mindere mate gold dat tevens voor het 'betalen aan de poort'. Voor zover er door de advocaten een stijging in het beroep op de appelrechter werd geconstateerd, werd de economische crisis hiervoor verantwoordelijk gehouden.

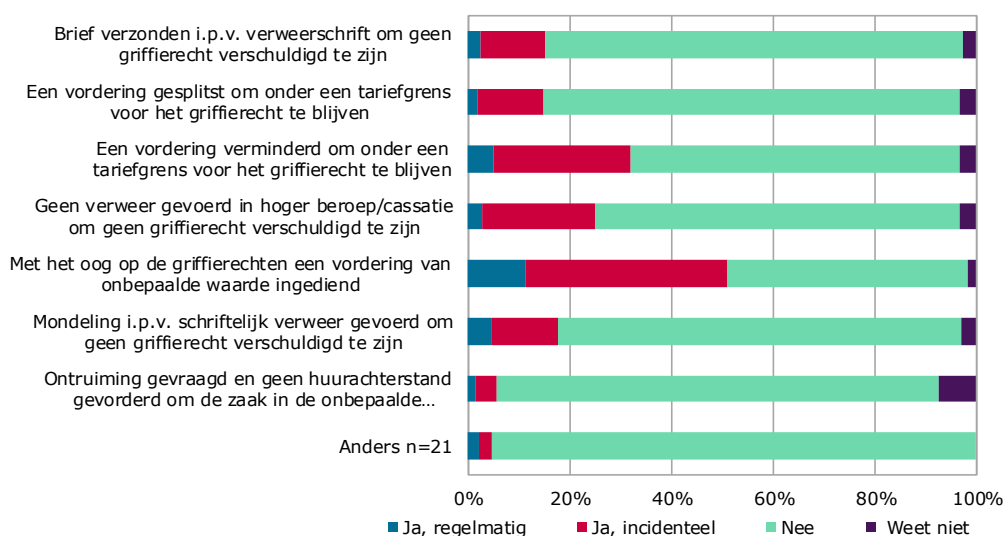
Figuur 4.27 Oorzaken van het verminderde beroep op de appelrechter volgens advocaten (n=243)

Strategisch procederen

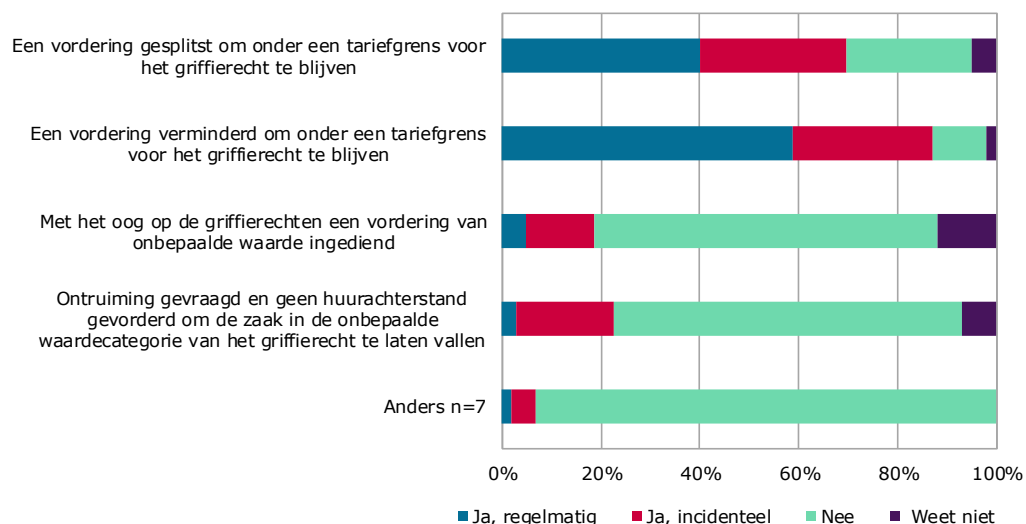
Naast het afzien van procederen konden rechtzoekenden in reactie op de in de Wgbz vervatte maatregelen er ook voor kiezen strategischer te procederen. Anders gezegd: dat zij hun procedeedgedrag aanpasten opdat zij van het gerecht minder griffierechtkosten in rekening gebracht zouden krijgen. Figuur 4.28 en 4.29 geven voor de advocaten en gerechtsdeurwaarders verschillende vormen van strategisch procedeedgedrag weer die de griffierechtkosten verlagen. De weergave blijft beperkt tot de toepassing van de onderscheiden vormen in 2014.

Figuur 4.28 Vormen van strategisch procedeedgedrag toegepast door advocaten in 2014 (n=439)

Advocaten en hun cliënten kozen relatief vaak voor het indienen van een vordering van onbepaalde waarde (die met een vast relatief laag griffierechtstarief was belast); voor het verminderen van een vordering om onder een grens van een griffierechtstariefgroep te blijven; voor het voeren van geen verweer om geen griffierecht verschuldigd te zijn en voor het voeren van mondeling in plaats van schriftelijk verweer zodat men geen griffierecht verschuldigd was. De advocaten die andere strategieën hadden toegepast, vertelden onder andere, dat ze probeerden te schikken of een referteverklaring indienden. Onder onze respondenten waren geen advocaten die meldden geen strategisch procedeedgedrag te hebben vertoond.

Figuur 4.29 Vormen van strategisch procedeedrag toegepast door gerechtsdeurwaarders in 2014 (n=102)

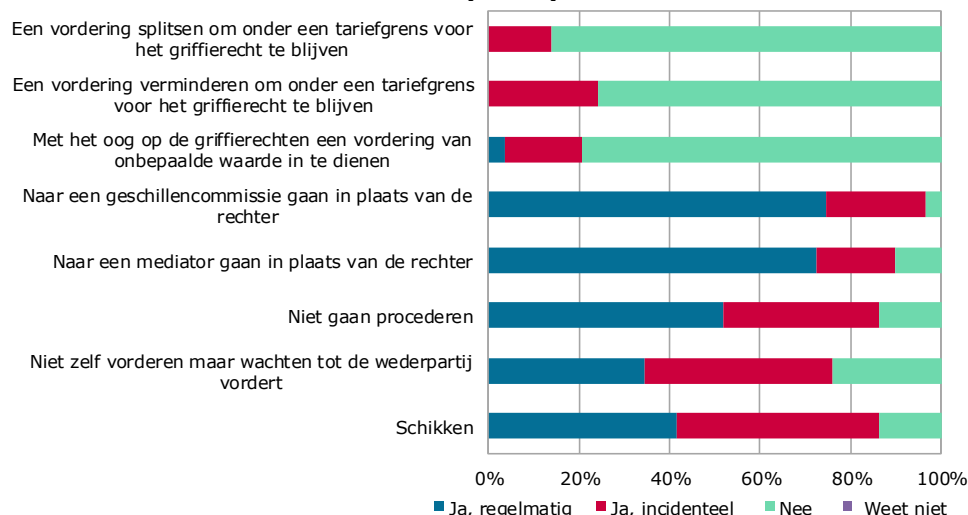
Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.28) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.29) voor: een vordering gesplitst om onder een tariefgrens voor het griffierecht te blijven***, een vordering verminderd om onder een tariefgrens voor het griffierecht te blijven***, met het oog op de griffierechten een vordering van onbepaalde waarde ingediend***, ontruiming gevraagd en geen huurachterstand gevorderd om de zaak in de onbepaalde waardecategorie van het griffierecht te laten vallen***

Figuur 4.29 maakt duidelijk dat de meerderheid van de gerechtsdeurwaarders ervaring had met het splitsen van vorderingen en verminderen van vorderingen om onder tariefgrenzen voor het griffierecht te blijven. Met het laatste had een meerderheid van de gerechtsdeurwaarders zelfs regelmatig van doen. Andere strategieën bestonden o.a. uit het cederen (verkopen) van vorderingen en vorderingen samenvoegen. Onder onze respondenten waren geen gerechtsdeurwaarders die meldten geen strategisch procedeedrag te hebben vertoond.

Uit de vergelijking van de figuren 4.28 en 4.29 komt naar voren dat gerechtsdeurwaarders vergeleken met advocaten vaker met het verminderen of splitsen van een vordering en het vragen om ontruiming bij huurachterstand van doen hadden. Voor advocaten gold dat het indienen van een vordering met een onbepaalde waarde een relatief veel voorkomende methode was om het griffierecht te drukken.

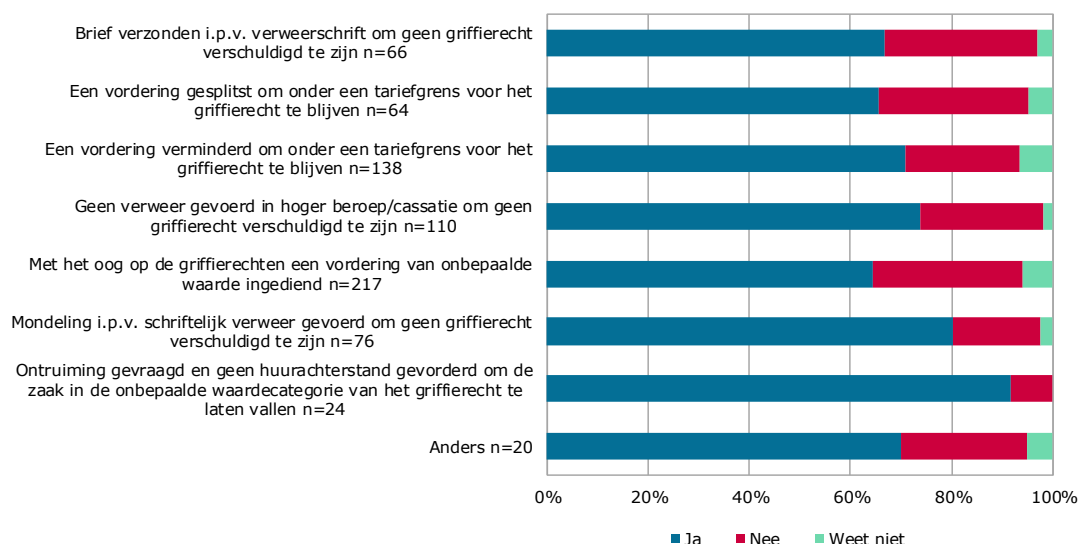
Medewerkers van het Juridisch Loket adviseerden in dit verband cliënten niet te gaan procederen, maar te schikken of gebruik te maken van alternatieve vormen van geschilbeslechting (geschillencommissie, mediator) dan wel te wachten totdat de wederpartij ging vorderen (figuur 4.30).

Figuur 4.30 Vormen van strategisch procedeergedrag geadviseerd door het Juridisch Loket (n=29)

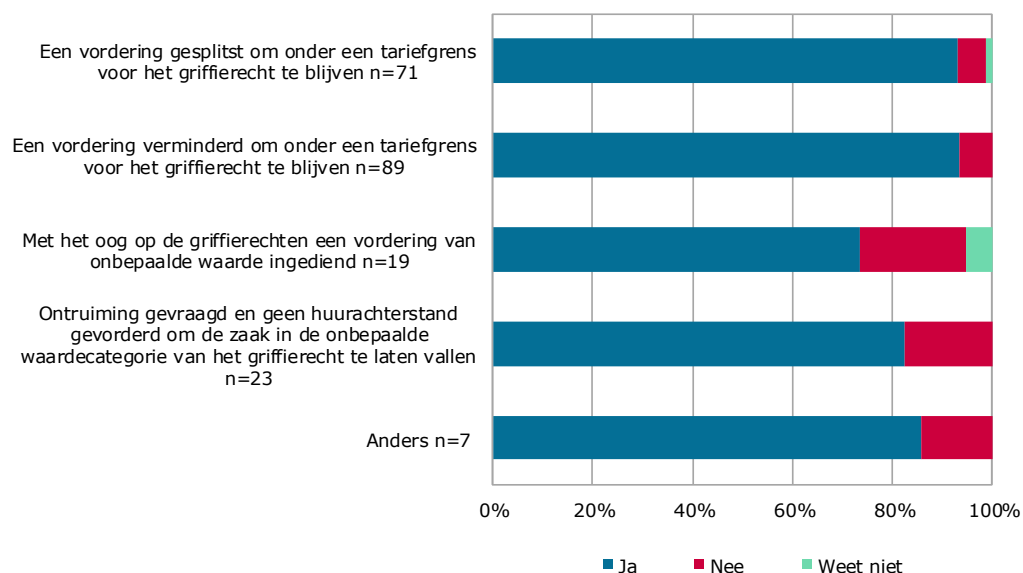

Gevraagd of de eerder genoemde vormen van strategisch procedeergedrag tegenwoordig vaker werden toegepast dan voor 2011, antwoordden de advocaten en gerechtsdeurwaarders op alle vormen in meerderheid bevestigend. De figuren 4.31 en 4.32 geven dit weer. Wanneer advocaten en gerechtsdeurwaarders met elkaar worden vergeleken, blijkt dat de laatsten statistisch significant vaker een toename meldten in het splitsen en verminderen van vorderingen.

Figuur 4.31 Strategisch procedeergedrag vaker toegepast sinds 2011 door (cliënten van) advocaten?

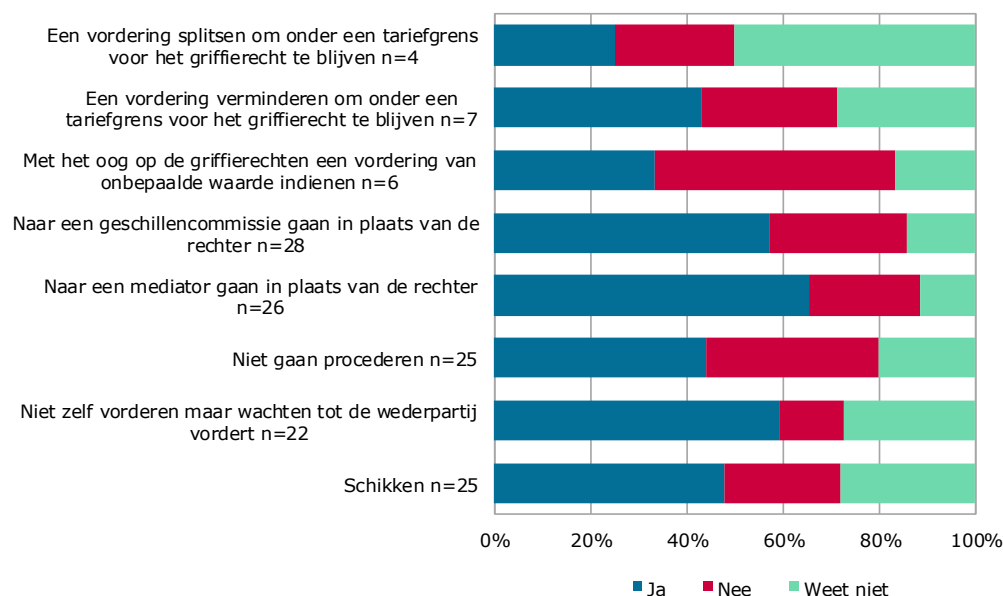
Figuur 4.32 Strategisch procedeergedrag vaker toegepast sinds 2011 door (cliënten van) gerechtsdeurwaarders?

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten (figuur 4.32) en gerechtsdeurwaarders (figuur 4.33) voor: een vordering gesplitst om onder een tariefgrens voor het griffierecht te blijven***, een vordering verminderd om onder een tariefgrens voor het griffierecht te blijven***

Figuur 4.33 laat zien dat de medewerkers van het Juridisch Loket tot op zekere hoogte goed aansluiten bij de trend onder advocaten en gerechtsdeurwaarders: grote groepen adviseerden hun cliënten sinds 2011 vaker strategisch procedeergedrag toe te passen. In sommige varianten van dat gedrag was dit de meerderheid. Onder onze respondenten waren geen advocaten en gerechtsdeurwaarders die strategisch procedeergedrag niet vaker waren gaan toepassen.

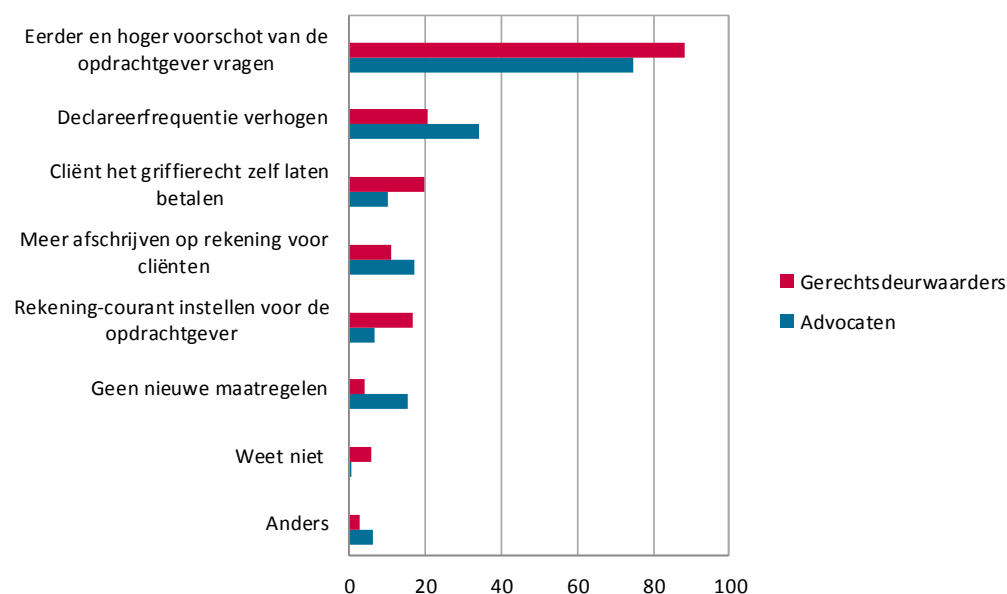
Figuur 4.33 Strategisch procedeergedrag vaker geadviseerd door het Juridisch Loket sinds 2011?

4.4.2 Reacties rechtshulpverleners: het debiteurenrisico

Naast vaker strategisch procederen reageerden rechtshulpverleners ook nog op een andere wijze op de wijzigingen die de Wgbz bracht: het reduceren van het hogere debiteurenrisico dat zij liepen als gevolg van de (voor sommige cliënten) hogere griffierechtstarieven en het 'betalen aan de poort'. Figuur 4.34 geeft dit weer.

Figuur 4.34 Extra maatregelen genomen om problemen met het incasseren van rekeningen van cliënten te voorkomen (advocaten n=439, gerechtsdeurwaarders n=102); in %

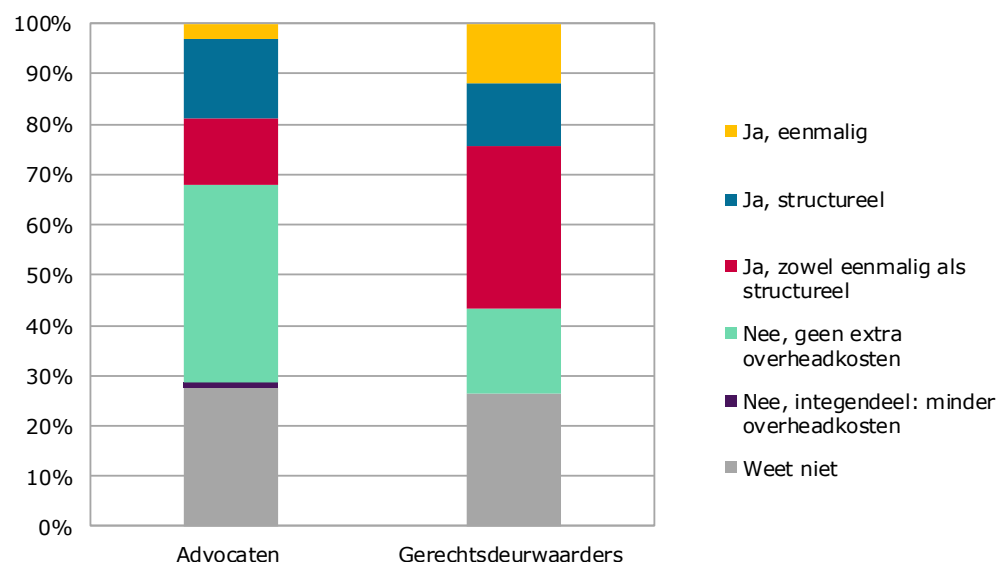
Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders voor: eerder en hoger een voorschot van de opdrachtgever vragen**, declareerfrequentie verhogen**, cliënt het griffierecht zelf laten betalen**, geen nieuwe maatregelen**, rekening-courant instellen voor de opdrachtgever***, weet niet***.

In totaal 85% van de advocaten en 100% van de gerechtsdeurwaarders heeft sinds de introductie van de Wgbz extra maatregelen genomen om problemen met het incasseren van rekeningen van cliënten te voorkomen. Verreweg de meest gebruikte methode was: 'eerder een hoger voorschot van de cliënt vragen' (88% van de gerechtsdeurwaarders en 75% van de advocaten). Daarnaast was het verhogen van de declareerfrequentie een populaire methode (21% van de gerechtsdeurwaarders en 34% van de advocaten). Vermeldenswaard is daarnaast niet alleen dat rechtshulpverleners aangaven de cliënt het griffierecht vaker zelf te laten betalen, maar ook dat zij vaker afschreven op rekeningen voor cliënten. Respondenten die 'andere' maatregelen troffen, maakten met hun cliënten strengere afspraken en legden die eventueel schriftelijk vast (bijvoorbeeld dat ze het werk neer zouden leggen als er niet op tijd was betaald).

Een deel van de achtergrond van deze maatregelen wordt gevormd door de kosten die de rechtshulpverleners zagen stijgen als gevolg van de invoering van de Wgbz. In sommige gevallen ging het hierbij om eenmalige kosten, bijvoorbeeld de aanpassing van software in de systemen, maar in andere gevallen ging het om meer structurele kosten in de vorm van extra menskracht die werd ingeschakeld. Figuur 4.35 geeft aan in hoeverre de respondenten extra overheadkosten meldden.

Bij de gerechtsdeurwaarders had de grootste groep (57%) extra overheadkosten moeten maken als gevolg van de invoering van de Wgbz. Dit kwam eenmalig (12%), structureel (13%), of zowel eenmalig als structureel (32%) voor. Bij de advocaten had de grootste groep (40%) geen extra overheadkosten hoeven maken. Desalniettemin waren er groepen advocaten die eenmalig (3%), structureel (16%) of zowel eenmalig als structureel (13%) extra kosten hadden moeten maken. Het verschil in de verdeling van de antwoorden over de verschillende antwoordcategorieën was tussen de advocaten en gerechtsdeurwaarders statistisch significant. Dit wijst op andere ervaringen: gerechtsdeurwaarders hadden als gevolg van de Wgbz vaker met eenmalige en zowel eenmalige als structurele extra overheadkosten te maken terwijl advocaten vaker van extra overheadkosten gevrijwaard bleven. Een fors deel van de respondenten wist deze vraag echter niet te beantwoorden. Een groot deel van hen werkte voor een groot kantoor. Waarschijnlijk hadden zij minder zicht op de kosten die hun organisatie maakte.

Figuur 4.35 Extra overheadkosten als gevolg van de Wgbz volgens advocaten (n=439) en gerechtsdeurwaarders (n=102)

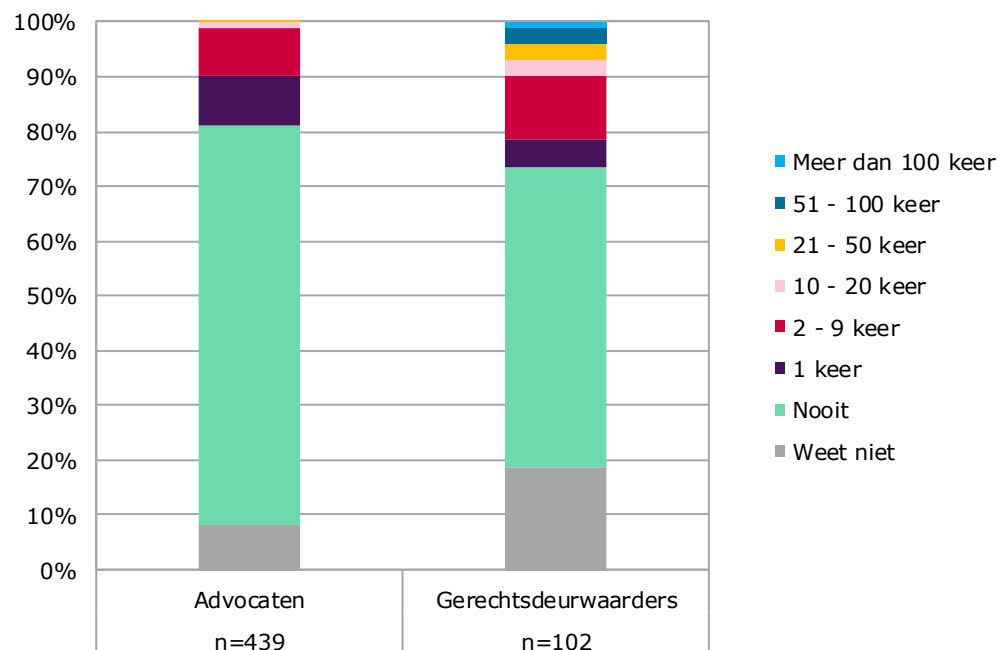
Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen gerechtsdeurwaarders en advocaten ***

4.4.3 Reactie van de rechter: de proceskostenveroordeling

Sinds de invoering van de reparatiewet griffierechten burgerlijke zaken hebben rechters de mogelijkheid om de proceskostenveroordeling aan te passen indien ze daartoe gronden zien. Deze regeling was voornamelijk bedoeld om het mogelijk te maken burgers tegemoet te komen, wanneer deze een in het gelijk gestelde rechtspersoon diens kosten – waaronder het verhoogde griffierecht – moesten vergoeden. Het aan de rechtspersoon te vergoeden bedrag aan griffierechten zou dan beperkt kunnen blijven tot het griffierecht dat een natuurlijke persoon verschuldigd was, of – voor het geval dat het ging om een procedure bij de kantonrechter – het griffierecht dat een natuurlijk persoon als eiser verschuldigd zou zijn geweest.

Figuur 4.36 geeft de frequentie weer waarmee de rechter in 2014 van de regeling gebruikmaakte volgens advocaten en gerechtsdeurwaarders en de proceskostenveroordeling aanpaste ten gunste van de in het ongelijk gestelde cliënt. Figuur 4.37 geeft hetzelfde weer voor de in het ongelijk gestelde wederpartij.

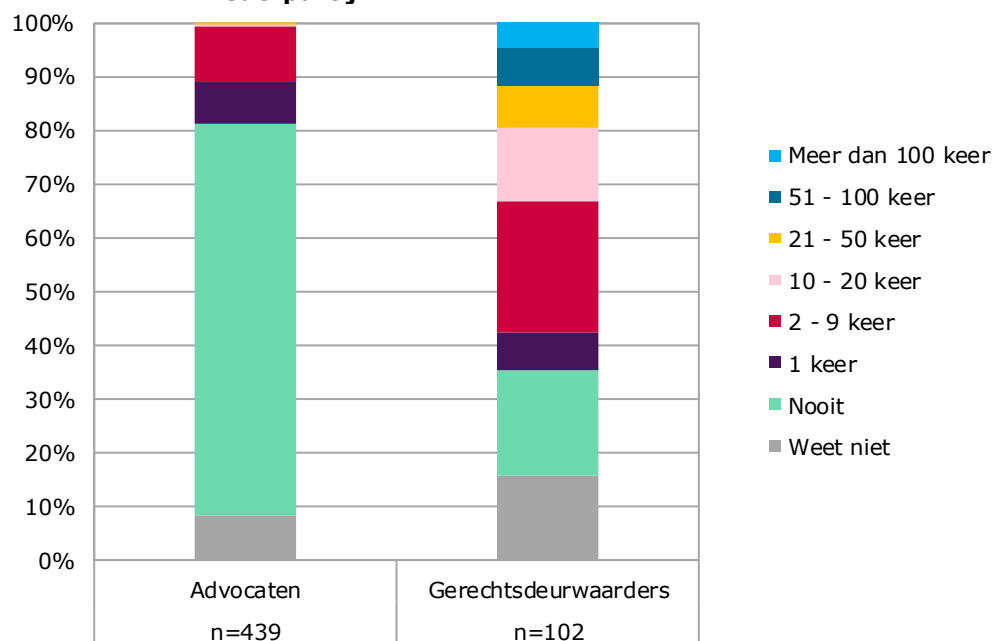
Figuur 4.36 Frequentie waarmee de rechter de proceskostenveroordeling aanpast ten gunste van de in het ongelijk gestelde cliënt

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen gerechtsdeurwaarders en advocaten**

De figuur maakt duidelijk dat ruim de helft van de gerechtsdeurwaarders en bijna drie kwart van de advocaten geen ervaring met de toepassing van de regeling had, waarbij het verschil in ervaring statistisch significant was. Voor zij die deze ervaring wel hadden, bleef de frequentie meestal beperkt tot maximaal negen keer.

Figuur 4.37 Frequentie waarmee de rechter de proceskostenveroordeling aanpast ten gunste van de in het ongelijk gestelde wederpartij

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen gerechtsdeurwaarders en advocaten ***

De aanpassing van de proceskostenveroordeling ten gunste van de in het ongelijk gestelde wederpartij kwam wat advocaten betreft niet vaker voor dan die aanpassing ten gunste van de in het ongelijk gestelde cliënt. Maar voor de gerechtsdeurwaarders is dat statistisch significant anders. Duidelijk is dat de meeste gerechtsdeurwaarders in 2014 hadden meegemaakt dat de proceskostenveroordeling werd aangepast. De frequentie waarmee dit gebeurde, was meestal niet hoog maar toch had ongeveer 10% van de gerechtsdeurwaarders dit meer dan vijftigmaal dat jaar ervaren.

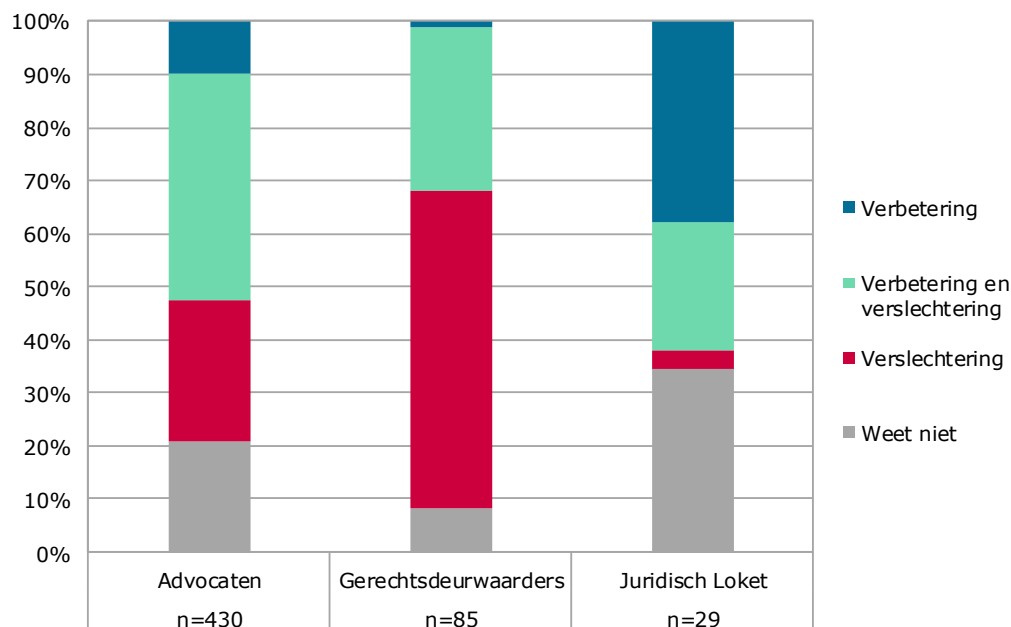
4.5 Algemeen oordeel over en verbetering van de Wgbz

Wat is het algemene oordeel van de respondenten over de Wgbz? Er wordt in dit verband ook gekeken naar factoren die van invloed kunnen zijn op dit oordeel. Zo is het denkbaar dat iemand het principe van griffierechtheffing afwijst en om die reden de Wgbz negatief beoordeelt. Dat oordeel heeft dan als zodanig weinig te maken met de via de Wgbz genomen maatregelen.

4.5.1 Algemeen oordeel

Figuur 4.38 presenteert het eindoordeel van de respondenten over de Wgbz. De meerderheid van de gerechtsdeurwaarders (60%) meende dat de wet een verslechtering was vergeleken met de oude situatie. De grootste groep (43%) onder de advocaten meende dat de wet zowel een verbetering als een verslechtering was. Daarbij was de groep die meende dat de Wgbz een verslechtering betekende meer dan twee keer zo groot als de groep die meende dat de wet een verbetering betekende: de balans valt daardoor negatief uit. De grootste groep (38%) onder de medewerkers van het Juridisch Loket was van mening dat de wet een verbetering vormde. Aangezien de groep die de wet een verslechtering vond zeer klein is, valt de balans hier positief uit. In het portaal voor de rechtspraak lijkt de wet dus resultaat te hebben geboekt. Aangetekend zij wel dat een flink deel (35%) van de respondenten in deze groep de vraag niet wist te beantwoorden. Wellicht is dat terug te voeren op het feit dat de medewerkers van het Juridisch Loket, zoals we eerder opmerkten, belangstellenden in het voortraject van de procedure informeren en geen directe ervaring hebben met de toepassing van de Wgbz.

Figuur 4.38 Algemeen oordeel over de Wgbz vergeleken met de WTbZ

Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders***, tussen advocaten en medewerkers van het Juridisch Loket*** en tussen gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket***

Hoewel de drie groepen respondenten tot een ander eindoordeel kwamen, gaven ze als toelichting op hun keuze wel ongeveer dezelfde argumenten. Zo waren de respondenten die de Wgbz een verbetering vonden van mening dat de tarieven overzichtelijker waren geworden (door 24% genoemd). Daarnaast werd gezegd dat, ook al heeft dit met de Wgbz als zodanig weinig te maken, de invoering van een landelijke rekening-courant veel had vereenvoudigd (door 5% genoemd). Ook waren er respondenten die de strakke betalingstermijnen wel fijn vonden, omdat cliënten daardoor serieus omgingen met het betalen van het griffierecht (door 3% genoemd).

Wat de redenen betreft om de Wgbz een verslechtering te noemen, staken de griffierechtverhogingen boven alles uit (door 52% genoemd). Het griffierecht werd te hoog bevonden voor lage inkomensgroepen,⁶¹ voor mensen die in beroep willen, voor natuurlijke personen, en voor zaken waarin er sprake is van 'klein onrecht'. Een ander aangevoerd argument was dat er soms problemen met de nota's zijn. Vooral advocaten uitten in dit verband hun onvrede over het feit dat zij in zulke gevallen verantwoordelijk zijn voor het tijdig betalen van het juiste bedrag aan griffierecht (door 4% genoemd). Zij stelden daarnaast dat zij door de Wgbz tot bankier werden gemaakt, met het risico dat cliënten het voorgesloten griffierecht niet terug wilden of konden betalen (door 7% genoemd). Tot slot werd door hen de in hun ogen rigide opstelling van sommige rechtbanken en vooral de hoven aangevoerd bij de handhaving van de betalingstermijn (door 3% genoemd) en het (niet) toepassen van de hardheidsclausule (door 3% genoemd).

De respondenten die de Wgbz zowel een verbetering als een verslechtering vonden, herhaalden de hierboven genoemde argumenten: het tariefstelsel vonden ze duide-

⁶¹ Het is relevant in dit verband op te merken dat volgens twee derde van de medewerkers van het Juridisch Loket de gemeente waar zij werkten het griffierecht in het kader van de bijzondere bijstand altijd vergoedde. Nog eens 17% gaf aan dat dit gebeurde, maar niet stelselmatig, terwijl de overige 17% niet wist of het griffierecht al dan niet werd vergoed.

lijker en de (in wezen geen onderdeel van de wet uitmakende) invoering van de landelijke rekening-courant een verbetering, maar de hoogte van de griffierecht-tarieven werd als onredelijk aangemerkt.

Aangetekend zij dat het hierboven gepresenteerde oordeel van de advocaten en gerechtsdeurwaarders mogelijk samenhangt met factoren die niet allemaal op het conto van de Wgbz kunnen worden geschreven en eventueel ook met principiële weerstand tegen maatregelen.⁶² Ook het al dan niet hebben van een rekening-courantverhouding zou een rol kunnen spelen. Deze rekening-courantverhouding voorkwam sommige problemen maar maakte andere problemen juist mogelijk. We hebben daarom onderzocht of de algemene opvatting van advocaten en gerechtsdeurwaarders,⁶³ of zij de Wgbz neutraal dan wel positief beoordeelden vergeleken met de WTBZ of dat zij de wet een verslechtering vonden, met verschillende factoren samenhang. Dit bleek het geval.

Uit de analyse (zie bijlage 3) is het volgende naar voren gekomen. Voor de advocaten geldt dat hun algemene oordeel statistisch significant samenhang met hun mening over de hoogte van de griffierechten; het principe van processuele consequenties bij niet tijdige betaling; en het hebben van een rekening-courantverhouding. Hoe hoger de griffierechten werden gevonden en hoe minder er met het principe van processuele consequenties werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz een verslechtering werd gevonden. Het hebben van een rekening-courantverhouding had hetzelfde effect.⁶⁴

Voor de gerechtsdeurwaarders geldt dat hun algemene oordeel statistisch significant samenhang met hun perceptie van de zwaarte van de huidige processuele consequenties; hun mening over het principe van 'betalen aan de poort' en het hebben van een rekening-courantverhouding. Hoe zwaarder de huidige processuele consequenties werden gevonden en hoe minder er met het principe van 'betalen aan de poort' werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz een verslechtering werd gevonden vergeleken met de WTBZ. Het hebben van een rekening-courantverhouding had net als bij de advocaten hetzelfde effect.

Dit betekent dat er aanwijzingen gevonden zijn dat het algemene oordeel over de wet niet alleen samenhang met de concrete maatregelen die deze introduceerde, maar ook is gekleurd door het al dan niet hebben van een rekening-courantverhouding en tot op zekere hoogte door een principiële weerstand tegen één van de genomen maatregelen. Dat dient bij de beoordeling van het totaaloordeel te worden meegewogen.

4.5.2 Verbeteringen Wgbz

Afsluitend is gevraagd welke aanpassingen van de Wgbz de respondenten graag zouden zien. Van de gerechtsdeurwaarders (n=102) gaf 35% suggesties voor verbeteringen, van de advocaten (n=439) was dat 20% en van de medewerkers van het Juridisch Loket 3% (1 medewerker). De drie groepen rechtshulpverleners wisten alle een verlaging van de griffierechtstarieven. Er waren daarnaast nog enkele specifieke wensen. Dat was bij de advocaten in de eerste plaats de afschaffing van het incassorisico door bijvoorbeeld het griffierecht rechtstreeks door de rechtspraak

⁶² Gewezen zou daarnaast kunnen worden op het mogelijk in de resultaten doorklinken van het in 2013 door de wetgever ingediende – en in 2016 weer ingetrokken – wetsvoorstel Verhoging griffierecht hoger beroep en cassatie. Dit vormt een reden te meer om het oordeel van de respondenten te contextualiseren.

⁶³ Het aantal respondenten van het Juridisch Loket was te gering om de antwoorden als groep apart te analyseren.

⁶⁴ In een aparte analyse is (vanwege de aantallen respondenten) alleen voor de advocaten onderzocht of de tevredenheid over het LDCR gecontroleerd voor de andere variabelen in het model statistisch significant samenhang met het totale oordeel. Dat bleek niet het geval te zijn.

bij de cliënten te laten innen. Daarnaast wilden de advocaten dat er coulanter zou worden omgegaan met de betalingstermijn: een niet-ontvankelijkheidsverklaring bij niet tijdige betaling van het griffierecht werd als overdreven gezien, vooral omdat er over de nota door de rechtspraak soms slecht gecommuniceerd zou worden. De gerechtsdeurwaarders wensten een verruiming van de betalingstermijn van het griffierecht (door bijvoorbeeld deze termijn niet te laten ingaan bij het uitbrengen van de dagvaarding); een ruimere toepassing van de hardheidsclausule en betere communicatie tussen de griffie of het LDCR en de gerechtsdeurwaarder.

4.6 Conclusie

Dit hoofdstuk behandelde hoe verschillende groepen juridische dienstverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en medewerkers van het Juridisch Loket) de invoering van de Wgbz hebben ervaren. De in dit hoofdstuk beschreven resultaten geven de stand van zaken begin 2015 weer. Hieronder volgt een beknopte samenvatting waarbij de focus op de onderzoeksvragen is gericht.

1 Hoe is de invoering van de Wgbz volgens rechtzoekenden/rechtshulpverleners verlopen? Heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van het griffierecht voor rechtzoekenden/rechtshulpverleners tot meer duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten geleid?

De invoering van de Wgbz betekende dat rechtzoekenden voortaan 'aan de poort' moesten betalen. De Wgbz schreef een betalingstermijn van vier weken voor. Deze betalingstermijn werd volgens de rechtshulpverleners voor zover zij daar weet van hadden strikt gehandhaafd. Dit gold in iets hogere mate bij dagvaardingsprocedures dan bij verzoekschriftenprocedures. Volgens de respondenten die bij meerdere gerechten procedeerden, bestond er wat dit betreft noch bij dagvaardingsprocedures noch bij verzoekschriftenprocedures verschil tussen de gerechten en tussen de eerste aanleg en het hoger beroep. Wat de duur van de betalingstermijn betreft, lag dit anders. Een vijfde van de advocaten die bij meerdere gerechten procedeerden, meldde dat deze per gerecht varieerde.

Rond de inning van het griffierecht vallen met name de problemen bij de betaling op. Dit geldt niet zozeer de, volgens 20% van de advocaten per gerecht variërende wijze waarop er met de termijn voor het betalen van het griffierecht werd omgegaan, als wel de problemen met de nota's voor het griffierecht en de rekening-courant. Wat de nota's betreft, had twee vijfde deel van de advocaten en gerechtsdeurwaarders incidenteel en soms regelmatig met verschillende soorten problemen te maken. Voor de problemen met de rekening-courant zijn de resultaten deels soortgelijk. Advocaten meldden in dit verband minder problemen dan gerechtsdeurwaarders.

Met het actief worden van het LDCR op het gebied van de griffierechtheffing meldden aanzienlijke aantallen advocaten een toename van de problemen met de nota's en de rekening-courant terwijl gerechtsdeurwaarders vaker een afname van deze problemen berichtten. De problemen werden vaker opgelost met de griffie dan met het LDCR, maar dit ging niet samen met een verschillende beoordeling van het LDCR en de griffie. De *grosso modo* gelijke mate van tevredenheid over de wijze waarop de griffie en het LDCR problemen afhandelden, vormt een aanwijzing dat de inschakeling van het LDCR per september 2012 geen grote veranderingen bracht die eventueel zouden kunnen terugslaan op het oordeel over de Wgbz.

Wat de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten betreft, is gekeken naar drie maatregelen: de vermindering van het aantal tariefgroepen; de introductie van

vaste tariefgroepen in plaats van de berekening van het griffierecht als percentage van de vordering; en de afschaffing van de indebetstelling.

Wat de vermindering van het aantal tariefgroepen betreft, waren de medewerkers van het Juridisch loket het positiefst: iets minder dan de helft meende dat de maatregel de duidelijkheid (veel) ten goede was gekomen. Bij de advocaten was dit een derde en bij de gerechtsdeurwaarders een kwart. Daar staat tegenover dat de percentages respondenten die meenden dat er sprake was van een (grote) verslechtering klein waren. Alleen in het geval van de gerechtsdeurwaarders was deze groep niet verwaarloosbaar (een achtste).

De introductie van de vaste tariefgroepen ter vervanging van de berekening van het griffierecht als percentage van de vordering scoort in dit verband beter. Van de medewerkers van het Juridisch Loket was vier vijfde van mening dat dit de tariefstructuur van het griffierecht (veel) duidelijker maakte. Van de advocaten en de gerechtsdeurwaarders deelden respectievelijk de helft en een derde deze mening. De groepen rechtshulpverleners die meenden dat die maatregel de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten (sterk) verminderde, waren weer alleen in het geval van de gerechtsdeurwaarders (een achtste) niet verwaarloosbaar.

De afschaffing van de indebetstelling was volgens de respondenten de minst succesvolle van de drie genoemde maatregelen om de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten te vergroten. Van de medewerkers van het Juridisch Loket meende twee vijfde dat deze maatregel daaraan (veel) bijdroeg. Van de gerechtsdeurwaarders was dat een zesde en van de advocaten ongeveer een zevende. Tegelijkertijd meende minder dan een tiende van de advocaten en ook de gerechtsdeurwaarders dat de maatregel de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten (veel) verminderde.

Gevraagd naar een totaaloordeel over de gewijzigde tariefstructuur, of deze het (a) vergeleken met de WTBZ voor cliënten makkelijker had gemaakt om te begrijpen wat de hoogte van de griffierechten was, en (b) voor de juridische beroepsbeoefenaar makkelijk had gemaakt om uit te leggen wat de hoogte van het griffierecht was, waren de reacties gematigd positief. Van de advocaten meende twee vijfde dat het (veel) makkelijker te begrijpen en uit te leggen was. Een minderheid (een zevende) was het hier echter (geheel) mee oneens. In het geval van de gerechtsdeurwaarders was het contrast nog groter. In hun geval was ook twee vijfde van mening dat het veel makkelijker te begrijpen en uit te leggen was, maar tegelijkertijd was respectievelijk twee vijfde en drie tiende het hier (geheel) niet mee eens.

Van de medewerkers van het Juridisch Loket was zeven tiende van mening dat de Wgbz het makkelijker had gemaakt om uit te leggen wat de hoogte van het griffierecht was, ruim de helft meende dat dit voor cliënten nu ook makkelijker te begrijpen was.

De balans opmakend, is het succes van het streven de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten te vergroten beperkt gebleven. Hierbij speelt mogelijk een rol dat de ratio achter de maatregelen de rechtshulpverleners voor een belangrijk deel is ontgaan. Volgens zeven tiende van de advocaten en negen tiende de gerechtsdeurwaarders het onder de WTBZ vaak tot altijd duidelijk wat rechtzoekenden kwijt zouden zijn bij een beroep op de rechtspraak. Ook de medewerkers van het Juridisch Loket meende in meerderheid dat dit het geval was.

Het gewicht van de verbeteringen ten opzichte van de WTBZ weegt zo uiteindelijk volgens de meeste rechtshulpverleners niet op tegen de verslechtingen. De gerechtsdeurwaarders zijn het negatiefst: ruim twee derde van hen meent dat de Wgbz over het geheel genomen een verslechtering is. Voor de advocaten geldt dat de grootste groep van mening is dat de Wgbz zowel een verbetering als een verslechtering betekent, maar aangetekend zij dat de groep die meent dat de wet

louter een verslechtering is groter is dan de groep die meent dat de wet een verbetering vormt. De definitieve balans valt dus ook in het geval van de advocaten negatief uit. Alleen de medewerkers van het Juridisch Loket denken positief over de wijzigingen die de wet heeft gebracht.

Aangetekend zij dat het oordeel van de advocaten en gerechtsdeurwaarders samenhangt met factoren die niet allemaal op het conto van de Wgbz kunnen worden geschreven en deels verband houdt met principiële weerstand tegen een maatregel. Uit de multivariate analyse is het volgende naar voren gekomen: voor de advocaten geldt dat hoe hoger de griffierechten werden gevonden en hoe minder er met het principe van processuele consequenties werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz negatief werd beoordeeld. Het hebben van een rekening-courantverhouding had hetzelfde effect. Voor de gerechtsdeurwaarders geldt dat hoe zwaarder de huidige processuele consequenties werden gevonden en hoe minder er met het principe van 'betalen aan de poort' werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz negatief werd beoordeeld. Ook bij de gerechtsdeurwaarders had het hebben van een rekening-courantverhouding een negatief effect. Dat dient bij de beoordeling van het totaaloordeel te worden meegewogen.

4 Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?

Naar de waarneming van de rechtshulpverleners is sinds de invoering van de Wgbz de frequentie van het beroep op de rechter in eerste aanleg bij vrijwel alle type rechtzoekenden afgenomen. Alleen onder het grootbedrijf zou volgens de advocaten deze frequentie onveranderd zijn gebleven. Volgens de gerechtsdeurwaarders was de afname het sterkst bij de vorderingen tot € 2.500 en daarbinnen met name bij de vorderingen tussen € 500 en € 1.250. Het verminderde beroep op de rechter was volgens een groot deel van de rechtshulpverleners te verklaren uit de wijzigingen in de griffierechtstarieven (bijna drie kwart van de advocaten, alle gerechtsdeurwaarders en een derde van de medewerkers van het Juridisch Loket), maar ook andere redenen werden aangevoerd.

Ook wat het hoger beroep betreft zagen de advocaten bij natuurlijke personen en de kleine zelfstandigen over het geheel genomen een afname van het beroep op de rechter. Hiervoor werden de gewijzigde griffierechtstarieven het meest verantwoordelijk gehouden. Bij het midden- en kleinbedrijf bleef de frequentie volgens hen echter gelijk en in het geval van het grootbedrijf was er over het geheel genomen zelfs een toename van het beroep op de appelrechter. Voor dit laatste hielden de respondenten de economische crisis verantwoordelijk.

Als reactie op de hogere griffierechten onder de Wgbz meldden zowel de advocaten als de gerechtsdeurwaarders een toename van de toepassing van verschillende vormen van strategisch procedeergedrag (vorderingen splitsen; vorderingen verminderen; vorderingen van onbepaalde waarde indienen; bij huurachterstand geen verschuldigde huur vorderen maar ontruiming vragen; mondeling in plaats van schriftelijk verweer voeren; geen verweer voeren) om onder de griffierechtafdracht uit te komen of deze te verminderen. Het Juridisch Loket adviseerde in dit verband vaker niet naar de rechter te gaan maar alternatieve vormen van geschilbeslechting te benutten.

Het gebruik door de rechter van de mogelijkheid om de met de Reparatiewet in 2013 geïntroduceerde proceskostenverdeling aan te passen, kan eveneens gezien worden als een reactie op de hogere griffierechten. De advocaten in het onderzoek hadden hier in 2014 weinig mee te maken gehad, maar voor de gerechtsdeurwaarders lag dat anders: drie kwart had hier ervaring mee, ongeveer 10% zelfs meer dan vijftigmaal in dat jaar.

5 Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?

De rechter kan de de processuele consequenties bij niet tijdige betaling van het griffierecht achterwege laten door de hardheidsclausule toe te passen. Dit kan gebeuren op verzoek van de rechtshulpverlener of op initiatief van de rechter. In 2014 deden de respondenten niet vaak een beroep op de hardheidsclausule: slechts 10% van de advocaten en 12% van de gerechtsdeurwaarders had dit ten minste één keer gedaan. Dit beroep werd zelden toegekend: 6% van de advocaten en 4% van de gerechtsdeurwaarders had hier ervaring mee, voor het overgrote deel slechts éénmaal. Minder dan 1% van de advocaten (en geen enkele gerechtsdeurwaarder) gaf aan te hebben ervaren dat de hardheidsclausule op initiatief van de rechter zelf in 2014 was toegepast.

6 Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?

Volgens de rechtshulpverleners komt niet-tijdige betaling van het griffierecht niet vaak voor. De niet-tijdige betaling van het griffierecht leidt bovendien niet automatisch tot processuele consequenties. Bij de advocaten waren er ongeveer evenveel respondenten die ze wel of niet hadden ervaren en een kleinere groep die stelde dat het wisselde. De gerechtsdeurwaarders stelden voornamelijk dat zij dit niet wisten.

9 In hoeverre heeft het voorschieten van het griffierecht tot problemen voor de advocatuur en gerechtsdeurwaarders geleid?

Eén van de gevolgen van de hogere griffierechten die de Wgbz heeft gebracht, is de toename van het incassorisico voor rechtshulpverleners. Meer dan vier vijfde van de advocaten en alle gerechtsdeurwaarders hebben in dit verband sinds de Wgbz van kracht is geworden extra maatregelen genomen om eventuele problemen met het incasseren van rekeningen van cliënten tegen te gaan. Zij zijn hen vaker om een (hoger) voorschot gaan vragen, hebben hun declareerfrequentie verhoogd en laten cliënten het griffierecht vaker zelf betalen. Het afschrijven op rekeningen voor cliënten komt in dit verband ook vaker voor: bijna een zesde van de advocaten en een tiende van de gerechtsdeurwaarders meldt dat sinds de introductie van de Wgbz vaker te hebben gedaan.

5 Hoogte van griffierechten en beroep op de rechter

Frank van Tulder, Debora Moolenaar, Jacqueline van der Schaaf, Marnix Croes en Rik Beerthuizen⁶⁵

5.1 Vraagstelling

De vraagstelling in dit hoofdstuk luidt, in overeenstemming met de in hoofdstuk 2 geformuleerde onderzoeksvraag 4:

Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechtstarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?

De Wgbz leidde tot veranderingen in de wijze van inning van griffierechten en in de gehanteerde tarieven. Dit hoofdstuk gaat in op de vraag of deze veranderingen het beroep op de rechter hebben beïnvloed. Met andere woorden: zijn er veranderingen opgetreden in de instroom van verschillende typen zaken sinds de invoering van de Wgbz en in hoeverre zijn die aan het daaraan gerelateerde nieuwe stelsel van tarieven toe te schrijven?

Paragraaf 5.2 gaat in op theoretische en empirische noties over de afweging van rechtzoekenden om naar de rechter te gaan en de rol die kostprijzen, i.c. de hoogte van te betalen griffierechten daarbij kunnen spelen. Er zijn echter meer factoren van invloed op het beroep op de rechter. Zo is het aannemelijk dat economische ontwikkelingen, i.c. de financiële en economische crisis, het beroep op de rechter in handelszaken, zoals incassozaken, arbeidzaken en insolventiezaken hebben beïnvloed. Het beroep op de rechter in familiezaken wordt sterk door demografische ontwikkelingen als 'vergrijzing' en echtscheidingen beïnvloed. Daarnaast is er andere wet- en regelgeving dan de Wgbz ingevoerd, die op zich ook een effect op het beroep op de rechter kan hebben gehad. Paragraaf 5.3 gaat op dergelijke 'externe' invloeden op het beroep op de rechter in. Paragraaf 5.4 beschrijft en analyseert vervolgens de instroom van zaken. Achtereenvolgens komen aan de orde: handelszaken in eerste aanleg, handelszaken in hoger beroep, familiezaken in eerste aanleg en familiezaken in hoger beroep. Paragraaf 5.5 vermeldt de conclusies.

5.2 Griffierechten: theorie en empirie

5.2.1 Van theoretische noties...

De theoretische onderbouwing van economische analyses ligt op het (micro-economisch) niveau van individuele actoren, verder aangeduid als 'individuele'. Uitgangspunt van dit 'methodologisch individualisme' is dat het uiteindelijk op het niveau van groepen (macroniveau) onderzochte verschijnsel is terug te voeren op de handelingen van individuen. Deze handelingen zijn op hun beurt te verklaren uit de motieven die daaraan ten grondslag liggen. De optelsom van de individuele gedragingen

⁶⁵ Wij bedanken Bart Diephuis (Raad voor de rechtspraak), Egon Meeuwisse (LDCR-team MI), Ron Heyboer en Robert Vermeulen (beiden Spir-it) voor de bijdragen aan de gegevensverzameling.

leidt dan tot het gedrag van een groep individuen, die als eenheid van analyse kan dienen.

Om het gedrag van individuen te verklaren, gebruiken economen gedragstheorieën die het handelen duiden vanuit de keuzes die individuen maken. Deze keuzes kunnen, naar gelang het soort vraagstuk, op drie manieren tot stand komen. Zij kunnen zijn gebaseerd op normen, waarbij het individu in feite alleen bestaande regels volgt. Zij kunnen ook gebaseerd zijn op analogie, wanneer het individu zijn keuzen baseert op soortgelijke eigen ervaringen en/of de ervaringen van anderen. En ten slotte kunnen ze zijn gebaseerd op een kostenbaten afweging (Gilboa & Schmeidler, 2001).

Deze kostenbatenafweging vormt het uitgangspunt van de rationele keuzetheorie. Deze theorie veronderstelt dat individuen, gegeven de restricties waarmee zij te maken hebben, handelen op een wijze die hun belangen het best dient. Drie veronderstellingen liggen hierachter. In de eerste plaats dat mensen belangen hebben. In de tweede plaats dat zij hun belangen zo goed mogelijk behartigen, wanneer sprake is van beperkte mogelijkheden (schaarste). In de derde plaats dat zij hun belangen ordenen en keuzen maken uit de verschillende gedragsmogelijkheden. Bij deze keuze houden zij rekening met de verwachte toekomstige uitkomsten (Coleman, 1990, p. 14-19).

Daarmee stelt de rationele keuzetheorie dus centraal wat het individu als zijn belang percipieert of wat zijn voorkeur geniet. Deze doelrationaliteit veronderstelt dat individuen in hun keuzes consistent zijn. Overigens is de hier veronderstelde rationaliteit slechts instrumenteel van aard is. Dat wil zeggen: deze heeft slechts betrekking op het soort gedrag dat individuen vertonen en dat voortkomt uit het efficiënt willen bereiken van doelen via de beschikbare middelen. De rationaliteit gaat niet over het *doel* waarop het gedrag is gericht.

Dit keuzemodel is het meest van toepassing op besluitvormingssituaties waarin het individu een bewuste afweging maakt op basis van de informatie die hij over de verschillende keuzealternatieven heeft. Deze informatie hoeft niet volledig te zijn, maar moet ten minste duidelijkheid verschaffen over het type vraagstuk waarvoor het individu zich gesteld ziet. De cognitieve psychologie leert immers dat de omgang van individuen met informatie anders is dan de extreme varianten van de rationele keuzetheorie vooronderstellen (Simon, 1955). De cognitieve capaciteiten van mensen zijn beperkt, hun kennis over de (kenmerken van de) keuzemogelijkheden idem dito en de hoeveelheid tijd en energie die zij hebben (en willen besteden) om kennis te vergaren en tot keuzen te komen eveneens. Toch zijn keuzen onvermijdelijk en mensen hanteren daarvoor simpele vuistregels (Gigerenzer & Selten, 2001).⁶⁶

Dit alles neemt niet weg dat de verwachte kosten en baten in deze beslissingen nog steeds een rol kunnen spelen. Dit geldt zeker in relatief eenvoudige keuzesituaties, zoals de beslissing tot het wel of niet aanschaffen van een dienst waarvoor geen alternatieven bestaan of deze alternatieven goed te overzien zijn. Dit laatste kan eventueel ook met hulp van informatie van anderen, zoals rechtshulpverleners. De centrale verwachting bij de analyses is dit hoofdstuk is daarom dat bij een toename van de kosten van gerechtelijke procedures, waaronder het te betalen griffierecht, de verwachte baten bij steeds minder rechtzoekenden tegen deze kosten zullen opwegen. Het beroep op de rechter zal dan dalen. De rechtzoekende zal dan een buitengerechtelijke oplossing kiezen, de zaak erbij laten zitten of, meer funda-

⁶⁶ Dit kan zeer rationeel gedrag zijn, ook al kan het soms leiden tot uitkomsten die volgens bepaalde normen suboptimaal zijn (Gigerenzer, 2004; Todd & Gigerenzer, 2003).

menteel, via verandering in zijn maatschappelijke gedragingen ervoor zorgen dat een beroep op de rechter niet of minder vaak nodig is.⁶⁷

5.2.2 ... naar empirische invulling

Het antwoord op de vraag in hoeverre de hoogte van griffierechten een rol speelt in de afweging van rechtzoekenden is niet op theoretische gronden te geven. Nee, dat moet komen van empirisch onderzoek naar de feitelijke relatie tussen de hoogte van het griffierecht en het beroep op de rechter.⁶⁸ Hoe van de theoretische noties uit het voorgaande te komen naar een empirische invulling?

Verschillende rechtzoekenden kunnen verschillende verwachtingen hebben over de baten van een procedure of de waardering daarvan. Dat geldt zelfs onder overigens gelijke omstandigheden. Ook kunnen individuen verschillen in de mate waarin ze onzekerheid of de mentale kosten ('stress') van een rechtszaak willen accepteren. Of verschillen in hun tijdsvoorkeuren, dat wil zeggen de mate waarin ze baten in de verre toekomst minder waarderen dan diezelfde baten nu. Het is dus mogelijk dat de een in een bepaalde situatie de baten hoger waardeert dan de kosten en een ander in diezelfde situatie juist omgekeerd oordeelt. Met als gevolg dat beiden onderling verschillende beslissingen nemen. Maar beiden zullen, volgens het economisch of rationele keuzeperspectief, gevoelig zijn voor financiële prikkels en, wanneer de verwachte kosten stijgen, mogelijk afzien van een beroep op de rechter. Daarbij is het voor een antwoord op de in dit hoofdstuk gestelde vragen niet noodzakelijk om een beeld te krijgen van het gedrag op individueel niveau. Het gedrag van individuen wordt hier niet gezien als de uitkomst van een deterministisch, maar als die van een stochastisch proces (zie ook Van Velthoven, 2012). Het is daarbij voldoende om inzicht te krijgen in de 'gemiddelde' reactie van een grote groep van individuen of het gemiddelde individu binnen die groep op gedragsprikkels.

Via econometrische tijdreeksanalyses van de instroom van zaken bij de rechter zullen deze 'gemiddelde' reacties worden geschat. De vormgeving van de daarbij gehanteerde modellen komt in paragraaf 5.3 nader aan de orde. Hieronder volgt nog een aantal kanttekeningen over het afwegingskader van rechtzoekenden, met de consequenties voor de gekozen empirische invulling.

De in het afwegingskader te betrekken kosten en baten kunnen verschillen voor verschillende groepen rechtzoekenden. De te verwachten kosten en baten van het voeren van een incassoprocedure zullen voor een bedrijf dat deze procedures vaker voert (een 'repeat player') duidelijk zijn. Dat ligt anders bij een natuurlijke persoon die overweegt voor een familiezaak naar de rechter te stappen. De baten kunnen daarbij materieel zijn (bij zaken rond erfrecht, alimentatie bijvoorbeeld), maar ook immaterieel (omgangsregeling). Het is dus van belang mogelijke verschillen in prijsgevoeligheid van het beroep op de rechter op verschillende rechtsgebieden en tussen verschillende groepen. Onderscheid naar zaken op verschillende rechtsgebieden (zaakstypen) in de empirische analyses van dit hoofdstuk was tot op zekere hoogte mogelijk. Dat geldt helaas niet voor het onderscheid tussen natuurlijke en rechtspersonen (meestal bedrijven). De via de empirische analyses verkregen schattingen van de effecten van veranderingen in de hoogte van griffierechten zijn daarmee te beschouwen als een 'gewogen gemiddelde' over beide groepen.⁶⁹

De in de afwegingskader te betrekken kosten zullen verschillen tussen rechtzoekenden die verzekerd zijn tegen de kosten van rechtsbijstand, inclusief griffierechten,

⁶⁷ Dit laatste is een voorbeeld van de schaduwwerking van recht en rechtspraak (Van Tulder, 2014).

⁶⁸ Dit werd nadrukkelijk gesteld door Ben van Velthoven en Peter Geurts, met name in relatie tot de presentatie van uitkomsten van een kosten-baten-afwegingsmodel door Van Tulder. Zie: Eshuis en Van Tulder (2014).

⁶⁹ De weegfactoren daarbij worden bepaald door het aandeel van beide groepen in het totaal van rechtzoekenden.

en de niet-verzekerden. In 2012 hadden ruim drie miljoen gezinnen een verzekeringspolis tegen de kosten van rechtsbijstand, variërend in uitgebreidheid van de dekking. Het aantal gezinspolissen groeide in de periode 2004-2012 met 85%. De dekkingsgraad, dat wil zeggen het percentage huishoudens dat een rechtsbijstandsverzekering in enige vorm had, steeg in die periode van 24% naar 42% (Peters et al., 2013, p. 120). Van personen die voor een probleem rechtshulp gebruikten, raadpleegde volgens de Geschilbeslechtingsdelta 2014 (Ter Voert & Klein Haarhuis, 2015) 30% een rechtsbijstandsverzekeraar.⁷⁰ Het is dus goed mogelijk dat de afweging van een toenemend deel van de rechtzoekenden natuurlijke personen hierdoor wordt beïnvloed. Desalniettemin was in 2012 de meerderheid van de gezinnen nog altijd zonder rechtsbijstandspolis.

Bij handelszaken zijn ook rechtspersonen, met name bedrijven, vaak procespartij. In een enquête onder bedrijven gaf van de bedrijven die voor een 'serieus probleem' rechtsbijstand inschakelden, 16% aan dat dit een verzekering betrof (Croes & Maas, 2009, p. 61). Bedrijven lijken dus minder vaak bij een rechtsprobleem een rechtsbijstandsverzekering in te schakelen dan natuurlijke personen.

Overigens is onderscheid in de analyses tussen verzekerden en niet verzekerde procespartijen op dit gebied niet mogelijk. Ook hier zijn de via deze analyses verkregen schattingen van de effecten van veranderingen in de hoogte van griffierechten te beschouwen als een 'gewogen gemiddelde' over beide groepen.

In aanloop naar of in verband met een rechtszaak zal de rechtzoekende meestal veel meer kosten moeten maken dan alleen het griffierecht. Het kan bijvoorbeeld gaan om betaling van een advocaat of deurwaarder. Wanneer partijen willen procederen bij de civiele rechter of in hoger beroep, is de inschakeling van een advocaat zelfs verplicht. Laat de rechtzoekende zich vervolgens niet leiden door de advocaat, die zijn/haar eigen afweging maakt? Kortom: ook al doet de rechtzoekende aan een afweging van kosten en baten, dan nog rijst de vraag: In hoeverre spelen in het licht hiervan griffierechten feitelijk een rol in de afweging van de rechtzoekende om wel of niet naar de rechter te gaan?

Mede daarom zullen we in de analyses, waar mogelijk, ook kijken naar het financieel belang van zaken en de verschillen in de effecten van griffierechten voor zaken van verschillend financieel belang. Bij zaken met groot financieel belang zullen procespartijen (vrijwel) steeds een advocaat (moeten) inschakelen, bij zaken met geringer financieel belang, die bij de kantonrechter dienen, hoeft dit niet. Verschillen deze zaken nu onderling in de effecten van hogere griffierechten?

Met de invoering van de Wgbz is niet alleen de structuur en hoogte van de griffierechtstarieven gewijzigd, maar ook de wijze van inning: 'het betalen aan de poort', ingevoerd begin 2011 (zie hoofdstuk 1). Heeft dit laatste het afwegingskader voor rechtzoekenden veranderd? Het betekent dat de betaling van het griffierecht in de tijd enigszins 'naar voren' wordt gehaald. Ofwel, in financiële termen: de rechtzoekende betaalt gemiddeld een rente-opslag op het griffierecht over de termijn die loopt tussen het nieuwe en het oude tijdstip van betaling.⁷¹ Dit is vermoedelijk geen groot effect, aangezien de achterstanden in de inning ook voor invoering van het 'betalen aan de poort' gering waren (zie hoofdstuk 6). Desalniettemin zal in de analyses rekening worden gehouden met de invoering van 'betalen aan de poort' (zie paragraaf 5.4).

⁷⁰ Van de 1928 respondenten met problemen gebruikten 712 rechtshulp en 11% (=212) raadpleegde een rechtsbijstandsverzekeraar (p. 80/81). Dit laatste is dus 30% van de rechtshulpgebruikers.

⁷¹ Als de vervroeging in betaling gemiddeld een half jaar zou zijn en we rekenen met een – in de huidige omstandigheden van de financiële markten hoge – rente van 4% per jaar, dan is het 'betalen aan de poort' te zien als een verhoging van het griffierecht met 2%.

5.2.3 Eerdere empirische bevindingen

Wat zegt eerder empirisch onderzoek over de vraag in hoeverre rechtzoekenden een kostenbaten afweging maken en, meer concreet, wat een verhoging van de prijs op dit gebied, i.c. het griffierecht, betekent voor het beroep op de rechter? Aanwijzingen dat de op hiervoor geschetste theoretische gronden te verwachte kostenbatenafweging een rol speelt, bestaan voldoende. Zo stelt het WODC-onderzoek naar de Geschilbeslechtingsdelta (Van Velthoven & Klein-Haarhuis, 2010, p. 202):

'Al met al komt het beeld naar voren dat mensen de eenvoudig en snel op te lossen problemen waarvan het financiële belang niet zo hoog is, zelf aanpakken en deskundige hulp gaan zoeken naarmate het probleem complexer is, meer tijd vergt en het financieel belang groter wordt. Dat alles geeft steun aan de gedachte dat aan de keuze van de geschiloplossingsstrategie een kosten-batenafweging ten grondslag ligt.'

En onderzoekers naar motieven van rechtzoekenden om wel of niet in hoger beroep te gaan, concluderen (Marseille & Van Waveren, 2016, p. 13):

'Voor rechtzoekenden in civiele zaken zijn stress, de duur van de procedure en (geldelijke) kosten belangrijke redenen om af te zien van hoger beroep (...) Het verschil in kosten in geld betreft niet alleen het relatief hoge griffierecht en de kosten van rechtsbijstand (verplichte procesvertegenwoordiging) in de civiele procedure, maar ook de kosten die zich voordoen als men daar de procedure verliest (proceskostenveroordeling). Opvallend is dat stress, kosten en de duur van de procedure voor rechtzoekenden in civiele procedures zowel reden zijn om van hoger beroep af te zien, als ook om juist door te procederen ("ik heb al veel geïnvesteerd").'

Dus (financiële) kostenafwegingen spelen een belangrijke rol, naast andere factoren, zoals stress en de verwachte doorlooptijd.

Er bestaan ook concrete schattingen over het effect dat de hoogte van het griffierecht heeft op het beroep op rechtsbijstand of de rechter. Het griffierecht is, in economische termen, de prijs die de eiser of verzoeker moet betalen voor het vragen van de betreffende 'dienst': een vonnis door de rechter. Een gebruikelijke maat om de prijsgevoeligheid van dat beroep op de rechter of de aanschaf van goederen of diensten in het algemeen aan te duiden is de *prijselasticiteit*. Deze maat geeft de gevolgen aan van een prijsverhoging van 1%, in termen van een procentuele vermindering van de aanschaf van het goed of de dienst, i.c. het beroep op de rechter.⁷² Zowel in eerdere onderzoeken als in dit onderzoek staat de schatting van dergelijke prijselasticiteiten centraal.

In de Nederlandse context is vooral onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke gevolgen van prijsveranderingen op het gebruik van *rechtsbijstand*.⁷³ Van Tulder en Jansen (SCP, 1988) komen op basis van een enquête onder de bevolking uit op een gemiddelde prijselasticiteit van -0,25 voor het gebruik van een advocaat en -0,1 voor het gebruik van een bureau voor rechtshulp. Een aanvullende tijdreeksanalyse levert een prijselasticiteit van -0,2 voor het gebruik van de diensten van

⁷² Prijselasticiteiten zijn in het algemeen negatief. Als de elasticiteit van een goed of dienst tussen 0 en -1 ligt, heet de vraag naar dat goed of dienst 'inelastisch'. Dat is in het algemeen het geval bij goederen of diensten die niet luxe of tot op zekere hoogte 'noodzakelijk' zijn.

⁷³ We vermelden in genoemde onderzoeken alleen de als 'statistisch significant' aangeduide prijselasticiteiten. Wanneer geen statistisch significante prijselasticiteiten werden gevonden, omschrijven we deze als 'niet gevonden'.

een advocaat. De auteurs concluderen dat 'de weg naar het recht' slechts in zeer bescheiden mate 'gehinderd' wordt door de prijs die voor rechtsbijstand moet worden opgebracht.

De analyse van Van Tulder en Jansen is later herhaald op basis van een bevolkings-enquête uit 1991, om de gevolgen te kunnen bepalen van de overgang van de Wet rechtsbijstand on- en minvermogenenden (WROM) naar de Wet op de rechtsbijstand (WRB). Daarbij is het gebruik van de advocaat onderscheiden in advies- en procesbijstand (Van der Schaaf et al., 1997). Daaruit bleek de prijselasticiteit van adviesbijstand (-0,3) sterker dan van procesbijstand (-0,1). Dit verschil wordt verklaard uit het verschil in belang en 'rechtsnoodzaak', dat bij procesbijstand doorgaans hoger is. Een latere herhaling van dezelfde analyse op basis van een steekproef uit 1995 (AVO'95) leverde een iets scherper contrast op: -0,4 voor de adviesbijstand en -0,0 voor de procesbijstand (Klijn et al., 1998). Van der Torre (2005, p. 51) vindt in 2005 een prijseffect bij adviesbijstand (-0,16), maar niet bij procesbijstand. Op basis van een tijdreeksanalyse (1955-1998) komt Van Velthoven (2002) op een bescheiden prijseffect voor het beroep dat mensen doen op de civiele en bestuurlijke rechter. Hij vindt daarbij voor het gebruik van een advocaat een prijselasticiteit van -0,10 en bij griffierechten een prijselasticiteit van -0,07.

In het *Prognosemodel Justitiële Ketens* (Leertouwer et al., 2005) spelen effecten van griffierechten een geringe rol; het effect ervan op het beroep op de rechter kon meestal niet worden vastgesteld. In de laatste versie van het model (Smit et al. 2016, p. 67) spelen griffierechten alleen bij familiezaken enige rol.⁷⁴

Uit de tot nu toe besproken literatuur valt te concluderen dat er weliswaar een negatieve prikkel uitgaat van de prijs op het beroep op rechtsbijstand of op de rechter, maar dat het effect betrekkelijk bescheiden is. Mogelijk is het effect in de loop van de tijd kleiner geworden, als gevolg van de eerder genoemde groei in het belang van rechtsbijstandsverzekeringen. Daarbij passen wel enkele kanttekeningen. Bij de geschatte prijselasticiteiten van rechtsbijstand gaat het bij de rechtzoekenden steeds overwegend of geheel om natuurlijke personen, niet om bedrijven. En, ook al is de prijsgevoeligheid dan wellicht gering, toch kan een aanzienlijke verhoging van de prijs, i.c. het griffierecht, tot een substantiële vermindering van het gebruik leiden.

De voorgaande schattingen zijn alle op econometrische modellen gebaseerd. De rol van theoretische uitgangspunten is daarbij vrij bescheiden; de uitkomsten leunen zwaar op een analyse van empirische tijdreeks- of dwarsdoorsnedegegevens. Dat geldt niet voor de twee volgende onderzoeken. In een *Impactanalyse verhoging griffierechten* komt Significant (2011, p. 78) in een simulatiemodel met berede- neerde schattingen van de mate waarin zaken 'uitvallen' op een prijselasticiteit van -0,02 à -0,04.⁷⁵ Van Tulder (2014) schat prijselasticiteiten van het beroep op de rechter en rechtsbijstand via het gebruik van een kostenbatenafwegingsmodel. Dit model geeft een gestileerde beschrijving van het aangaan van transacties, het optreden van contractbreuken/schades en het ontstaan van rechtszaken. Uitgangspunt is daarbij dat partijen een rationele, goed geïnformeerde afweging van kosten en baten van de mogelijke keuzes maken.⁷⁶ Verder vormen de institutionele regelingen betreffende de toegang en de te betalen kosten bij een beroep op de rechter en rechtsbijstand het kader van het model. Het model is toegepast bij en geijkt aan empirische gegevens van handelsdagvaardingszaken met financieel belang in eerste aanleg. Via dit model schat de auteur de prijselasticiteit van het beroep op de rech-

⁷⁴ Bij echtscheidingszaken werd een prijselasticiteit van -0,19 gevonden.

⁷⁵ Zie voor een beoordeling van de analyse van Significant Van den Braak et al. (2011).

⁷⁶ Daarbij is de afweging tussen kosten en baten in de hoofdvarianten risico-neutraal, dat wil zeggen dat in de afweging alleen de verwachte uitkomst een rol speelt en niet de kansverdeling van mogelijk verlies en winst.

ter in deze zaken op -0,4. Voor het beroep op de rechtsbijstand van een advocaat in dit soort zaken is dit zelfs -0,6. In beide gevallen zijn het vooral, maar niet alleen, zaken met relatief gering financieel belang die bij een verhoging van de prijs wegvallen.

Op het gebruik van het model om de daling van de instroom van handelszaken in de periode 2010-2013 vooral te duiden in termen van de effecten van de ontwikkelingen in griffierechten, is kritiek gekomen (Eshuis & Van Tulder, 2014). Het model zou daarvoor een te smalle empirische basis hebben. De critici pleitten in plaats daarvan voor toepassing van een econometrisch schattingsmodel, zoals in het hier gepresenteerde onderzoek zal worden beschreven en gebruikt. Overigens stelde SEO Economisch Onderzoek in een door de Raad voor de rechtspraak gevraagde evaluatie van het model dat het geschikt is om '... indicaties te berekenen van de orde van grootte van effecten op het aantal rechtszaken' (Koopmans & Gerritsen, 2014).⁷⁷ Het model heeft overigens alleen betrekking op handelszaken met bepaald financieel belang in eerste aanleg, waardoor het bereik te beperkt is om in dit onderzoek te gebruiken.

De hoogte van griffierechten kan ertoe leiden dat rechtzoekenden afzien van een beroep op de rechter, maar ook dat zij *op een andere manier* beroep op de rechter doen. Voor de rechtzoekende zijn namelijk in bepaalde situaties nog andere keuzes mogelijk dan het griffierecht te betalen of af te zien van de gang naar de rechter. In sommige gevallen kan de rechtzoekende die meerdere zaken aan de rechter wil voorleggen, deze zaken strategisch tot één zaak samenvoegen, zodat slechts één keer griffierecht hoeft te worden betaald. Dit leidt dus 'boekhoudkundig' tot minder beroep op de rechter, terwijl inhoudelijk niet per se van een verminderd beroep sprake hoeft te zijn. Dit speelt waarschijnlijk soms in de sfeer van echtscheiding gerelateerde kwesties, zoals zaken rond levensonderhoud en gezag en omgang. In de paragrafen 3.4 en 4.4 kwam dit strategisch gedrag ook aan de orde. Daar bleek dat 13% van de rechters in de enquête aangaf als gevolg van de invoering van de Wgbz vaker 'samengestelde' verzoekschriften te zien.

Bij die handelszaken waar het financieel belang bepalend is voor de hoogte van het griffierecht, kan een andere vorm van strategisch gedrag spelen. De eiser of verzoeker kan door de wijze van aanbrengen van de zaak het ermee gemoeide financieel belang en daarmee het te betalen griffierecht beïnvloeden. Bijvoorbeeld door het financieel belang net tot de bovengrens van een van de griffierechttreden te beperken. Dit leidt dus 'boekhoudkundig' niet tot *minder* zaken, maar wel tot een *verschuiving* van zaken tussen categorieën van financieel belang. Van de geënquêteerde rechters gaf een deel aan na invoering van de Wgbz meer zaken te zien met een lager financieel belang dan het werkelijk belang (22%) of meer zaken met een onbepaald belang (21%) (zie paragraaf 3.4.2). Zowel advocaten als deurwaarders vermeldde strategisch gedrag. Dit had de vorm van het indienen van een vordering van onbepaalde waarde (die met een vast relatief laag griffierechttarief was belast), en het verminderen en splitsen van vorderingen om onder een grens van een griffierechttariefgroep te blijven. Andere toegepaste strategieën waren het procederen als natuurlijke persoon, in plaats van rechtspersoon, en het samenvoegen van vorderingen (zie paragraaf 4.4.1). Eshuis et al. (2014) signaleren vergelijkbaar strategisch gedrag: de competentiegrenswijziging in 2011 leidde tot strategische verschuivingen in het financieel belang van aangebrachte zaken. Door 'over de grenzen' van de

⁷⁷ De onderzoekers concluderen verder: '... dat het model work-in-progress is. Het maakt belangrijke samenhangen zichtbaar. Waar het gaat om beleidsveranderingen zoals verhoging of verlaging van griffierechten, is het model nog niet geschikt om de omvang van welvaartseffecten in te schatten, maar wel om indicaties te berekenen van de orde van grootte van effecten op het aantal rechtszaken.'

zaakstypen waartussen kan worden 'geschoven' te kijken, is te vermijden dat het effect van dit soort verschuivingen de empirische schattingen beïnvloedt. Deze vormen van strategisch gedrag maken enerzijds duidelijk dat rechtzoekenden, althans in ieder geval sommigen van hen, bewust de te verwachten kosten van het beroep op de rechter in hun handelen betrekken. Anderzijds betekenen een aantal vormen van strategisch gedrag dat een vermindering van het aantal rechtszaken bij een stijging van het griffierecht niet steeds hoeft te betekenen dat het beroep op de rechter, ruimer gedefinieerd, ook even sterk vermindert.

5.2.4 Ontwikkeling van griffierechten, 2001-2013

Hoofdstuk 1 schetst de wettelijke regelingen van de griffierechttarieven, zoals deze golden volgens de WTBZ (tot 1 november 2010) en de Wgbz (vanaf die datum). Tussen 2001 en november 2010 zijn de tarieven griffierecht in civiele zaken overwegend alleen jaarlijks per 1 februari aan de inflatie aangepast. Daarnaast zijn in 2004 verhogingen van de tarieven doorgevoerd. De tarieven zijn niet alleen per 1 november 2011 bij de invoering van de Wgbz, maar ook bij de competentiegrenswijziging medio 2011 aangepast. Daarna heeft jaarlijks per 1 januari een aanpassing aan de inflatie plaatsgevonden.

De invoering van tarieven volgens de Wgbz heeft ertoe geleid dat de ontwikkelingen in griffierechten voor natuurlijke en rechtspersonen en voor verschillende typen rechtszaken in de periode van analyse verschillen. Met 'rechtspersonen' bedoelen we hierbij steeds, conform de definitie van de Reparatiwet, 'niet-natuurlijke personen'. De volgende figuren brengen de ontwikkelingen van griffierechttarieven vanaf 2001 tot 2013 voor rechtspersonen en natuurlijke personen per kwartaal in beeld, onderscheiden naar klasse van financieel belang (zie bijlage 5 voor achterliggende cijfers). Vanwege de – vooral ten tijde van de WTBZ – veelheid aan tarieven worden daarbij steeds twee plaatjes gegeven: een voor de zaken met onbepaald of klein financieel belang en een voor de zaken met grotere financiële belangen.

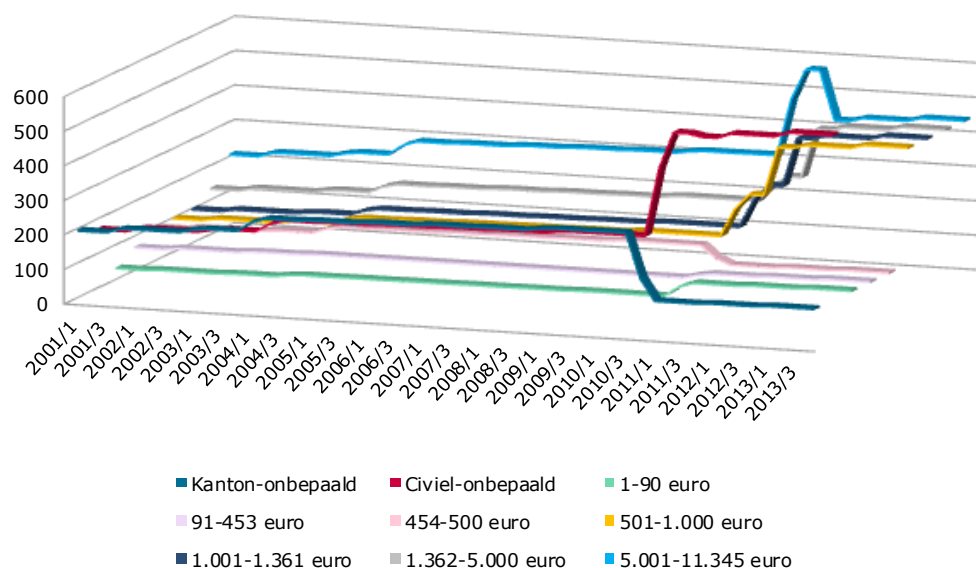
In verband met de competentiegrenswijziging zijn zaken met een financieel belang tussen € 5.000 en € 25.000 die geen arbeids- of huurzaken zijn tot medio 2011 als zaken voor de civiele rechter beschouwd en daarna als zaken voor de kantonrechter.

Terwijl de figuren de tarieven per kwartaal weergeven, vermeldt de tekst specifiek de groei in de gemiddelde tarieven tussen 2009 en 2012. Dit is, omdat in de gemiddelden over 2010 al de per 1 november van dat jaar ingevoerde Wgbz-tarieven doorwerken. Het jaar 2012 is als eindpunt gekozen, omdat in 2011 nog een belangrijke aanpassing van de tarieven medio het jaar plaatsvond.

Tarieven eerste aanleg voor rechtspersonen

De figuren 5.1A en 5.1B brengen de tarieven voor bij zaken *in eerste aanleg eisende en verzoekende rechtspersonen* in beeld, onderscheiden naar klasse van financieel belang.

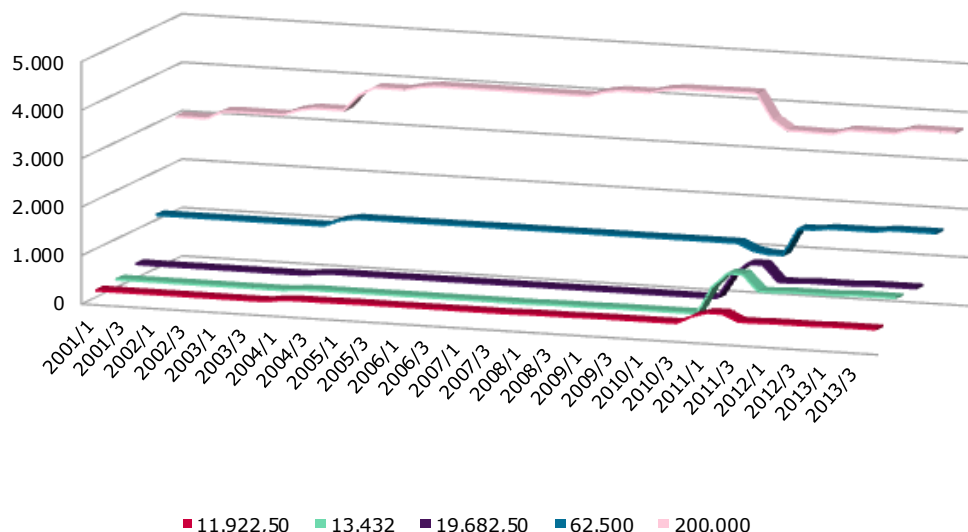
Figuur 5.1A Tarieven voor eiser/verzoeker bij zaken in eerste aanleg, rechtspersonen: naar klasse van financieel belang tot € 11.345

De figuur laat zien dat eind 2010/begin 2011 sprake is van forse veranderingen in de tarieven, terwijl conform het streven naar vereenvoudiging het aantal verschillende tarieven minder wordt, i.e. verschillende lijnen vallen vanaf dat moment (qua niveau) samen. Relatief sterke verhoging van de tarieven treedt op bij de zaken met een onbepaald financieel belang bij de civiele rechter en bij de zaken met een financieel belang tussen € 500-€ 1.000, € 1.000-€ 1.361 en € 1.361-€ 5.000. Bij deze zaken ligt het tarief begin 2012 respectievelijk 177%, 177% en 110% hoger dan in 2009 (in absolute bedragen: € 279, € 279 en € 229 hoger). Ook het tarief van zaken met een financieel belang tussen € 5.000 en € 11.342 ging aanvankelijk eind 2010/begin 2011 flink omhoog, maar werd bij de overgang van deze zaken naar de kantonrechter weer verlaagd; de stijging tussen 2009 en 2012 was hier 40% (€ 124). Bij kantonzaken met een onbepaald financieel belang en in mindere mate bij de categorie zaken met een financieel belang tussen € 454 en € 500 daalden de tarieven, tussen 2009 en 2012 met 63% respectievelijk 31% (in bedragen € 186 respectievelijk € 49).

Figuur 5.1B brengt de ontwikkeling van de tarieven voor zaken met een groter financieel belang in beeld. Hierbij gold in WTBZ-tijden een bepaald percentage van het financieel belang als het tarief. Daarom brengt de figuur de tarieven in beeld voor zaken met specifieke financiële belangen, namelijk steeds het midden van de sinds invoering van de Wgbz gehanteerde klassiegrenzen.

Figuur 5.1B Tarieven voor eiser/verzoeker bij zaken in eerste aanleg, rechtspersonen: tarieven voor eiser/verzoeker voor enkele geselecteerde bedragen van financieel belang boven € 11.345^a

^a Gehanteerde bedragen zijn, met uitzondering van hoogste, gelegen in het midden van voor ontwikkeling tarieven van belang zijnde klassegrenzen van financieel belang (€ 11.345, € 12.500, € 14.365, € 25.000 en € 100.000).

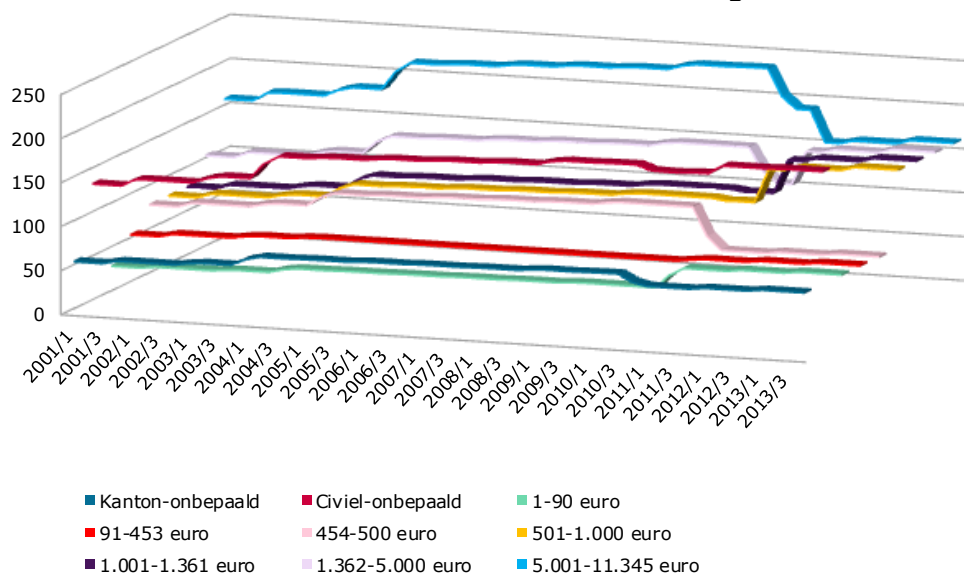
De relatief grootste stijging van de tarieven treedt hier op bij financiële belangen van circa € 13.000 en € 20.000 (2009-2012: +176% respectievelijk +102%; dit zijn stijgingen van respectievelijk € 557 en € 440). Ook bij deze zaken zijn de tarieven aanvankelijk bij invoering van de Wgbz sterker verhoogd, maar vervolgens bij de competentiegrenswijziging verlaagd. In het hoogste segment van financieel belang, hier vertegenwoordigd door een zaak met financieel belang van 200.000 euro, zijn de tarieven bij invoering van de Wgbz verlaagd (-18%; € 779). Bij de WTBZ bedroeg het tarief hier vanaf 2004 2,2% van het financieel belang, tot een maximum van (in 2010): € 4.951. Het hoogste tarief bedroeg onder de Wgbz in 2012 € 3.621.

Tarieven eerste aanleg voor natuurlijke personen

De figuren 5.2A en 5.2B brengen de tarieven voor bij zaken in eerste aanleg eisende en verzoekende natuurlijke personen in beeld, evenals hierboven onderscheiden naar klasse van financieel belang. De tarieven zijn hier geen exacte tabelbedragen, maar geschatte gemiddelden over alle natuurlijke personen. Voor de volgens de Wet op de Rechtsbijstand 'onvermogene' personen geldt (zowel bij de WTBZ als de Wgbz) een lager tarief. Bij de WTBZ geldt dat ook voor de zogenoemde 'minvermogenen'.⁷⁸

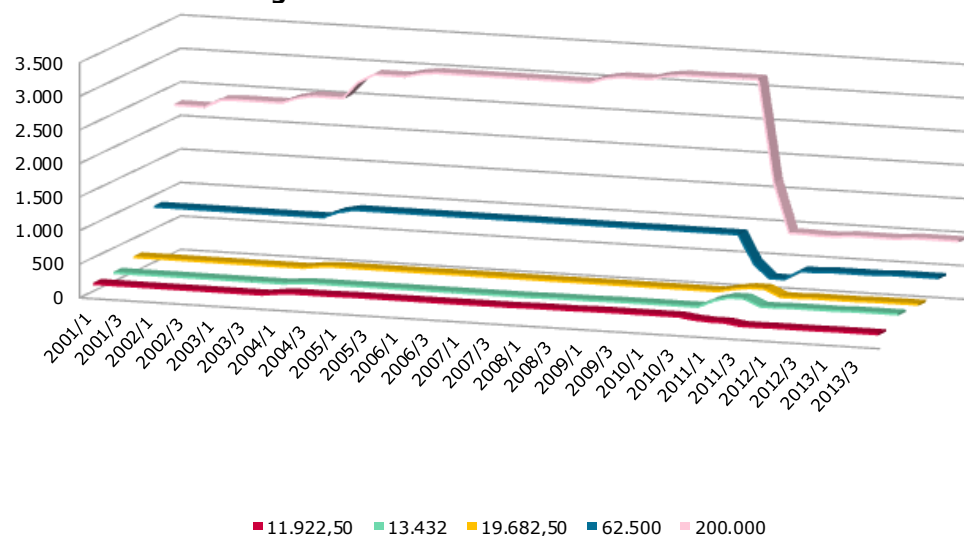
⁷⁸ Steeds is, bij gebrek aan directe gegevens over de status van natuurlijke personen in de Rechtspraak-bestanden, op basis van cijfers uit de Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand, verondersteld dat 29% van de rechtzoekende natuurlijke personen onvermogen is, 7% minvermogen en de resterende 64% niet on- of minvermogen. De achterliggende cijfers en berekeningen zijn te vinden in bijlage 5.

Figuur 5.2A Tarieven voor eiser/verzoeker bij zaken in eerste aanleg, natuurlijke personen: gemiddelde tarieven voor eiser/verzoeker naar klasse van financieel belang tot € 11.345

Ook hier is eind 2010/begin 2011 sprake van veranderingen in de tarieven en wordt het aantal verschillende tarieven kleiner. Een relatief sterke verhoging treedt op bij zaken met een klein financieel belang (tot € 90) en een financieel belang tussen € 500 en € 1.361 (2009-2012: +55% en +42%, ofwel +€ 26 en +€ 50). Een forse daling zien we in het smalle segment € 454 - € 500 en in het segment tussen € 5.000 en € 11.345 (2009-2012: -38% respectievelijk -28%, ofwel een daling met € 45 en € 66).

Figuur 5.2B Tarieven voor eiser/verzoeker bij zaken in eerste aanleg, natuurlijke personen: gemiddelde tarieven voor eiser/verzoeker voor enkele geselecteerde bedragen van financieel belang boven € 11.345^a

^a Gehanteerde bedragen zijn, met uitzondering van hoogste, gelegen in het midden van voor ontwikkeling tarieven van belang zijnde klassegrenzen van financieel belang (€ 11.345, € 12.500, € 14.365, € 25.000 en € 100.000).

Ook hier golden bij de WTBZ procentuele bedragen van het financieel belang als tarief en zijn daarom in figuur 5.3B de ontwikkelingen voor de gemiddelden van de Wgbz-klassegrenzen in beeld gebracht. Bij zaken met een groter financieel belang zijn de tarieven voor natuurlijke personen bij invoering van de Wgbz overwegend gedaald. De relatief grootste daling treedt hier op bij de in de figuur vermelde financiële belangen van circa € 63.000 en € 200.000 (2009-2012: -41% respectievelijk -68%; € 423 en € 2.248). Bij financiële belangen rond de € 13.000 en € 19.000 is van een geringe stijging van het tarief sprake.

Tarieven eerste aanleg voor gedaagden, verweerders en on- en minvermogenden

De ontwikkeling van de griffierechtstarieven voor verschenen gedaagden en verweerders bij zaken voor de civiele rechter zijn bijna steeds gelijk aan de hierboven weergegeven ontwikkelingen voor eisers en verzoekers. Er zijn daarbij twee kanttekeningen te maken. De eerste is dat bij zaken met een financieel belang tussen € 5.000 en € 25.000 die naar aanleiding van de Competentiegrenswijziging medio 2011 overgingen van de civiele naar de kantonrechter het griffierecht voor die verschenen gedaagden en verweerders vervalft. Dit griffierecht lag voor rechtspersonen en niet-onvermogene natuurlijke personen onder de WTBZ (in 2010) tussen € 314 en € 550. Voor deze groep gedaagden en verweerders is het griffierechtstarief dus aanzienlijk gedaald. De tweede kanttekening betreft het maximum voor zaken met een groot financieel belang. Het daarbij voor de eiser of verzoeker (in 2010) geldende maximum van € 4.951 gold niet onverkort voor de verschenen gedaagde of indiener van een verweerschrift. Als dit een natuurlijke persoon was, gold namelijk een lager maximum: (in 2010) € 1.188. Dit betekent dat voor deze groep het griffierecht (in 2012: € 1.436) in zaken met groot financieel belang wel gestegen is.

Gezien de in hoofdstuk 2 geformuleerde beleidsdoelstelling om de toegang tot de rechter te waarborgen via een 'vast laag tarief' voor on- en minvermogenden, is enige aandacht voor de ontwikkeling van het griffierecht voor deze groep op zijn plaats. Het blijkt dat voor deze groep het als eiser of verzoeker te betalen griffierecht in kantonzaken⁷⁹ omhoog is gegaan. Zo verdubbelde het griffierecht voor kantonzaken met onbepaald financieel belang tussen begin 2010 en eind 2011 (van € 33 naar € 71) en nam het griffierecht met ruim 50% toe bij kantonzaken met een financieel belang tussen € 500 en € 1.000 (van € 47 naar € 71). Immers, ook in de oude situatie betaalde deze groep via de indebetstelling al minder griffierecht dan andere natuurlijke personen en rechtspersonen. Bij zaken met een groot financieel belang, waarvan de eiser on- of minvermogen is, is na invoering van de Wgbz wel sprake van een (soms forse) daling van het te betalen griffierecht. Gegevens over de frequentie waarin on- of minvermogenden in deze zaken als eiser optreden, ontbreken.⁸⁰

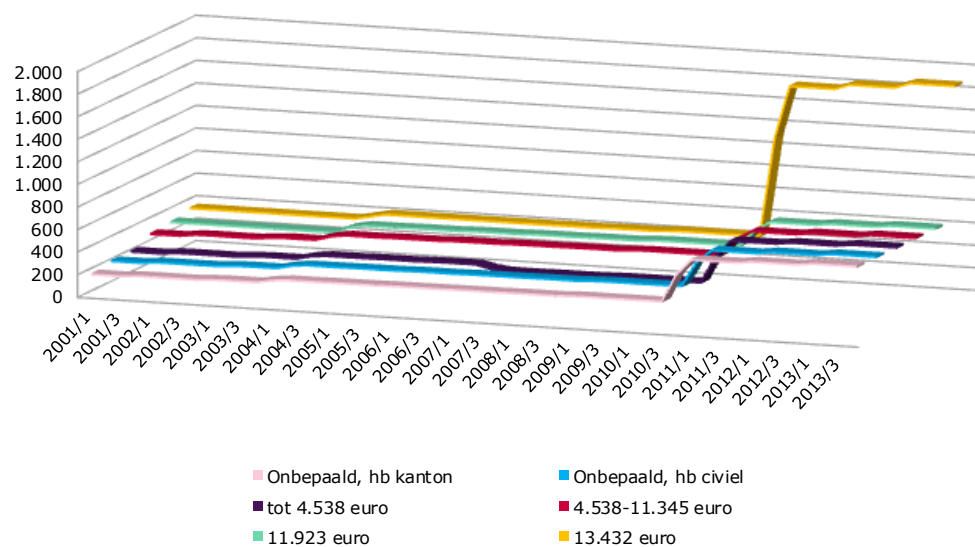
⁷⁹ Het gaat om alle zaken die tot 2011 al tot de competentie van de kantonrechter behoorden.

⁸⁰ Wanneer naar de aantallen toevoegingen wordt gekeken die door de Raad voor Rechtsbijstand zijn afgegeven voor civiele zaken in de periode vlak voor en na de introductie van de Wgbz, is er een daling te zien in 2011. Of deze daling aan de Wgbz kan worden toegeschreven, is de vraag. Niet alleen omdat in 2012 en 2013 de aantallen weer fors hoger liggen, maar ook omdat de daling in 2011 ook geldt in het bestuursrecht en strafrecht, sectoren die niet door de Wgbz werden getroffen. Tegelijkertijd wil dit echter niet zeggen dat de wijziging in de griffierechtstarieven *geen* invloed hadden. Aantallen afgegeven toevoegingen in het civiel recht: 2010: 200.340; 2011: 192.260; 2012: 212.950; 2013: 215.630; 2014: 202.370; 2015: 196.420 (bron: CBS Statline).

Tarieven hoger beroep voor rechtspersonen

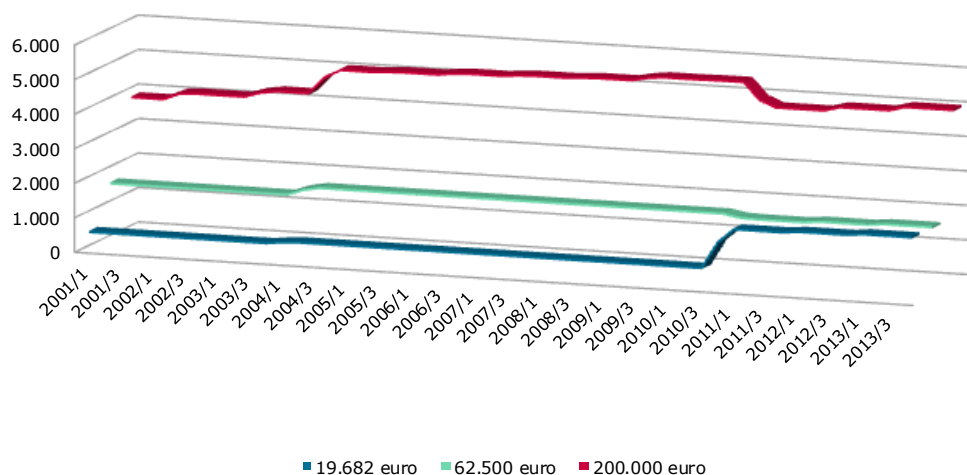
De volgende figuren laten de ontwikkeling zien van de tarieven *in hoger beroep*. De figuren 5.3A en 5.3B betreffen allereerst weer *eisende of verzoekende rechtspersonen*. De onderscheiden klassen van financieel belang zijn 'ingedikt' ten opzichte van eerste aanleg. Zaken met een relatief klein financieel belang (tot € 4.538) komen in hoger beroep weinig voor en daarbinnen wordt noch in de tariefstelling van WTBZ noch in die van de Wgbz onderscheid gemaakt. Wel maakte het in de WTBZ-tarieven uit of het hoger beroep al dan niet afkomstig is van de afdeling kanton.

Figuur 5.3A Tarieven eiser/verzoeker bij zaken in hoger beroep, rechtspersonen: tarieven voor eiser/verzoeker naar klasse van financieel belang tot € 13.432

Bij de invoering van de Wgbz zijn de tarieven voor rechtspersonen in hoger beroep bij de hier weergegeven klassen van financieel belang sterk verhoogd. De relatief sterkste verhogingen treden hier op bij hoger beroepen in kantonzaken met onbepaald financieel belang en in zaken met financieel belang tot 4.538 euro en rond € 13.000 (2009-2012: respectievelijk +154% en +330%, ofwel € 404 en € 1.393).

**Figuur 5.3B Tarieven eiser/verzoeker bij zaken in hoger beroep, rechts-
personen: tarieven voor eiser/verzoeker voor enkele geselecteerde bedragen van financieel belang boven € 13.432 ^a**

^a Gehanteerde bedragen zijn, met uitzondering van hoogste, gelegen in het midden van voor ontwikkeling tarieven van belang zijn de klassegrenzen van financieel belang (€ 14.365, € 25.000 en € 100.000).

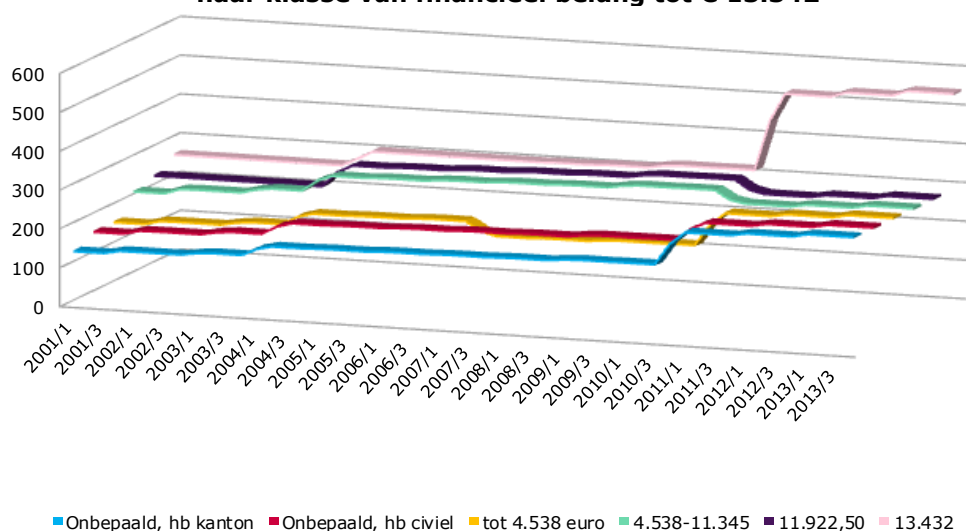
Ook hier golden bij de WTBZ procentuele tarieven voor zaken met een groter financieel belang. Daarom geeft figuur 5.4B de tariefsontwikkeling bij zaken naar exacte bedragen van financieel belang.

Bij zaken met een financieel belang rond € 20.000 zien we nog een sterke verhoging (2009-2012: +207%, ofwel € 1.225). Bij zaken met een groter financieel belang is van een daling sprake. Zo bedroeg onder de WTBZ voor deze zaken het tarief 3,0% van het financieel belang met een maximum van (in 2010): € 6.190. Het maximum tarief bedroeg in 2012 onder de Wgbz € 4.836. Over 2009-2012 is dit een daling van 22%, ofwel € 1.338.

Tarieven hoger beroep voor natuurlijke personen

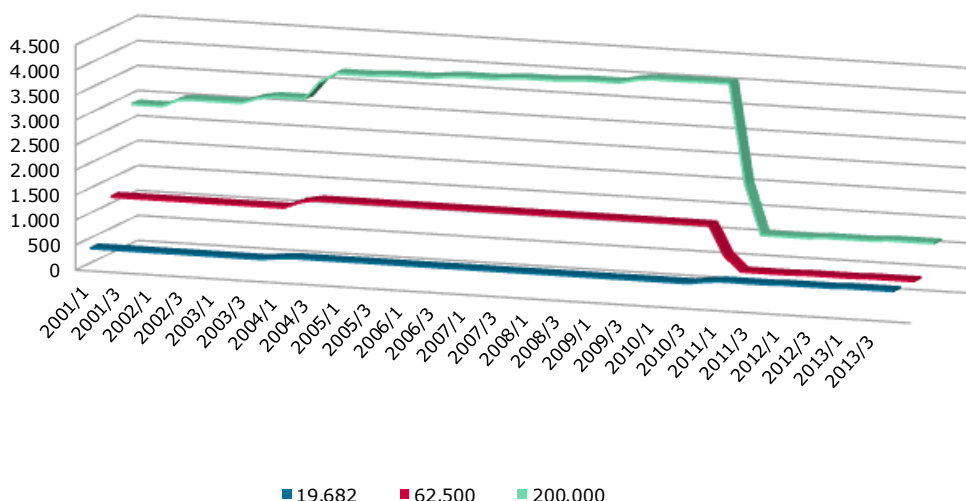
De figuren 5.4A en 5.4B ten slotte brengen de tarieven voor in zaken *in hoger beroep eisende en verzoekende natuurlijke personen* in beeld.

Figuur 5.4A Tarieven eiser/verzoeker bij zaken in hoger beroep, natuurlijke personen: gemiddelde tarieven voor eiser/verzoeker naar klasse van financieel belang tot € 13.342

Bij natuurlijke personen zijn de stijgingen minder groot dan bij rechtspersonen en is bij zaken in het segment € 4.538 - € 12.500 van enige daling sprake. De grootste stijging betreft hier de zaken met financieel belang rond € 13.000 (2009-2012: +77%, ofwel € 242).

Figuur 5.4B Tarieven eiser/verzoeker bij zaken in hoger beroep, natuurlijke personen: gemiddelde tarieven voor eiser/verzoeker voor enkele geselecteerde bedragen van financieel belang boven € 13.432^a

^a Gehanteerde bedragen zijn, met uitzondering van hoogste, gelegen in het midden van voor ontwikkeling tarieven van belang zijnde klassegrenzen van financieel belang (€ 14.365, € 25.000 en € 100.000).

Net als in eerste aanleg zijn ook in hoger beroep de tarieven voor natuurlijke personen bij zaken met groter financieel belang bij invoering van de Wgbz overwegend gedaald. Dit geldt niet bij zaken met een financieel belang rond € 20.000. Zo bedroeg het maximum tarief onder de WTBZ voor natuurlijke personen, € 6.190. Vol-

gens de Wgbz was dit (in 2012): € 1.513. Gemiddeld over alle natuurlijke personen was de daling van 2009 tot 2012 hierbij 75%, ofwel € 3.457.

Tarieven hoger beroep voor gedaagden, verweerders en on- en minvermogenen

De ontwikkeling bij natuurlijke personen voor verschenen gedaagden of indieners van een verweerschrift bij zaken in eerste aanleg met groot financieel belang was anders dan voor eisers/verzoekers. Het maximum tarief daarbij bedroeg onder de WTBZ (in 2009): € 1.185. Onder de Wgbz was dit in 2012 voor niet on- en minvermogenen € 1.474, dus voor deze groep steeg het griffierecht wel.

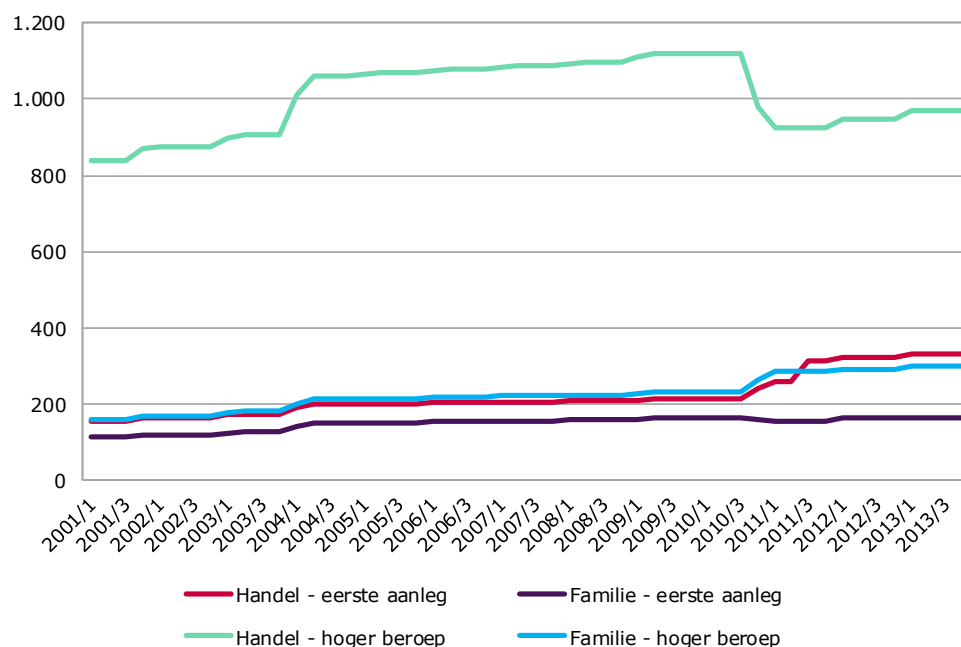
De voornaamste conclusies uit de boven gepresenteerde wijzigingen van de tarieven rond invoering van de Wgbz en de wijziging van de competentiegrens zijn:

- 1 De vereenvoudiging van de tariefstructuur is gepaard gegaan met soms sterke wijzigingen in de tarieven van het griffierecht. Deze wijzigingen pakken verschillend uit voor rechtspersonen in vergelijking met natuurlijke personen, voor zaken in eerste aanleg in vergelijking met hoger beroep en voor zaken in verschillende klassen van financieel belang.
- 2 De vaste tarieven voor rechtspersonen zijn sterker gestegen dan die van natuurlijke personen. De tarieven voor natuurlijke personen zijn in een aantal gevallen gedaald. De tarieven zijn bij zaken in eerste aanleg relatief sterk gestegen in de klassen van financieel belang tussen € 500 en € 5.000 voor zowel natuurlijke als rechtspersonen.
- 3 De tarieven voor on- en minvermogenende natuurlijke personen zijn in zaken bij de kantonrechter gestegen. Bij handelszaken met groot financieel belang zijn de tarieven voor deze groep sterk gedaald.
- 4 De vaste tarieven in hoger beroep zijn in de meeste klassen van financieel belang sterker gestegen dan die in eerste aanleg. De stijgingen zijn vooral sterk voor rechtspersonen bij zaken met relatief kleiner financieel belang of in hoger beroepen van kantonzaken.
- 5 In zaken met een relatief groot financieel belang zijn de tarieven overwegend gedaald. Dit geldt zowel voor rechtspersonen als voor natuurlijke personen en zowel voor zaken in eerste aanleg als die in hoger beroep.

Tot zover een schets van de ontwikkeling van de griffierechtstarieven voor de in de regelingen onderscheiden groepen zaken en typen eisers/verzoekers. Hoe werkt die ontwikkeling nu gemiddeld uit voor de in de verdere analyses betrokken zaakstypen over alle eisers en verzoekers tezamen? Figuur 5.5 brengt dit in beeld voor handels- en familiezaken in eerste aanleg en hoger beroep. Voor de berekening van gemiddelden zijn over de hele periode vaste 'gewichten' gebruikt om de verschillende tarieven op te tellen.⁸¹

⁸¹ Op die manier ontstaat een soort griffierechtenindex. De vaste gewichten zijn gebaseerd op de waarden in 2012, het eindjaar van de meeste analyses. Zodoende komen uitsluitend veranderingen in de betreffende wet- en regelgeving over tarieven in deze ontwikkelingen tot uiting en krijgen we een zo zuiver mogelijk beeld van de gevolgen daarvan. Verschuivingen in aandelen van zaaksgroepen naar soort of financieel belang en naar type eiser, die mede het gevolg kunnen zijn van veranderingen in (relatieve) tarieven, werken immers op deze manier niet door.

Figuur 5.5 Zaken in eerste aanleg en hoger beroep: gemiddelde tarieven voor eiser/verzoeker^a

^a De verschillende tarieven zijn gewogen met de aandelen van de betreffende typen zaken en groepen eisers/verzoekers in 2012.

De tarieven voor familiezaken lagen, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep, gemiddeld duidelijk onder die van handelszaken. De tarieven in hoger beroep lagen duidelijk hoger dan die in eerste aanleg. Zo bedroegen de tarieven voor familiezaken in 2012 in eerste aanleg en hoger beroep gemiddeld € 164 respectievelijk € 291, terwijl dit voor handelszaken € 321 respectievelijk € 946 was. Het hoge gemiddelde tarief in handelszaken in hoger beroep wordt mede veroorzaakt door de relatief grote financiële belangen van zaken die voor de appelrechter komen. Het grote aandeel van zaken met een groot financieel belang werkte ook door in de ontwikkeling van het gemiddelde tarief voor deze zaken. Omdat de tarieven voor deze zaken overwegend omlaag gingen, daalde ook het gemiddelde tarief voor handelszaken in hoger beroep rond de invoering van de Wgbz. Bij de andere typen zaken was van een stijging sprake. Tussen 2009 en 2012 was de daling van het gemiddelde tarief bij handelszaken in hoger beroep 15% (€ 172). In eerste aanleg was daarentegen sprake van een stijging van 51% (€ 109). Bij familiezaken was de stijging in eerste aanleg vrijwel nihil (+1%; € 1), in hoger beroep wel aanzienlijk (+26%; € 60). Bij dit alles moet wel worden bedacht dat het aantal zaken in hoger beroep en met grote financiële belangen relatief klein is ten opzichte van het totale aantal zaken.

Het zijn deze tariefsontwikkelingen van het griffierecht, die in de volgende analyses van de instroom van zaken een rol zullen spelen. Bij de analyses van het totaal van handels- en familiezaken gaat het daarbij om de in de laatste figuur geschetste gemiddelde tarieven. Bij analyses van handelszaken per klasse van financieel belang, zijn de specifieke daaraan gerelateerde griffierechtontwikkelingen betrokken, naast

de gemiddelde griffierechtontwikkeling voor alle handelszaken. Bij specifieke typen familiezaken zijn de voor dat type zaken geldende griffierechten betrokken.⁸² Overigens zijn de hier geschetste tarieven nominaal, ofwel niet gecorrigeerd voor inflatie. Deze bedroeg tussen 2009 en 2012 6%. Te verwachten is dat rechtzoekenden in hun afweging met reële (voor inflatie gecorrigeerde) tarieven rekening houden. Daarom worden in de analyses de tariefsontwikkelingen daarvoor gecorrigeerd.

5.3 Andere mogelijke invloeden op het beroep op de rechter

Het vaststellen van de relatie tussen de hoogte van het griffierecht en het beroep op de rechter is niet simpel een kwestie van het naast elkaar leggen van veranderingen in griffierechttarieven en in het beroep op de rechter. Veranderingen in het beroep op de rechter kunnen namelijk ook hele andere oorzaken hebben dan veranderingen in die griffierechttarieven.

Zo steeg de instroom van handelszaken in eerste aanleg waarvoor griffierecht is verschuldigd tussen 2001 en 2009, een periode waarin vrijwel niets met de griffierechttarieven gebeurde, met 62% en bij familiezaken met 27%. Verder kent de ontwikkeling van handelszaken tussen 2001 en 2012 een vrij grillig patroon, met perioden met stijgingen en perioden met dalingen, terwijl het aantal familiezaken een meer gestage groei kende.

Een duiding van de achtergronden van de ontwikkeling van de instroom van diverse typen zaken bij de rechter, per kwartaal in de periode 2001–2012 (eerste aanleg) en 2009–2013 (hoger beroep), staat in de uitgevoerde econometrische analyse centraal. In die analyse zijn, daartoe, gelijktijdig met de hoogte van de griffierechten, twee typen indicatoren (variabelen) betrokken om de mogelijke rol van *maatschappelijke ontwikkelingen* en van *wijzigingen in wet- en regelgeving* (anders dan de hoogte van de griffierechten) na te gaan. Deze komen achtereenvolgens aan de orde in de paragrafen 5.3.1 en 5.3.2. Omdat de analyses op gemiddelden van vier kwartalen zijn gebaseerd (zie bijlage 7), worden in de volgende figuren de maatschappelijke indicatoren en de instroom van zaken in de vorm van gemiddelden over vier kwartalen gepresenteerd. De weergegeven periode stemt steeds overeen met de periode van analyse: 2001–2012 voor zaken in eerste aanleg en de daarbij betrokken maatschappelijke indicatoren en 2009–2013 voor zaken in hoger beroep.

5.3.1 Maatschappelijke ontwikkelingen

Welke variabelen kunnen het beste dienen als indicaties van maatschappelijke verschijnselen, die invloed kunnen hebben op het beroep op de rechter? In het kader van de ontwikkeling van de PMJ-modellen is eerder aandacht besteed aan deze vraag. Leertouwer et al. (2005, p. 31–40) schetsen een aantal theorieën die de keuze kunnen onderbouwen van via statistische informatie beschikbare maatschappelijke indicatoren voor de ontwikkeling van geschillen en het daar eventueel op volgende beroep op rechtshulp en rechter. Genoemde publicatie lag aan de basis van prognosemodellen van onder andere het beroep op de civiele en bestuursrechter. Hier zal een in veel opzichten vergelijkbare benadering worden gevolgd en we nemen daarom een aantal elementen uit de in genoemde publicatie gevolgde gedachtegang over, met enige toevoegingen.

Bij de keuze van de indicatoren is overigens ook de beschikbaarheid van de betreffende statistische gegevens op landelijk niveau *per kwartaal* een criterium. De hier

⁸² Verschillen in gemiddelde griffierechten tussen verschillende typen familiezaken zijn hier het gevolg van het aandeel van kantonzaken versus civiele zaken in de totale instroom.

gepresenteerde analyses zijn, anders dan de PMJ-modellen, steeds gebaseerd op landelijke cijfers per kwartaal.⁸³

De *participatietheorie of probleemfrequentietheorie* richt zich op het ontstaan van potentiële juridische problemen en geschillen. Individuen die actief participeren in het sociale en economische leven lopen meer kans op (juridische) conflicten. Een toename van bedrijvigheid en economische transacties betekent ook een groei van het aantal potentiële conflicten rond deze transacties, met name in de vorm van handels- en arbeidsgeschillen. Daarnaast kan een economische crisis ertoe bijdragen dat mensen of bedrijven niet meer aan hun verplichtingen kunnen voldoen, waardoor het aantal problemen ook kan toenemen. Dit is de theoretische achtergrond van een zestal economische indicatoren en de demografische indicator 'omvang van de potentiële beroepsbevolking' (20-64-jarigen) die in de selectie van modellen zijn betrokken. De economische indicatoren zijn maatstaven voor bedrijvigheid (Bruto Binnenlands Product, zelfstandigen, consumptie, werkzame beroepsbevolking) en conjunctuur en crisis (werkloosheid, bijstandsontvangers). Tevens zijn een drietal 'overige maatschappelijke indicatoren' als mogelijke aanvulling op deze 'probleemindicatoren' opgenomen: het aantal verkochte woningen, een index van de huur en het aantal uitgesproken schuldsaneringen, leidend tot faillissement. De theoretische achtergrond van deze indicatoren doet een positief effect van de indicatoren op het beroep op de rechter verwachten.

Het ontstaan van problemen in de relationele sfeer kan te maken hebben met de mate van sociale cohesie. Dit begrip is moeilijk 'grijpbaar'; het verwijst niet alleen naar de deelname aan maatschappelijke instituties en de sociale contacten die individuen hebben, maar ook naar hun oriëntatie op collectieve normen en waarden (SCP, 2002). Daarnaast kunnen sociaaldemografische processen leiden tot de noodzaak of de wens de rechter in te schakelen, simpel om zaken te regelen dan wel juridische knopen door te hakken. Denk aan echtscheiding, erfrecht kwesties bij overlijden en onder bewind- of onder curatelestelling bij verlies van handelingsbekwaamheid. In dit verband zijn zeven (sociaal-)demografische indicatoren bij de specificatie van de modellen betrokken.⁸⁴ Al deze indicatoren hebben direct of indirect te maken met sociaal-demografische veranderingen (overlijden, migratie, echtscheiding, aandeel jongeren, jonge gezinnen en institutionele huishoudens). De theoretische achtergrond doet ook bij deze indicatoren verwachten dat een eventueel effect op het beroep op de rechter positief is.

Andere theorieën richten zich mee op de vraag welke oplossingsstrategieën bij een gerezen probleem worden gekozen en welke elementen daarbij een rol spelen. De *sociaalpsychologische vermogenstheorie* wijst op 'sociale hulpbronnen' waardoor mensen of organisaties problemen kunnen oplossen. Indicatoren die in dit verband denkbaar zijn, zoals opleidingsniveau, zijn voor de toepassing hier niet goed bruikbaar. De *organisatietheorie* wijst op de rol van instituties. Deze bepalen, in termen van paragraaf 5.2.1, de keuzemogelijkheden voor de rechtzoekenden, bijvoorbeeld via alternatieve vormen van geschilbeslechting en de kosten van verschillende mogelijke oplossingsstrategieën, via de hoogte van griffierecht tarieven, de prijs van rechtsbijstand e.d. Dezelfde kosten en de daarbij behorende baten van verschillende oplossingsstrategieën staan centraal in de *economische vermogenstheorie*. Ook vanuit de hieraan verwante rationele keuzebenadering zijn dit voor de hand liggende grootheden. De genoemde prijsvariabelen zijn dan ook in het model betrokken. De

⁸³ Omdat de ontwikkeling van de tarieven griffierecht landelijk uniform is, heeft het hier geen zin om met cijfers per arrondissement te werken. Daarentegen biedt het gebruik van kwartaalcijfers extra gegevens en mogelijkheden om de effecten van wijzigingen in griffierecht tarieven in de loop van de tijd te analyseren.

⁸⁴ Alle karakteristieken van de bevolking in termen van omvang, leeftijd, geslacht, herkomst en huishoudensvorming en veranderingen daarin vallen hier onder het begrip 'demografisch'.

griffierechtstarieven kwamen, als centrale variabele in de analyse, al eerder aan de orde. Een eventueel effect van deze prijsvariabelen op het beroep op de rechter zal naar verwachting in het algemeen negatief zijn.⁸⁵ De economische vermogenstheorie richt zich daarnaast ook op de financiële uitgangspositie, ofwel het inkomen en vermogen van de rechtzoekende (zie ook Schuyt et al. 1976). Omdat geen informatie beschikbaar is over de achtergrond van de rechtzoekenden die een beroep op de rechter doen, spelen dit soort kenmerken van individuele rechtzoekenden geen rol in de hier gepresenteerde analyses.

Hoe is de ontwikkeling van de genoemde maatschappelijke indicatoren in de periode van analyse (eerste kwartaal 2001 - vierde kwartaal 2012) geweest. De volgende figuren brengen dit in beeld.

De zes indicatoren voor de *economische* ontwikkelingen zijn:

- omvang van de werkloze beroepsbevolking;
- omvang van de werkzame beroepsbevolking;
- het aantal zelfstandigen;
- het volume van het Bruto Binnenlands Product (BBP);
- het volume van de consumptieve bestedingen;
- het aantal bijstandsuitkeringen.

Figuur 5.6 geeft de ontwikkelingen grafisch weer voor het eerste kwartaal van 2001 tot en met het laatste kwartaal van 2012. Het effect van de economische crisis is vanaf begin 2009 in de hier geschetste ontwikkelingen merkbaar. Het BBP neemt tot en met 2008 nog toe, maar zakt daarna in om eind 2010 toch weer toe te nemen. Maar 2012 laat opnieuw een dipje zien. De ontwikkelingen in de consumptieve bestedingen zijn vergelijkbaar maar minder scherp, met name in de periode 2009-2010. Ook de omvang van de werkzame beroepsbevolking en het aantal zelfstandigen vertoont een dip in de periode 2009-2010. De werkloosheid fluctueert sterker. Er is een piek in de periode 2009-2010, maar ook in de periode 2004-2005 en in 2012 was de werkloosheid hoog. Hetzelfde geldt voor het aantal bijstandsuitkeringen.

De acht indicatoren van de demografische ontwikkelingen in de analyse zijn:

- omvang van de bevolking van 20 tot 65 jaar;
- de 'groene druk', dat is: de omvang van de bevolking van 0 tot 20 jaar, gedeeld door de bevolking van 20 tot 65 jaar;⁸⁶
- het aantal paren met kinderen waarvan de referentiepersoon jonger dan 45 jaar is;⁸⁷
- het aantal personen in institutionele huishoudens (verzorgingsinrichtingen, kindertehuizen, e.d.);
- het aantal niet-westerse allochtonen van de eerste generatie;
- het aantal niet-westerse allochtonen van de tweede generatie;

⁸⁵ Dat geldt ook voor de prijs van rechtsbijstand, als rechtsbijstand en rechtspraak als 'complementaire' diensten worden gezien.

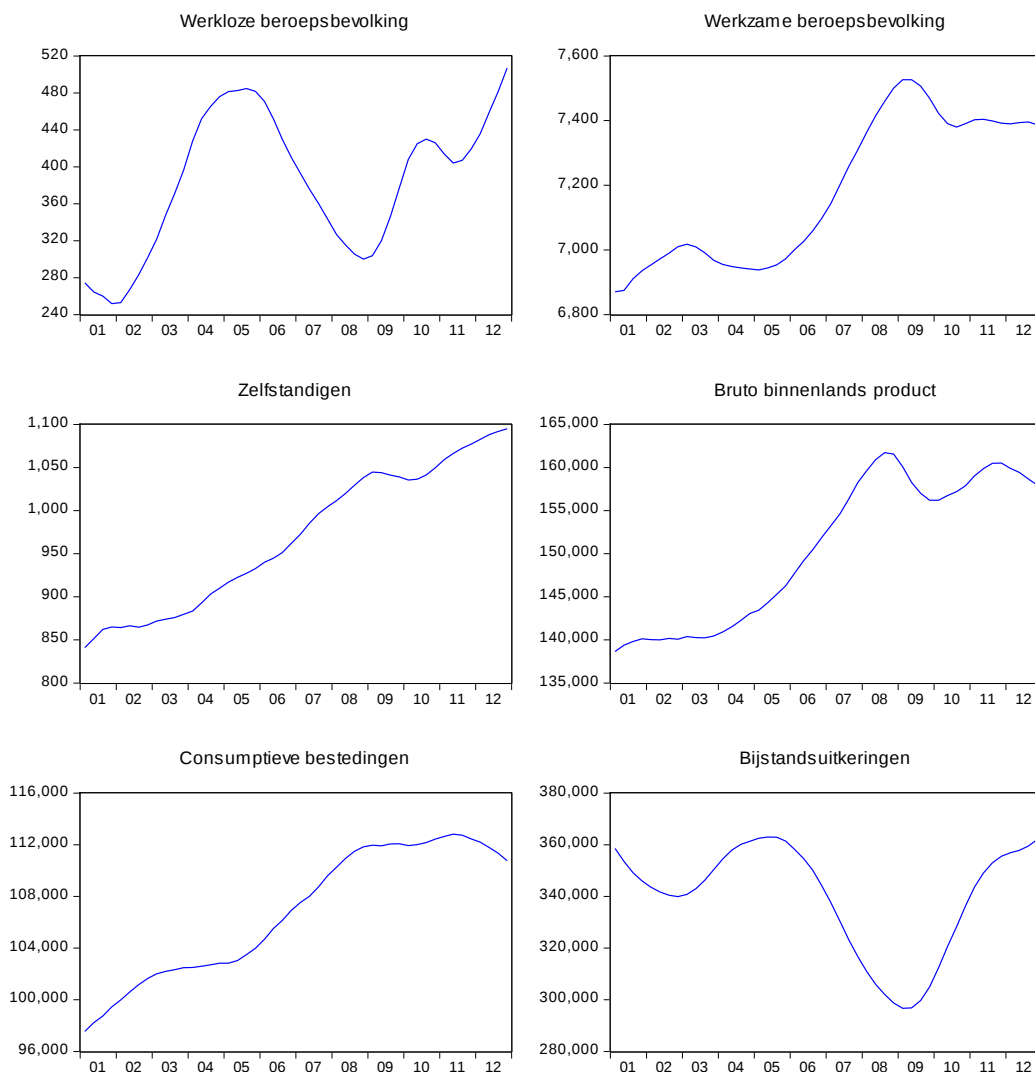
⁸⁶ Ook de 'grijze druk', de verhouding tussen de omvang van de bevolking van 65 jaar en ouder en die van 20 tot 65 jaar, is beschikbaar. Deze reeks voldeed helaas niet aan de statistische eisen en kon daarom niet gebruikt worden. Zie bijlage 7.

⁸⁷ Volgens het CBS wordt uit de leden van het huishouden de referentiepersoon als volgt gekozen:

- als er een paar is binnen het huishouden: de man;
- als het paar van gelijk geslacht is: de oudste van het paar;
- in een eenouderhuishouden: de ouder;
- in een overig huishouden: de oudste meerderjarige man of - als deze ontbreekt - de oudste meerderjarige vrouw.

- het aantal overledenen;
- het aantal echtscheidingen.

Figuur 5.6 Economische ontwikkelingen, 2001–2012^a

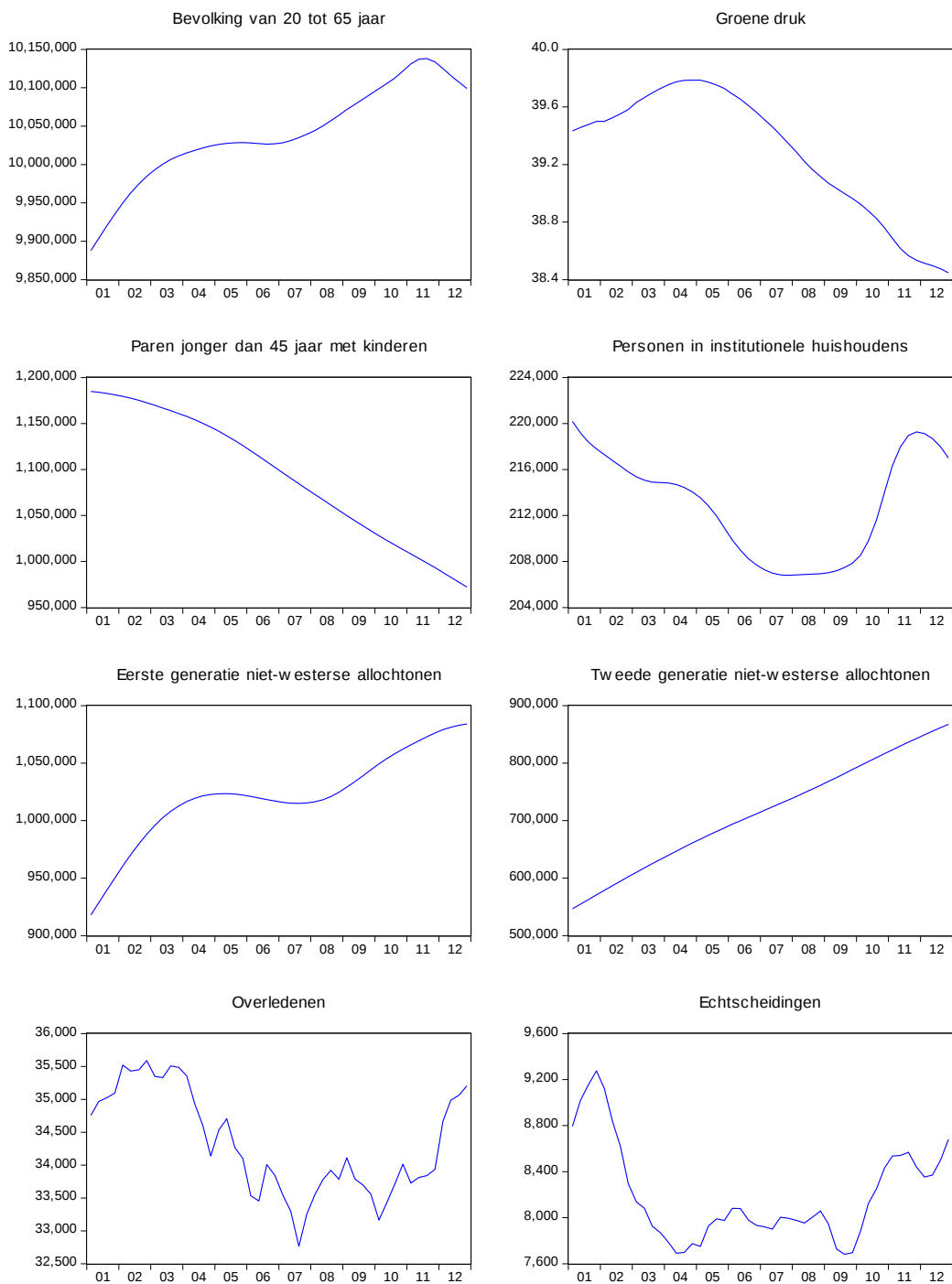
^a Werkzame en werkloze beroepsbevolking en zelfstandigen x 1000; BBP en consumptieve bestedingen x mln. euro; bijstandsontvangers in eenheden. Alle cijfers betreffen voortschrijdende kwartaalgemiddelden (zie bijlage 7).

Bron: CBS, bewerking WODC.

Figuur 5.7 laat zien hoe deze indicatoren zich hebben ontwikkeld in de periode 2001-2012, per kwartaal. De omvang van de bevolking van 20-65 jaar bereikt een piek in het eerste kwartaal van 2011, waarna deze gaat dalen. De groene druk neemt sinds 2005 vrijwel continu af. Voor paren jonger dan 45 jaar met kinderen is deze afname al langer zichtbaar. Het aantal personen in institutionele huishoudens vertoont lange tijd een dalende trend, maar vertoont in 2010 een sterke groei. Deze groei vindt vooral plaats in de categorie psychiatrische ziekenhuizen, instellingen voor (verstandelijk) gehandicapten, gezinsvervangende tehuizen en opvangcentra. De eerste en tweede generatie niet-westerse allochtonen vertonen over de hele periode een stijgende trend. Het aantal echtscheidingen daalde tot en met

2009 lichtjes, maar is daarna weer toegenomen. Dit kan te maken hebben met de afschaffing van de flitsscheiding in 2009. Het aantal overledenen is vrij stabiel.

Figuur 5.7 Demografische ontwikkelingen, 2001–2012^a

^a Groene druk is een ratio; andere demografische grootheden in eenheden. Alle cijfers betreffen voortschrijdende kwartaal-gemiddelden (zie bijlage 7).

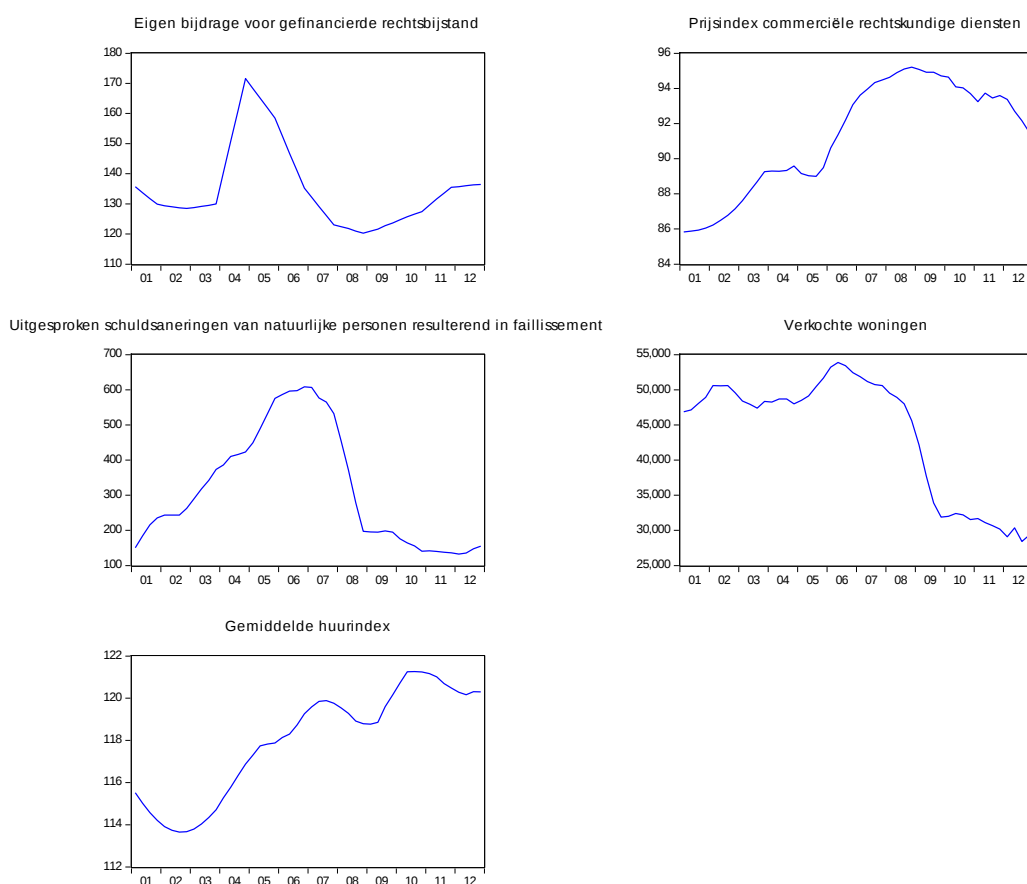
Bron: CBS, bewerking WODC

En ten slotte de indicatoren voor de *overige maatschappelijke ontwikkelingen*:⁸⁸

- de gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand (toegevoegde advocaat);
- de prijsindex van commerciële rechtskundige diensten;
- het aantal uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in een faillissement’;
- het aantal verkochte woningen;
- de gemiddelde huurindex.

De eerste twee zijn indicatoren van de prijs die rechtzoekenden voor rechtsbijstand moeten betalen, en zo mede van invloed kunnen zijn op het beroep op de rechter. De andere kunnen indicatoren zijn voor financiële krapte en problematische schulden.

Figuur 5.8 Overige maatschappelijke ontwikkelingen, 2001–2012^a

^a Eigen bijdrage in euro's; andere grootheden, anders dan indices, in eenheden. Alle cijfers betreffen voortschrijdende kwartaalgemiddelden (zie bijlage 7). De basis voor de prijsindex van commerciële rechtskundige diensten is het gemiddelde van de vier kwartalen in 2010 en bij de huurindex vormt januari 2000 de basis.

Bron: CBS, bewerking WODC

Figuur 5.8 toont de ontwikkelingen van deze indicatoren. De gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand is in 2004 sterk gestegen. Daarna is de

⁸⁸ Er zijn geen kwartaalcijfers van het percentage huishoudens dat een rechtsbijstandsverzekering heeft. Vandaar dat deze variabele niet in de analyse is betrokken.

eigen bijdrage stapsgewijs weer naar het oude niveau terug gedaald. Het prijsindexcijfer van de commerciële advocatuur neemt tot en met begin 2008 toe om daarna te gaan dalen. Het aantal faillissementen van natuurlijke personen na een schuldsanering stijgt tot en met 2006 om daarna met name in 2008 sterk te dalen.⁸⁹ Als gevolg van de economische crisis vertoont het aantal verkochte woningen sinds 2006 een dalende trend en met name in 2009. De gemiddelde huur neemt gestaag toe.

De invloed van de hier beschreven maatschappelijke indicatoren op de instroom van civiele zaken zal verschillen per zaakstype. Tevens kan in de analyses slechts een beperkt aantal maatschappelijke indicatoren worden opgenomen.⁹⁰ Op basis van a priori vastgestelde criteria en econometrische analyses vindt steeds een selectie plaats van de voor het betreffende type zaken (meest) van belang zijnde indicatoren. Daarbij komt ook de mogelijkheid aan de orde dat de instroom bij bepaalde typen zaken wel samenhangt met bepaalde indicatoren, maar slechts met vertraging. Bijlage 7 geeft nadere bijzonderheden over de gegevensbronnen, het bij de modellering toegepaste selectieproces van indicatoren en de gekozen modelspecificaties. De resultaten van de analyse komen in paragraaf 5.4 aan de orde.

5.3.2 *Wijzigingen in wet- en regelgeving*

In de periode 2001-2013 hebben, zover de auteurs konden achterhalen, twintig wetswijzigingen en beleidsmaatregelen (inclusief de Wgbz) plaatsgevonden die van invloed kunnen zijn geweest op de instroom van civiele zaken. Figuur 5.9 geeft deze wijzigingen en maatregelen op een tijdbalk weer. Bijlage 6 geeft een gedetailleerd overzicht van de maatregelen en de achtergronden. In 2001 tot 2005 waren er weinig van dergelijke wetten en maatregelen. Vanaf 2006 is ieder jaar ten minste één wetswijziging of maatregel doorgevoerd.

In de bijlage zijn ook de a priori verwachtingen over de richting van de mogelijke effecten van de diverse wijzigingen en maatregelen (stijging of daling) geformuleerd. De meeste maatregelen leiden naar verwachting tot een afname van de instroom, in het algemeen of voor een specifieke groep zaken. Een voorbeeld van het eerste zijn de herzieningen in subsidies bij rechtsbijstand en eigen bijdragen in juli 2009/2011/2013, waardoor rechtzoekenden meer moesten betalen aan rechtsbijstand. Voorbeelden van verwachte specifieke dalingen zijn de wijziging van de WW en het ontslagrecht eind 2006 en de aanpassingen in begin 2012 in de geldende wetgeving rondom gemeenschappelijke goederen binnen het huwelijk. Bij de eerste konden meer ontslagzaken buiten de rechter om worden geregeld, vanwege de tweede hoeven een aantal huwelijkszaken niet meer per se voor de rechter gebracht te worden en konden buitengerechtelijk afgehandeld worden.

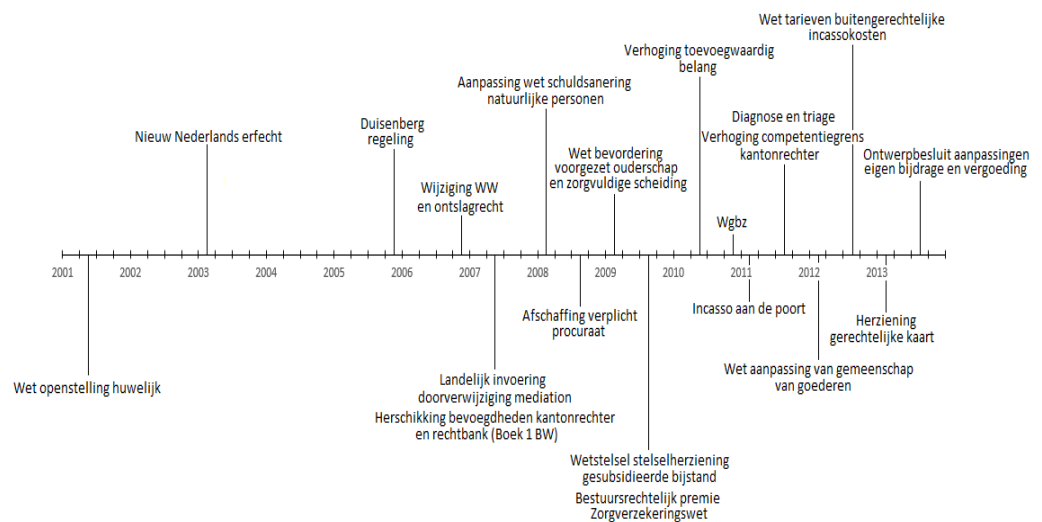
Ook waren er maatregelen die geen tot weinig invloed zullen hebben gehad, zoals de afschaffing van het verplicht procuraat. De verhoging medio 2011 van de competentiegrens van de kantonrechter van € 5.000 naar € 25.000, waarbij tevens consumentenkredietzaken tot € 40.000 en alle consumentenkoopzaken naar de kantonrechter overgingen, heeft, via uitbreiding van de rol van de 'laagdrempelige' kantonrechter, wellicht tot een verhoging van de instroom van zaken geleid (Eshuis

⁸⁹ De (onverwachte) daling in het aantal faillissementen van natuurlijke personen in een schuldsaneringstraject is waarschijnlijk het gevolg van de aanpassing van de Wet schuldsanering natuurlijke personen per 1 januari 2008. Als gevolg hiervan worden mensen die zich niet aan de verplichtingen houden die zijn opgelegd in het schuldsaneringstraject, alleen failliet verklaard wanneer na afloop van het faillissement uitbetaling kan plaatsvinden.

⁹⁰ Het aantal waarnemingen (4 kwartalen over 12 jaren) maakt het opnemen van meer dan enkele maatschappelijke indicatoren al snel onmogelijk.

& Geurts, 2016). De wijziging van de competentiegrens had overigens ook gevolgen voor de griffierechten (zie bijlage 5), zoals de figuren 5.2A en 5.2B lieten zien. In het algemeen zullen de effecten van de genoemde wijzigingen van wetten en maatregelen op de instroom van zaken, voor zover ze er zijn, het niveau van de instroom in vrij korte tijd doen veranderen. Daarom staat de indicator voor het effect van zo'n maatregel volledig op 'aan' ('in werking') vanaf het tijdstip waarop de maatregel inging.⁹¹

Figuur 5.9 Wetswijzigingen en beleidsmaatregelen 2001–2013

5.4 Instroom: ontwikkeling en achtergronden

In de volgende subparagrafen komt de analyse van de instroom voor vier zaakstypen aan de orde: handelszaken en familiezaken in eerste aanleg, en handels- en familiezaken in hoger beroep. Omdat het in dit onderzoek gaat om het traceren van het effect van veranderingen in griffierechten, zijn die typen zaken waarvoor geen griffierecht hoeft te worden betaald, uit de analyse weggelaten. Een overzicht daarvan staat in bijlage 4. De wel in beschouwing genomen zaken duiden we aan als 'griffierechtgebonden'. De instroom van dergelijke zaken bij de kantonrechter en bij de civiele rechter zijn in de analyses steeds samen genomen. Daardoor compliceren verschuivingen van de competentie tussen civiele en kantonrechter, die in de periode van analyse zowel bij handelszaken als bij familiezaken hebben plaatsgevonden, de analyse minder. Uiteraard wordt wel rekening gehouden met de verschillen in griffierechtstarieven tussen zaken bij de kantonrechter en die bij de civiele rechter. En er zal ook aandacht worden besteed aan de mogelijk aanzuigende werking van de competentiegrenswijziging op het totale aantal voor de (kanton-plus civiele) rechter gebrachte zaken.

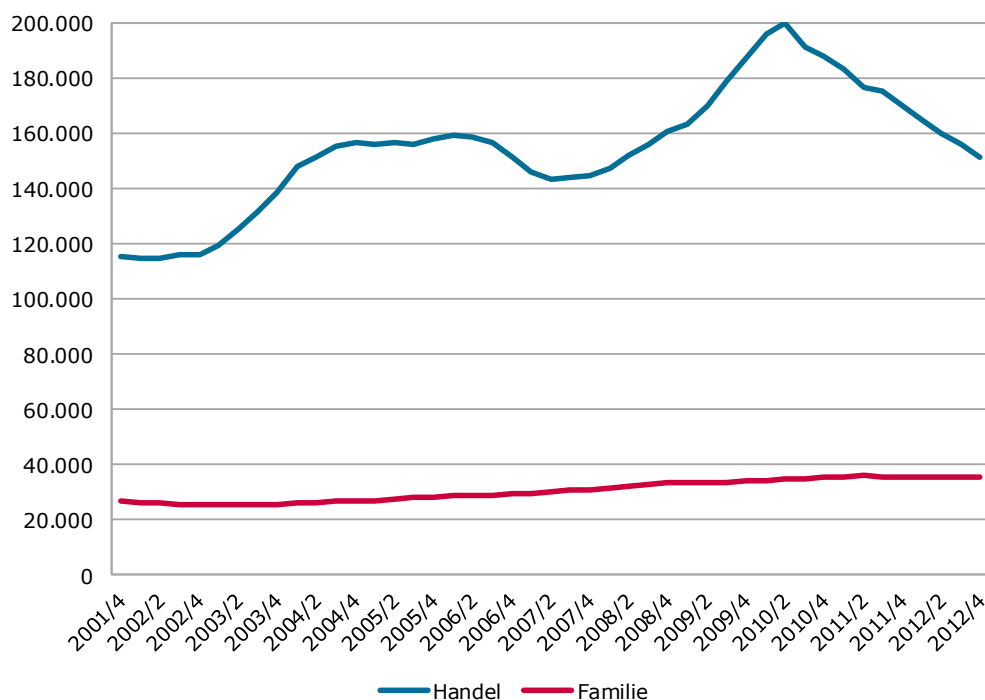
De analyses van zaken in eerste aanleg bij de rechtbanken zijn gebaseerd op kwartaalgegevens vanaf 2001 tot en met 2012. Redelijk lange tijdreeksen zijn hier nodig omdat we, zoals hierboven besproken, de instroom niet alleen in verband willen brengen met de hoogte van de griffierechten, maar ook met de maatschappelijke indicatoren en indicatoren van wijzigingen in wet- en regelgeving.

⁹¹ In technische termen: het effect wordt gemeten via een dummy die vanaf ingang van de maatregel op 1 staat en daarvoor op 0.

De instroom in hoger beroep komt voort uit de uitstroom in eerste aanleg van zaken, waarbij hoger beroep kan worden aangetekend. Daarom zal een belangrijk verband tussen beide grootheden bestaan. Bij de analyses van hoger beroep staat daarom de verhouding tussen deze beide grootheden centraal.⁹² Er worden geen maatschappelijke indicatoren in de analyse opgenomen en er is met de analyse van een kortere tijdreeks volstaan. Het gaat hier om kwartaalgegevens van 2009 t/m 2013.

Figuur 5.10 geeft, om te beginnen, een beeld van het aantal griffierechtgebonden zaken in eerste aanleg dat in de periode 2001-2012 per kwartaal bij de rechter instroomt. Om de 'springerigheid' van kwartaalcijfers te vermijden, zijn de weergegeven cijfers steeds gemiddelden van vier kwartalen.⁹³

Figuur 5.10 Instroom van griffierechtgebonden zaken in eerste aanleg, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2001-2012

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

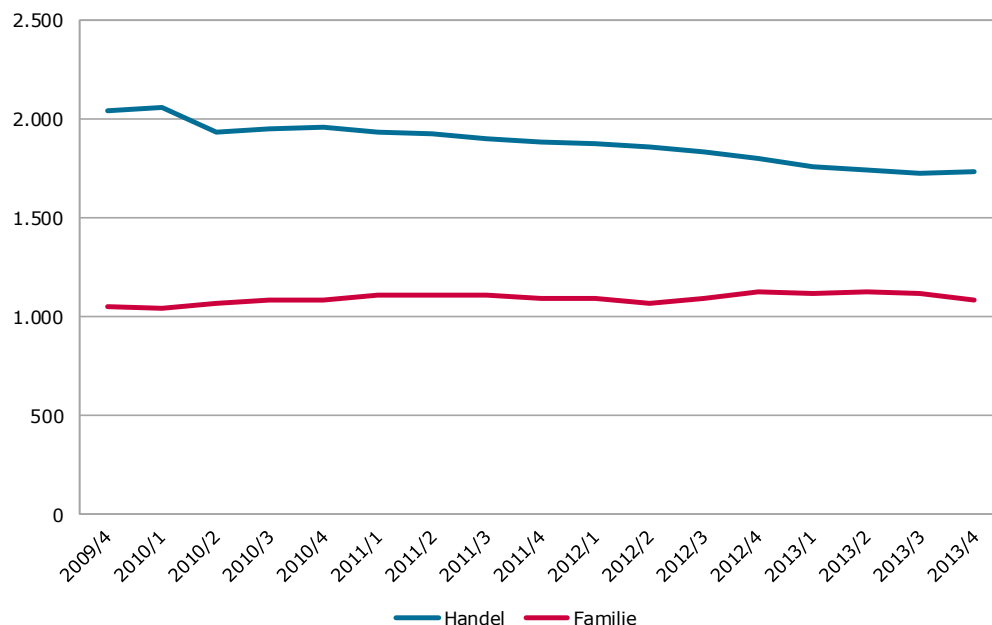
De griffierechtgebonden handelszaken in eerste aanleg domineren in aantal en stegen tussen 2001 en eind 2013 met ruim 30% tot net boven 600.000, ofwel 150.000 per kwartaal. Het patroon is overigens grillig: tussen 2004 en 2007 en vanaf 2010 trad een daling op. Het aantal familiezaken in eerste aanleg, waarvoor griffierecht moet worden betaald, lag in 2013 met 140.000 (35.000 per kwartaal) duidelijk lager, maar kende een gestage groei tussen 2003 en 2011. Over de totale periode bezien steeg de instroom van deze familiezaken met 34%. Wél is de groei in de afgelopen jaren tot staan gekomen.

⁹² Deze benadering is analoog aan die gevolgd in de Prognosemodellen Justitiële Ketens (PMJ).

⁹³ Deze 'springerigheid' kan met name met seizoens-effecten te maken hebben. De weergave in de figuren, die aansluit op de gebruikte gegevens in de analyse, houdt in dat het gegeven cijfer het gemiddelde is over het betreffende en de drie voorgaande kwartalen. Bijvoorbeeld: het cijfer bij het vierde kwartaal van 2012 is het gemiddelde over de vier kwartalen van 2012.

Figuur 5.11 geeft het jaarlijkse aantal griffierechtgebonden zaken in hoger beroep dat in de periode 2009-2013 bij de rechter instroomt. Ook hier gaat het om gemiddelden van vier kwartalen.

Figuur 5.11 Instroom van griffierechtgebonden zaken in hoger beroep, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2009-2013

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

Het verbaast niet dat het aantal zaken in hoger beroep veel lager lag dan in eerste aanleg. Het ging in 2013 om circa 6.900 handelszaken en 3.200 familiezaken. De instroom van zaken in hoger beroep lag bij handelszaken in 2013 lager dan in 2009 (-15%), bij familiezaken juist hoger (+6%). In beide gevallen loopt deze ontwikkeling redelijk in de pas met die in eerste aanleg over dezelfde periode, al is daling van handelszaken in eerste aanleg nog sterker.

In het volgende zal een nadere analyse van de achtergronden van deze ontwikkelingen worden gegeven. Eerst maken we een onderscheid naar een aantal verschillende zaakstypen, voor zover de beschikbare gegevensbestanden dat toelaten (zie bijlage 4 voor de bronnen). Bij handelszaken is ook een onderverdeling te maken naar zaken met onbepaald financieel belang en zaken in diverse klassen van financieel belang. De ontwikkeling van griffierechten verschilt tussen deze klassen (zie paragraaf 5.2).

Het lag oorspronkelijk in de bedoeling tevens over de gehele periode van analyse een onderscheid te maken tussen zaken waarbij een rechtspersoon dan wel een natuurlijk persoon eiser/verzoeker is. Helaas blijken de beschikbare gegevensbestanden tot het moment van invoering van de Wgbz in 2010 op dit punt onvoldoende betrouwbaar. In de analyses zijn daarom de (gewogen) gemiddelde tarieven voor natuurlijke en rechtspersonen gehanteerd (zie ook paragraaf 5.2 en bijlage 5).

De verdere paragraaf schetst, voor de vier in de figuur gegeven zaakstypen, allereerst in meer detail de ontwikkelingen in de instroom.

Daarna komt via een econometrische analyse de vraag aan de orde in hoeverre deze ontwikkelingen gelijktijdig te relateren zijn aan de ontwikkeling in de hoogte van griffierechten, maatschappelijke ontwikkelingen en wijzigingen in wet- en

regelgeving. Anders gezegd: welk effect van griffierechten op de instroom vinden we, als de effecten van maatschappelijke ontwikkelingen en wijzigingen in wet- en regelgeving zo veel mogelijk zijn 'uitgezuiverd'? Bijlage 7 geeft een verantwoording van de in deze analyse gekozen wijze van modellering en de volledige statistische uitkomsten.

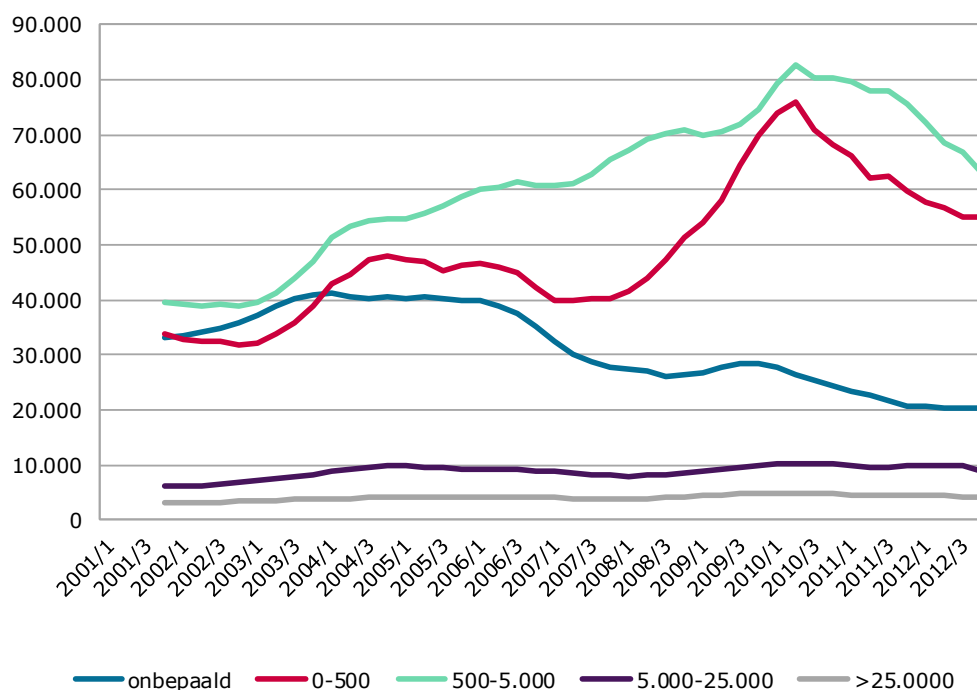
5.4.1 Handelszaken in eerste aanleg

Beschrijving van de instroom

Allereerst geven we een beschrijving van de ontwikkeling van de instroom van handelszaken in eerste aanleg, op twee verschillende manieren ingedeeld: naar klassen van financieel belang en naar juridische typering.

Deze indeling is redelijk betrouwbaar uit de bestanden te destilleren, omdat dit gegeven voor de heffing van het juiste tarief aan griffierecht in de praktijk van belang is. Figuur 5.12 geeft de instroom naar deze klassen weer, in een figuur die qua opzet analoog is aan de voorgaande. Naast de categorie 'onbepaald financieel belang' zijn drie klassen van financieel belang onderscheiden.

Figuur 5.12 Instroom van griffierechtgebonden handelszaken, in eerste aanleg, naar klasse van financieel belang (in euro's), gemiddeld over vier kwartalen^a, 2001-2012

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

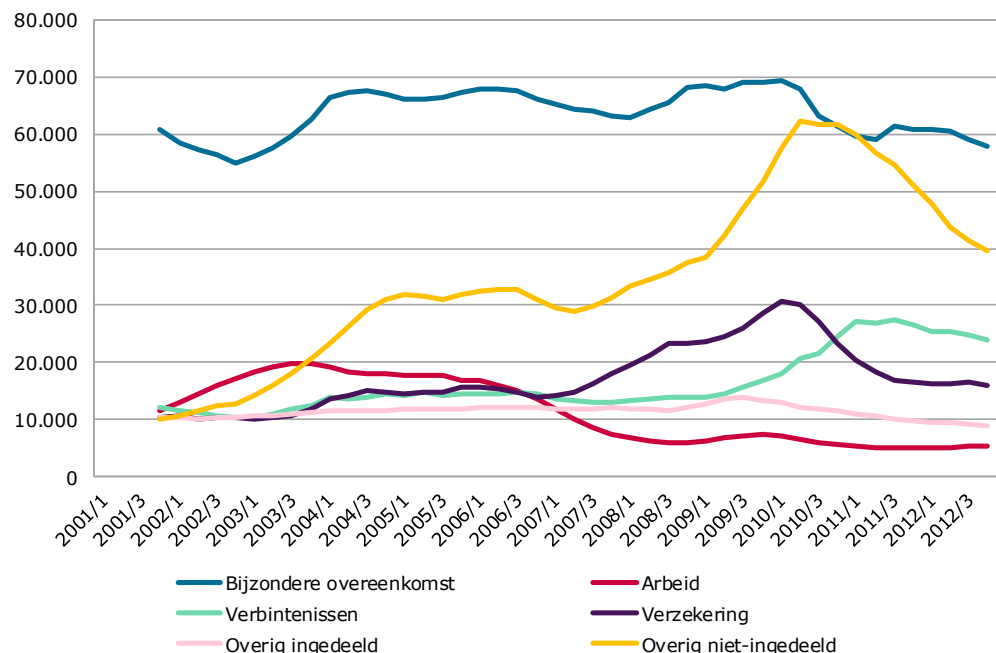
Het aantal zaken vallend in de klasse van onbepaald financieel belang vertoonde over de hele periode een gestage daling. De meest opvallende groei is te zien bij de klassen van klein (€ 0 - € 500) en middelklein (€ 500 - € 5.000) financieel belang. Over de totale periode gezien steeg het aantal zaken in deze klassen met 63% respectievelijk 60%. De groei van de klassen middelgroot (€ 5.000 - € 25.000) en groot (meer dan € 25.000) was, met 49% respectievelijk 25% duidelijk minder.

In het laatste deel van de periode (2009-2012) zien we in alle klassen dalingen optreden. Het sterkst was deze bij de klassen met onbepaald en klein financieel belang (-28% respectievelijk -21%) en het geringst bij de klasse met middelgroot financieel belang (-8%). Dit laatste betreft het segment van zaken dat in 2011 voor een groot deel is overgegaan van de civiele naar de kantonrechter.

Overigens zijn de in de hierna volgende econometrische analyses onderscheiden klassen van financieel belang nog verder verfijnd dan bovenstaande. Het gaat om dertien onderscheiden klassen die de vereniging vormen van de in de griffierecht-regelingen van WTBZ en Wgbz gehanteerde klassen (zie bijlage 5).

Een andere mogelijke indeling van handelszaken is die naar juridische typering. Figuur 5.13 laat de ontwikkeling zien van de instroom van handelszaken in eerste aanleg over de jaren 2001-2012 naar type zaak. Alleen de meest voorkomende typen handelszaken worden apart weergegeven: zaken betreffende bijzondere overeenkomsten, verbintenissen, verzekeringen en arbeid. Daarnaast worden twee restgroepen onderscheiden. De eerste is de som van de in de analyse apart onderscheiden typen zaken; het gaat om procesrecht, faillissementen, zakelijk recht, vermogen, intellectuele eigendom en huur. Daarnaast is er, helaas, een aanzienlijke groep niet verder getypeerde handelszaken. Deze laatste groep bevat met name kantonzaken, die via verstek worden afgedaan. Vermoedelijk zijn dit met name incassozaken. Dit is de maximaal mogelijke typering van handelszaken, maar deze kent dus duidelijke beperkingen.

Figuur 5.13 Instroom van griffierechtgebonden handelszaken in eerste aanleg, naar type zaak, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2001-2012

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

De ontwikkeling van de instroom van verschillende typen zaken verschilden onderling sterk. Over de totale periode 2001-2012 gezien, groeide de groep niet-ingedeelde zaken en de zaken rond verbintenissenrecht het sterkst (+295% respectievelijk +99%). De grootste dalers waren te vinden bij de arbeidzaken en de in de figuur niet apart onderscheiden huurzaken (-54% respectievelijk -36%). In het laatste

deel van de beschouwde periode, 2009–2012, liet, naast het verbintenissenrecht, alleen nog het (niet apart in de figuur opgenomen) zakelijk recht een groei in aantal zaken zien. Relatief de grootste dalers waren in deze jaren zaken op het gebied van het procesrecht (niet apart onderscheiden) en het verzekeringsrecht (-47% respectievelijk -44%).

Wat weten we over de kenmerken van de eisers/verzoekers bij deze handelszaken? Dat zijn overwegend rechtspersonen. In totaal ging het in 2012 om 88% van de eisers/verzoekers. Bij zaken op het gebied van verzekeringen en arbeid was dit vrijwel 100%. Alleen bij zaken op gebied van procesrecht, vermogensrecht en faillissementszaken was de meerderheid van de eisers/verzoekers een natuurlijke persoon.

Bij de bijzondere overeenkomsten was de groep zaken met middelklein financieel belang (tussen € 500 en € 5.000) het grootst, gevolgd door de groep met klein financieel belang (tot € 500). Bij zaken rond verbintenissenrecht, verzekeringsrecht en de niet ingedeelde zaken waren de aantallen in beide klassen van financieel belang ongeveer even groot. Bij de minder voorkomende zaakstypen was de klasse met onbepaald financieel belang overheersend.

Econometrische analyse van de instroom

De geschatte modellen leggen een relatie tussen de instroom van zaken en de maatschappelijke indicatoren, de hoogte van de griffierechten en wijzigingen in wet- en regelgeving gezamenlijk. Tabel 5.1 geeft de resultaten van het model van de totale instroom en van de instroom naar klassen van financieel belang. Zie bijlage 7 voor de gehanteerde methode van modellering en een uitgebreide weergave van de schattingsresultaten.

De eerste regels vermelden de gevonden verbanden tussen de instroom (in totaal en per klasse van financieel belang) en de maatschappelijke indicatoren. We beperken ons daarbij tot indicaties van de richting en de statistische significantie van het gevonden verband, dat is de waarschijnlijkheid dat het verband 'toevallig' is. Eén tot drie plussen geven een positief verband, met toenemende zekerheid en één tot drie minnen een negatief verband. Een 0 geeft aan dat de betreffende indicator wel is opgenomen, maar alleen tot een mogelijk 'toevallig' verband leidt.

De volgende regels doen hetzelfde met de indicatoren voor wijzigingen van wet- en regelgeving. Daarbij geeft de niet vermelding van een indicator in de tabel aan (zowel voor maatschappelijke ontwikkelingen als voor wijzigingen in wet- en regelgeving) dat deze niet in het uiteindelijke model voorkomt. Dat kan diverse redenen hebben: ofwel er zijn theoretische of a priori redenen om geen relatie te verwachten (bijvoorbeeld tussen wijzigingen in het arbeidsrecht en de instroom van erfrecht-zaken), ofwel de betreffende indicator is bij de statistische selectie afgevalen, omdat deze volgens statistische criteria onvoldoende aan de relatie toevoegde, dan wel een betekenisvol teken had dat tegengesteld was aan de a priori of theoretische verwachting. Zie voor details over deze aspecten bijlage 7.

Tabel 5.1 Econometrische analyse instroom handelszaken, totaal en naar klassen van financieel belang, eerste aanleg, 2003-2012

	Totaal	Onbepaald	€ 1 t/m € 90	€ 91 t/m € 453	€ 454 t/m € 500	€ 501 t/m € 1.000	€ 1.001 t/m € 1.361
Gemiddeld griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,50 ***	-0,30 *	-0,42	-0,71 ***	-0,85 ***	-0,68 ***	-0,49 **
Griffierecht specifiek, 1 kwartaal vertraagd							
BBP 2 kwartalen vertraagd	++	0	0	0	0	++	++
Bijstandsontvangers 2 kwartalen vertraagd	++	0	--	--	--	0	0
Werkloosheid	--	++	0	+	++	++	++
Consumptieve bestedingen	+	0	0	0	0	++	++
Werkzame beroepsbevolking	--	++	--	--	0	0	0
Zelfstandigen	0	--	++	++	++	0	0
Wijziging ontslagrecht	--	--	--	--	--		
Wijziging incassokosten							
Competentiegrenswijziging							
	€ 1.362 t/m	€ 5.001 t/m	€ 11.346 t/m	€ 12.501 t/m	€ 14.365 t/m	€ 25.001 t/m	> € 100.000
	€ 5.000	€ 11.345	€ 12.500	€ 14.364	€ 25.000	€ 100.000	
Gemiddeld griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,28	-0,25	-0,45	-0,86 ***	-0,30	-0,10	-0,15
Griffierecht specifiek, 1 kwartaal vertraagd					-0,11 ***		-0,28 ***
BBP 2 kwartalen vertraagd	+	+	+	0	++	0	0
Bijstandsontvangers 2 jaar vertraagd	0	0	0	0	0	--	--
Werkloosheid	0	++	++	++	++	++	0
Consumptieve bestedingen	++	0	0	0	0	0	0
Werkzame beroepsbevolking	--	0	0	0	0	0	0
Zelfstandigen	0	0	0	0	0	0	0
Wijziging ontslagrecht					--	--	-
Wijziging incassokosten		--		--	--	--	--
Competentiegrenswijziging	0	0	+	++	0	0	

* Significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

** Significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

*** Significant verschillend van 0 op 1%-niveau.

+ Positief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

++ Positief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

0 Niet significant verschillend van 0.

-- Negatief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

--- Negatief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

^a Richting verkeerd.

^b Niet significant verschillend van -1.

^c In onbeslist gebied.

^d Autocorrelatie.

blanco Niet opgenomen in vergelijking

Een zestal economische indicatoren spelen, in wisselende combinatie, steeds een rol. De economische ontwikkeling is daarmee duidelijk van belang voor de instroom van handelszaken. Daarbij verschillen de relaties voor verschillende klassen van financieel belang onderling. De meeste van deze relaties zijn procyclisch, dat wil zeggen hoe meer economische activiteit, hoe meer transacties die potentiële conflictstof kunnen geven en uiteindelijk tot handelszaken kunnen leiden. Zo zien we overwegend positieve relaties met het BBP (twee kwartalen vertraagd), met de consumptieve bestedingen en met het aantal zelfstandigen. Daarnaast is een deel van de relaties met economische indicatoren juist anticyclisch: recessies, economische crisis en een teruggang in inkomen maken de kans groter dat partijen in een transactie hun verplichtingen niet na kunnen komen, met als uiterste middel een beroep op de handelsrechter. De relatie tussen het beroep op de rechter en de omvang van de werkloosheid en het percentage bijstandsontvangers is meestal positief, die met de werkzame beroepsbevolking negatief.

In enkele gevallen bleken gevolgen van wijzigingen in wet- en regelgeving aantoonbaar. Dat bleek het geval bij de wijziging van de WW en het ontslagrecht (negatief), de maximering van te vergoeden incassokosten (negatief bij zaken met een groter financieel belang) en de competentiegranswijziging (positief bij enkele klassen van financieel belang in het segment dat overging van civiele naar kantonrechter. Dit laatste is dan te zien als de aanzuigende werking van de 'laagdrempelige' kantonrechter.

Daarnaast wordt een effect gevonden van de ontwikkeling van de griffierechten. De onderste regels geven dit weer, in de vorm van prijselasticiteiten. De relaties tussen instroom en griffierecht bleken het sterkst bij het in het model opnemen van het griffierecht met een vertraging van 2 kwartalen. Met andere woorden: de reactie van de instroom op een wijziging van griffierecht verloopt met enige vertraging. Bovendien waren de relaties sterker bij het opnemen van de algemene griffierechtontwikkeling voor handelszaken in de eerste lijn (zoals geschetst in figuur 5.6), in plaats van de specifieke griffierechtontwikkeling van de betreffende klasse van financieel belang. Een uitzondering vormen de hoogste klassen van financieel belang, waarbij de specifieke griffierechtontwikkeling van duidelijker belang is. De prijselasticiteit die bij de relatie voor het totaal van handelszaken wordt gevonden, bedraagt -0,5. Een alternatief is om de aantoonbare prijselasticiteiten, gevonden per klasse van financieel belang, gewogen op te tellen.⁹⁴ Dat levert een vergelijkbare schatting: -0,44. Wanneer we de uitkomsten voor de verschillende klassen van financieel belang vergelijken, blijken de hoogste prijselasticiteiten overwegend te vinden bij de zaken met een relatief gering financieel belang. Bij zaken met een onbepaald financieel belang en in de hoogste klassen van financieel belang ligt de prijselasticiteit lager dan gemiddeld. Er zijn ook een aantal klassen waar weliswaar negatieve, maar geen betekenisvolle (significante) relaties worden gevonden. Dit betekent niet noodzakelijk dat de prijsgevoeligheid bij deze klassen nihil is, maar dat een prijsgevoeligheid met de huidige analyse niet kan worden aangetoond.

Tabel 5.2 geeft de resultaten van vergelijkbare analyses op de instroom van handelszaken, onderscheiden naar type zaak. Deze is, zoals eerder vermeld, gebrekking vanwege het grote aandeel niet-ingedeelde zaken.

⁹⁴ Daarbij zijn de aandelen van de diverse typen zaken in de totale instroom van zaken in 2012 als gewichten gebruikt.

Tabel 5.2 Econometrische analyse instroom handelszaken naar juridische typering, eerste aanleg, 2003-2012

	Totaal	Bijzondere overeen- komst	Verbinte- nissenrecht	Verzeke- ringen	Procesrecht	Zakelijk recht
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,50 ***	-0,11	-0,39	-0,18	-1,28 ***	
BBP 2 kwartalen vertraagd	++	++	0	0	++	++
bijstandsontvangers, 2 kwartalen vertraagd	++	–	0	– –	– –	–
Werkloosheid	– –	+	0	0	0	++
Consumptieve bestedingen	+	0	++	0	0	0
Werkzame beroepsbevolking	– –	–	0	0	0	0
Zelfstandigen	0	0	0	0	0	–
Ontslagrecht	– –					
Incassokosten					– –	
Competentiegrens						++
Inning ZVW		– –		0	– –	
Huur						
	Faillisse- mentszaken	Huurzaken	Arbeidszaken	Vermogens- recht	Intellectueel eigendom	Niet ingedeeld
Griffierecht	-0,14 **	-0,21 **	0,01		-0,11	-1,00 ***
BBP 2 kwartalen vertraagd	0	0	–	–	0	++
Bijstandsontvangers, 2 Kwartalen vertraagd	0	0	0	0	0	– –
Werkloosheid	+	0	0	–	0	++
Consumptieve bestedingen	++	0	0	0	– –	++
Werkzame beroepsbevolking	– –	0	0	0	0	– –
Zelfstandigen	0	–	0	0	0	++
Ontslagrecht			– –			0
Incassokosten	0			0		0
Competentiegrens						
Inning ZVW	– –		– –			
Huur		0				

* Significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

** Significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

*** Significant verschillend van 0 op 1%-niveau.

+ Positief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

++ Positief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

0 Niet significant verschillend van 0.

– Negatief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

– Negatief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

a Richting verkeerd.

b Niet significant verschillend van -1.

c In onbeslist gebied.

d Autocorrelatie.

blanco Niet opgenomen in vergelijking.

Het is niet verwonderlijk dat ook de instroom van het type handelszaak een verband met een of meer economische indicatoren heeft. Dat geldt het meest voor de groep niet-ingedeelde zaken (voor een groot deel kleinere incassozaken), waarbij alle economische indicatoren van betekenis blijken. Bij zaken betreffende bijzondere overeenkomsten, procesrecht, zakelijk recht en faillissementen zijn ook diverse economische indicatoren van belang.

De indicatoren voor wijzigingen in wet- en regelgeving zijn alleen voor specifieke zaakstypen van belang. Geen verwondering hoeft dit te wekken voor wijzigingen in WW en ontslagrecht (negatief effect op arbeidszaken). Wel opvallend is dat de bestuursrechtelijke inning van de ZVW-premie tot de verwachte daling van de instroom van zaken heeft geleid bij bijzondere overeenkomsten, en zaken betreffende proces- en faillissementsrecht, maar dat dit niet aantoonbaar is bij verzekeringszaken. Overigens kunnen verzekeringsovereenkomsten ook onder bijzondere overeenkomsten worden geregistreerd.

De op de onderste regel vermelde prijselasticiteit blijkt het hoogst voor zaken betreffende procesrecht en bij de niet getypeerde zaken. In beide gevallen is de gevonden prijselasticiteit ca. -1. Veel (in absolute zin) geringere prijselasticiteiten vinden we bij huurzaken (-0,21) en faillissementszaken (-0,12). Bij de andere typen zaken is geen prijsgevoeligheid aantoonbaar. Ook hierbij geldt dat dit niet noodzakelijk betekent dat deze zaken niet prijsgevoelig zijn.

Combinatie van de voor het totaal van handelszaken gevonden prijselasticiteit van -0,50 met de ontwikkeling in griffierechten tussen 2009 en 2012 levert een schatting op van het effect van deze ontwikkeling op de instroom van (griffierechtgebonden) zaken. Deze schatting komt uit op een daling van de instroom met 20%.⁹⁵ De werkelijke daling van de instroom was 26%. Een groot deel van de daling in de instroom is dus toe te schrijven aan de stijging van de griffierechtstarieven.

De grafische illustratie in figuur 5.14 kan deze conclusie meer reliëf geven.

Figuur 5.14 Instroom van griffierechtgebonden handelszaken in eerste aanleg, totaal, werkelijk en volgens model, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2001-2012

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

De figuur laat drie lijnen zien die alle betrekking hebben op de instroom van het totaal van griffierechtgebonden handelszaken. Allereerst zien we dat de rode lijn (de door het gehanteerde model geschatte ontwikkeling van de instroom) nagenoeg de

⁹⁵ De nominale stijging van het griffierecht was in reële termen 43%. Vermenigvuldigd met een prijselasticiteit van -0,50 levert dit -21%. Deze schatting geeft het effect op de instroom per hoofd van de bevolking (zie bijlage 7), zodat de bevolkingsgroei van 1,4% hier nog bij moet worden geteld.

blauwe lijn met de feitelijke instroom overlapt. Dit betekent dat het model de realiteit goed benadert en dat maakt de weg vrij voor de volgende stap. Terwijl de rode lijn de schatting van de instroom geeft volgens het model *met de werkelijk opgetreden wijzigingen in griffierechttarieven*, laat de groene lijn de ontwikkeling zien volgens hetzelfde model, maar het *constant houden van de griffierechttarieven* (in reële termen) vanaf het begin van de periode. Met andere woorden: de groene lijn laat zien hoe de instroom van zaken zou zijn verlopen als de griffierechttarieven in 2004 en bij invoering van de Wgbz in 2010 en 2011 *niet* waren veranderd. Er is eerder discussie geweest over de vraag wat de oorzaak is van de sterke daling van de instroom van handelszaken vanaf 2010 (Eshuis & Van Tulder, 2014). De hier gepresenteerde analyse zegt daarover het volgende. De groene lijn laat, net als de werkelijke ontwikkeling, een daling zien in het derde kwartaal van 2010 (en overigens ook in de vier daarop volgende kwartalen). Die daling is niet toe te schrijven aan veranderingen in griffierechttarieven, maar wel aan de economische ontwikkeling. Want de naast de griffierechttarieven in dit model opgenomen variabelen zijn alle van economische aard (zie tabel 5.1, eerste kolom). De ontwikkeling van de griffierechttarieven heeft vervolgens in 2011 'het stokje overgenomen' van de economische ontwikkeling en op haar beurt gezorgd voor een daling van de instroom. Het aan economische factoren toe te schrijven effect op de instroom was inmiddels medio 2011 van een daling omgeslagen in een stijging. De economische ontwikkelingen leidden er dus per saldo toe dat de instroom in 2012 weer op het niveau van 2009 lag. De feitelijk over de periode 2009-2012 opgetreden daling in de instroom is dus volgens de schattingen van het model vrijwel geheel toe te schrijven aan de ontwikkeling in de griffierechttarieven.

Analyse van tegenspraak en verweer

Tot zover de gevonden relatie tussen de hoogte van het griffierecht en de instroom van handelszaken bij de rechter in eerste aanleg. Deze geeft de prijsgevoeligheid aan van de eiser of verzoeker, want die beslist immers een zaak al dan niet voor de rechter te brengen. Vervolgens is het aan de gedaagde of verweerder te beslissen hoe daarop te reageren. Deze kan besluiten alsnog te schikken, maar ook om verstek te laten gaan of om op tegenspraak of met verweer bij de rechter te verschijnen. Wanneer het een procedure bij de civiele rechter betreft, zal ook de gedaagde of verweerder bij tegenspraak griffierecht moeten betalen. Het is daarom denkbaar dat de hoogte van het griffierecht ook invloed heeft op de mate waarin tegenspraak of verweer plaatsvindt. Van de geënquêteerde rechters stelde 14% dat door de gewijzigde tariefstelling van de Wgbz het 'strategisch verstek' is toegenomen (zie paragraaf 3.4.2 en voor rechtshulpverleners paragraaf 4.4.1).

Zowel onder de WTBZ als onder de Wgbz gold de regeling dat zowel eiser als verschenen gedaagde/verweerder bij de civiele rechter griffierecht moeten betalen, waarbij voor beiden hetzelfde tariefsysteem geldt. Het keuzegedrag van beiden wordt in die zin dus dezelfde kant 'op gestuurd'. Er is echter een uitzondering, die voortkomt uit de competentiegrenswijziging. Voor de zaken die daardoor medio 2011 overgingen van de civiele naar kantonrechter, moest de verschenen gedaagde/verweerder tot dan toe griffierecht betalen, daarna niet meer. Hier wijkt de ontwikkeling van het griffierecht voor de gedaagde/verweerder dus af van die voor de eiser/verzoeker. Is hiervan effect merkbaar?

Een eenvoudige analyse van de percentages van deze zaken waarbij de gedaagde/verweerder verschijnt, geeft als antwoord: ja. Terwijl bij de handelszaken waarvoor de competentie niet veranderde het percentage verschenen gedaagden/verweerdere stabiel was tussen 2010 en 2012, was dit bij de zaken die overgingen van de civiele rechter naar de kantonrechter niet het geval. Hier steeg het percentage verschenen gedaagden/verweerdere van een niveau van 45% vóór tot 51% ná de

competentiegrenswijziging (zie bijlage 7). Dit kan dus een aanwijzing zijn dat ook de gedaagde/verweerder de hoogte van het te betalen griffierecht betreft in de afweging om al dan niet tegenspraak of verweer te voeren.

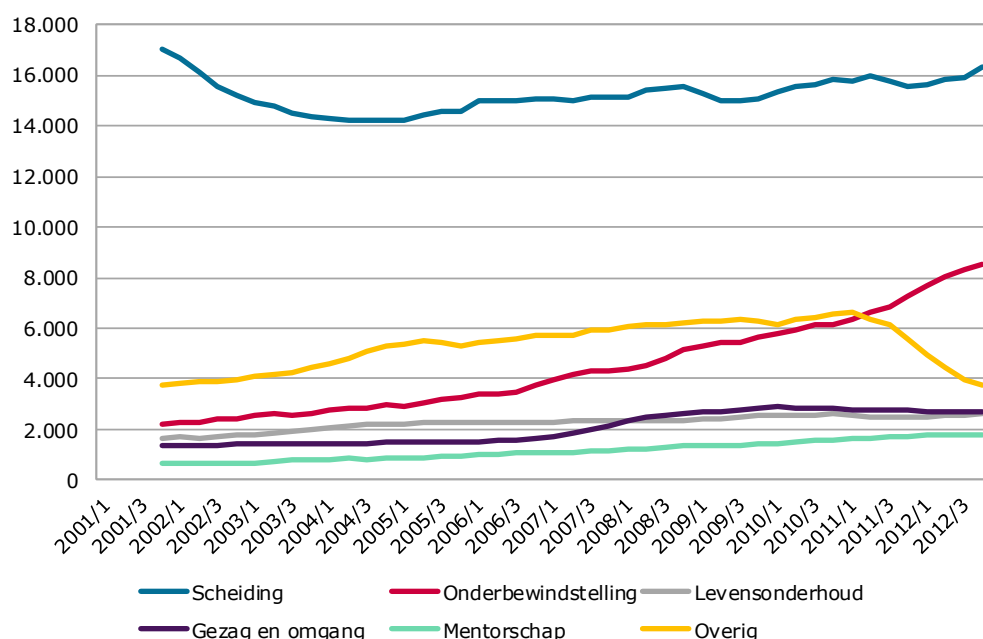
Overigens is voor de gedaagde/verweerder in de betreffende zaken niet alleen het griffierecht verdwenen, maar ook de verplichting om bij verschijnen een advocaat in de arm te nemen en daarvoor kosten te maken. Ook dat kan bij de geschetste stijging een belangrijke rol hebben gespeeld.

5.4.2 Familiezaken in eerste aanleg

Beschrijving van de instroom

Figuur 5.15 geeft een beeld van de ontwikkeling van familiezaken, waarvoor griffierecht moet worden betaald, naar type zaken. Deze typering is in familiezaken beter geregistreerd dan in handelszaken. De hier onderscheiden groep 'overig' betreft zaken op het gebied van erfrecht, curatele, adoptie, partnerschap en huwelijk en een kleine restgroep.

Figuur 5.15 Instroom van griffierechtgebonden familiezaken in eerste aanleg, naar typering, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2001-2012

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

De grootste groep griffierechtgebonden familiezaken, bijna de helft van het totaal, hield verband met echtscheiding. Zaken betreffende onderbewindstelling vormden in 2012 in grootte de tweede groep.

Over de totale periode 2001-2012 bezien, liet alleen het aantal echtscheidingszaken een daling zien (-4%). De grootste groei, bijna een verviervoudiging, trad op bij de zaken rond onderbewindstelling (+284%) en rond mentorschap (+184%) en gezag en omgang (+55%). In de periode (2009-2012) dat de heffing van griffierechten rond de invoering van de Wgbz werd aangepast, daalden twee typen familiezaken, die daarvoor een duidelijke stijging vertoonden: de zaken rond gezag en omgang en de overige zaken (-6% respectievelijk -40%).

Eisers/verzoekers zijn in familiezaken bijna altijd natuurlijke personen. Alleen bij zaken rond onderbewindstelling en gezag en omgang treedt een substantieel aantal rechtspersonen als eiser op.

Econometrische analyse van de instroom

Tabel 5.3 schetst de belangrijkste resultaten van de analyse van de instroom van familiezaken in eerste aanleg.

Tabel 5.3 Econometrische analyse instroom familiezaken naar juridische typering, eerste aanleg, 2003–2012

	Totaal	Adoptie	Erfrecht	Curatele	Mentorschap	Bewindvoering
Griffierechten, onvertraagd			-1.11 *** b	-0.62 ***		
Griffierechten, 1 kwartaal vertraagd	-0.07		-0.58 ***	-0.38 ***		-0.51 ***
Griffierechten, 2 kwartalen vertraagd					-0.29 **	
Som van de griffierechten	-0.07		-1.69 ***	-1.00 *** b	-0.29 **	-0.51 ***
Constante			+++	---	+++	
Bevolking van 20 tot 65 jaar	+++					
Groene druk	---	+++		---		
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar			+++		+++	
Personen in institutionele huishoudens		+++		---		---
Eerste generatie niet-westerse allochtoon			+++			
Tweede generatie niet-westerse allochtoon						
Overledenen	++		+++	---		+++
Echtscheidingen		+++		---	+++	
Werkloze beroepsbevolking	+++		+++	+++		+++
Werkzame beroepsbevolking		---	---			
Zelfstandigen	+++	+++	++	+++	---	+++
Bruto binnenlands product (BBP)						
Consumptieve bestedingen				+++	+++	
Bijstandsuitkeringen	---	---	---			
Gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand			--- b			---
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten	--- b	---				---
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen						
resultierend in faillissement	---					---
Verkochte woningen	+++	---	---			
Gemiddelde huurindex	+++					+++

Tabel 5.3 (Vervolg)

	Totaal	Adoptie	Erfrecht	Curatele	Mentorschap	Bewindvoering
Wet stelselherziening gesubsidieerde rechtsbijstand						---
Landelijke invoering doorverwijzing <i>mediation</i>		—				
Instroom scheidingszaken						
	Huwelijk	Partnerschap	Scheiding	Levensonderhoud	Gezag en omgang	Overig
Griffierechten, onvertraagd		-0.90 ^b			-0.05	-2.29 ***
Griffierechten, 1 kwartaal vertraagd				-0.93 *** ^b		
Griffierechten, 2 kwartalen vertraagd	-1.10 *** ^b					
Som van de griffierechten	-1.10 *** ^b	-0.90 ^b		-0.93 *** ^b	-0.05	-2.29 ***
Constante	---				+++	
Bevolking van 20 tot 65 jaar	+++			+++	+++	+++
Groene druk			---			
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar	---		+++		+++	
Personen in institutionele huishoudens			---		+++	
Eerste generatie niet-westerse allochtoon	+++					
Tweede generatie niet-westerse allochtoon	+++	+++			---	
Overledenen	---				---	
Echtscheidingen						---
Werkloze beroepsbevolking				+++	+++	
Werkzame beroepsbevolking	---				---	
Zelfstandigen	+++			+++		+++
Bruto binnenlands product (BBP)		---				
Consumptieve bestedingen	+++					---
Bijstandsuitkeringen			+++	---	---	+++
Gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand						
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten	---			---	--- ^b	

Tabel 5.3 (Vervolg)

	Totaal	Adoptie	Erfrecht	Curatele	Mentorschap	Bewindvoering
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in faillissement		---	--		+++	
Verkochte woningen	+++		+++	+++	--	
Gemiddelde huurindex	+++	++		+++		+++
Wet stelselherziening gesubsidieerde rechtsbijstand						
Landelijke invoering doorverwijzing <i>mediation</i>				---		
Instroom scheidingszaken				++	+++	
* Significant verschillend van 0 op 10%.	+++	Positief en significant verschillend van 0 op 1%-niveau.		^a	Richting verkeerd.	
** Significant verschillend van 0 op 5%.	0	Niet significant verschillend van 0.		^b	Niet significant verschillend van -1.	
*** Significant verschillend van 0 op 1%.	-	Negatief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.		^c	In onbeslist gebied.	
+ Positief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.	--	Negatief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.		^d	Autocorrelatie.	
++ Positief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.	---	Negatief en significant verschillend van 0 op 1%-niveau.		blanco	Niet opgenomen in vergelijking.	

Bij familiezaken in eerste aanleg spelen zowel demografische als economische ontwikkelingen een rol. Demografische indicatoren van belang zijn het aantal echtscheidingen, echtparen met kinderen, overledenen en niet-westerse allochtonen. De economische indicatoren, zoals de werkloze en werkzame beroepsbevolking, het aantal zelfstandigen en de werkzame en werkloze beroepsbevolking, spelen in wisselende combinaties een rol. De instroom van zaken rond gezag en omgang en levensonderhoud blijkt aantoonbaar verband te hebben met de instroom van scheidingszaken (onder in de tabel weergegeven).

Maar ook financiële afwegingen blijken van belang. Niet alleen het effect van de hoogte van griffierechten, maar ook dat van de eigen bijdrage voor gesubsidieerde rechtsbijstand en dat van de kosten van een commerciële advocaat blijkt soms aantoonbaar op de instroom. Dat geldt overigens lang niet voor alle typen zaken.

De indicatoren van wijzigingen van wet- en regelgeving blijken slechts aantoonbaar in enkele incidentele gevallen: de wet stelselherziening gefinancierde rechtsbijstand en de landelijke invoering van doorverwijzing naar mediation hebben daarbij een remmend effect gehad op de instroom.

Een remmend effect blijkt bij een aantal specifieke typen familiezaken ook aantoonbaar voor het griffierecht. Een sterke prijsgevoeligheid (rond of zelfs onder -1) vertonen zaken op het gebied van erfrecht, curatele, levensonderhoud (alimentatie) en huwelijk. Ook zaken rond mentorschap en bewindvoering blijken prijsgevoelig te zijn.

Bij familiezaken in eerste aanleg bedraagt de geschatte gemiddelde prijselasticiteit -0,36, ofwel 1% verhoging van griffierechten leidt naar schatting tot 0,3 à 0,4% minder instroom van familiezaken. Deze prijselasticiteit is berekend als gemiddelde over alle aantoonbare prijselasticiteiten bij de onderscheiden typen familiezaken.⁹⁶

Een directe schatting op het totaal van familiezaken levert geen duidelijke resultaten op.⁹⁷

Net als bij handelszaken is op basis van de geconstateerde prijselasticiteit en de ontwikkeling van de gemiddelde griffierechtstarieven tussen 2009 en 2012 te schatten wat dit voor de instroom aan griffierechtgebonden familiezaken heeft betekend. De stijging in gemiddelde griffierechtstarieven was echter heel beperkt (+1%; zie paragraaf 5.2.4) en in reële termen negatief (-5%), dus de effecten op de instroom zijn licht positief (+3%).⁹⁸ Dit is ongeveer de helft van de werkelijke stijging (+6%).

5.4.3 Handelszaken in hoger beroep

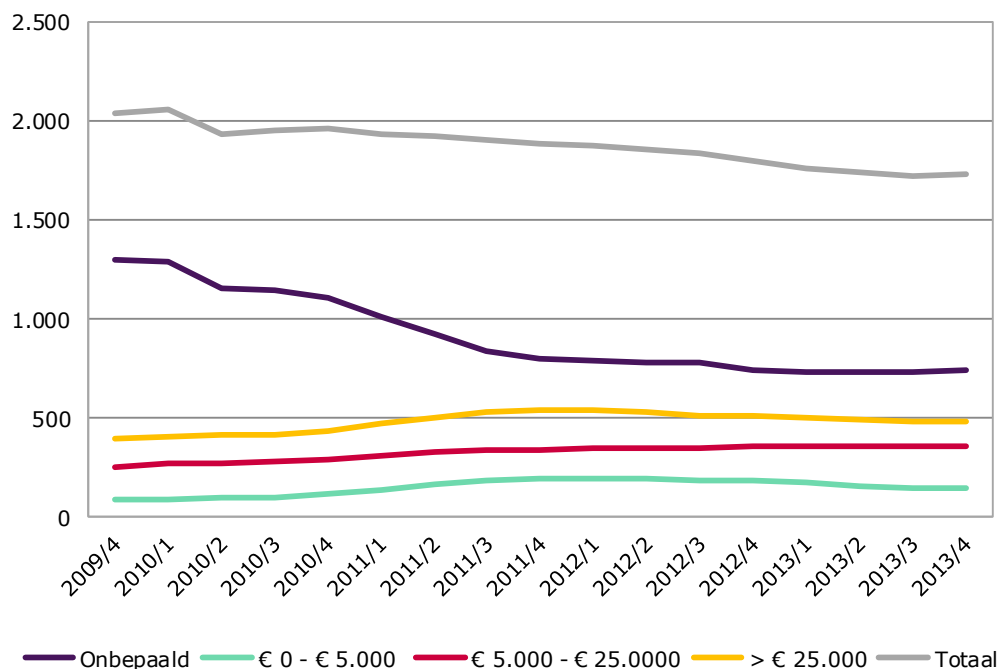
Figuur 5.16 laat de ontwikkeling zien van de instroom van de handelszaken in hoger beroep, verdeeld naar grove klassen van financieel belang in de periode 2009-2013.

⁹⁶ Daarbij zijn de aandelen van de betreffende typen zaken in de instroom van familiezaken in 2012 als gewichten gebruikt.

⁹⁷ De analyse op het totaal van familieaken levert dus geen significante prijselasticiteit. Zoals steeds met dit soort statistische analyses, betekent dit niet dat er geen prijseffect is. Mogelijk zijn de ontwikkelingen bij de diverse typen familiezaken zo divers, dat opnemings in één model geen goede resultaten oplevert.

⁹⁸ De nominale stijging van het griffierecht was in reële termen -5%. Vermenigvuldigd met een prijselasticiteit van -0,36 levert dit een effect van +2%. Deze schatting geeft het effect op de instroom per hoofd van de bevolking (zie bijlage 7), zodat de bevolkingsgroei van 1,4% hier nog bij moet worden geteld.

Figuur 5.16 Instroom handelszaken in hoger beroep naar klasse van financieel belang, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2009-2013

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

De grotere financiële belangen zijn bij handelszaken in hoger beroep sterker vertegenwoordigd dan in eerste aanleg. In hoger beroep komt de indeling van zaken in eerste aanleg gehanteerde klasse van € 0 - € 500, vanwege de aan hoger beroep gestelde ondergrens van een financieel belang van minimaal € 1.750, in principe niet voor en deze is dan ook samengenomen met de volgende klasse. De zaken met een financieel belang boven de € 25.000 hebben hier, anders dan in eerste aanleg, een substantieel aandeel. Ook handelszaken met onbepaald financieel belang komen in hoger beroep relatief veel voor.

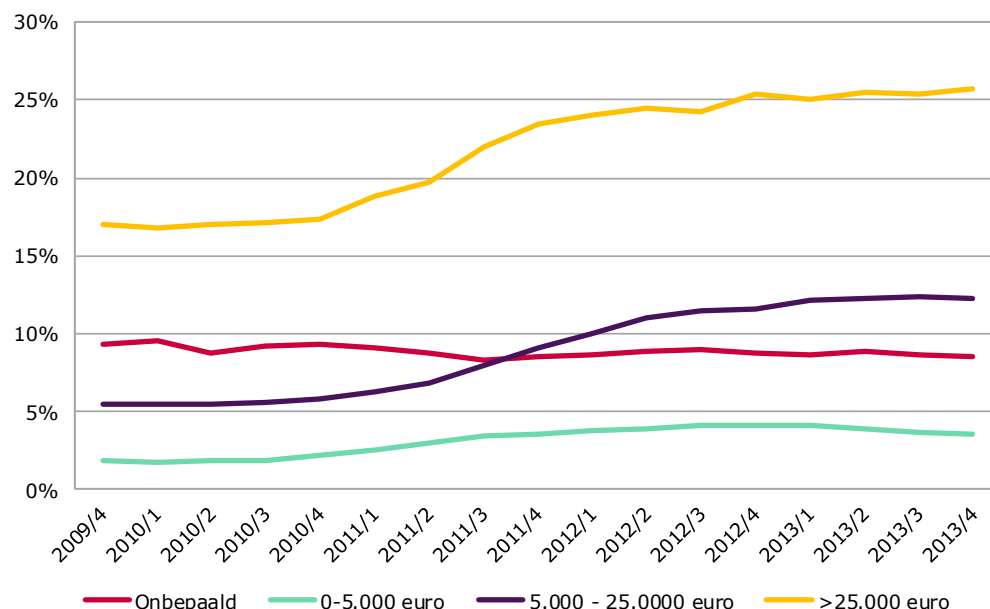
Het totale aantal handelszaken in hoger beroep daalde gestaag in de periode 2009-2013, met in totaal 15%. De daling is geconcentreerd bij de zaken met onbepaald financieel belang (-42%). Het aantal zaken met financieel belang nam in hoger beroep nog toe, relatief het sterkst bij de lagere klassen van financieel belang.

Ook het type eiser/verzoeker in hoger beroep verschilt aanmerkelijk van dat in eerste aanleg. Waren bij handelszaken in eerste aanleg de rechtspersonen in 2012 in 88% van de griffierechtgebonden zaken eiser/verzoeker, in hoger beroep is dat bij slechts 36% van de zaken het geval. Bedacht moet worden dat de eiser/verzoeker in hoger beroep in eerste aanleg de gedaagde of verweerder kan zijn. Verder is de oververtegenwoordiging van rechtspersonen als eiser/verzoeker bij zaken in eerste aanleg het sterkst bij zaken met klein financieel belang, waarbij niet of nauwelijks in hoger beroep wordt gegaan.

Hoe verhoudt deze instroom in hoger beroep zich nu tot de uitstroom van overeenkomstige zaken in eerste aanleg? Bij dit laatste beperken we ons dan wel tot zaken waartegen hoger beroep kan worden aangetekend (zie bijlage 4). Figuur 5.17 brengt de verhouding tussen de instroom in hoger beroep en de uitstroom in eerste aanleg, de appelratio, in beeld.⁹⁹

⁹⁹ Bij de berekening van de appelratio is alleen de uitstroom van appellabele zaken in eerste aanleg (in dezelfde vier kwartalen) betrokken. Zie hiervoor bijlage 4.

Figuur 5.17 Appelratio's handelszaken, naar klasse van financieel belang, 2009–2013

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

Zoals is te verwachten, liggen de appelratio's hoger naarmate sprake is van een groter financieel belang. Zo bedraagt deze ratio in 2013 bij zaken met een financieel belang tot € 5.000 4% en bij zaken met een financieel belang boven € 25.000 26%. De appelratio bij zaken met onbepaald financieel belang ligt qua niveau 'in de middenmoot' en is vrijwel constant gebleven; de appelratio's van zaken met financieel belang is in alle klassen gestegen. De sterkste stijgingen zijn te zien bij de klassen met groter financieel belang, boven de € 5.000. De, niet in de figuur weergegeven, appelratio voor het totaal van handelszaken lag in 2009 op 8% en in 2013 op 10%.

Econometrische analyse van de appelratio's

Wat is de relatie tussen de appelratio's en de hoogte van de griffierechten voor hoger beroepszaken enerzijds en die van zaken in eerste aanleg anderzijds? De eerste relatie is naar verwachting 0 of negatief en geeft het directe effect van de hoogte van griffierechten op de instroom in hoger beroep. De tweede relatie kan iets zeggen over het selectie-effect dat optreedt door de hoogte van griffierechten in eerste aanleg. Naarmate dit selectie-effect sterker is, zullen overwegend 'kleinere' zaken uitvallen en zal de appelratio van de resterende zaken, wanneer andere omstandigheden gelijk blijven, hoger uitvallen. Hier verwachten we geen of een positieve relatie dus. Tabel 5.4 schetst de uitkomsten.

Tabel 5.4 Econometrische analyse appelratio's handelszaken, 2009-2013, totaal en naar klassen van financieel belang

	Totaal		Onbepaald		€ 0 - € 5.000	€ 5.001 - € 12.500	€ 12.501 - € 25.000	€ 25.001 - € 100.000	> € 100.000			
Griffierecht hoger beroep, onvertraagd	-0,72	**	-1,72	***	-0,52	-1,06	***	-0,68	***	-0,33	**	-0,28
Griffierecht eerste aanleg, 4 kwartalen vertraagd	0,41	*	0,51	*	-0,72	0,13	-0,02	0,84	***	0,27		
Kwartaal 1			0		0	0	+	0		0		
Kwartaal 2			0		0	—	0	—	—	0		
Kwartaal 3			0		0	+	+	0		0		
Kwartaal 4			0		++	++	+	++		0		

* Significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

** Significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

*** Significant verschillend van 0 op 1%-niveau.

+ Positief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

++ Positief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

0 Niet significant verschillend van 0.

-- Negatief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

a Richting verkeerd.

b Niet significant verschillend van -1.

c In onbeslist gebied.

d Autocorrelatie.

blanco Niet opgenomen in vergelijking.

Ook het beroep op de appelrechter blijkt prijsgevoelig. Bij het totaal van handelszaken blijkt een hoger gemiddelde griffierecht de appelratio te verminderen. De gevonden prijselasticiteit is -0,72. Daarnaast blijkt de griffierechtontwikkeling in eerste aanleg, via het selectie-effect dat optreedt bij de instroom van zaken in eerste aanleg, de appelratio te doen toenemen. De prijselasticiteit is hier +0,41. Een alternatieve schatting van deze prijselasticiteiten verkrijgen we via het gewogen gemiddelde van de statistisch significante prijselasticiteiten van hoger beroep naar klasse van financieel belang. Dit levert met -0,93 een (in absolute zin) nog iets hogere elasticiteit dan de rechtstreekse schatting op het totaal (-0,72). Bij de gewogen gemiddelde elasticiteit van de instroom van hoger beroep voor de prijs van eerste aanleg is het resultaat hier, met +0,34, vrijwel identiek aan dat van de totaalrelatie (+0,41). Gedifferentieerd naar klasse van financieel belang blijkt in de meerderheid van de klassen een aantoonbaar effect van het griffierecht in hoger beroep. De prijselasticiteit is hier het hoogst bij zaken met onbepaald financieel belang en bij zaken met relatief laag financieel belang.

De appelratio van het totaal van handelszaken steeg tussen 2009 en 2012 met 26%. Het gemiddeld te betalen griffierecht daalde voor deze groep zaken met 15%, ofwel in reële termen met 20% (zie paragraaf 5.2.4). Die daling leidde naar schatting tot een stijging van circa 15% in de appelratio.¹⁰⁰ Daarnaast heeft de stijging van de tarieven in eerste aanleg, via selectie van zaken in eerste aanleg, volgens de schatting geleid tot een toename van de appelratio van 13%.¹⁰¹ Beide effecten samen zorgden dus voor een toename van de appelratio met 28%. De werkelijke toename was 26%. Ofwel: de groei in de appelratio is geheel toe te schrijven aan de ontwikkeling van de griffierechttarieven.

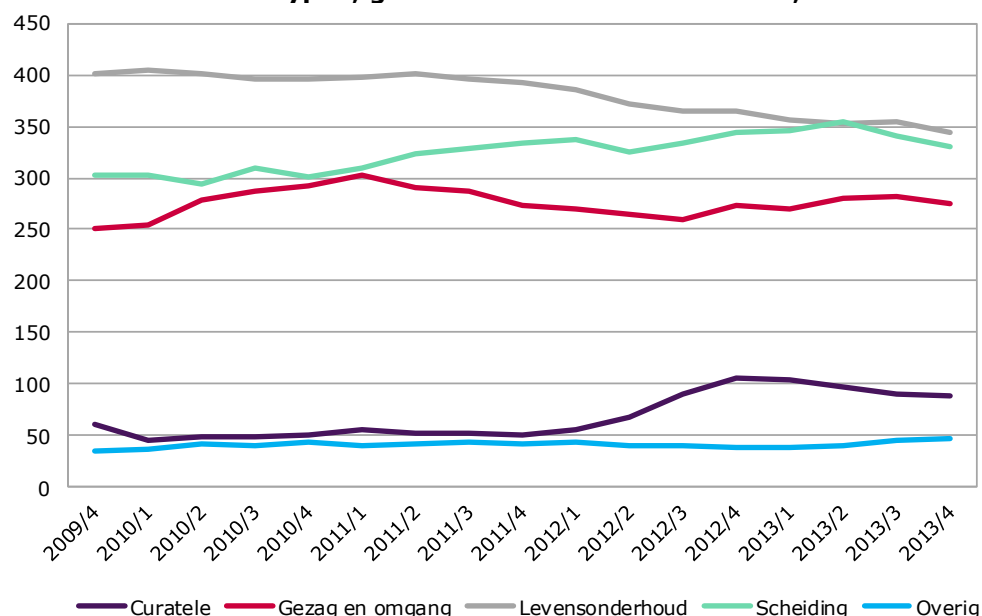
¹⁰⁰ Combinatie van de prijselasticiteit van -0,72 en de reële tariefdaling van handelszaken in hoger beroep van 20%.

¹⁰¹ Combinatie van de prijselasticiteit van +0,41 en de reële tariefstijging van handelszaken in eerste aanleg (2008-2011) van 31%.

5.4.4 Familiezaken in hoger beroep

Bij familiezaken in hoger beroep is, gezien de relatief geringe aantallen zaken, ook slechts een beperkte typering mogelijk. Figuur 5.18 geeft een beeld van de instroom in de periode 2009–2013 van familiezaken in hoger beroep, waarvoor griffierecht moest worden betaald, naar zaakstypering. Net als in eerste aanleg zijn eisers/verzoekers in deze zaken bijna altijd natuurlijke personen.

Figuur 5.18 Instroom familiezaken in hoger beroep, naar onderscheiden zaakstypen, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2009–2013

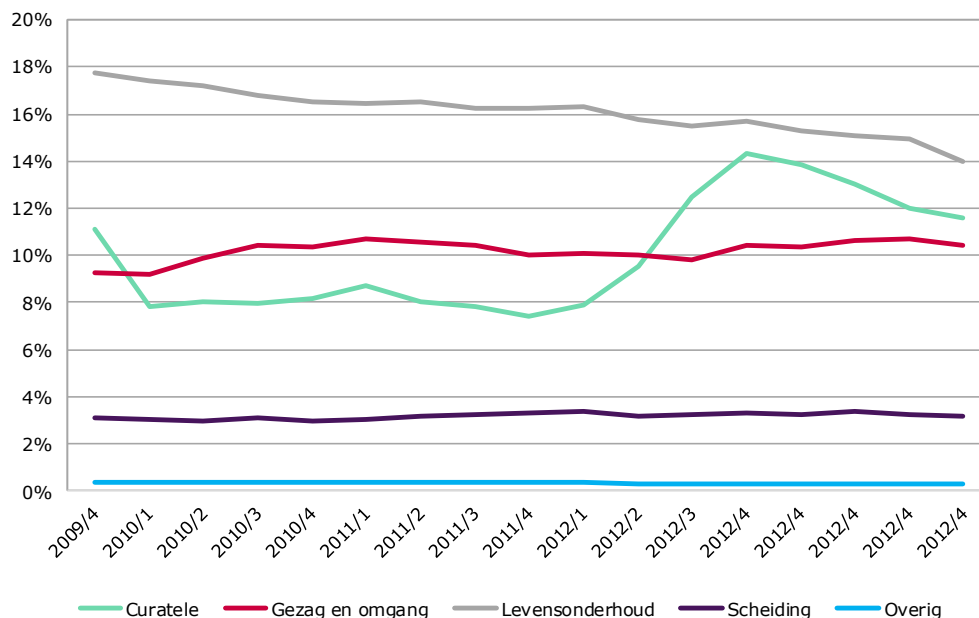
^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

In hoger beroep waren zaken betreffende levensonderhoud, anders dan in eerste aanleg, talrijker dan scheidingszaken. Ook zaken rond gezag en omgang kwamen veel voor. Deze drie groepen zaken maakten samen bijna 90% van de griffierechtgebonden familiezaken in hoger beroep uit.

Het totale aantal familiezaken in hoger beroep steeg in de periode 2009–2013 nog enigszins, met 3%. Het aantal zaken rond levensonderhoud daalde enigszins. Een relatief sterke stijging is nog te zien bij de zaken rond curatele (+46%).

Hoe verhoudt deze instroom in hoger beroep zich nu met de uitstroom van overeenkomstige zaken in eerste aanleg? Bij deze laatste beperken we ons dan wel tot zaken waartegen hoger beroep kan worden aangetekend (zie bijlage 4). Figuur 5.19 brengt voor de verschillende typen zaken de verhouding tussen de instroom in hoger beroep en de uitstroom in eerste aanleg, als benadering van de appelratio, in beeld.

Figuur 5.19 Appelratio's familiezaken, naar type, gemiddeld over vier kwartalen^a, 2009-2013

^a Gemiddelde over betreffende en drie voorafgaande kwartalen.

De appelratio's liggen het hoogst bij de zaken betreffende levensonderhoud, curatele en gezag en omgang. Bij de relatief kleine groep curatelezaken is de appelratio nogal variabel; bij de andere typen familiezaken is van enige daling sprake; met name bij zaken rond levensonderhoud is deze opmerkelijk (van 18% naar 14%). De appelratio's voor het totaal van griffierechtgebonden familiezaken daalde tussen 2009 en 2013 van 4,1 naar 3,4%.

Econometrische analyse van de appelratio's

Tabel 5.5 geeft de resultaten van de analyse van appelratio's van familiezaken.

Tabel 5.5 Analyse appelratio's familiezaken, 2009–2013

	Totaal	Curatele	Scheiding	Levens- onderhoud	Gezag en omgang	Overig
Griffierechten hoger beroep, onvertraagd	-0.03 ^b		-0.77 ^b	-0.19		-1.69 ^b
Griffierechten hoger beroep, 1 periode vertraagd					-1.50 ^{* b}	
Griffierechten hoger beroep, 2 perioden vertraagd		-2.91 ^{** b}				
Griffierechten eerste aanleg, 4 perioden vertraagd	-3.22		-0.64	0.76		4.59 ^{**}
Griffierechten eerste aanleg, 5 perioden vertraagd					-0.11	
Griffierechten eerste aanleg, 6 perioden vertraagd		-1.15				
Kwartaal 1	++	0	0	++	++	0
Kwartaal 2	0	0	0	0	0	0
Kwartaal 3	0	++	0	0	0	0
Kwartaal 4	--	--	0	--	--	--

* Significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

** Significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

*** Significant verschillend van 0 op 1%-niveau.

+ Positief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

++ Positief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

0 Niet significant verschillend van 0.

– Negatief en significant verschillend van 0 op 10%-niveau.

-- Negatief en significant verschillend van 0 op 5%-niveau.

a Richting verkeerd.

b Niet significant verschillend van -1.

c In onbeslistgebied.

d Autocorrelatie.

blanco Niet opgenomen in vergelijking.

Bij een aantal typen familiezaken is het effect van het griffierecht in hoger beroep (negatief) aantoonbaar. Dit geldt vooral bij zaken rond curatele, gezag en omgang, scheidings- en de restgroep van overige zaken. Alleen bij de laatste groep blijkt ook een positief verband met de hoogte van griffierechten in eerste aanleg. Gemiddeld over alle zaakstypen leveren deze schattingen een prijselasticiteit van hoger beroep van -0,66 (niet in figuur) dus groter dan die bij eerste aanleg.

De appelratio van het totaal van familiezaken daalde tussen 2009 en 2012 met 6%. Het gemiddeld te betalen griffierecht steeg voor deze groep zaken in dezelfde periode met 26%, ofwel in reële termen met 19% (zie ook paragraaf 5.2). Het geïsoleerde effect van die stijging in het griffierecht op het hoger beroep in familiezaken zou een daling van 12% zijn geweest.¹⁰² Omdat de werkelijke daling minder was (-6%), hebben daarnaast andere factoren blijkbaar het hoger beroep nog enigszins gestimuleerd.

¹⁰² Dit is een combinatie van de reële tariefstijging (+19%) en de prijselasticiteit van -0,66.

5.5 Conclusies

5.5.1 De ontwikkeling van de griffierechttarieven

Dit hoofdstuk gaat in op het verband tussen de veranderingen in griffierechttarieven bij invoering van de Wgbz en het beroep op de rechter. De tariefstructuur van de griffierechten en daarmee de hoogte van het bij een beroep op de rechter te betalen griffierecht is in de jaren 2010 en 2011 gewijzigd.

Paragraaf 5.2 laat zien dat de vereenvoudiging van de tariefstructuur gepaard is gegaan met soms sterke wijzigingen in de tarieven van het griffierecht. Deze wijzigingen pakken verschillend uit voor rechtspersonen in vergelijking met natuurlijke personen, voor zaken in eerste aanleg in vergelijking met hoger beroep en voor zaken in verschillende klassen van financieel belang.

De vaste tarieven voor rechtspersonen zijn in het algemeen gestegen, terwijl die voor natuurlijke personen minder hard stegen en in een aantal gevallen zijn gedaald. De tarieven zijn bij zaken in eerste aanleg relatief sterk gestegen in de klassen van financieel belang tussen € 500 en € 5.000. Voor on- en minvermogenenden is het griffierecht in eerste aanleg gestegen voor alle zaken die tot de competentie van de kantonrechter behoorden. De meeste tarieven in hoger beroep zijn sterker gestegen dan de tarieven in eerste aanleg. De stijgingen zijn vooral sterk voor rechtspersonen bij zaken met relatief kleiner financieel belang of in hoger beroep tegen uitspraken in kantonzaken. In zaken met heel groot financieel belang zijn de tarieven overwegend gedaald. Dit geldt zowel voor rechtspersonen als voor (eisende/verzoekende) natuurlijke personen en ook zowel voor zaken in eerste aanleg als die in hoger beroep.

Tot zover de tarieven. De ontwikkeling van het gemiddeld te betalen griffierecht geeft soms een, in het licht van het voorgaande, verrassend beeld. Zo is, als gevolg van het in hoger beroep relatief grote aandeel van zaken met groot financieel belang, het gemiddelde griffierechttarief bij handelszaken in hoger beroep van 2009 op 2012 met 22% gedaald. In eerste aanleg daarentegen, trad een stijging op van 51%. Bij familiezaken ligt het beeld weer anders: het gemiddeld te betalen griffierecht in eerste aanleg steeg tussen 2009 en 2012 relatief bescheiden, met 6%. In hoger beroep was deze stijging 30%.

5.5.2 De invloed van maatschappelijke factoren en wet en regelgeving op het beroep op de rechter

Theoretische overwegingen, die zich richten op rationele keuze en afweging van kosten en baten van een gang naar de rechter, doen verwachten dat wijzigingen in te betalen griffierechten gevolgen hebben voor het beroep op de rechter. Empirisch onderzoek moet uitwijzen in hoeverre dit feitelijk het geval is.

Dergelijk onderzoek is niet simpel een kwestie van het naast elkaar leggen van veranderingen in griffierecht en het beroep op de rechter. Veranderingen in het beroep op de rechter kunnen allerlei achtergronden hebben en geheel los van de hoogte van griffierechten staan. Een duiding van de achtergronden van de ontwikkeling van de instroom van diverse typen zaken bij de rechter, per kwartaal in de periode 2001-2012 (eerste aanleg) en 2009-2013 (hoger beroep), staat in de uitgevoerde econometrische analyses centraal. In die analyses zijn, gelijktijdig met de hoogte van de griffierechten, twee typen indicatoren betrokken om de mogelijke rol van *maatschappelijke ontwikkelingen* en van *wijzigingen in wet- en regelgeving* (anders dan de hoogte van de griffierechten) na te gaan.

De analyses laten een belangrijke invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op het beroep op de rechter zien. Tabel 5.6 geeft aan hoe vaak in de gekozen model-

specificaties de verschillende gebruikte indicatoren een aantoonbaar positieve dan wel negatieve samenhang laten zien met de instroom van zaken.

Tabel 5.6 Maatschappelijke indicatoren en indicatoren wijzigingen wet- en regelgeving: effect in 38 modelspecificaties van instroom handels- en familiezaken in eerste aanleg^a

	Theoretisch verwacht teken	Aantal keren +	Aantal keren
<i>Economische indicatoren:</i>			
Werkloze beroepsbevolking	+	20	3
Werkzame beroepsbevolking	+	7	12
Zelfstandigen	+	16	14
Bruto Binnenlands Product	+	12	3
Consumptieve bestedingen	+	7	6
Bijstandsuitkeringen	+	4	15
<i>Demografische indicatoren:</i>			
	+		
Bevolking van 20 tot 65 jaar	+	5	0
'Groene druk'	+	1	3
Jonge paren	+	4	1
Personen in tehuizen e.d.	+	2	3
Niet-Westerse allochtonen 1e generatie	+	2	0
Niet-Westerse allochtonen 2e generatie	+	2	1
Overledenen	+	3	3
Echtscheidingen	+	2	2
<i>Overige maatschappelijke indicatoren:</i>			
Eigen bijdrage toegevoegde advocaat	-	0	2
Prijs commerciële rechtskundige diensten	-	0	6
Faillissementen na schuldsaneringen NP	+	1	4
Verkochte woningen	+	4	3
Huurindex	+	5	0
<i>Wijzigingen wet en regelgeving</i>			
Wijziging ontslagrecht	-		10
Wijziging incassokosten	-		6
Competentiegrenswijziging	+	3	
Wijziging inning ZVW	-		4
Wet stelselherziening gesubsidieerde rechtsbijstand	-		1
Landelijke invoering doorverwijzing <i>mediation</i>	-		2

^a Op basis van op ten minste 10%-niveau significante coëfficiënten.

De instroom van handelszaken in eerste aanleg blijkt in sommige opzichten groter naarmate de bedrijvigheid en de consumptieve bestedingen groter zijn. Ook vinden we veelal een positieve samenhang met de werkloosheid of soms met het aantal bijstandsontvangers. Dit is allebei te duiden. Hoe meer bedrijvigheid en consumptieve bestedingen, hoe groter het aantal transacties dat potentieel tot juridische problemen leidt, die in uiterste geval voor de rechter moeten worden uitgevochten. Maar hoe minder de economie floreert, hoe groter de kans is dat partijen, die transacties en daarmee verplichtingen zijn aangegaan, deze niet kunnen nakomen. Overigens blijkt dat de gevonden effecten lang niet altijd de richting hebben, die de theoretische onderbouwing zou doen verwachten. Dit kan te maken hebben met de empirische samenhang tussen verschillende gebruikte indicatoren, waardoor ver-

schillende effecten 'vermengd' raken. Omdat het primaire doel van dit onderzoek niet is om de effecten van diverse maatschappelijke ontwikkelingen op de instroom van zaken van elkaar te onderscheiden, maar wel om het totaal van die effecten 'uit te zuiveren', zijn hieraan verder geen consequenties verbonden.

Ook bij familiezaken in eerste aanleg spelen economische ontwikkelingen een rol. Dat blijkt bij zaken betreffende erfrecht, curatele, mentorschap en levensonderhoud. Daarnaast zijn ook demografische ontwikkelingen van belang, zoals het aantal echtscheidingen, echtparen met kinderen, overledenen en allochtonen. Daarnaast spelen in enkele gevallen ook prijzen van rechtsbijstand een remmende rol.

De analyse toont daarnaast in een aantal gevallen duidelijke effecten van wijzigingen in wet- en regelgeving, al blijkt dit lang niet altijd en niet over de hele linie het geval. Tabel 5.6 laat dit op de onderste regels zien. Bij handelszaken heeft de wijziging in het ontslagrecht geleid tot een vermindering van het aantal arbeidszaken; de competentiegrenswijziging heeft in het betreffende segment een aanzuigende werking gehad en de bestuursrechtelijke inning van de ZVW-premie heeft het aantal zaken van enkele specifieke type zaken verminderd. De verlaging van de maximaal te claimen incassokosten heeft het aantal zaken met groter financieel belang verminderd. Bij familiezaken bleek bij specifieke typen zaken invloed van de landelijke invoering van doorverwijzing naar mediation en de stelselherziening van de gesubsidieerde rechtsbijstand.

5.5.3 De invloed van griffierechttarieven op het beroep op de rechter

Rest de voor dit onderzoek belangrijkste vraag: welke invloed heeft de hoogte van griffierechten op de instroom van zaken bij de rechter gehad, nadat de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen en verdere wijzigingen van wet- en regelgeving zo veel mogelijk is 'uitgezuiverd'?

Het griffierecht is, in economische termen, de prijs die de eiser of verzoeker moet betalen voor de betreffende 'dienst': een vonnis door de rechter. Een gebruikelijke maat om de prijsgevoeligheid van dat beroep op de rechter of de aanschaf van goederen of diensten in het algemeen aan te duiden, is de *prijselasticiteit*. Deze maat, die we ook in dit onderzoek gebruiken, geeft de gevolgen aan van een prijsverhoging van 1%, in termen van een procentuele vermindering van het gebruik van de dienst, i.c. het beroep op de rechter.

Eerder empirisch onderzoek naar de prijselasticiteit van de rechter leverde schattingen van prijselasticiteiten, variërend van -0,02 tot -0,4. Ofwel: variërend van 'geen enkel effect van de prijs' tot 'een daling van -0,4% bij een stijging van de prijs met 1%'. Waar komt dit onderzoek op uit, waar het de prijselasticiteit van griffierechtgebonden zaken betreft?

Tabel 5.7 vermeldt de gevonden prijselasticiteiten voor de vier onderscheiden hoofdcategoryen van griffierechtgebonden zaken.

Tabel 5.7 Prijselasticiteiten van de instroom griffierechtgebonden zaken^a

	Handelszaken	Familiezaken
Eerste aanleg	-0,50/-0,44	. /-0,36
Hoger beroep	-0,72/-0,93	. /-0,66

^a Schatting op basis van model van totaal zaken (eerste getal) respectievelijk gewogen gemiddelde van statistisch significante prijselasticiteiten van onderscheiden typen zaken (tweede getal). Bij familiezaken op eerste wijze geschatte prijselasticiteiten niet significant (aangegeven met .).

Voor het totaal van *handelszaken in eerste aanleg* bedraagt de in dit onderzoek gevonden prijselasticiteit circa -0,5. De prijsgevoeligheid blijkt in het algemeen sterker dan gemiddeld bij zaken met gering financieel belang en minder dan gemiddeld bij

zaken met groot financieel belang of onbepaald financieel belang. Ook bij die laatste groepen worden echter wel betekenisvolle prijselasticiteiten gevonden. Opvallend is dat per afzonderlijke klasse van financieel belang de relaties sterker blijken met de gemiddelde ontwikkeling van griffierechten in handelszaken dan van de voor de betreffende klasse specifiek geldende. Dit geldt alleen niet voor de hoogste klassen van financieel belang. Dit wijst erop dat rechtzoekenden in hun afweging om al dan niet een beroep op de rechter te doen, algemene noties over de ontwikkeling van het griffierecht sterker laten meespelen dan noties over de ontwikkeling van het griffierecht voor een specifieke categorie. Uitzondering vormen wellicht rechtzoekenden in zaken met zeer groot financieel belang.

Bij een analyse van verschillende typen handelszaken, op basis van de beschikbare povere typering naar rechtsgebied, blijkt de grootste prijsgevoeligheid, met een prijselasticiteit rond -1, op te treden bij de kleine groep procesrechtzaken en bij de grote groep niet-ingedeelde zaken, waaronder veel kleine, bij verstek afgedane, incassozaken schuilgaan.

Er zijn ook aanwijzingen dat het gedrag van de gedaagde of verweerder in een zaak onder invloed van het griffierecht staat. De competentiegrenswijziging maakte het mogelijk dat te onderzoeken. Bij de handelszaken waarvoor de competentie niet veranderde, was het percentage verschenen gedaagden/verweerders stabiel tussen 2010 en 2012. Bij de zaken die overgingen van de civiele rechter naar de kantonrechter was dit niet het geval. Bij deze zaken moest de verschenen gedaagde of verweerder voorheen – voor de competentiegrenswijziging – griffierecht betalen, daarna niet meer. Hier steeg het percentage verschenen gedaagden/verweerders van een niveau van 45% vóór tot 51% na de competentiegrenswijziging. Dit kan betekenen dat ook de gedaagde/verweerder de hoogte van het te betalen griffierecht betreft in de afweging om al dan niet tegenspraak of verweer te voeren. Overigens kan ook een rol spelen dat de gedaagde/verweerder na de competentiegrenswijziging in deze zaken zonder advocaat kan procederen.

Bij *familiezaken in eerste aanleg* bedraagt de geschatte gemiddelde prijselasticiteit -0,34. Een sterke prijsgevoeligheid (rond of zelfs onder -1) vertonen zaken op het gebied van erfrecht, curatele, en huwelijk. Ook zaken rond levensonderhoud (alimentatie) en bewindvoering kennen een groter dan gemiddelde prijsgevoeligheid.

De analyses van de instroom van *hoger beroepszaken* richten zich op de ontwikkeling van de appelratio's per kwartaal gedurende de periode 2009-2013. Ook het beroep op de appelrechter blijkt prijsgevoelig; de prijselasticiteiten zijn hier zelfs hoger dan bij zaken in eerste aanleg. De schatting van de prijselasticiteit bedraagt bij het totaal van handelszaken in hoger beroep circa -0,7, bij familiezaken is die eveneens circa -0,7. Bij handelszaken in appel komt een bovengemiddelde prijsgevoeligheid aan het licht bij zaken met onbepaald financieel belang. Bij zaken met groot financieel belang lijkt de prijsgevoeligheid minder, maar niet afwezig. De analyse bij familiezaken in appel laat een prijsgevoeligheid zien bij twee typen zaken: curatele en gezag en omgang.

De hier gevonden prijselasticiteiten zijn (in absolute waarde) in het algemeen hoger dan die gevonden in eerder onderzoek (zie paragraaf 5.2.2). Dit met uitzondering van de prijselasticiteit van handelszaken in eerste aanleg, die goed overeenkomt met de eerder door Van Tulder (2014) geschatte prijselasticiteit. Wat kan de verschillen met eerder onderzoek verklaren? De eerste verklaring is dat het onderzoek zich hier beperkt tot de zaken waarvoor griffierecht moet worden betaald, de 'griffierechtgebonden' zaken. Met name bij familiezaken valt een flink deel daarbuiten: in 2012 betrof de heffing van griffierechten slechts 30% van de familiezaken in eerste aanleg, bij handelszaken was dit 94% (zie bijlage 4). Dit betekent dat, over het totaal van familiezaken in eerste aanleg bekeken, de in dit onderzoek gevonden

prijselasticiteit circa -0,10 bedraagt.¹⁰³ In hoger beroep ligt het percentage zaken waarvoor griffierecht moet worden betaald in 2012 op 69% bij familiezaken en 79% bij handelszaken. De prijselasticiteit voor het totaal van familiezaken en handelszaken in hoger beroep komt daarmee op circa -0,5 respectievelijk -0,6.

In de tweede plaats liggen de niveaus van de griffierechtstarieven, met name voor rechtspersonen in handelszaken en in hoger beroep, nu hoger dan in de voorgaande onderzoeken overwegend het geval was. Prijselasticiteiten geven het effect aan van 1% stijging in de prijs, i.c. het griffierecht. In absolute bedragen is een dergelijke stijging groter, naarmate de prijs hoger is. Daarom kan ook het effect groter zijn. Dat een dergelijke samenhang kan bestaan, mag blijken uit de hoogte van de geschatte prijselasticiteiten voor het beroep op de appelrechter. Zowel de niveaus van griffierechten als de geschatte prijselasticiteiten liggen hier hoger dan bij zaken in eerste aanleg.

Bovendien waren eerdere analyses van prijselasticiteiten in ons land niet gebaseerd op veranderingen in griffierechten van een omvang die hier rond invoering van de Wgbz speelt. Daarbij gaat het zowel om, soms forse, verhogingen als verlagingen. Deze veranderingen leveren meer informatie om prijselasticiteiten betrouwbaar te kunnen schatten dan in eerder onderzoek beschikbaar was.¹⁰⁴

Ten slotte hadden sommige eerder geschetste prijselasticiteiten betrekking op rechtsbijstand in plaats van rechtspraak en daarbij op natuurlijke personen. Wanneer de rechtzoekende geen substituut voor rechtsbijstand heeft, maar eventueel de zaak wel buiten de rechtspraak kan afhandelen, kan de prijselasticiteit van rechtsbijstand lager uitvallen dan die van een beroep op de rechter.

De gevonden prijselasticiteiten wijzen erop dat verhoging van griffierechten leidt tot minder beroep op de rechter. Welke gedragsreacties hier precies achter schuilgaan, kunnen we op basis van dit onderzoek niet zeggen. Mogelijkheden zijn:

- 1 Rechtzoekenden wijken uit naar alternatieve vormen van geschilbeslechting dan wel besluiten tot een schikking buiten rechte of om de zaak 'te laten zitten'.
- 2 Rechtzoekenden passen hun gedrag 'in de schaduw van het recht' aan, met als gevolg dat er minder problemen ontstaan en als gevolg daarvan minder zaken voor de rechter komen. Zo kunnen bedrijven het 'debiteurenrisico' verminderen door hun incassoprocedures te veranderen, waardoor ze minder vaak voor incassozaken naar de rechter hoeven.
- 3 Rechtzoekenden passen strategisch gedrag toe, bijvoorbeeld via 'clustering' van zaken.

Met name het effect van de onder 2 genoemde reactie zal pas na enige tijd zichtbaar worden en daarom is het niet verwonderlijk dat de gevonden effecten van griffierechtstarieven in een aantal gevallen, met name bij handelszaken, met enige vertraging doorwerken.

Tabel 5.8 en figuur 5.20 brengen de ontwikkeling van de gemiddelde tarieven griffierecht in de invoeringsperiode van de Wgbz in beeld, evenals de groei van de instroom van zaken respectievelijk de appelratio, die op basis van de stijging van de tarieven en de geschatte prijselasticiteiten is te verwachten. Naast deze schatting van de door tariefswijzigingen veroorzaakte ontwikkeling staat de 'werkelijke' ontwikkeling in de instroom van zaken.

¹⁰³ Immers: een verhoging van griffierechtstarieven zal immers, naar verwachting, geen gevolgen hebben voor de 70% van de zaken waarvoor geen griffierecht hoeft te worden betaald.

¹⁰⁴ In methodische termen is hier sprake van een soort 'natuurlijk experiment'.

Tabel 5.8 Stijging griffierecht en geschatte invloed op instroom/appelratio^a (in %)

	Ontwikkeling tarief griffierecht		Groeï instroom/appelratio	
	Nominaal ^b	Reëel ^b	Invloed tarief	Werkelijke groei
Eerste aanleg – handel	51%	43%	-20%	-26%
Eerste aanleg – familie	1%	-5%	3%	7%
Hoger beroep – handel	-15%/38% ^c	-20%/31% ^c	15%/13% ^c	26%
Hoger beroep – familie ^d	26%	19%	-12%	-6%

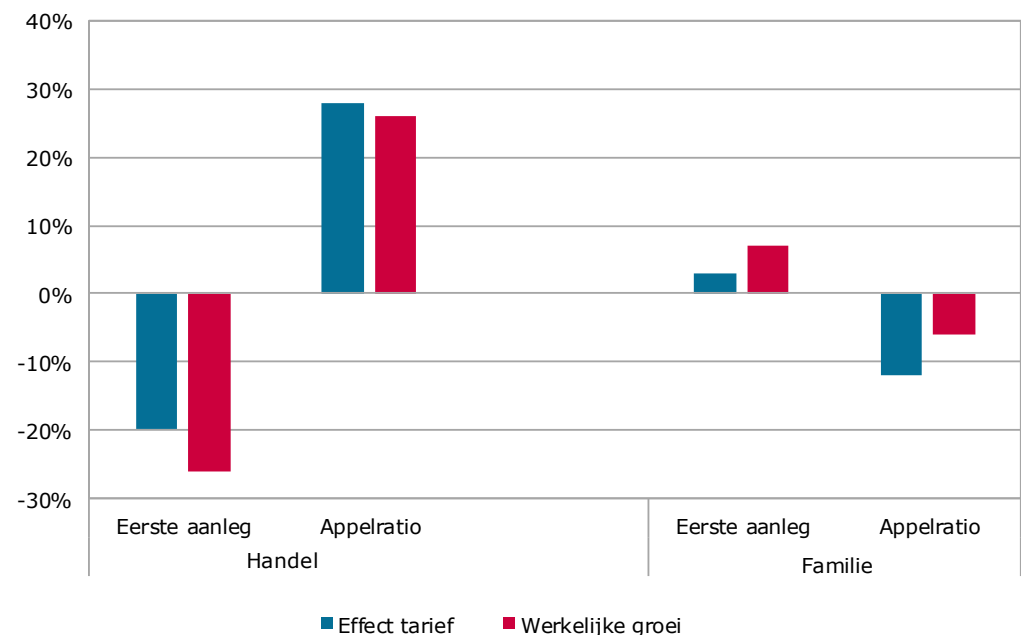
^a Bij eerste aanleg procentuele groei instroom 2009–2012. Bij hoger beroep procentuele groei appelratio 2009–2013.

^b Nominaal: in lopende prijzen; reëel: gecorrigeerd voor inflatie.

^c Eerste getal betreft tarief hoger beroep, tweede getal tarief eerste aanleg (1 jaar vertraagd; zie bijlage 7).

^d Betreft alleen tarief hoger beroep, omdat effect tarief eerste aanleg niet significant was.

Figuur 5.20 Groei instroom zaken in eerste aanleg (2009–2012) en appelratio (2009–2013), in %: werkelijke groei en op basis van groei griffierechtstarieven

In alle gevallen is de ontwikkeling van de instroom of de appelratio qua richting deels of voor een groot deel te 'verklaren' uit de ontwikkeling van de tarieven griffierecht. Bij handelszaken in hoger beroep hebben zowel de daling van het griffierecht in hoger beroep (eerste cijfer per cel op betreffende regel) als de stijging van het griffierecht in eerste aanleg (tweede cijfer per cel) aan een groei van de appelratio bijgedragen. Door de daling van de instroom van handelszaken in eerste aanleg, die in aanzienlijke mate aan de tariefstijging in eerste aanleg kan worden toegeschreven, is er overigens geen sprake van een groei in het absoluut aantal handelszaken in hoger beroep. Bij familiezaken in eerste aanleg was gemiddeld geen sprake van grote wijzigingen in de tarieven griffierecht, die daarmee ook nauwelijks invloed op de instroom hebben gehad. Dat is wel het geval bij familiezaken in hoger beroep, waarbij de stijging van de tarieven de appelratio's drukte.

De werkelijke groei van de instroom of appelratio's is bij handelszaken iets lager of minder positief en bij familiezaken iets hoger of minder negatief dan onder in-

vloed van de wijzigingen in griffierechttarieven te verwachten was. Het verschil is toe te schrijven aan de invloed van maatschappelijke ontwikkelingen en veranderingen in wet- en regelgeving, zoals deze eerder in dit hoofdstuk aan de orde kwamen. Bij handelszaken hebben deze invloeden blijkbaar per saldo licht negatief uitgewerkt, bij familiezaken zorgen zij – dus los van het effect van de griffierechttarieven – nog voor enige groei in het beroep op de rechter.

5.5.4 Resultaten in het licht van de beleidstheorie

Ten slotte: hoe verhouden zich de resultaten van dit hoofdstuk met de in hoofdstuk 2 behandelde beleidstheorie? In hoeverre is inderdaad vermindering van het 'onnodig gebruik' van appelrechtspraak bereikt? Met 'onnodig gebruik' wordt sinds het einde van de jaren negentig in het algemeen bedoeld op de procedures die op een andere wijze hadden kunnen worden afgedaan dan met een gang naar de rechter. Wanneer we de zaken in hoger beroep beschouwen, dan zien we dat de prijs-elasticiteit voor zowel handelszaken als familiezaken -0,7 bedraagt: een verhoging van het griffierecht leidt in beide typen zaken in hoger beroep tot een afname van de instroom. In familiezaken leidde de stijging van het gemiddelde griffierechttarief in hoger beroep tot een vermindering van het beroep op de appelrechter. Mogelijk gaat het hierbij om weggevallen 'onnodig gebruik', maar dat valt op basis van deze analyses verder niet te zeggen. Bij handelszaken in hoger beroep is het gemiddelde griffierechttarief echter niet toe-, maar afgenomen. Het gevolg hiervan was dat het beroep op de appelrechtspraak in deze zaken is gestegen. Dit geeft dus geen aanwijzing dat bij handelszaken eventueel 'onnodig gebruik' van appelrechtspraak is weggevallen.

6 Inkomsten van en uitgaven aan civiele rechtspraak

Frank van Tulder

Zoals hoofdstuk 2 beschrijft, was een randvoorwaarde bij de introductie van de Wgbz dat de overheidsinkomsten uit de heffing van de griffierechten op peil moesten blijven met de uitgaven aan rechtspraak. Daaruit kwam de volgende onderzoeksvraag voort:

Welke gevolgen heeft de invoering van de Wgbz gehad voor de inkomsten uit de griffierechtheffing en in hoeverre zijn deze op peil gebleven met de uitgaven aan rechtspraak?

Deze vraag staat in dit hoofdstuk centraal. Omdat de ingrepen in de griffierechten alleen civiele zaken betroffen, zullen we ons bij de beantwoording van de onderzoeksvraag vooral op de civiele rechtspraak richten. Speciale aandacht in de parlementaire discussie ging uit naar de inkomsten uit de griffierechtheffing in hoger beroep. Daarom zullen, voor zover de gegevens dit toelaten, de inkomsten uit zaken in eerste aanleg en die in hoger beroep worden onderscheiden.

Dit korte hoofdstuk gaat nu eerst in op de vraag welke consequenties de invoering van de Wgbz en de daarmee gepaard gaande wijziging in de griffierechttarieven en de introductie van 'heffing aan de poort' hebben gehad voor de inkomsten van de overheid uit griffierechten (paragraaf 6.1). Vervolgens brengt paragraaf 6.2 de verhouding van deze inkomsten tot de overheidsuitgaven aan civiele rechtspraak in beeld. Paragraaf 6.3 geeft de conclusies.

6.1 Inkomsten uit griffierechten civiele zaken

Tabel 6.1 laat allereerst de vorderingen aan griffierechten in civiele zaken zien. Dit zijn de vastgestelde verplichtingen tot betaling van griffierecht. De ontwikkeling van deze vorderingen hangt samen met de eerder (in hoofdstuk 5) geschetste ontwikkeling in de instroom van zaken en van de griffierechttarieven. De bron van de hier gepresenteerde cijfers is echter een andere, namelijk de financiële boekhouding van de Rechtspraak. Vanwege de boekhoudkundig gehanteerde indeling was bij deze vorderingen alleen een onderscheid naar kanton en overig civiel consequent mogelijk.¹⁰⁵ De in de tabel en de rest van dit hoofdstuk genoemde bedragen zijn steeds nominaal, dat wil zeggen: niet gecorrigeerd voor inflatie. De tabel vermeldt verder enkele gegevens rond het inningsproces, waaronder de inningspercentages.

¹⁰⁵ Het tot oktober 2014 gehanteerde boekhoudkundige systeem JURIST maakt bij vorderingen onderscheid tussen 1) kanton, 2) rechtbank en hof, handel en 3) rechtbank en hof, familie. Het m.i.v. oktober 2014 gehanteerde Leonardo-systeem maakt wél onderscheid tussen rechtbank en hof.

**Tabel 6.1 Inkomsten overheid uit civiele rechtspraak (mln. euro):
vordering en inning**

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vorderingen ^a	178	190	226	227	212	209	195
wv.							
Kanton	87	96	131	141	125	119	105
Overig civiel	91	94	95	86	87	90	89
Inningspercentage ^b	99	96	103	101	98	99	98
% achterstand ^c	0,30	0,05	0,10	0,03	0,01	0,03	0,05
% incassokosten ^d	0,02	0,03	0,04	0,04	0,03	0,04	0,04

^a Dat wil zeggen vastgestelde verplichtingen tot betaling griffierecht.

^b Inningspercentage op totaal vorderingen, dat wil zeggen inclusief vorderingen vanwege bestuursrechtelijke en strafrechtelijke zaken. Vorderingen vanwege civielrechtelijke zaken maken echter verreweg het grootste deel uit van het totaal (alle jaren rond 96 of 97%).

^c Achterstand in berekenen/heffen/incasseren van griffierechten civiele zaken, ultimo het jaar, als percentage van in dat jaar gevorderde bedragen.

^d Incassokosten in verband met de totale inning van griffierechten, dus inclusief die vanwege bestuursrechtelijke en strafrechtelijke zaken. Zie opmerking bij noot b.

Bron: Raad voor de rechtspraak, Rapportage beheerde uitgaven en ontvangsten ten behoeve van het ministerie van (Veiligheid en) Justitie, diverse boekjaren

De totale vorderingen aan griffierechten in civiele zaken zijn de resultante van de ontwikkeling van de griffierechtstarieven en van het aantal en type zaken waarvoor griffierecht is verschuldigd (zie hierover ook paragraaf 5.2 en 5.4). Deze vorderingen zijn tussen 2009 en 2011 gestegen met bijna 50 miljoen euro, ofwel 28%. In 2012 blijven de vorderingen vrijwel constant en daarna treedt tot 2015 een daling op, met 14%. De vorderingen van griffierecht in kantonzaken maken vanaf 2010 meer dan de helft van de vorderingen in civiele zaken uit.

De stijging in de gevorderde bedragen tussen 2009 en 2012 hangt samen met de in paragraaf 5.2 geschetste wijzigingen – overwegend verhogingen – in de tarieven van het griffierecht. Omdat de tariefswijzigingen bij invoering van de Wgbz op 1 november 2010 ingingen, is 2009 het laatste jaar dat volledig voor invoering van de Wgbz lag. Begin 2011 is de 'heffing aan de poort' ingevoerd en medio 2011 zijn, gelijk met de wijziging van de competentiegrens, de tarieven van het griffierecht opnieuw aangepast. Door de wijziging van de competentiegrens treedt in 2011 tevens een verschuiving op van vorderingen bij 'overig civiel' naar vorderingen bij kanton.

Vanaf 2012 zijn de tarieven jaarlijks aangepast aan de inflatie en verder niet meer gewijzigd. Dat betekent dat, op die inflatiecorrectie na, aantal en type van de ingestroomde zaken vanaf dat jaar de ontwikkeling van de gevorderde bedragen bepalen. De daling treedt specifiek bij kantonzaken op. De instroom van handelszaken bij de afdeling kanton, die verreweg de grootste bijdrage aan het gevorderde bedrag levert,¹⁰⁶ daalde tussen 2012 en 2015 met 15%. Een uitgebreidere analyse van de verdere achtergronden van de daling na 2012 valt buiten het bestek van dit onderzoek.

Het was niet mogelijk om op basis van de boekhoudkundige gegevens van de Rechtspraak de vorderingen uit griffierechten over de periode 2009–2012 te splitsen in die uit de behandeling van zaken in eerste aanleg en die in hoger beroep. Een benadering via de eerder (in hoofdstuk 5) gepresenteerde cijfers levert hiervan wel

¹⁰⁶ In 2012 was de bijdrage van handelszaken aan het totaal van vorderingen kantonzaken, op basis van de cijfers uit hoofdstuk 5, te schatten op 98%.

een beeld. De vorderingen uit griffierechten stegen tussen 2009 en 2012 volgens die berekening bij zaken in eerste aanleg met 31% en bij zaken in hoger beroep met 5%. De vorderingen uit zaken in hoger beroep maken overigens minder dan 10% van het totaal uit.

Het voorgaande betreft de vorderingen, maar hoe zit het met de inning daarvan? De geïnde bedragen lagen in 2009, vóór invoering van de Wgbz op 99% van de vorderingen. Dit wijst niet op een inningsprobleem vóór invoering van de Wgbz dat met de introductie van het betalen aan de poort (per 1 januari 2011) ondervangen had moeten worden. In 2011 wordt vervolgens meer geïnd dan gevorderd. Dit is het gevolg van de introductie van het 'betalen aan de poort': in de overgangsperiode werden nog betalingen ontvangen, die voortkwamen uit vorderingen die onder het WTBZ-regime waren ontstaan, terwijl tegelijkertijd vorderingen onder het Wgbz-regime vrijwel direct werden geïnd. Vanaf 2013 ligt het inningspercentage weer op het niveau van vóór invoering van de Wgbz.

Door het 'naar voren halen' van de betalingen en de dreiging van processuele consequenties bij niet-tijdige betaling, heeft de Wgbz er wel aan bijgedragen dat de achterstand aan betalingen van het griffierecht nog kleiner is geworden dan deze al was. In 2009 bedroeg deze 0,3% van de gevorderde bedragen en vanaf 2010 nooit meer dan 0,1%. De incassokosten zijn daarentegen bij invoering van de Wgbz gestegen, al zijn ze op het totaal verwaarloosbaar: van 0,02% in 2009 tot 0,04% in latere jaren. Dit wijst erop dat er meer aandacht aan incasso's wordt besteed, terwijl de inning ongeveer even succesvol is als voorheen.

6.2 Inkomsten versus uitgaven aan civiele rechtspraak

Tabel 6.2 confronteert vorderingen aan griffierechten met de uitgaven aan civiele rechtspraak. Ook hier gaat het om nominale bedragen.

Tabel 6.2 Overheidsinkomsten uit en -uitgaven aan civiele rechtspraak (mln. euro)^a

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vorderingen ^b	178	190	226	227	212	209
Toename t.o.v. 2009		7%	27%	28%	19%	18%
Uitgaven ^c	454	478	477	475	496	483
Toename t.o.v. 2009		5%	5%	5%	9%	6%

^a Betreft rechtbanken, gerechtshoven en Hoge Raad.

^b Dat wil zeggen vastgestelde verplichtingen tot betaling griffierecht in civiele zaken.

^c Toedeling van totale uitgaven Rechtspraak op basis van gewogen productie civiele zaken in totaal van civiel, straf en bestuurszaken (in Lamicie-minuten); zie tabellenupdate Rechtspleging civiel en bestuur, tabel 7.11; www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/rechtspleging-civiel-en-bestuur/#paragraf..

De vorderingen aan griffierechten bedroegen in 2009, het laatste volledige jaar vóór de invoering van de Wgbz, 178 miljoen euro. In 2010 waren deze gestegen tot 190 miljoen euro waarna 2011 een sterkte toename tot 226 miljoen euro zag: vergeleken met 2009 was dit een toename van 27%. In 2012 namen de vorderingen verder toe tot 227 miljoen euro, oftewel 28% meer dan in 2009. In 2013 en 2014 daalden de vorderingen tot uiteindelijk 209 miljoen euro, nog altijd 18% meer dan in 2009. Deze daling heeft te maken met de verhoudingsgewijs grote bijdrage die kantonzaken aan de inkomsten aan griffierecht leveren, in combinatie met de daling van de instroom van deze zaken. De vorderingen uit griffierechten voor kantonzaken dekken in 2012 bijna de uitgaven aan rechtspraak in kantonzaken van naar schat-

ting 155 miljoen euro.¹⁰⁷ Dat hangt vooral samen met de verstekzaken handel, die een groot deel uitmaken van de zaken bij de afdeling kanton, waarvoor griffierecht is verschuldigd. De inkomsten per zaak uit griffierechten liggen gemiddeld duidelijk hoger dan de kostprijs van de behandeling van een dergelijke zaak. Die kostprijs bedroeg in 2014 circa € 17¹⁰⁸ terwijl het griffierecht – afhankelijk van het financieel belang en type eiser – in hetzelfde jaar varieerde van € 77 tot € 923. Deze verschillen in tarieven zorgen ervoor dat de opgetreden vermindering van het aantal zaken op dit gebied tot een relatief sterke afname van de inkomsten leidt. Weliswaar daalde het aantal kantonzaken vóór 2012 ook al, maar toen werd deze daling gecompenseerd door de stijging van de griffierechtstarieven en de extra kantonzaken die de competentiegrenswijziging medio 2011 met zich meebracht. Ook in 2012 stegen de vorderingen vanwege kantonzaken al nauwelijks meer.

De vorderingen zijn dus in de eerste jaren sinds de invoering van de Wgbz duidelijk toegenomen, ook al is het verschil tussen 2009 en 2014 aanzienlijk kleiner dan tussen 2009 en 2012. En de uitgaven aan civiele rechtspraak? Die namen eveneens toe, maar aanmerkelijk minder. In 2009 bedroegen deze 454 miljoen euro. In 2010 stegen deze tot 478 miljoen euro, een toename met 5%. In 2011 en 2012 bleven de uitgaven nagenoeg gelijk (respectievelijk 477 en 475 miljoen euro) om in 2013 te stijgen tot 496 miljoen euro (9% meer dan in 2009) en iets terug te vallen tot 483 miljoen euro in 2014 (6% meer dan in 2009).

Vergelijken we het percentage toename aan vorderingen met het percentage toename aan uitgaven, dan is het beeld duidelijk: de vorderingen zijn vergeleken met 2009 over de periode 2010-2014 relatief sterker toegenomen dan de uitgaven over dezelfde periode. In 2012 is het verschil het hoogst. Terwijl de vorderingen dat jaar vergeleken met 2009 28% waren gestegen, waren de uitgaven slechts met 5% toegenomen.¹⁰⁹

6.3 Conclusies

De vorderingen uit griffierechten bij civiele zaken zijn tussen 2009 en 2011 – de periode van invoering van de Wgbz – gestegen met bijna 50 miljoen euro, ofwel 28%. In 2012 bleven de vorderingen vrijwel constant en daarna trad een daling op. In 2014 waren de vorderingen echter nog altijd 18% hoger dan in 2009. Die daling komt geheel voor rekening van de kantonzaken. De grote stijging van de vorderingen tussen 2009 en 2012 komt vooral op conto van zaken in eerste aanleg; bij de vorderingen uit civiele zaken in hoger beroep trad een kleine stijging op. De uitgaven aan civiele Rechtspraak groeiden aanzienlijk minder sterk dan de vorderingen, namelijk met 5% tussen 2009 en 2012 en 6% tussen 2009 en 2014.

Hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de randvoorwaarde die volgens hoofdstuk 2 van dit rapport door de wetgever was gesteld, namelijk dat de inkomsten uit de griffierechtheffing 'op peil moeten blijven met de uitgaven van de rechtspraak'? We interpreteren dit hier als: 'de inkomsten en uitgaven op het gebied van civiele Rechtspraak dienen bij invoering van de Wgbz ongeveer gelijk op te gaan'. Terwijl de vorderingen tussen 2009 en 2012 stegen met 28%, namen de uitgaven in de-

¹⁰⁷ Volgens een interne schatting van de Raad voor de rechtspraak, betreft circa 40% van de uitgaven aan civiele zaken bij de rechtbanken kantonzaken. De uitgaven aan civiele rechtspraak voor de rechtbanken bedroegen in 2012 387,3 miljoen euro (tabel 7.11 tabellenupdate 2015, Rechtspleging civiel en bestuur).

¹⁰⁸ Zie tabel 7.15 tabellenupdate 2015 Rechtspleging civiel en bestuur.

¹⁰⁹ Dit betekent dat het groeipercentage van de vorderingen over de periode 2009-2012 een factor 6 hoger lag dan dat van de uitgaven. Over de periode 2009-2014 ligt het groeipercentage van de vorderingen nog een factor 3 hoger dan dat van de uitgaven.

zelfde periode met slechts 6% toe. Aan de randvoorwaarde dat de inkomsten 'op peil' moesten blijven met de uitgaven is dus niet voldaan. Met andere woorden: de inkomsten zijn door de invoering van Wgbz-tarieven, zowel absoluut als relatief, meer toegenomen dan de uitgaven. Overigens geldt een vergelijkbare conclusie als de uitgaven van de totale Rechtspraak worden bekeken.

Na 2012 dalen de vorderingen en wordt het verschil in groeipercentages vanaf 2009 tussen vorderingen en uitgaven dan ook kleiner, maar het is in 2014 nog altijd 18% bij de vorderingen tegenover 6% bij de uitgaven. De daling in vorderingen heeft te maken met de relatief sterke bijdrage die kantonzaken aan de inkomsten aan griffierecht leveren. Bij een kwantitatief belangrijk deel daarvan, de verstekzaken handel, liggen de griffierechttarieven, zeker na de veranderingen in tarieven in 2010-2011, veel hoger dan de gemiddelde kostprijs. In combinatie met de vermindering van het aantal van deze zaken worden na 2012 de verschillen tussen de groeipercentages van vorderingen en uitgaven (gerekend vanaf 2009) weer kleiner.

Hoe is het de inning van de gevorderde bedragen gesteld? De geïnde bedragen lagen in 2009, vóór invoering van de Wgbz, op 99% van de vorderingen. Dit wijst, in combinatie met de relatief kleine achterstanden in inning, niet op een inningsprobleem vóór invoering van de Wgbz, dat door introductie van 'betalen aan de poort' per 1 januari 2011 had moeten worden ondervangen. In 2011 werd meer geïnd dan gevorderd. Dit is een logisch gevolg van het 'naar voren halen' van de betalingen via de 'heffing aan de poort'. Vanaf 2013 ligt het inningspercentage weer op het niveau van vóór invoering van de Wgbz.

7 Samenvatting

Marnix Croes, Jacqueline van der Schaaf, Frank van Tulder en Dafna Burema

De gang naar de rechter brengt voor rechtzoekenden kosten met zich mee. Eén van de kostenposten is het griffierecht; de kosten die het gerecht bij procespartijen in rekening brengt. Met de deels per 1 november 2010 en deels per 1 januari 2011 in werking getreden Wet griffierechten burgerlijke zaken (Wgbz) is de wetgeving omtrent de griffierechtheffing in civiele zaken gewijzigd. Deze Wgbz vervangt de Wet tarieven in burgerlijke zaken (WTBZ). De onderhavige evaluatie vloeit voort uit de toezegging van de Minister van Justitie de nieuwe wet binnen vijf jaar na inwerkingtreding te zullen evalueren.

De belangrijkste kenmerken van het griffierechtenstelsel onder de Wgbz¹¹⁰ zijn:

- Voor de rechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad bestaan er vaste griffierechtstarieven op basis van de onderliggende waarde van de vordering of aan- geboden schadeloosstelling. Aan de hand daarvan is het griffierecht ingedeeld in een beperkt aantal categorieën. De 38 categorieën en de percentageregeling die de voorganger van de Wgbz nog kende, zijn afgeschaft. Een vermeerdering van de eis of het verzoek leidt zo niet meer automatisch tot een verhoging van het griffierecht.
- Per categorie is er een vast tarief voor natuurlijke personen en een vast tarief voor rechtspersonen gekomen.
- De indebetstelling is afgeschaft. In plaats daarvan zijn er vaste lage tarieven voor on- en minvermogenden gekomen.
- Het griffierecht wordt sinds 1 januari 2011 geïnd aan het begin van de procedure ('betalen aan de poort'). Het niet (tijdig) betalen van het griffierecht heeft daarbij processuele consequenties gekregen. Zolang de eiser/verzoeker het griffierecht niet heeft voldaan, vindt de procedure geen doorgang. De zaak wordt gedurende een termijn van vier weken aangehouden, binnen deze termijn moet het griffierecht worden voldaan. Heeft de eiser/verzoeker het griffierecht binnen deze periode niet voldaan, dan wordt de gedaagde van instantie ontslagen of verzoeker in het verzoek niet ontvankelijk verklaard en de eiser/verzoeker veroordeeld in de kosten. De eiser/verzoeker kan zijn vordering eventueel opnieuw instellen respectievelijk zijn verzoek opnieuw indienen, maar hij is dan opnieuw griffierecht verschuldigd.
- Voor de verweerder/gedaagde in procedures voor de kantonrechter blijft gelden dat hij geen griffierecht is verschuldigd. Voor dagvaardingszaken die voor de afdeling civiel van de rechtbank en het hof dienen, geldt nu dat gedaagde zijn conclusie van antwoord niet kan nemen zolang hij het griffierecht niet heeft voldaan. Wanneer de gedaagde de termijn van vier weken laat verstrijken, volgt een verstekveroordeling. De rechter wijst de eis of vordering toe en de gedaagde wordt veroordeeld in de kosten. Wanneer de verweerder in zaken dienend voor de afdeling civiel van de rechtbank en het gerechtshof het griffierecht niet binnen vier weken na de indiening van zijn verweerschrift heeft voldaan, betreft de rechter dit verweerschrift niet bij zijn beslissing op het verzoek. De rechter kan desondanks wel rekening houden met hetgeen de verweerder bij de rechtszitting mondeling naar voren brengt.

¹¹⁰ Zie voor de wettekst: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0028899/2016-01-01> (geraadpleegd op 15 juni 2016).

- In de wet is voorzien in een hardheidsclausule op basis waarvan de rechter de processuele consequenties van niet-tijdige betaling van het griffierecht buiten toepassing kan laten. Indien de rechter van oordeel is dat aanhouding van de zaak – gelet op het belang van de betrokkenen bij toegang tot de rechter – zou leiden tot een onbillijke situatie, dan kan hij de behandeling van de zaak al binnen of na verloop van de betalingstermijn voortzetten, ook al is het griffierecht op dat moment nog niet voldaan.
- Uitzonderingen op de betaling vooraf zijn de spoedeisende procedures, zoals het kort geding en de procedure tot beslagverlof.

Na invoering van de Wgbz is met de Reparatiwet griffierechten burgerlijke zaken (*Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* 2013, nr. 92) nog een aantal grotere technische wijzigingen doorgevoerd en zijn procedurele onduidelijkheden opgelost. Zo werd de terminologie in de Reparatiwet gewijzigd van 'rechtspersoon' in 'niet-natuurlijke persoon'. Sindsdien is duidelijk dat commanditaire vennootschappen, maatschappen en VOF'en, het tarief voor rechtspersonen dienen te betalen. We spreken in het volgende steeds over 'rechtspersonen', waar 'niet-natuurlijke personen' is bedoeld.

Daarnaast kende de Reparatiwet ook een belangrijke inhoudelijke verandering met betrekking tot de regeling van de proceskostenveroordeling in zaken waarin rechtspersonen tegen natuurlijke personen procederen. De oorspronkelijke tekst van de Wgbz bepaalde dat in het ongelijk gestelde natuurlijke personen via de proceskostenveroordeling tot betaling van het hogere griffierecht voor rechtspersonen zouden worden veroordeeld. De Reparatiwet geeft de rechter de mogelijkheid te besluiten tot een niet volledige vergoeding van de proceskosten van de in het gelijk gestelde partij indien hij van oordeel is dat veroordeling van de in het ongelijk gestelde partij tot betaling van het volledige griffierecht – gelet op de proceshouding van de in het gelijk gestelde partij – leidt tot een onbillijkheid van overwegende aard.

7.1 Analyse van de beleidstheorie

De onderzoeksvragen voor deze evaluatie zijn ontleend aan een analyse van de beleidstheorie, oftewel de intenties en gedachten achter de maatregelen in de wet, en aan de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel.

Met de Wgbz beoogde de wetgever in de eerste plaats een vereenvoudiging van het tot 2010 geldende complexe stelsel van griffierechten te realiseren. Enerzijds ter vergroting van de transparantie van de met een beroep op de rechter gemoeide kosten. Anderzijds om een werklastvermindering voor de griffie van de gerechten te bewerkstelligen. Dit tweeledige doel diende te worden bereikt onder twee randvoorwaarden: het waarborgen van de toegang tot de rechter voor rechtzoekenden en het op peil houden van de uit de heffing van griffierechten voortvloeiende inkomsten met de kosten van de civiele rechtspraak. Bijkomend doel was daarbij door verhoging van de griffierechten in appel onnodige zaken te doen uitvallen.

De analyse van de beleidstheorie heeft geleid tot het overzicht in de onderstaande tabel 7.1. Hier staan de maatregelen die werden genomen, de doelen annex randvoorwaarden die deze maatregelen moesten dienen en de mechanismen die tot het realiseren van de doelen of randvoorwaarden moesten leiden.

Tabel 7.1 Overzicht van de maatregelen, doelen en mechanismen

Maatregel	Doel/randvoorwaarde	Mechanisme
Vaste tarieven in alle zaken	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie
Vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie
	Waarborgen toegang tot de rechter voor personen met weinig financiële middelen	Vast laag tarief voor personen met weinig financiële middelen waarborgt de toegang tot de rechter
Afschaffing indebetstelling	Verhoging transparantie over griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten leidt tot meer duidelijkheid over de griffierechten voor rechtzoekende en rechtshulpverlener
	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten en reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie
Inning van het griffierecht aan het begin van de procedure	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Vereenvoudiging vaststelling griffierechten en reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie
Afschaffing inning proceskostenveroordeling door de griffie	Verhoging gebruiksvriendelijkheid en daarmee vermindering werklast voor griffie	Reductie taken griffie verhoogt gebruiksvriendelijkheid en vermindert daarmee hoeveelheid werk voor de griffie
Verhoging griffierecht in appelzaken	Verhoging opbrengst griffierechtheffing in appelzaken om inkomsten uit griffierechtheffing op peil te houden met de uitgaven aan rechtspraak	Prijsverhoging griffierechten appelzaken leidt tot meer inkomsten uit griffierechtheffing in appelzaken zodat inkomsten uit griffierechtheffing op peil blijven met de uitgaven aan rechtspraak
	Voorkomen onnodig beroep op de appelrechter	Prijsverhoging griffierechten appelzaken beïnvloedt kosten/batenafweging rechtzoekenden bij onnodige gang naar de appelrechter

De weergegeven maatregelen, doelen en randvoorwaarden en met name de mechanismen vormden de opmaat voor de eerste vier van de negen onderzoeksvragen die in deze evaluatie centraal staan. De overige vijf onderzoeksvragen zijn ontleend aan

de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel Wgbz en reflecteren daarmee de maatschappelijk discussie over de wet. Later in deze paragraaf volgen de onderzoeksvragen direct gevolgd door de antwoorden daarop.

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen is in dit evaluatieonderzoek gebruikgemaakt van gegevens van de Raad voor de rechtspraak (Rvdr) en enquêtes onder medewerkers van de gerechten (rechters en administratief medewerkers, begin 2014) én onder rechtshulpverleners (advocaten, gerechtsdeurwaarders en juridische medewerkers van het Juridisch Loket, begin 2015).

Rechtzoekenden zelf hebben we niet bevraagd omdat de onderzoeksvragen betrekking hebben op de relatieve verschillen tussen de WTBZ en de Wgbz en dus (voldoende) ervaring met de praktijk onder beide wetten vooronderstellen. Gezien de geringe frequentie waarmee burgers procederen (Ter Voert & Klein Haarhuis, 2015), zullen er onder hen niet veel respondenten te vinden zijn die aan deze eis voldoen.

De respons onder de medewerkers van de gerechten (8%), de advocaten (13%) en de gerechtsdeurwaarders (11%) was niet hoog, een steeds algemener voorkomend verschijnsel bij sociaalwetenschappelijk onderzoek. Aangetekend zij dat deze respons is berekend op basis van het aantal *potentiële* respondenten zonder rekening te houden met de eis van ervaring met zowel de WTBZ als de Wgbz die wij aan onze respondenten stelden, een eis die wel tot uitval moest leiden. De betrekkelijk lage respons heeft in ieder geval als gevolg dat generalisering van de uitkomsten gebaseerd op met name de attitudevragen voorzichtigheid vergt. Voor de vragen over de uitvoering van de wet geldt dat voorbehoud minder omdat wij a priori geen reden hebben om te veronderstellen dat uitspraken op basis van waargenomen verschijnselen samenhangen met de achtergrondkenmerken van de respondenten. De uitzondering hierop is de locatie waar men werkzaam was omdat de ervaringen per gerecht kunnen verschillen. Ten tijde van publicatie dateren de bevindingen tot zo'n drie jaar geleden. Voor bevindingen over maatregelen inherent aan de Wgbz zal dit weinig uitmaken, die zijn immers gelijk gebleven. De context van de uitvoering zou intussen echter wel veranderd kunnen zijn.

7.2 Bevindingen per onderzoeksvraag

In deze paragraaf worden de negen onderzoeksvragen gepresenteerd en direct beantwoord.

1 Hoe is het proces van invoering van de Wgbz bij de Rechtspraak verlopen? Heeft de veranderde wijze van het vaststellen van de tarieven en de reductie in taken de gebruiksvriendelijkheid van het griffierechtstelsel verhoogd en daarmee de hoeveelheid werk voor de griffie verminderd?

Alvorens deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is het van belang te constateren of en in hoeverre de gerechten uitvoering gaven aan de maatregelen van de Wgbz. Het gros van de respondenten gaf begin 2014 aan dat er op hun rechtsgebied uitvoering werd gegeven aan het 'betalen aan de poort'. Ook lijken de LOV-richtlijnen over de Wgbz, indien bekend, behoorlijk te zijn opgevolgd. Volgens een tiende van de respondenten – met name bij de afdeling kanton – was het 'betalen aan de poort' destijds niet ingevoerd of stopgezet. Dit was op eigen initiatief: het ging in het merendeel niet om zaken met een wettelijke uitzondering op griffierechtbetaling, evenmin was hier sprake van toepassing van de Wgbz-beleidsrichtlijnen van de LOV's. Ruim drie kwart van het administratief personeel zei zich specifiek aan de vier-wekentermijn te houden. Een kwart hield zich er niet aan of hanteerde een

andere regeling. Dit waren veelal de beleidsregels van het LOV. De administratieve medewerkers bij de afdelingen kanton vermeldde flexibeler om te gaan met de vier-wekentermijn dan die bij de hoven en afdelingen civiel.

Dit beeld werd van de kant van de rechtshulpverleners bevestigd. Voor zover men daar zicht op had, gaven de meeste respondenten aan dat de betalingstermijn strikt werd gehandhaafd.

De wijze waarop onder de Wgbz de griffierechten werden vastgesteld, werd in vergelijking met de WTBZ door bijna de helft van de administratieve medewerkers (heel) eenvoudig gevonden. Bij de hoven en de afdeling civiel van de rechtbank was ongeveer zes tiende van de administratieve medewerkers deze mening toegedaan. Deze grotere gebruiksvriendelijkheid ging volgens de meerderheid van de respondenten echter niet gepaard met een vermindering van de werklast. Een dergelijke afname werd door slechts een derde van de administratieve medewerkers gemeld.

De werkzaamheden rondom de uitvoering van de vier-wekentermijn betekende volgens het merendeel van de administratieve medewerkers geen toename van de gebruiksvriendelijkheid van het stelsel en/of werklastvermindering. Integendeel: vier vijfde van de respondenten gaf aan dat de nieuwe regeling (veel) meer werk kostte en drie vijfde van hen benoemde de invoering ervan als nadelig voor het werk.

De uitvoering van de processuele consequenties van niet tijdige betaling werd door iets minder dan de helft van de respondenten nadelig voor het werk bevonden. De genoemde nadelen hadden meestal betrekking op de extra tijd benodigd voor het proces, de noodzaak tot extra administratieve handelingen en de onmogelijkheid in de zaak een inhoudelijke beslissing te nemen. Voordelen werden zeer weinig genoemd. Slechts het afschaffen van de indebetstelling leverde de griffie volgens een meerderheid van de respondenten (zes tiende) tijdswinst op.

De balans opmakend van de nieuwe werkwijzen die de Wgbz introduceerde, is één doel – de vereenvoudiging van de vaststelling van de tarieven – volgens de meerderheid van onze respondenten gerealiseerd, het andere doel – daarmee de werklast verminderen – is volgens de meerderheid niet gerealiseerd. Hoewel de afschaffing van de indebetstelling wel vereenvoudiging en tijdswinst opleverden, heeft het 'betalen aan de poort', niet aan vereenvoudiging, gebruiksgemak of werklastverlichting voor de griffie bijgedragen. Weliswaar voorkwam de maatregel (indien toegepast) per definitie dat de griffie achter niet betaalde griffierechten moest aanjagen, maar in de praktijk kwam dit al bijzonder weinig voor.¹¹¹ De nieuwe taken rond de handhaving van de vier-wekentermijn (en indien van toepassing de processuele consequenties), kosten daarbij veel extra werk. Het algemene oordeel over de Wgbz, of de wet een verbetering ten opzichte van de WTBZ vormde, wordt mede door dit soort zaken beïnvloed. Iets minder dan twee tiende van onze Rechtspraak-respondenten vond de wet een verbetering terwijl bijna vier tiende de wet een verslechtering vond.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat er factoren in het spel waren die niet uit de Wgbz als zodanig voortvloeiden. Omgevingsfactoren, waaronder automatiseringsproblemen bij implementatie, de overdracht van financiële taken rondom de griffierechtheffing aan het LDCR en de uitblijvende invoering van de landelijk rekening-courant, bemoeilijkten de uitvoering van de Wgbz en zijn niet direct op het conto van de wet zelf te schrijven. Zo beïnvloedde de manier van samenwerken met het LDCR het algemene oordeel van de Rechtspraak-respondenten over de wet.

¹¹¹ De incassokosten van de Rechtspraak bedroegen in 2009, het laatste jaar voor de invoering van de Wgbz, 0,02% van het totaal aan uitgaven. Saillant detail is dat deze kosten na de introductie van de Wgbz als percentage van het totaal verdubbelden.

Dat neemt niet weg dat de principiële afwijzing van het 'betalen aan de poort', de omgang met de vier-wekentermijn bij de gerechten en vooral de hoogte van de griffierechten, alle inherent aan de wet, dit eindoordeel eveneens beïnvloedden.

2 Hoe is de invoering van de Wgbz volgens rechtzoekenden/rechtshulpverleners verlopen? Heeft de veranderde wijze van vaststellen van tarieven en van innen van het griffierecht voor rechtzoekenden/rechtshulpverleners tot meer duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten geleid?

De invoering van de Wgbz betekende dat rechtzoekenden voortaan 'aan de poort' moesten betalen. De Wgbz schreef betaling binnen vier weken voor en de betaling werd volgens de rechtshulpverleners strikt gehandhaafd, zonder variatie tussen de gerechten. Wat de duur van de betalingstermijn betreft, lag dit anders. Een vijfde van de advocaten die bij meerdere gerechten procedeerden, meldde dat deze wel per gerecht varieerde.

Wat de veranderde wijze van de inning van het griffierecht aangaat, vallen met name de problemen met de nota's voor het griffierecht en de rekening-courant op. Wat de nota's betreft, hadden tot zo'n twee vijfde van de advocaten en gerechtsdeurwaarders incidenteel en soms regelmatig met verschillende soorten problemen te maken. Voor de problemen met de rekening-courant zijn de resultaten soortgelijk.

Het actief worden van het LDCR op het gebied van de griffierechtheffing leidde volgens advocaten tot een toename van de problemen terwijl gerechtsdeurwaarders juist een afname berichtten. Hoewel deze problemen vaker werden opgelost met de griffie dan met het LDCR, ging dit niet samen met een verschillende beoordeling van het LDCR en de griffie. Dit vormt een aanwijzing dat de inschakeling van het LDCR per september 2012 niet van invloed is geweest op het oordeel van de rechtshulpverleners over de Wgbz.

De vraag naar de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten onder de Wgbz behelst de vraag of de tariefstructuur onder de Wgbz qua duidelijkheid een verbetering vormde vergeleken met de situatie onder de WTBZ. Er is in dit verband naar drie aspecten van de tariefstructuur gekeken: de vermindering van het aantal tariefgroepen; de introductie van vaste tariefgroepen in plaats van de berekening van het griffierecht als percentage van de vordering; en de afschaffing van de indebetstelling.

De reductie van het aantal tariefgroepen vergrootte volgens bijna de helft van de medewerkers van het Juridisch Loket, een derde van de advocaten en een kwart van de gerechtsdeurwaarders de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten. Aangetekend zij dat ongeveer een achtste van de gerechtsdeurwaarders de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten vond afgenomen.

De introductie van de vaste tariefgroepen ter vervanging van de berekening van het griffierecht als percentage van de vordering werd positiever ontvangen. Van de medewerkers van het juridisch loket was vier vijfde van mening dat deze wijziging de tariefstructuur van het griffierecht (veel) duidelijker maakte. Van de advocaten en de gerechtsdeurwaarders was dat respectievelijk bijna de helft en ruim een derde. Wederom geldt dat ongeveer een achtste van de gerechtsdeurwaarders de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten door deze maatregel vond afgenomen.

De afschaffing van de indebetstelling was volgens de respondenten de minst succesvolle van de drie genoemde maatregelen om de duidelijkheid van de hoogte van de griffierechten te vergroten. Van de medewerkers van het Juridisch Loket meende een vijfde dat deze maatregel daaraan (veel) bijdroeg. Van de gerechtsdeurwaarders was dat bijna een zesde en van de advocaten een zevende. Minder dan een

tiende van de advocaten en gerechtsdeurwaarders was van mening dat de maatregel de duidelijkheid verminderde.

Bij het algemene oordeel over de tariefstructuur zien we deels hetzelfde beeld terug. Of de Wgbz het vergeleken met de situatie onder de WTBZ makkelijker heeft gemaakt om uit te leggen c.q. (voor de cliënten) te begrijpen wat de hoogte van het griffierecht is, werd onderschreven door ongeveer twee vijfde van zowel de advocaten als de gerechtsdeurwaarders. De groep die het met deze stellingen (geheel) oneens was, omvatte een zevende van de advocaten en respectievelijk bijna een derde tot twee vijfde van de gerechtsdeurwaarders. De medewerkers van het Juridisch Loket wijken hier duidelijk van af: zeven tiende vond dat de nieuwe tariefstructuur het makkelijker maakte om uit te leggen wat de hoogte van het griffierecht was, ruim de helft meende dat die voor cliënten ook makkelijker te begrijpen was.

De balans opmakend is het succes van het streven de duidelijkheid over de hoogte van de griffierechten te vergroten beperkt gebleven. Hierbij speelt mogelijk een rol dat de ratio achter de maatregelen de rechtshulpverleners voor een belangrijk deel is ontgaan. Volgens zeven tiende van de advocaten en negen tiende van de gerechtsdeurwaarders was het onder de WTBZ vaak tot altijd duidelijk wat rechtzoekenden kwijt zouden zijn bij een beroep op de rechtspraak. Ook de medewerkers van het Juridisch Loket meende in meerderheid dat dit het geval was.

Het gewicht van de verbeteringen ten opzichte van de WTBZ weegt zo uiteindelijk volgens de meeste responderende rechtshulpverleners niet op tegen de verslechteringen die de Wgbz eveneens bracht. De gerechtsdeurwaarders zijn het negatiefst: ruim twee derde van hen was van mening dat over het geheel genomen de Wgbz een verslechtering is. Voor de advocaten geldt dat de grootste groep van mening was dat de Wgbz zowel een verbetering als een verslechtering vormt, maar aangevend zij dat de groep die meende dat de wet louter verslechtering heeft gebracht groter is dan de groep die meende dat de wet alleen verbetering behelst. De definitieve balans valt dan ook in het geval van de advocaten negatief uit. Alleen de medewerkers van het Juridisch Loket dachten positief over de wijzigingen die de wet heeft gebracht.

Aangetekend zij dat het oordeel van de advocaten en gerechtsdeurwaarders samenhangt met factoren die niet allemaal op het conto van de Wgbz kunnen worden geschreven en soms deels verband houdt met principiële weerstand.¹¹² Voor de advocaten geldt dat hoe lager de griffierechten werden gevonden en hoe meer er met het principe van processuele consequenties werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz neutraal of gunstig werd beoordeeld. Voor de gerechtsdeurwaarders geldt dat hoe lichter de huidige processuele consequenties werden gevonden en hoe meer er met het principe van 'betalen aan de poort' werd ingestemd, des te groter was de kans dat de Wgbz neutraal of gunstig werd beoordeeld. Voor zowel de advocaten als de gerechtsdeurwaarders geldt dat het hebben van een rekening-courantverhouding de kans verhoogde dat de Wgbz neutraal of gunstig werd beoordeeld. Dat dient bij de beoordeling van het totaaloordeel te worden meegewogen.

3 Welke gevolgen heeft de invoering van de Wgbz gehad voor de inkomsten uit de griffierechtheffing en in hoeverre zijn deze op peil gebleven met de uitgaven aan rechtspraak?

¹¹² Het aantal respondenten van het Juridisch Loket was te gering om het algemene oordeel over de Wgbz nader te onderzoeken.

De vorderingen uit griffierechten bij civiele zaken zijn tussen 2009 en 2011 – de periode van invoering van de Wgbz – gestegen met bijna 50 miljoen euro, ofwel 27%. In 2012 bleven de vorderingen vrijwel constant en daarna trad een daling op. In 2014 waren de vorderingen echter nog altijd 18% hoger dan in 2009. Die daling komt geheel voor rekening van de kantonzaken. De grote stijging van de vorderingen tussen 2009 en 2011 komt vooral op conto van zaken in eerste aanleg; bij de vorderingen uit civiele zaken in hoger beroep trad een kleine stijging op. De uitgaven aan civiele Rechtspraak groeiden aanzienlijk minder sterk dan de vorderingen, namelijk met 5% tussen 2009 en 2012 en 6% tussen 2009 en 2014. Wat het beoogde op peil blijven van de inkomsten uit de griffierechtheffing met de uitgaven aan rechtspraak betreft: we interpreteerden dat hier als: 'de inkomsten en uitgaven op het gebied van civiele rechtspraak dienen gelijk op te gaan'. Van gelijk opgaan was echter geen sprake. Dit is het duidelijkst over de periode 2009-2012. Terwijl de vorderingen in deze periode stegen met 28%, namen de uitgaven met slechts 5% toe. Aan de randvoorwaarde dat de inkomsten 'op peil' moesten blijven met de uitgaven is dus niet voldaan. Met andere woorden: de inkomsten zijn door de invoering van Wgbz-tarieven, zowel absoluut als relatief, meer toegenomen dan de uitgaven.

4 Welke gevolgen hebben de veranderingen in griffierechttarieven gehad voor het beroep op de rechter door verschillende groepen rechtzoekenden?

Wanneer het gaat om de effecten van de veranderingen in het griffierecht op het beroep op de rechter, is het eerst goed om duidelijk te maken wat er vanwege de Wgbz in deze tarieven is veranderd. De vaste tarieven voor rechtspersonen zijn in het algemeen gestegen, terwijl die voor natuurlijke personen minder hard stegen en in een aantal gevallen zijn gedaald. Bij zaken in eerste aanleg zijn de tarieven relatief sterk gestegen in de categorie van financieel belang tussen € 500 en € 5.000. Voor on- en minvermogenden is het griffierecht in eerste aanleg gestegen voor alle zaken die tot de competentie van de kantonrechter behoorden. De meeste tarieven in hoger beroep zijn sterker gestegen dan de tarieven in eerste aanleg. De stijgingen zijn vooral sterk voor rechtspersonen bij zaken met relatief kleiner financieel belang of in hoger beroepen tegen uitspraken in kantonzaken. In zaken met heel groot financieel belang zijn de tarieven overwegend gedaald. Dit geldt zowel voor rechtspersonen als voor (eisende/verzoekende) natuurlijke personen in eerste aanleg en in hoger beroep.

De ontwikkeling van het *gemiddeld* te betalen griffierecht geeft soms een verrassend beeld. Als gevolg van het in hoger beroep relatief grote aandeel van zaken met groot financieel belang, is het gemiddelde griffierechttarief bij handelszaken in hoger beroep van 2009 op 2012 met 22% gedaald. In eerste aanleg trad daarentegen een stijging op van 51%. Bij familiezaken ligt het beeld weer anders: het gemiddeld te betalen griffierecht steeg tussen 2009 en 2012 relatief bescheiden, met 6%. In hoger beroep was deze stijging echter 30%.

Responderende rechtshulpverleners en respondenten uit de Rechtspraak zagen sinds 2011 overwegend een afname van het beroep op de rechter. Volgens de rechtshulpverleners trad deze bij vrijwel alle typen rechtzoekenden op, behalve bij het grootbedrijf. Volgens de gerechtsdeurwaarders was de afname het sterkst bij vorderingen tot € 2.500, vooral die tussen de € 500 en € 1.250. Verklaringen zochten veel rechtshulpverleners in de gewijzigde griffierechttarieven, al gaven zij ook andere redenen. Bij de afdeling kanton zagen de Rechtspraak-respondenten de afname vooral bij zaken met kleine geldvorderingen, bij de afdeling civiel bij alle handelszaken.

De responderende advocaten zagen bij natuurlijke personen en kleine zelfstandigen overwegend een afname van appelzaken, vooral toegeschreven aan de veranderde griffierechttarieven. Geen afname rapporteerden zij bij het midden- en kleinbedrijf en bij het grootbedrijf zagen zij zelfs overwegend een toename van appelzaken, door de economische crisis. De respondenten werkzaam bij de hoven noemden vooral een vermindering van het aantal familiezaken, met name bij gezag, omgang en alimentatie.

De responderende advocaten, gerechtsdeurwaarders en rechters zagen vaker toepassing van verschillende vormen van strategisch procedeedrag om griffierechtbetaling te vermijden of te verminderen, zoals het splitsen of verminderen van vorderingen of het indienen van vorderingen van onbepaalde waarde. Het Juridisch Loket adviseerde vaker alternatieve vormen van geschilbeslechting.

Een andere reactie op hoge griffierechten is de toepassing van de met de Reparatiewet aan rechters gegeven mogelijkheid de proceskostenverdeling aan te passen. Rechters gaven aan dat al sinds de invoering van de Wgbz te doen, dus vóór de invoering van de Reparatiewet. De responderende advocaten hadden nauwelijks ervaring met aanpassing van de proceskostenverdeling, de responderende gerechtsdeurwaarders daarentegen meestal wél.

Met behulp van econometrische modellen zijn de effecten geschat van de verhoging van het griffierecht op het beroep op de rechter. Hierbij is gelijktijdig rekening gehouden met de effecten van demografische en economische ontwikkelingen en wijzigingen in wet- en regelgeving op dit beroep. Een gebruikelijke maat om de prijsgevoeligheid van het beroep op de rechter aan te duiden, is de prijselasticiteit. Deze maat drukt de gevolgen uit van een prijsverhoging van 1% in het percentage vermindering van het beroep op de dienst. De onderstaande tabel 7.2 geeft de gevonden prijselasticiteiten voor de vier onderscheiden hoofdcategorieën van griffierechtgebonden zaken weer.

Tabel 7.2 Gevonden prijselasticiteiten voor de instroom van griffierechtgebonden zaken^a

	Handelszaken	Familiezaken
Eerste aanleg	-0,50/-0,44	. / -0,36
Hoger beroep	-0,72/-0,93	. / -0,66

^a Schatting op basis van model van totaal zaken (eerste getal) respectievelijk gewogen gemiddelde van statistisch significante prijselasticiteiten van onderscheiden typen zaken (tweede getal). Bij familiezaken op eerste wijze geschatte prijselasticiteiten niet significant (aangegeven met .).

Voor het totaal van *handelszaken in eerste aanleg* bedraagt de in dit onderzoek gevonden prijselasticiteit circa -0,5. De prijsgevoeligheid is in het algemeen sterker dan gemiddeld bij zaken met gering financieel belang en minder dan gemiddeld bij zaken met groot financieel belang of onbepaald financieel belang. Uitgaande van de beschikbare typering naar rechtsgebied, wordt de grootste prijsgevoeligheid (een prijselasticiteit rond -1) gevonden bij de kleine groep procesrechtzaken en bij de grote groep niet-ingedeelde zaken, waaronder veel kleine, bij verstek afgedane, incassozaken vallen. Bij *familiezaken in eerste aanleg* bedraagt de geschatte gemiddelde prijselasticiteit -0,36. Een sterke prijsgevoeligheid (rond of zelfs onder -1) vertonen zaken op het gebied van erfrecht, curatele, en huwelijk. Ook zaken rond levensonderhoud (alimentatie) en bewindvoering kennen een groter dan gemiddelde prijsgevoeligheid.

De analyses van de instroom van hoger beroepszaken richten zich op de ontwikkeling in de appelratio's per kwartaal over de periode 2009-2013. De prijselasticiteit bedraagt voor het totaal van de handelszaken in hoger beroep circa -0,7. Bij familiezaken is die gemiddeld eveneens circa -0,7. Bij handelszaken is er een bovengemid-

delde prijsgevoeligheid bij zaken met onbepaald financieel belang. Bij zaken met groot financieel belang lijkt de prijsgevoeligheid geringer, maar niet afwezig. De analyse bij familiezaken in hoger beroep laat een prijsgevoeligheid zien bij twee typen zaken: curatele en gezag en omgang.

Tabel 7.3 brengt de ontwikkeling van de gemiddelde tarieven griffierecht in de invoeringsperiode van de Wgbz in beeld, evenals de groei van de instroom van zaken respectievelijk de appelratio (het deel van de zaken in eerste aanleg waarin hoger beroep wordt aangetekend), die op basis van de stijging van de tarieven en de geschatte prijselasticiteiten is te verwachten. Naast deze schatting van de door tariefswijzigingen veroorzaakte ontwikkeling staat de 'werkelijke' ontwikkeling in de instroom van zaken.

Tabel 7.3 Stijging griffierecht en geschatte invloed op instroom/appe-ratio^a (in %)

	Ontwikkeling tarief griffierecht		Groeï instroom/appe-ratio	
	Nominaal ^b	Reëel ^b	Invloed tarief	Werkelijke groeï
Eerste aanleg – handel	51%	43%	-20%	-26%
Eerste aanleg – familie	1%	-5%	3%	7%
Hoger beroep – handel	-15%/38% ^c	-20%/31% ^c	15%/13% ^c	26%
Hoger beroep – familie ^d	26%	19%	-12%	-6%

^a Bij eerste aanleg procentuele groeï instroom 2009-2012. Bij hoger beroep procentuele groeï appelratio 2009-2013.

^b Nominaal: in lopende prijzen; reëel: gecorrigeerd voor inflatie.

^c Eerste getal betreft tarief hoger beroep, tweede getal tarief eerste aanleg (1 jaar vertraagd; zie bijlage 7).

^d Betreft alleen tarief hoger beroep, omdat effect tarief eerste aanleg niet significant was.

In alle gevallen is de ontwikkeling van de instroom of de appelratio qua richting deels of voor een groot deel te 'verklaren' uit de ontwikkeling van de tarieven van het griffierecht. Bij handelszaken in hoger beroep hebben zowel de daling van het griffierecht in hoger beroep (eerste cijfer per cel op betreffende regel) als de stijging van het griffierecht in eerste aanleg (tweede cijfer per cel) aan een groeï van de appelratio bijgedragen. Door de daling van de instroom van handelszaken in eerste aanleg, die in aanzienlijke mate aan de tariefstijging in eerste aanleg kan worden toegeschreven, is er overigens geen sprake van een groeï in het absoluut aantal handelszaken in hoger beroep. Bij familiezaken in eerste aanleg was gemiddeld geen sprake van grote wijzigingen in de tarieven van het griffierecht. Die hebben daarmee ook nauwelijks invloed op de instroom gehad. Dat is wel het geval bij familiezaken in hoger beroep, waarbij de stijging van de tarieven de appelratio's drukte.

Hoe verhouden deze resultaten zich tot de eerder behandelde beleidstheorie? De conclusie was daar dat, bij een eventueel empirisch aan te treffen afname van het beroep op de appelrechter, er sprake was van een beoogd effect voor zover het onnodige zaken betrof. Wanneer we de zaken in hoger beroep beschouwen, dan zien we dat de prijselasticiteit voor zowel handelszaken als familiezaken -0,7 be-draagt: een verhoging van het griffierecht leidt in beide typen zaken in hoger be-roep tot een afname van de instroom. Met het oog op deze prijselasticiteit kan worden gezegd dat de wetgever het juiste beleidsinstrument in stelling heeft ge-bracht: een verhoging van het griffierecht in appelzaken leidt tot een vermindering van het beroep op de appelrechter. Omgekeerd leidt een verlaging van het griffie-recht tot een toename van het beroep op de appelrechter. In familiezaken steeg het gemiddelde griffierechttarief en nam het aantal familiezaken in hoger beroep af. In handelszaken in hoger beroep daarentegen daalde het gemiddelde griffierechttarief en nam het beroep op de appelrechter toe.

Kan nu worden gesteld dat de wetgever in familiezaken wel en in handelszaken niet is geslaagd in zijn opzet om het 'onnodig gebruik' van appelrechtspraak te verminderen? Dat hangt af van de vraag wat precies onder 'onnodig gebruik' van de rechtspraak moet worden verstaan. In de officiële documentatie wordt met het 'onnodig gebruik' van de rechtspraak sinds het einde van de jaren negentig bedoeld op de zaken die op een andere wijze hadden kunnen worden afgedaan dan met een gang naar de rechter. Voor zover er dus zaken onder de familiezaken in hoger beroep zijn te vinden die op een andere wijze hadden kunnen worden afgedaan dan met een gang naar de rechter en deze zaken door de tariefsverhoging in hoger beroep zijn weggevallen, kan worden gezegd dat de wetgever is geslaagd in zijn voornemen om het onnodig beroep op de appelrechtspraak te verminderen. Voor zover er onnodige zaken bij handelszaken in hoger beroep zijn te vinden, is eerder het tegendeel gerealiseerd gezien de daling van het griffierechtstarief en het toegenomen beroep op de appelrechter.

5 Hoe vaak en wanneer paste de rechter de hardheidsclausule toe?

Wanneer de rechter meent dat hier gronden voor bestaan, kan hij de processuele consequenties bij niet tijdige betaling van het griffierecht achterwege laten door de hardheidsclausule toe te passen. Dit kan gebeuren op verzoek van de rechtshulpverlener of op initiatief van de rechter. In 2014 had slechts een tiende van de rechtshulpverleners een dergelijk verzoek ten minste één keer ingediend (wat bovendien lang niet altijd het gewenste resultaat had). De toepassing van de hardheidsclausule op initiatief van de rechter zelf kwam nog veel minder vaak voor.

Van de kant van de Rechtspraak is dit beeld onderstreept: toepassing van de hardheidsclausule komt niet vaak voor. Wel viel op dat Rechtspraak-respondenten bij de hoven hier meer mee te maken hadden. Volgens de Rechtspraak-respondenten werd in gemiddeld bijna twee derde van het aantal zaken waarin door rechtzoekenden een beroep werd gedaan op de hardheidsclausule, deze door de rechter toegepast.

6 Hoe vaak leidde niet-tijdige betaling van het griffierecht tot processuele consequenties?

De rechtshulpverleners gaven aan dat niet-tijdige betaling van het griffierecht niet vaak voorkwam. Van die respondenten die dat hadden meegemaakt, waren er ongeveer evenveel advocaten die processuele consequenties hadden ervaren als advocaten die dat niet hadden ervaren. Niet-tijdige betaling van het griffierecht leidt dus niet automatisch tot processuele consequenties. Absoluut gezien komen processuele consequenties zelden voor. Drie kwart van de Rechtspraak-respondenten gaf aan dat het voor hun gerecht bij de niet ontvankelijk verklaring voor verzoeker of ontslag van instantie voor gedaagde om niet meer dan tien zaken per jaar ging. Percentueel gezien op de afgedane zaken per jaar – zo blijkt uit de Rechtspraak-cijfers – is de omvang van de afwijzingen nagenoeg nihil. De hoven wijzen relatief vaak – maar absoluut gezien nog steeds weinig – zaken af vergeleken met de afdelingen civiel en kanton.

7 In hoeverre heeft het nieuwe griffierechtenstelsel tot een verandering in de doorlooptijden geleid?

De gevolgen van de vier-wekentermijn voor de doorlooptijden bleken niet goed vast te stellen. Uit de Rechtspraak-cijfers mogen we voorzichtig concluderen dat vooral in kortdurende handelszaken in eerste aanleg zonder verweer, er een toename was

van de doorlooptijden. Het 'betalen aan de poort' is hier een mogelijke oorzaak van. Volgens de waarnemingen op de werkvloer liep de doorlooptijd alleen op in zaken waar beide partijen zonder rekening-courant procedeerden. Dat werd door respondenten bij de afdelingen kanton meer waargenomen dan bij de afdelingen civiel of de hoven.

8 Welke gevolgen heeft het niet langer verantwoordelijk zijn van de griffie voor het innen van de proceskostenveroordeling bij toevoegingen?

De afschaffing van de indebetstelling bij het procederen op toevoeging betekende dat de inning van de proceskostenveroordeling voortaan door de winnende partij zelf ter hand moest worden genomen (zoals niet-toevoegingsgerechtigden altijd al moesten doen). De vraag is wat hiervan het gevolg was, zowel voor de griffie die deze taak niet meer hoefde te verrichten als voor de toevoegingsgerechtigde. Alleen de eerste kwestie is hier onderzocht, op de tweede kwestie bleken rechtshulpverleners geen goed zicht te hebben.

Voor de griffie bleek er – in weerwil van de afschaffing van de indebetstelling – op dit terrein onder de Wgbz nog steeds een taak te zijn. Onderdeel van de regeling omtrent het procederen op toevoeging is namelijk dat exploat- en advertentiekosten door de rechtbank worden voorgeschieden. Het terugvorderen daarvan was onder de WTBZ een taak van de griffie. Onder de Wgbz is dit kennelijk (nog) niet eenduidig geregeld. Maar liefst twee derde van de administratieve medewerkers kon de vraag niet beantwoorden hoe deze terugvordering in zijn werk ging, met name bij de hoven was het een onbekend fenomeen. Het grootste deel van het administratief personeel dat de vraag wel beantwoordde, gaf aan dat de kosten door de in het ongelijk gestelde partij direct aan de griffie of LDCR werden betaald.

9 In hoeverre leidt het voorschieten van het griffierecht tot problemen voor de advocatuur en gerechtsdeurwaarders?

Eén van de gevolgen van de hogere griffierechten die de Wgbz heeft geïntroduceerd, is de toename van het incassorisico voor rechtshulpverleners. Vier vijfde van de responderende advocaten en alle responderende gerechtsdeurwaarders hebben in dit verband extra maatregelen genomen om eventuele problemen met het incasseren van rekeningen van cliënten tegen te gaan. Zij vroegen hen vaker om een (hoger) voorschot, verhoogden hun declareerfrequentie of lieten cliënten het griffierecht zelf betalen. Het afschrijven op rekeningen voor cliënten kwam in dit verband ook vaker voor: bijna een tiende en bijna een vijfde van de gerechtsdeurwaarders hebben dat sinds de introductie van de Wgbz vaker gedaan.

Management summary

This research report focuses on the Dutch Act on court fees 'Wet griffierechten burgerlijke zaken' (hereafter: Wgbz). This act was implemented in two stages: fee rates were changed as from the 1st of November 2016 and procedures of payment of fees were changed as of the 1st of January 2011. This empirical study utilized different sources to evaluate its outcomes. In addition to using reports from the Chamber of Parliament, a questionnaire was sent out to officials of the courts (judges, and administrative staff), and legal aid workers (attorneys, bailiffs, and legal advisors). Furthermore, data on the number of court cases, and income and expenditure of the civil courts were provided by the Netherlands Council for the Judiciary. Besides the effect of court fees on the number of court cases over time, other policies, acts, and societal developments were taken into account as explanatory factors.

When evaluating an act, three aspects should be kept in mind: the objectives of the legislator, the tools used to implement them, and the outcomes (in relation to the outlined objectives). The Wgbz was meant to simplify the rather complex system of determining court fees. This new act would enhance clarity concerning the costs of civil cases. Moreover, it would decrease the workload of court clerks. Two conditions had to be met simultaneously: access to justice had to remain guaranteed and income from court fees had to balance expenditures of civil courts. Related to these conditions a secondary goal of the act pertained to effect a substantial raise of court fees in appeal cases: this was meant to discourage unnecessary appeal.

Measures

The act contained six measures

Measures	Objective
1 Fixed fees for all types of civil cases	Increase clarity, and decrease workload
2 Fixed fees for people with low income	Increase clarity, decrease workload, and safeguard the accessibility to court
3 Abolition of the 'indebetstelling' ¹¹³	Increase clarity, and decrease workload
4 Payment of court fees before the start of procedures	Decrease workload
5 Omission of court clerks having to collect the courts costs	Decrease workload
6 Increase the fee for appellate courts	Keep the amount of income and expenditure even, and discourage unnecessary appeal

Theory Based Evaluation was used to bare and clarify the (behavioral) mechanisms involved in these measures. This method elicits how, in the eyes of the policy-makers, the developed policies ought to stimulate the realization of the outlined objectives. All in all this resulted in nine research questions. Chapter 7 of the main report answers these research questions. A compact overview of the results is presented in the next paragraph.

Results

Many legal aid workers did not comprehend the reasoning behind the measures that were intended to simplify court fee rates: a vast majority of the surveyed attorneys and bailiffs stated that before Wgbz was implemented it was already often or always

¹¹³ A scheme to limit court fees for people with limited financial resources.

clear what the court fees were going to be. Still, most respondents evaluated these alterations to simplify court fee rates as neutral or mildly positive. This was, however, not the case with one particular measure that states that the applicable court fees have to be paid before the case is handled in court. This policy brought about a lot of modifications: payment procedures had to be changed along with other rules and regulations, and IT-systems needed adjustments. As a result, the new payment procedure was not always followed accordingly.

Two other organizational factors also effected the cumbersome implementation of the new payment procedure: the emergence of a nationally coordinated center for legal administration (LDCR) in 2012 and a nationally organized transition account ('landelijke rekening-courant') in September 2014. This led to new procedural and technical adjustments not necessarily due to the Wgbz itself. In other words, an adequate system was needed to process court fees as the new act dictates, yet the two organizational factors mentioned turned out counterproductive.

All in all most respondents stated that, taking everything into account, the Wgbz was not an improvement. Judges' opinions were more negative in this regard than administrative staff's. Opinions from legal aid workers showed mixed results: bailiffs were largely negative while attorneys were mildly negative, and a vast majority of legal advisors reacted positively.

The eventual court fee rates are to some extent surprising when compared to the policy objectives of the legislator. The rates increased with 43% between 2009 and 2012 concerning commercial lawsuits (first instance). The increase of fees mostly relates to cases with financial stakes between € 500 and € 5.000. This increase in court fees has led to a 20% decrease in the number of court cases in commercial matters between 2009 and 2012. These numbers are quite different for appeal cases. The court fees decreased with 20% between 2009 and 2012. This is due to the abolition of a percentage based court fee, and the implementation of a relatively low fixed rate court fee concerning cases with high financial stakes. This development led to an increase in the number of appellate court cases, which does not correspond to the Act's intentions to cut unnecessary appeal cases. Regarding family law, the change in fee rates in appeal were better aligned with the objective to prevent unnecessary appeal.

Related to developments in court fee rates the income that was derived from it turned out substantially higher than anticipated. This means that one of the outlined prerequisites of the Wgbz, to keep an even balance between income and expenditure, was not met.

Literatuur

- Bergh, W.J. van den (2012). Verhoging griffierechten: 'Heffing aan de poort' en toepassing van de hardheidsclausules. In A. van Amsterdam, J.M. Barendrecht, T. Barkhuyzen et al. (red.), *Verhoging griffierechten - Effecten op de rechtspraak, andere mogelijkheden van kostenbeheersing en procesinnovatie* (pp. 41-63. Amsterdam: het Gerechtshof te Amsterdam en Ars Aequi Libri (Prinsengrachtreeks).
- Braak, S.W. van den, Croes, M.T., Jong, P.O. de, Os, R.M.V. van, & Voert, M.J. ter (2011). *Beoordeling Impactanalyse kostendekkende griffierechten*. Den Haag: WODC. Memorandum 2011-4.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Croes, M.T., & Maas, G. (2009). *Geschildbeslechtsdeltamidden- en kleinbedrijf: Over het optreden en afhandelen van (potentieel) juridische problemen in het midden- en kleinbedrijf*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-13.
- Ernste, P.E. (2013). 'Go or no go? De toepassing van de hardheidsclausule bij niet-tijdige betaling van het griffierecht'. *Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*, (3), 103-107.
- Eshuis R.J.J., Dalm, S.J.P.J., & de Jong, P.O. (2014). *Evaluatie competentiegrensverhoging 2011: Rapportage voormeting*. Den Haag: WODC. Cahier 2014-1.
- Eshuis, R.J.J. (red.) & Tulder, F.P. van (red.) (2014). *Daling instroom civiele handelszaken onderzocht: Verslag wetenschappelijk forum, 1 mei 2014*. Den Haag: WODC. Memorandum 2014-4.
- Eshuis, R., & Geurts, T. (2016). *Evaluatie verhoging competentiegrens 2011*. Den Haag: WODC. Cahier 2016-14.
- Eshuis, R.J.J. (2007). *Het recht in betere tijden: Over de werking van interventies ter versnelling van civiele procedures*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 254.
- European Commission (2013). *Evalsed sourcebook: methods and techniques*. Z.p.: European Commission.
- Gigerenzer, G., & Selten, R. (2001). Rethinking rationality. In G. Gigerenzer & R. Selten (red.), *Bounded rationality: The adaptive toolbox* (pp. 1-12). Cambridge: MIT Press.
- Gigerenzer, G. (2004). Fast and frugal heuristics: The tools of bounded rationality. In D.J. Koehler & N. Harvey (red.), *Blackwell handbook of judgment and decision making* (pp. 62-88). Malden: Blackwell.
- Gilboa, I., & Schmeidler, D. (2001). *A theory of case-based decisions*. Cambridge (VS): Cambridge University Press.
- Klijn, A., Schaaf, J. van der, & Paulides, G. (1998). *De rechtsbijstandsubsidie herzien: Een evaluatie van de toegangsregulering in de Wet op de rechtsbijstand*. Den Haag: WODC. Onderzoek en beleid 175.
- Knapen, M. (2012). Waarom moeten advocaten als incassobureau voor de overheid fungeren? *Advocatenblad*, (4), 17-20.
- Koopmans, C., & Gerritsen, M. (2014). *Evaluatie van het model 'In de schaduw van de rechter'*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek. SEO-rapport 2014-53.
- Leertouwer, E.C., Tulder, F.P. van, Diephuis, B.J., Folkeringa, M., Eshuis, R.J.J., m.m.v. Gammeren, M. van, Son, A. van, Visser, Y., & Dijkhoff, N. (2005). *Prognosemodellen Justitiële Ketens: Civiel en Bestuur. Modelversie 1.0*. Den Haag: WODC/Raad voor de rechtspraak. Cahier 2005-13.

- Leeuw, F.L. (1991). 'Policy theories, knowledge utilization, and evaluation. *Knowledge and policy*, 4(3), 73-92.
- Leeuw, F.L. (2003). Reconstructin program theories: methods available and problems to be solved. *American journal of evaluation*, 24(1), 5-20.
- Marseille, B., Wavereen, B. van, Bleeker, Y., Timmermans, M., Boekema, I. M., & Brink, B. (2016). *Motieven en waardering van hoger beroep*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Research Memoranda, nr. 1/2016.
- Mayne, J. (2008). *Contribution analysis: An approach to exploring cause and effect*. Z.p.: the Institutional Learning and Change (ILAC) Initiative.
- Pawson, R., & Sridharan, S. (2009). Theory driven evaluation of public health programmes. In A. Killoran & M. Kelly (red.), *Evidence-based public health effectiveness and efficiency* (pp. 42-62). Oxford: Oxford University Press.
- Peters, S.L., Gammeren-Zoetewij, M. van, & Combrink-Kuiters, L. (2014). *Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand 2013*. Utrecht: Raad voor Rechtsbijstand.
- Raad voor de rechtspraak (diverse jaren). *Rapportage beheerde uitgaven en ontvangsten ten behoeve van het ministerie van Veiligheid en Justitie*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak.
- Schaaf, J. van der, Klijn, A., Paulides, G. (1997). *De rechtsbijstand afgeprijsd: De effecten van de verlaging van de eigen bijdrage onder de Wrb*. Den Haag: WODC. [Notitie].
- Schuyt, C.J.M., Groenendijk, K., & Slood, B. (1976). *De weg naar het recht: Een rechtssociologisch onderzoek naar de samenhangen tussen maatschappelijke ongelijkheid en juridische hulpverlening*, Deventer: Kluwer.
- Siemonsma, J.L. (2011). *R A P P E L 'om herhaling te voorkomen': Rapportage 'Evaluatie Implementatie Wgbz' en 'Lessen voor de toekomst'*. Zeist: Interom Operationeel Management (niet openbaar).
- Significant (2011). *Impactanalyse verhoging griffierechten* (t.b.v. het ministerie van Veiligheid en Justitie). Barneveld: Significant.
- Simon, H.A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
- Smit, P.R., Moolenaar, D.E.G., Tulder, F.P. van, & Diephuis, B.J. (2016). *Capaciteitsbehoefte Justitiële Ketens t/m 2021: beleidsneutrale ramingen*. Den Haag: WODC/Raad voor de rechtspraak. Cahier 2016-2.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2002). *Zekere banden: Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.
- Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden* (2013).
- Todd, P.M., & Gigerenzer, G. (2003). Bounding rationality to the world. *Journal of Economic Psychology*, (24), 143-165.
- Torre, A. van der, m.m.v. Pommer, E. (2005). *Advocaat met korting: Een analyse van de prijsgevoeligheid van de rechtsbijstand*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tulder, F. van, & Janssen, S. (1988). *De prijs van de weg naar het recht* (stukwerk nr.45). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tulder, F. van (2014). *In de schaduw van de rechter: Individuele en maatschappelijke kosten en baten van de juridische infrastructuur*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Research Memorandum, nr. 4/2014.
- Velthoven, B.C.J. van (2002). *Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951-2000: Deel 2 tijdreeksanalyse*. Leiden: Universiteit Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Department of Economics Research Memorandum 2002.02.
- Velthoven, B.C.J. van, & Klein Haarhuis, C.M. (2010). *Geschiedbeslechtsingsdelta 2009: Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. Den Haag: Boom Juridische uitgeverij. Onderzoek en beleid 283.

- Voert, M.J. ter &, Klein Haarhuis, C.M. (2016). *Geschiedbeslechtsingsdelta 2014: Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. Den Haag: Boom Lemma. Onderzoek en beleid 315.
- Velthoven, B.C.J. van (2012). *Economie van misdaad en straf*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Bijlage 1 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter

Dr. A. Klijn

SSR

Leden

Mr. J. Nijenhuis

KBvG

Mw. mr. E.M. Eijnwachter

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Mw. mr. drs. N. Hagemans

Ministerie van Veiligheid en Justitie

Mw. mr. T. Kersten

Raad voor de rechtspraak

Mw. M.M.J. Smeding

Rechtbank Amsterdam

Mr. O. Nijhuis

Rechtbank Zutphen

Mw. mr. R. Hughes

NOvA

Mw. Dr. M. Smit

WODC

Bijlage 2 Verantwoording verzameling en analyse van gegevens rechters en administratief medewerkers

In deze bijlage bij hoofdstuk 3 staat de respons van de webenquête onder rechters en administratief personeel van de Rechtspraak beschreven en de problemen in het bereiken van respondenten. Ook zijn enkele kenmerken van de respondenten weergegeven en vindt uitleg plaats over de manier van toetsen. Daarnaast zijn de voor 'deskresearch' gebruikte documenten en cijfermatige gegevens waar toepasselijk verder uitgewerkt. Tot slot worden de resultaten van de multivariate analyse weergegeven van het algemene oordeel over de Wgbz.

Respons web-enquête onder administratief personeel en rechters

Potentiële respondenten werden per email uitgenodigd deel te nemen aan de webenquête in de periode van 11 december 2013 tot 11 februari 2014. Er is driemaal een rappel uitgestuurd en uiteindelijk werd in twee stappen het volledige steekproefkader van 2.224 personen aangesproken. Er werd in eerste instantie gestreefd naar een respons van 40 personen per functie (rechter of administratief medewerker), gerecht (hof of afdeling kanton of afdeling civiel) en rechtsgebied (handel of familie of kanton) volgens de indeling weergegeven in tabel B3.1; dit zou neerkomen op een totaal van 400 respondenten. We veronderstelden namelijk dat tussen de functies verschillen bestonden in het type werkzaamheden gerelateerd aan de Wgbz. Daarnaast bleek uit eerdere verkennende interviews dat er verschillen zouden kunnen bestaan in Wgbz gerelateerde werkprocessen tussen de afdelingen kanton en civiel bij de rechtbanken en de hoven. Daar de Wgbz verschillend kan uitpakken voor familiezaken, handelszaken en kantonzaken, werd ook hierin een onderscheid gemaakt.

De selectie van potentiële respondenten was enigszins problematisch. De Rechtspraak beschikte niet over een recent gespecificeerd overzicht van het personeel naar team-indeling en specifieke functie. Daarom werd vanuit de e-maildistributielijsten bij de Raad voor de rechtspraak een database opgezet met relevante email adressen. Hiermee konden tot op zekere hoogte de teams jeugd, straf, bestuur, belasting, bewind, toezicht, kort geding, Mulder-zaken en BOPZ uitgesloten worden en ook bepaalde functies (sectoraressen, strikt juridisch medewerkers, administratie van akten en baliepersoneel). Op deze wijze werd getracht teams met zaken waar de Wgbz niet van toepassing is of waar de 28-dagentermijn niet van toepassing is, buiten de steekproef te houden. Een overzicht van het aantal zo geselecteerde emailadressen staat in tabel B3.1.

Zoals in bovenstaande beschreven, was het streven uit te komen op veertig respondenten per categorie, ongeacht de verdeling van het steekproefkader. Bij de hoven was duidelijk een tekort aan potentiële respondenten in het steekproefkader, vooral op het rechtsgebied familie. Dit is onder andere te wijten aan de problematische selectie uit de e-maildistributielijsten.¹¹⁴ Het steekproefkader was met andere woorden niet ideaal. Doordat er geen gespecificeerd landelijk overzicht bestaat van het daadwerkelijk aantal personen werkzaam bij de gerechten naar teamindeling en

¹¹⁴ Familie is vaak samen met jeugd ondergebracht en daarmee niet geselecteerd. Daarnaast zijn administratief personeel, juridisch personeel en rechters veelal niet te onderscheiden in de emaildistributielijsten op dit rechtsgebied en dus eveneens niet in de selectie terechtgekomen.

functie, was het helaas dus ook niet mogelijk het steekproefkader te vergelijken met het aantal potentiële respondenten per functie, afdeling en rechtsgebied.

Tabel B3.1 Steekproefkader en respons web enquête Wgbz onder rechters en administratie (aantal)

	Familiezaken		Handelszaken		Kantonzaken		Totaal respons
	Verstuurd	Respons	Verstuurd	Respons	Verstuurd	Respons	
Administratie							
Hof	31	15	76	8			23
Rechtbank civiel en kanton	265	9	479	22	360	31	62
Totaal administratie	296	24	555	30	360	31	85
Rechters							
Hof	43	7	178	17			24
Rechtbank civiel en kanton	242	11	367	30	183	19	60
Totaal rechters	285	18	545	47	183	19	84
Totaal respons							169
Totaal steekproefkader							2.224

Tabel B3.2 geeft inzicht in het verloop van de non-respons. In totaal zijn 2.224 e-mails verzonden en 169 ingevulde vragenlijsten teruggekomen, dat is een respons van 8%. Als we uitgaan van het totale aantal personen dat daadwerkelijk de website heeft bezocht (N=524), en vervolgens de enquête heeft ingevuld, komen we op een respons van 32%. Dat is geen slecht resultaat maar wel is het de vraag wie van de genodigden al dan niet doorging naar de website. Dit zijn waarschijnlijk personen die ervaring hebben met het griffierechtstelsel want zo werd het in de uitnodigings-mail verwoord. In die zin was er sprake van een beoogd selectie effect in de steekproef.

Daarnaast blijkt zeer duidelijk uit tabel B3.2 dat de selectie van emailadressen uit de distributielijsten toch nog te ruim was. Bij het kopje 'respondent valt uit door selectievragen' zien we dat maar liefst 38% van de personen die de website bezochten niet door onze selectievragen kwamen. In deze vragen werden personen die alleen werkzaam waren op het rechtsgebied straf, belasting, jeugd, bewind, kort geding/voorlopige voorzieningen en akten uitgesloten van deelname. Ook moest men langer dan drie jaar werkzaam zijn in de rechtspraak en moest men meer dan drie jaar werkervaring hebben met de Wgbz. Voor administratief medewerkers gold daarnaast ook meer dan drie jaar werkervaring met de vorige griffierechtwetgeving (WTBZ).

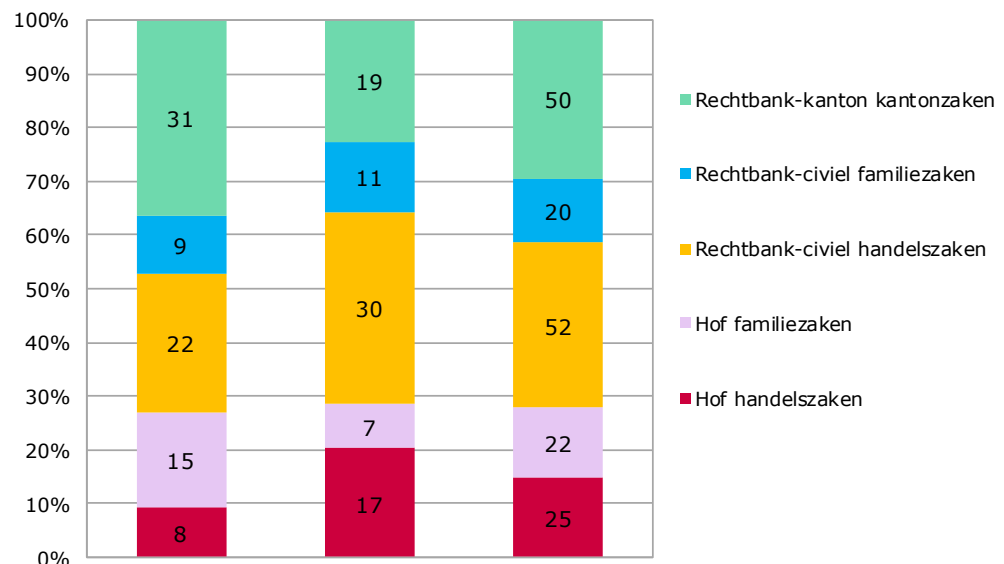
Tabel B3.2 Overzicht respons en non-respons

Respons en non-respons	Totale aantal	% van e-mail-uitnodigingen verstuurd	% van respondenten op website
E-mail uitnodigingen verstuurd	2.224	100	
Respondent gaat naar website	524	24	100
Respondent gaat naar website maar start niet	44	2	8
Respondent valt uit door selectievragen	201	9	38
Respondent stopt	110	5	21
Respondent maakt hele vragenlijst af	169	8	32

Wat houden we nu over aan respondenten? De respons naar gerecht/afdeling, functie en rechtsgebied wordt beschreven aan de hand van figuur B3.1. Het eerder vermelde streven om veertig respondenten per categorie te bereiken is bij lange na niet gehaald. Wel zijn alle categorieën gevuld. We richten ons in figuur B3.1 op de kleine aantallen (kleiner dan tien). Van kleine aantallen bleek bij de hoven sprake onder het administratief personeel op het rechtsgebied handel en bij de raadsheren op het rechtsgebied familie. Bij de rechtbanken was sprake van kleine aantallen bij zowel rechters als administratief personeel op het rechtsgebied familie. Daar veel vragen zowel aan rechters als administratief medewerkers zijn voorgelegd leverde dit niet per definitie een probleem op. Voor de analyses betekende dit dat resultaten in eerste instantie werden uitgesplitst naar gerecht of afdeling en indien relevant verder naar functie. De indeling naar rechtsgebied werd vanwege de kleine aantallen en, zo bleek achteraf, de geringe relevantie, weinig tot niet gebruikt in de analyse.

Van de respondenten zijn er 47 (28%) werkzaam bij de hoven, 72 (43%) bij de afdelingen civiel en 50 (30%) bij de afdelingen kanton. De respondenten zijn onderverdeeld in 41% administratief medewerkers, 50% rechters en 9% personeel met een andersoortige functie, hoofzakelijk coördinatoren en procesmanagers van de administratie en enkele administratief juridisch medewerkers. Deze laatsten zijn voor de analyse toegevoegd aan de categorie administratief personeel. Bij het type rechtsgebied werd soms de categorie 'anders' gebruikt (n=11). Vaak ging het in dat geval om een combinatie van rechtsgebieden zoals 'kort geding en handel' of 'jeugd en familie'. Deze restcategorie werd door analyse van de antwoorden op andere vragen toebedeeld aan de hoofdcategorieën.

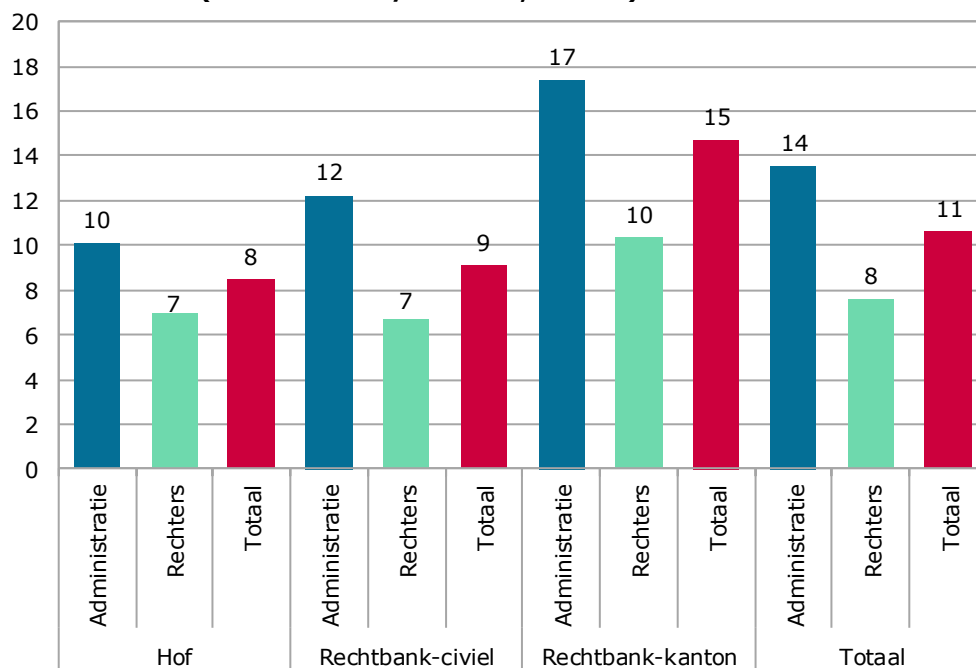
Figuur B3.1 Respons naar functie, afdeling en rechtsgebied (administratie/rechters, n=169)

Mede door de gehanteerde selectiecriteria hebben respondenten behoorlijk wat jaren werkervaring op hun rechtsgebied; gemiddeld elf jaar (figuur B3.2). De administratief medewerkers hebben door de band genomen meer ervaring dan de rechters (respectievelijk veertien versus acht jaar gemiddeld). De respondenten van de afdelingen kanton hebben de meeste ervaringsjaren (gemiddeld vijftien jaar), dit is vooral bij de administratief medewerkers het geval. Zoals in de hoofdtekst aangegeven (paragraaf 3.2) dienden respondenten zeer specifiek ervaring met de Wgbz te

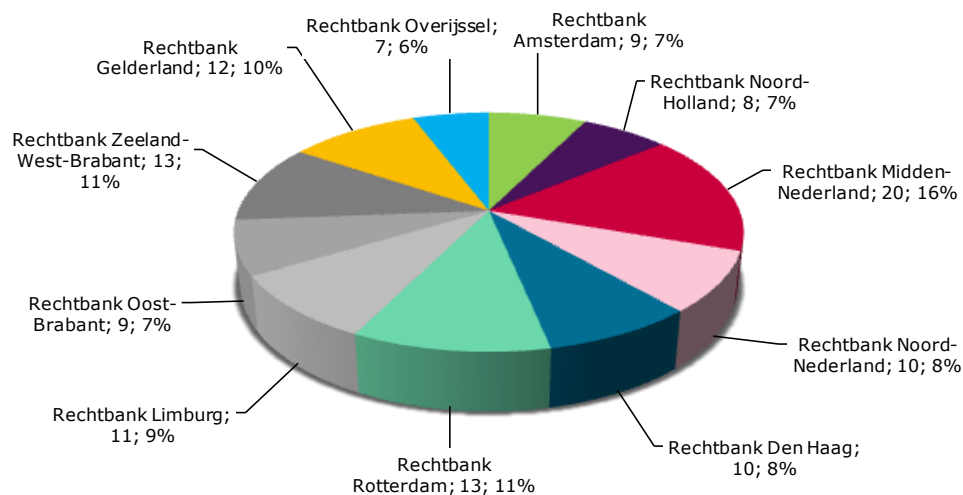
hebben; minimaal drie jaar en daarnaast voor administratief medewerkers drie jaar ervaring met de oude regeling (WTBZ). Ook dienden administratief medewerkers daadwerkelijk in het dagelijks werk met de uitvoering van de Wgbz te maken te hebben, voor rechters gold dit niet. Kortom, de respondenten hadden genoeg bagage om over de wet te oordelen.

Figuur B3.2 Gemiddeld aantal jaren werkervaring op rechtsgebied (administratie/rechters, n=169)

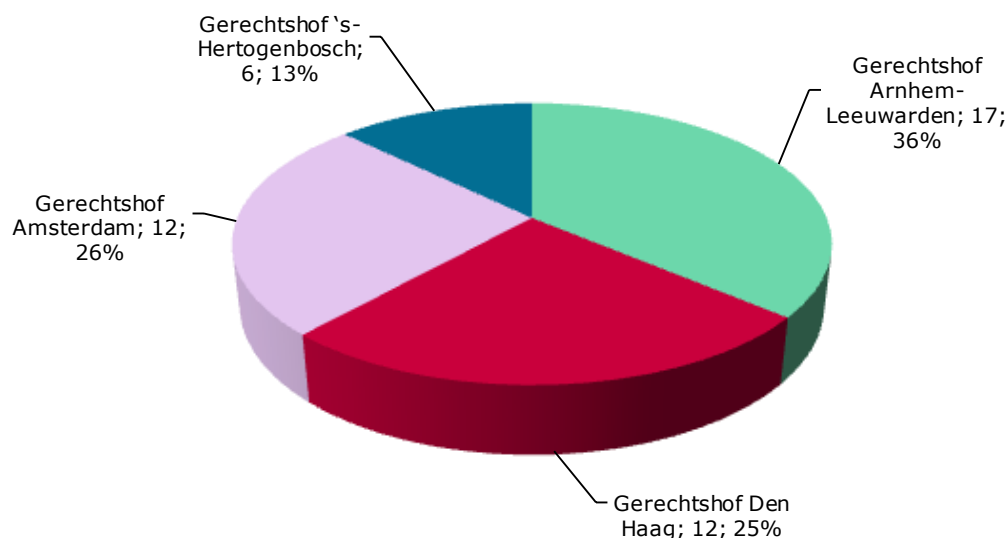

In figuur B3.3 en B3.4 staat de verdeling van de respons over de gerechten weer-gegeven; apart voor de hoven en de rechtbanken. Ondanks de lage respons zijn alle rechtbanken en hoven in de steekproef vertegenwoordigd. Per hof zijn gemiddeld twaalf respondenten bereikt, bij de afdelingen civiel van de rechtbank gemiddeld zeven respondenten en bij de afdelingen kanton gemiddeld vijf respondenten. Vol- doende om inzicht te verkrijgen in de omgang met de Wgbz en eventuele lokale verschillen.

Figuur B3.3 Respons bij de rechtbanken (administratie/rechters, n=122)

Figuur B3.4 Respons bij de hoven (administratie/rechters, n=47)

Wat zegt deze respons over de mogelijkheid de resultaten te generaliseren naar de uitvoering van de Wgbz bij alle gerechten? De respondenten hebben genoeg ervaring en alle gerechten zijn bereikt. Wél maken de relatief kleine aantallen het zinnig een onderscheid te maken in representativiteit tussen opinies over de Wgbz en vragen die sec over de manier van uitvoeren gaan. Het kan zijn dat de meningen van de respondenten niet representatief zijn voor de meningen van medewerkers van de Rechtspraak in totaal. Dit betekent per saldo dat we voorzichtig zijn geweest met conclusies over de meningen van medewerkers van de Rechtspraak (attitude vragen). De antwoorden over de vragen naar de daadwerkelijke omgang met Wgbz-maatregelen op het rechtsgebied van de respondent, waren naar alle waarschijnlijkheid wel representatief. Immers, per type gerecht, rechtsgebied en functie waren de categorieën allemaal gevuld. Daarnaast zijn de respondenten goed verdeeld over de verschillende gerechten. Daarmee kunnen we in ieder geval een beeld schetsen van de daadwerkelijke uitvoering van de Wgbz.

Analyse web-enquête onder administratie en rechters

We hadden in de web-enquête te maken met een kleine steekproef en met niet-normaal verdeelde steekproefscores. Daarnaast zijn veel van de antwoorden op de vragen gemeten op nominaal of ordinaal niveau. Beide overwegingen leidden er toe dat de gebruikelijke parametrische toetsen om verschillen tussen groepen te toetsen, niet gehanteerd konden worden. De parametrische toetsen maken veelal gebruik van gemiddelden en veronderstellen een normale verdeling van de antwoorden. Afwijkende antwoorden naar boven of beneden hebben veel invloed op gemiddelden. Daarom is besloten in de analyse slechts gebruik te maken van niet-parametrische toetsen. De Kruskal-Wallis test en Mann-Whitney test zijn gebruikt om statistisch significante verschillen in antwoordverdelingen van groepen te toetsen. Deze technieken maken gebruik van rangordescores die minder gevoelig zijn voor afwijkingen. Niet-parametrische toetsen zijn conservatiever in het aangeven van verschillen dan parametrische toetsen. Dit houdt in dat eventuele statistisch significante verschillen tussen groepen minder snel onderscheiden worden dan bij de gebruikelijke parametrische toetsen. Overigens toetsten we verschillen in antwoordverdeling exclusief de antwoordcategorie 'geen mening'; deze bestond uit de antwoorden 'ik weet het niet' en 'niet van toepassing'. De meest van belang zijnde variabelen voor het eindoordeel over de Wgbz zijn achterhaald door middel van binomiale logistische regressie. Logistische regressie stelt minder hoge eisen aan de data dan een 'normale' lineaire regressie analyse.

Deskresearch beleidsdocumenten en cijfermatige gegevens

Voor een aantal onderwerpen was nadere informatie nodig of zinvol, in aanvulling op de bevindingen uit de web enquête. Deze informatie is achterhaald door analyse van beleidsdocumenten en cijfermatige gegevens, beschikbaar bij de Raad voor de rechtspraak. Het ging om de hiernavolgende onderwerpen.

Beleidsrichtlijnen Wgbz

Informatie over de interpretatie van de Wgbz werd verkregen door analyse van beleidsdocumenten afkomstig van de landelijke Redactieraad Wgbz en de betrokken LOV's. Daarnaast was er eerder onderzoek naar de implementatie van de Wgbz beschikbaar. De bronnen van zowel de publiekstoegankelijke als niet-publiekstoegankelijke informatie staan in de hoofdtekst in paragraaf 3.1.

Doorlooptijden

De gegevens over doorlooptijden zijn afkomstig van de afdeling Financiën van de Raad voor de rechtspraak. Gekozen is voor een vergelijking tussen het jaar 2009 – het laatste jaar, waarin de WTBZ nog volledig gold – en 2012. Het jaar 2011, de start van de Wgbz is niet gekozen omdat in dat jaar de 28-dagentermijn niet of nauwelijks werd toegepast (zie paragraaf 3.1). Door veranderingen in de registratie van gezagszaken kunnen de doorlooptijden in familiezaken bij de afdelingen kanton niet gebruikt worden.¹¹⁵ In verband met de geringe relevantie voor de Wgbz en onderlinge vergelijkbaarheid tussen de afdelingen en gerechten, zijn de volgende zaken uitgesloten: voorlopige voorzieningen en kortgedingzaken, verzoekschriften handel in eerste aanleg, faillissementen bij handelszaken van de afdeling civiel, en BOPZ- en kinderrechtzaken bij familiezaken van de afdeling civiel en het hof.

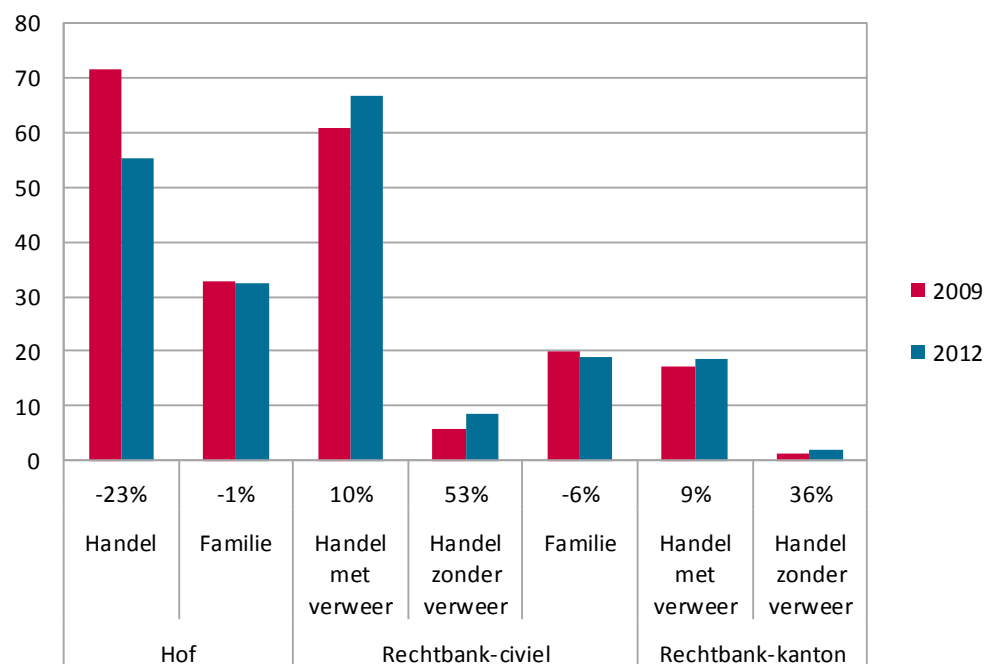
¹¹⁵ Er was medio september 2011 sprake van een wijziging in de registratie van gezamenlijke gezagsverzoeken; deze zaken verhuisden naar het Gezagsregister. Voorheen werden deze zaken bij de in- en uitstroom van de afdeling kanton geteld, nu vallen zij onder de afdeling civiel maar worden ze niet meer meegeteld in de in- en uitstroomcijfers. Het gaat om flinke aantallen wat een vergelijking voor de afdeling kanton over de jaren onmogelijk maakt.

Daarnaast zijn alleen de via eindvonnis of eindbeschikking afgedane zaken meegenomen, dus exclusief intrekkingen en dergelijke.

De vergelijking van doorlooptijden was niet optimaal. In het ideale geval hadden we de doorlooptijden graag opgedeeld naar zaken waar al dan niet een rechtshulpverlener met een rekening-courant is ingezet en naar al dan niet griffierechtgebonden zaken. De gegevens in het management informatiesysteem van de Rechtspraak lieten dit helaas niet toe.

De doorlooptijden staan in de hoofdtekst niet apart aangegeven voor zaken bij de afdeling kanton en de afdeling civiel. Dit is bij handelszaken geen zuivere vergelijking, aangezien met de in 2011 gewijzigde competentiegrenzen een deel van de zaken van de afdeling civiel naar de afdeling kanton is verschoven. Langere doorlooptijden bij de afdeling kanton kunnen dus ook het gevolg zijn van een toename aan relatief 'grotere' zaken die voorheen bij de afdeling civiel werden behandeld. En voor de afdeling civiel geldt hetzelfde door de overgang van 'kleinere' zaken naar kanton. Voor de volledigheid geven we de doorlooptijden voor de afdeling kanton en afdeling civiel in deze bijlage wel apart weer (figuur B3.5)

Figuur B3.5 Doorlooptijden gemiddeld in weken in 2009 en 2012 (onder x-as: groeipercantage t.o.v. 2009)

- Excl. voorlopige voorziening/kortgeding
- Handel: excl. verzoekschriften, faillissement bij RB
- Familie: excl. kinderrechter, BOPZ

Bron: Rvdr

Processuele consequenties

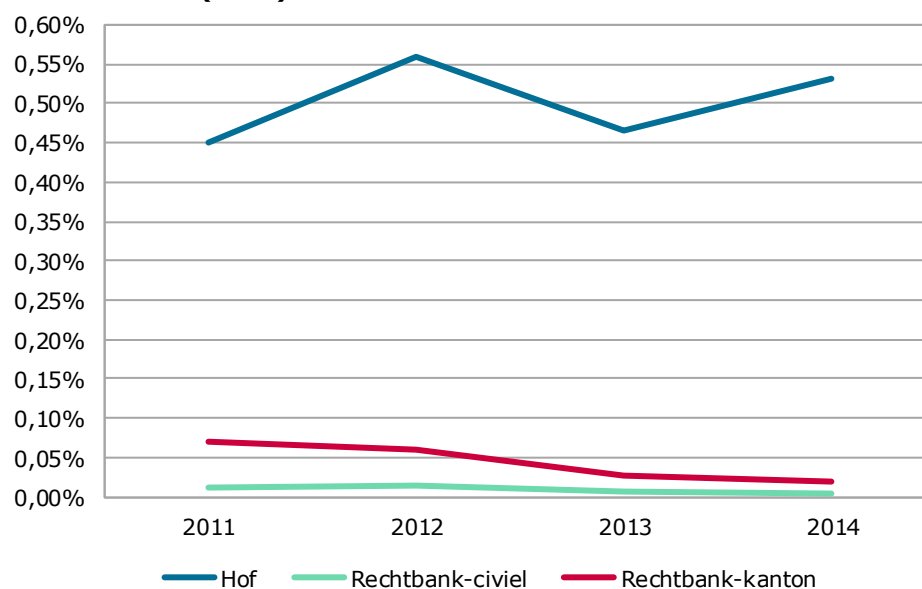
De gegevens over de afwijzingen bij niet-betaling van het griffierecht zijn afkomstig van de afdeling Informatievoorziening (IVO) – inmiddels omgedoopt tot Team MI – van het LDCR en uit de E(lektronische)-archieven van de Rechtspraak. Voor het totale aantal afgehandelde zaken per jaar werd het Jaarverslag Rechtspraak 2014

gebruikt.¹¹⁶ De afwijzingen (ontslag van instantie voor gedaagde 127a Rv, en niet ontvankelijkheid voor verzoeker 282a Rv) voor zaken in eerste aanleg waren via IVO wel beschikbaar in het management informatiesysteem, die voor de hoger beroepszaken niet. De afwijzingen bij de hoven zijn achterhaald middels een zoekactie van vonnissen en beschikkingen in het E-archief.¹¹⁷ In het E-archief kunnen echter enerzijds zaken dubbel gearchiveerd worden en anderzijds is het onduidelijk in hoeverre alle zaken gearchiveerd worden. Controle van de aantallen in het E-archief was dus noodzakelijk. Tabel B3.3 geeft het totale aantal afgedane zaken bij de hoven weer zoals geregistreerd in het Jaarverslag Rechtspraak 2014, naast het totale aantal uitspraken gevonden in het E-archief. De 'werkelijke' totalen uit het jaarverslag liggen zo'n 1000 à 2000 zaken per jaar hoger dan die in het E-archief maar de trend over de jaren klopt. Het aantal gevonden afwijzingen op niet-betaling van griffierechten bij de hoven geeft dus een ruwe indicatie. In figuur B3.6 staan de afwijzingen uitgezet ten opzichte van de totale aantallen; de omvang van de afwijzingen stelde niet veel voor, deze varieerde van 0 tot een 0,5%. De door respondenten aangegeven aantallen afwijzingen – weinig afwijzingen maar relatief vaker bij het hof – blijken behoorlijk overeen te komen met de gevonden aantallen in de Rechtspraak cijfers.

Tabel B3.3 Vergelijking totalen rechtspraak-cijfers en E-archief - hoven

Afgedane zaken hoven per jaar - totaal burgerlijke zaken	2011	2012	2013	2014
Jaarverslag Rechtspraak 2014	17.310	16.430	16.290	15.390
E-archief op 1-7-2015	15.994	15.098	14.689	12.908
Percentage in E-archief	92%	92%	90%	84%

Figuur B3.6 Afwijzingen door niet-betaling griffierecht (niet ontvankelijk en ontslag van instantie) naar afgedane zaken per jaar (in %)

Bron: Afgedane zaken: Rvdr jaarverslag 2014; afwijzingen rechtbank civiel en kanton: IVO; afwijzingen hof: E-archieven

¹¹⁶ www.jaarverslagrechtspraak.nl/verslag/productie-en-werkvoorraadontwikkeling-naar-rechtsgebied-tabellen (geraadpleegd op 15 juni 2016).

¹¹⁷ Er werd op 1 juli 2015 in het E-archief onder burgerlijke zaken van de hoven gezocht op de volgende zoektermen: 282a Rv 'niet-ontvankelijk in hoger beroep'~4 –bekrachtigt en 127a Rv 'ontslaat instantie'~3.

Landelijke rekening-courant

De landelijke rekening-courant is per 1 september 2014 ingevoerd en laat bij gebruik de betaling van griffierechten min of meer automatisch verlopen. Dit was eveneens het geval met de voorheen gehanteerde arrondissementale rekening-courant, met dit verschil dat de landelijke variant waarschijnlijk veel meer deelnemers zal trekken, daar deze praktischer (want bij alle gerechten) inzetbaar is. De problematiek van betaling binnen de 28-dagentermijn zou daarmee sterk verminderen. De afdeling Financiën van de Raad voor de rechtspraak beschikte over een overzicht van de afgehandelde zaken die per landelijke rekening-courant zijn betaald. In 2015 kwam zo'n 60% van het totale bedrag aan griffierechtbetalingen voor bestuurs- en burgerlijke zaken samen, middels de landelijke rekening-courant binnen. Het streven van het LDCR is om dit gebruikpercentage in 2016 op te voeren naar 75%.¹¹⁸ Helaas was onbekend in hoeverre gebruik werd gemaakt van de voorheen gehanteerde arrondissementale rekening-courant.

Resultaten multivariate analyse van het eindoordeel over de Wgbz

Deze multivariate analyse heeft betrekking op het eindoordeel van Rechtspraakrespondenten over de Wgbz op twee manieren: de groep die de Wgbz als 'verbetering' beschouwd ten opzichte van de groep die 'geen verbetering' zag of 'neutraal' oordeelde, daarnaast de groep 'geen verbetering' beschouwd ten opzichte van de groep 'verbetering' of 'neutraal'. Door ontbrekende waarden op relevante kenmerken was een analyse waarbij de drie groepen apart ten opzichte van elkaar werden vergeleken – door ordinale of multinomiale logistische regressie – niet haalbaar. De verklarende (onafhankelijke) kenmerken zijn allen, net als het te verklaren (afhankelijke) kenmerk, herschaald naar een binaire vorm (antwoordcategorie 0 versus 1). In tabel B3.4 staat bij het kenmerk aangegeven voor welk percentage respondenten antwoordcategorie 1 opgaat.

De analyse berust op binomiale logistische regressie en de weergegeven coëfficiënten zijn 'odds-ratio's'. De 'odds-ratio's' geven het effect van de betreffende variabele weer op de verhouding tussen de kans dat de respondent het ene oordeel heeft ten opzichte van de kans dat de respondent het andere oordeel heeft. Als voorbeeld: een coëfficiënt van 11,20 bij het oordeel over de hoogte van de griffierechten geeft aan dat bij een score 'griffierechten heel hoog', de verhouding tussen de kans op een negatief eindoordeel over de Wgbz ten opzichte van de kans op een positief of neutraal eindoordeel 11,20 maal zo groot is dan wanneer men de griffierechten als minder hoog beoordeelt. Dit terwijl de effecten van de overige kenmerken constant zijn gehouden. De coëfficiënten binnen een model zijn onderling vergelijkbaar.

¹¹⁸ Dienstencatalogus 2016, LDCR (niet openbaar).

Tabel B3.4 Algemene oordeel over Wgbz naar onderdelen wet, omgevingsfactoren en principiële overtuigingen van Rechtspraak respondenten – simultaan

Kenmerk	Binomiale logistische regressie op eindoordeel Wgbz ^a	
	Wgbz wel verbetering t.o.v. geen verbetering of neutraal	
	Exp(B) Model 1a Allen (1= wel verbetering: 24%) Listwise (n=82)	Exp(B) Model 1b Administratie (1= wel verbetering: 31%) Listwise (n=45)
Aantal in analyse		
R2 Cox & Snell	0,11	0,21
R2 Nagelkerke	0,17	0,30
Constante	0,13**	0,10**
Hoogte griffierechten (1= neutraal: allen 11%, administratie 13%)		
Tevredenheid omgang vier-wekentermijn (1= (heel) tevreden: allen 45%, administratie 51%)	5,46*	6,16*
Tevredenheid omgang processuele consequenties (1= (heel) tevreden: allen 49%, administratie 42%)		
Met invoering landelijke rekening-courant Wgbz geen probleem meer (1= (helemaal) eens: allen 52%, administratie 67%)		
Tevredenheid samenwerking LDCR (1= (heel) tevreden: administratie 22%)		5,47*
Principe betalen aan de poort (1= (helemaal) eens: allen 67%, administratie 69%)		
Principe griffierechtheffing (1= (helemaal) eens: allen 93%, administratie 96%)		
Functie (1= rechters: allen 42%)		
Afdeling (1= kanton: allen 31%, administratie 29%)		
Kenmerk	Binomiale logistische regressie op eindoordeel Wgbz ^a	
	Wgbz geen verbetering t.o.v. wel verbetering of neutraal	
	Exp(B) Model 2a Allen (1= geen verbetering: 49%) Listwise (N=82)	Exp(B) Model 2b Administratie (1= geen verbetering: 38%) Listwise (N=45)
Aantal in analyse		
R2 Cox & Snell	0,41	0,32
R2 Nagelkerke	0,55	0,43
Constante	0,11**	0,17**
Hoogte griffierechten (1= heel hoog: allen 37%, administratie 31%)	11,20**	9,38**
Tevredenheid omgang vier-wekentermijn (1= (heel) ontevreden: allen 24%, administratie 18%)		
Tevredenheid omgang processuele consequenties (1= (heel) ontevreden: allen 17%, administratie 18%)		
Met invoering landelijke rekening-courant Wgbz geen probleem meer (1= (helemaal) oneens: allen 24%, administratie 11%)		

Tabel B3.4 (Vervolg)

Kenmerk	Binomiale logistische regressie op eindoordeel Wgbz ^a	
	Wgbz geen verbetering t.o.v. wel verbetering of neutraal	
	Exp(B) Model 2a Allen	Exp(B) Model 2b Administratie
Tevredenheid samenwerking LDCR (1= (heel) ontevreden: administratie 44%)		
Principe betalen aan de poort (1= (helemaal) oneens: allen 23%, administratie 22%)	28,88**	13,30**
Principe griffierechtheffing (1= (helemaal) oneens: allen 2%, administratie 0%)		
Functie (1= rechters: allen 42%)	4,59*	
Afdeling (1= kanton: allen 31%, administratie 29%)		

* Significant op 0,05 niveau.

** Significant op 0,01 niveau.

^a De gehele vraag luidt: Is alles overziend de Wgbz een verbetering ten opzichte van de WTBZ. De analyse is uitgevoerd exclusief de categorie 'geen mening' bestaand uit de antwoordcategorieën: 'ik weet niet' en 'niet van toepassing'. De kenmerken zijn herschaald naar binaire antwoordcategorieën (0 en 1); bij de kenmerken staat aangegeven voor welk percentage respondenten antwoordcategorie 1 opgaat. De relevante kenmerken zijn door middel van de 'forward stepwise (conditional)' methode geselecteerd.

Bijlage 3 Verantwoording verzameling en analyse van gegevens juridische dienstverleners

Deze bijlage geeft algemene informatie over de respondenten van hoofdstuk 4: de gerechtsdeurwaarders, de advocaten en de medewerkers van het Juridisch Loket. Daarnaast presenteert het de resultaten van de multivariate analyse van het algemene oordeel over de Wgbz.

Respons web-enquête onder rechtshulpverleners

De respons onder de drie groepen rechtshulpverleners varieerde. Onder de medewerkers van het Juridisch Loket was hij met 63% het hoogst. Van de advocaten was de respons 13%, maar gezien het feit dat er meer dan 3.400 waren benaderd, telt de groep respondenten altijd nog 439 personen. Het percentage responderenden was onder de gerechtsdeurwaarders met 11% het laagst: slechts 102 deden er aan het onderzoek mee. In tabel B4.1 staat een overzicht van de non-respons onder de advocaten en de gerechtsdeurwaarders. De tabel maakt duidelijk dat de respons is berekend op het aantal potentiële respondenten van wie er door selectie op het al dan niet beschikken over ervaring met zowel de WTBZ als de Wgbz alsnog een aantal afviel. Daarnaast maakte een flink aantal respondenten de beantwoording van de vragenlijst niet af. Alleen de compleet ingevulde vragenlijsten zijn gebruikt voor het onderzoek.

Tabel B4.1 Overzicht respons en non-respons

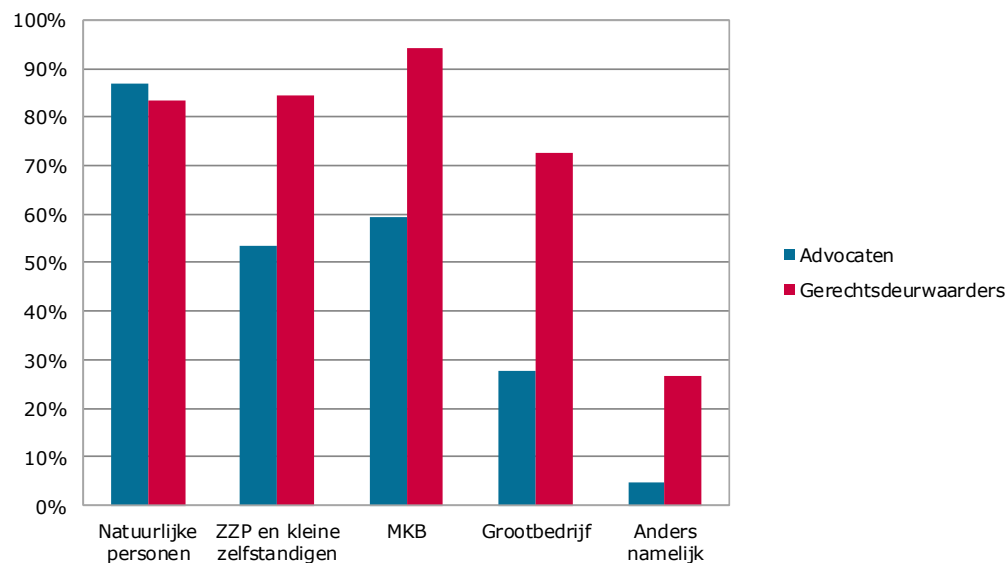
Respons en non-respons	Totale aantal		% van e-mail-uitnodigingen verstuurd		% van respondenten op website	
	Adv.	GDW	Adv.	GDW	Adv.	GDW
E-mailuitnodigingen verstuurd	3.439	919	100	100		
Respondent gaat naar website	749	233	22	25	100	100
Respondent gaat naar website maar start niet	124	32	4	3	17	14
Respondent valt uit door selectievraag	61	1	2	0	8	0
Respondent stopt	123	98	4	11	16	42
Respondent maakt hele vragenlijst af	441	102	13	11	59	44

Het aantal jaar dat de respondenten werkzaam waren, geeft weinig uitschieters te zien (mensen die of net begonnen waren, of al lang in hun functie werkzaam waren). Het gaat voornamelijk om mensen die al enige ervaring hadden. Voor de advocaten (n=439) geldt dat zij gemiddeld negentien jaren ervaring hadden. De gerechtsdeurwaarders (n=102) en medewerkers van het Juridisch Loket (n=29) waren iets minder ervaren in vergelijking met de advocaten: hun gemiddelde waren respectievelijk twaalf jaar en negen jaar. De meeste respondenten hadden dus genoeg ervaring om de situatie onder de WTBZ met de Wgbz te vergelijken. Naast ervaring spelen wellicht andere factoren ook een rol in de manier waarop de respondenten de enquêtevragen hebben beantwoord, zoals welke cliënten ze vertegenwoordigden en hoe groot het kantoor was waar ze werkzaam waren. Daarom worden dergelijke factoren in deze paragraaf besproken.

De gerechtsdeurwaarders en advocaten gaven aan wat voor typen rechtzoekenden ze in 2014 vertegenwoordigden. De resultaten staan in figuur B4.1. Advocaten vertegenwoordigden vaak natuurlijke personen, maar het MKB en ZZP'ers en kleine zelfstandigen behoorden ook vaak tot hun clientèle. Gerechtsdeurwaarders ver-

tegenwoordigden het vaakst MKB'ers, maar ZZP'ers en kleine zelfstandigen en natuurlijke personen volgden deze groep op de voet. De open antwoordcategorie werd het meest met 'overheden' en 'stichtingen' beantwoord (advocaten n=21, gerechtsdeurwaarders n=27).

Figuur B4.1 Typen cliënten van de advocaten (n=439) en gerechtsdeurwaarders (n=102)

Wat de grootte betreft van de organisatie waar de respondenten werkten: iets meer dan de helft van de gerechtsdeurwaarders (61%) en advocaten (56%) was werkzaam bij een kantoor met minder dan vijf werknemers. De rest werkte dus voor een kantoor met meer dan zes man personeel. Onze steekproef lijkt dus een mix te zijn van respondenten die (1) ervaring hadden, (2) diverse soorten cliënten vertegenwoordigden en (3) zowel in een kleine als groot kantoor werkten.

Aan de gerechtsdeurwaarders en advocaten is gevraagd voor welk gerecht zij het afgelopen jaar procedures hadden gevoerd. Het blijkt dat onze steekproef alle gerechten van het land goed dekt. Dit geldt zowel voor de advocaten als voor de gerechtsdeurwaarders. Van de gerechtsdeurwaarders voerde meer dan de helft procedures voor alle rechtbanken.

Tabel B4.2 Rechtshulpverleners en de rechtbanken waar zij procedures voerden

	Advocaten (n=439)	Gerechtsdeurwaarders (n=102)
Rechtbank Amsterdam	197	79
Rechtbank Noord-Holland	133	79
Rechtbank Midden-Nederland	250	80
Rechtbank Noord-Nederland	110	71
Rechtbank Den Haag	200	74
Rechtbank Rotterdam	184	71
Rechtbank Limburg	93	68
Rechtbank Oost-Brabant	152	68
Rechtbank Zeeland West-Brabant	144	66
Rechtbank Gelderland	173	77
Rechtbank Overijssel	108	72
Anders, namelijk België	1	-

Tabel B4.3 Advocaten en de hoven waar zij procedures voerden

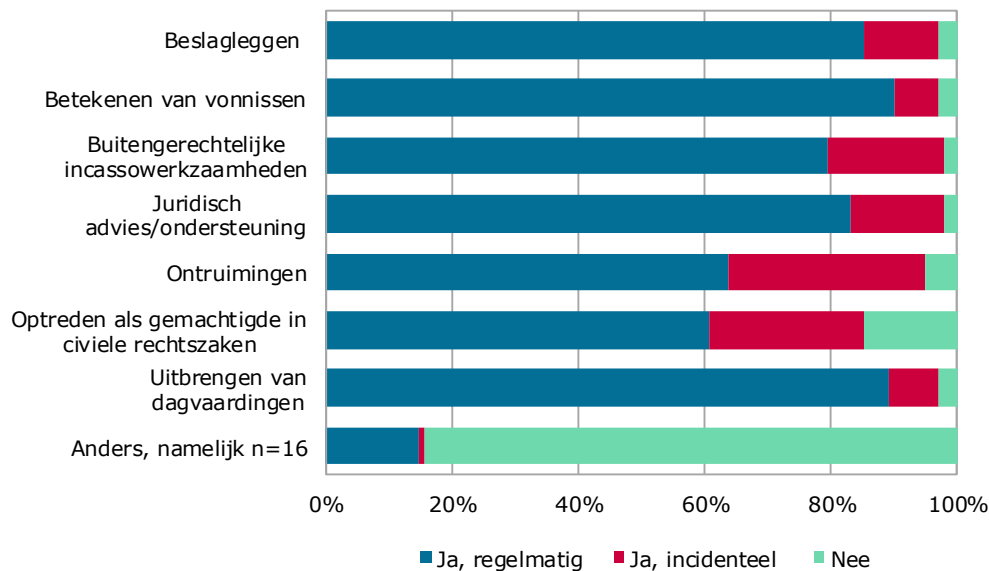
Advocaten (n=439)	
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	229
Gerechtshof Den Haag	155
Gerechtshof Amsterdam	134
Gerechtshof 's-Hertogenbosch	159
Anders, namelijk Raad van State, Centrale Raad van Beroep	1

Tabel B4.4 Medewerkers van het juridisch loket per vestiging

Medewerkers Juridisch Loket (n=29)	
Almelo	1
Almere	1
Amersfoort	1
Amsterdam	3
Arnhem	1
Breda	2
Den Haag	2
Dordrecht	1
Enschede	1
Groningen	1
Leeuwarden	1
Leiden	1
Lelystad	1
Maastricht	1
Nijmegen	2
Roermond	1
Rotterdam	1
Utrecht	2
Zaandam	1
Zutphen	3
Zwolle	1

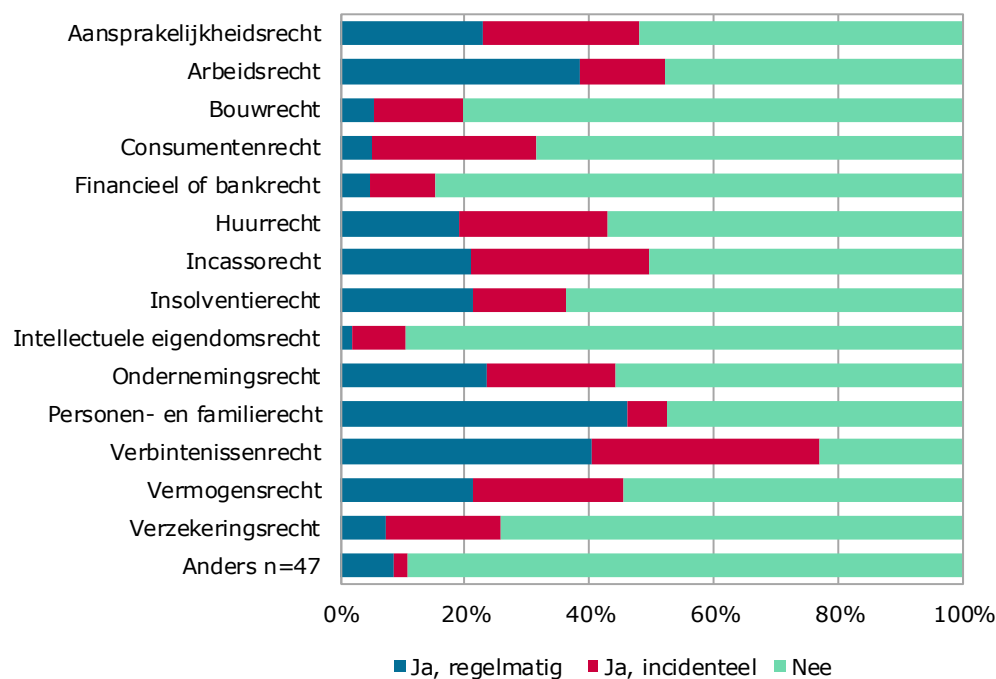
Een ander aspect dat van belang is, betreft de werkzaamheden van de respondenten. Figuur B4.2 laat zien welke werkzaamheden de gerechtsdeurwaarders in welke mate verrichtten. Uit dat figuur blijkt dat de meerderheid vrijwel alle taken uitvoerde. De open antwoordcategorie werd voornamelijk beantwoord met werkzaamheden die niet direct met het ambt te maken hebben, zoals management, doceren en boekhouding.

Figuur B4.2 Werkzaamheden van de gerechtsdeurwaarders (n=102)

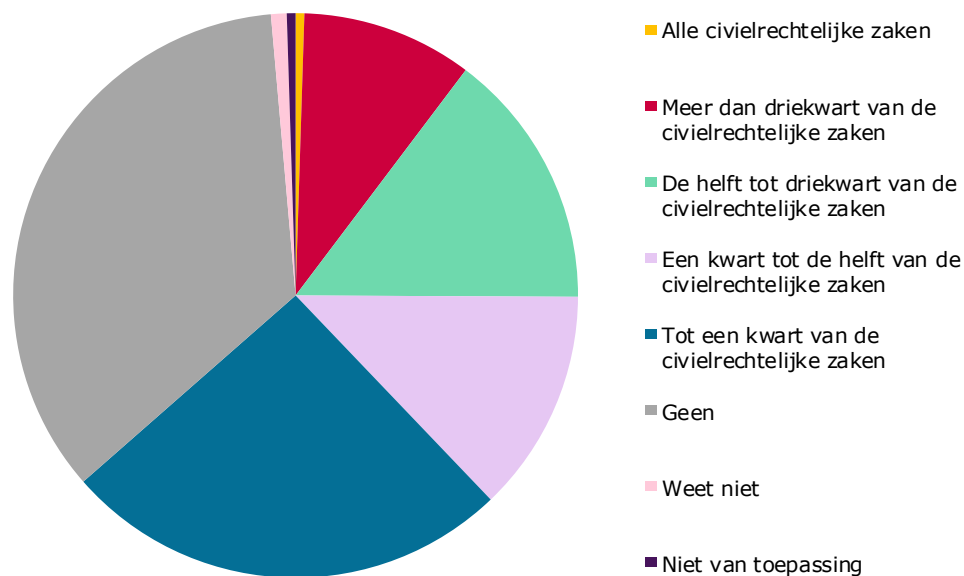
Wat de advocaten betreft hebben we ons gericht op de civielrechtelijke terreinen waarop zij actief waren. Figuur B4.3 geeft een overzicht. Bij 'anders' gaat het veelal om overheidsinstellingen of stichtingen.

Figuur B4.3 Civielrechtelijke terreinen waarop de advocaten werken (n=439)

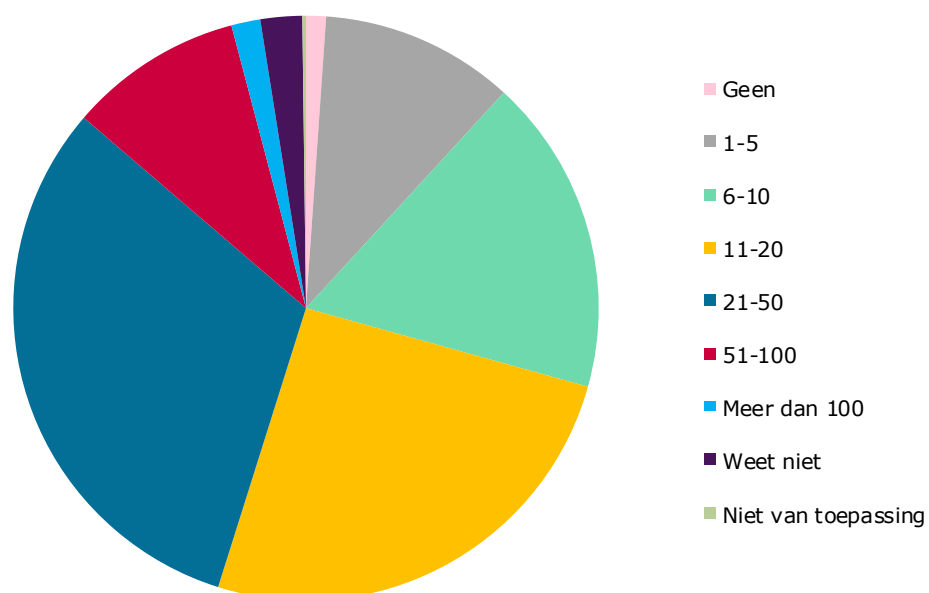
De meeste advocaten (64%) behandelden in 2014 ook zaken op basis van een toevoeging (figuur B4.4), maar de mate waarin varieerde sterk.

Figuur B4.4 In welk deel van de zaken in 2014 heeft u bijstand verleend op toevoeging (advocaten, n=439)?

Daarnaast vroegen we de advocaten bij hoeveel civielrechtelijke zaken ze cliënten ter zitting vertegenwoordigd hadden in het jaar voorafgaande aan de enquête (figuur B4.5). Het overgrote merendeel van de advocaten had zittingen gedaan, maar de mate waarin varieerde sterk.

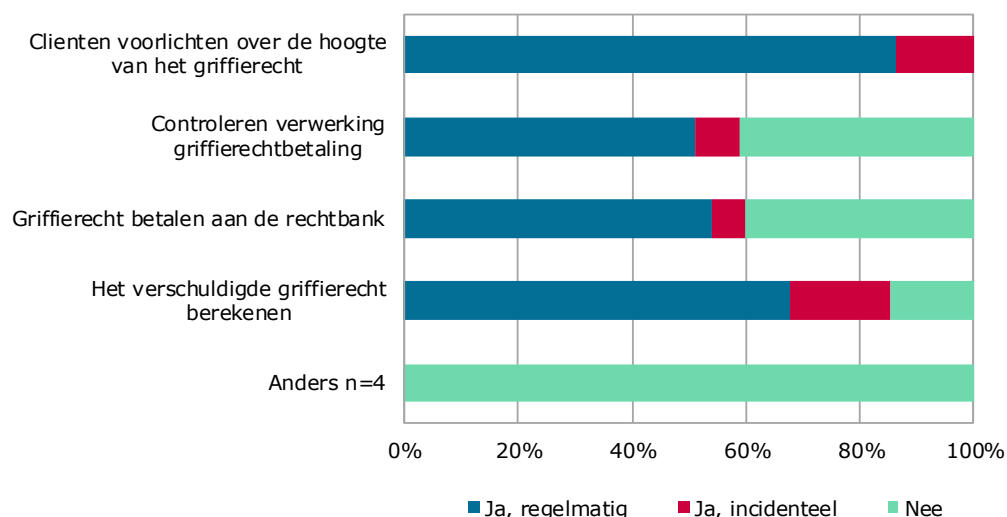
Figuur B4.5 Aantal civielrechtelijke zaken behandeld in het voorbije jaar (advocaten, n=439)

Naast algemene vragen over de werkzaamheden van de respondenten, werd er ook specifiek naar de activiteiten gevraagd met betrekking tot de griffierechtheffing. Zoals figuur B4.6 weergeeft, waren gerechtsdeurwaarders voornamelijk bezig met het voorlichten van cliënten over de hoogte van het griffierecht of het berekenen van het verschuldigde griffierecht. In mindere mate waren zij bezig met het betalen

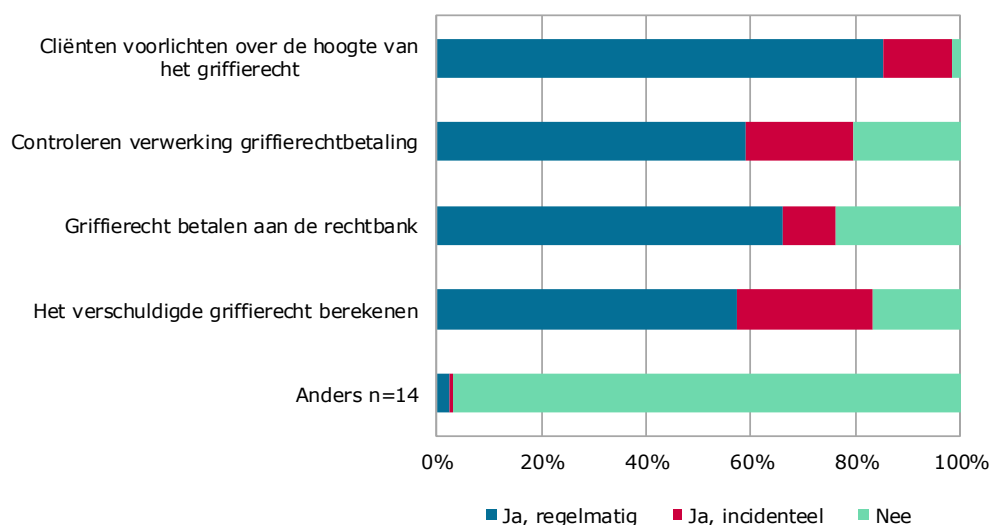
van het griffierecht aan de rechtbank of het controleren van de verwerking van de griffierechtbetaling.

Figuur B4.6 Werkzaamheden die de gerechtsdeurwaarder uitvoert rond de griffierechtheffing (n=102)

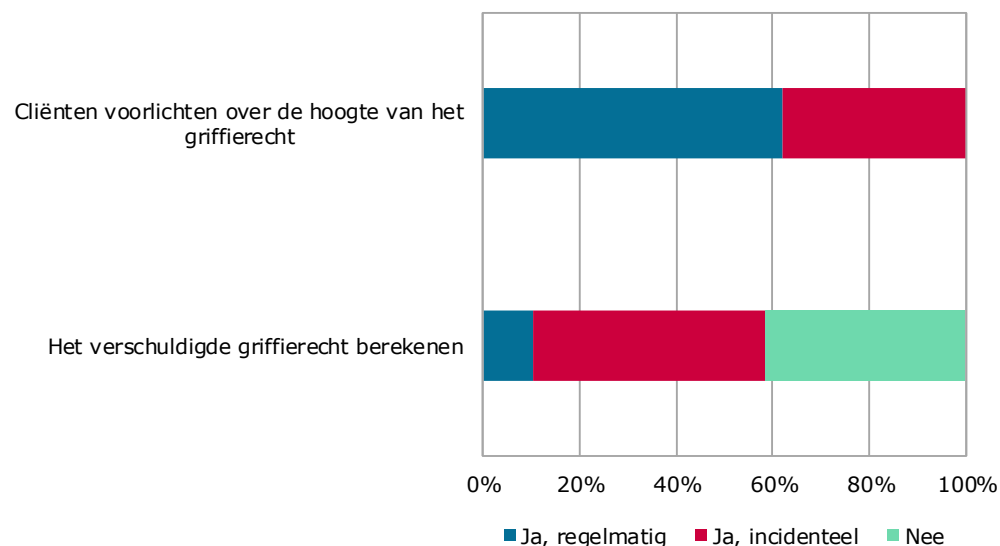
Ook de meeste advocaten (85%) waren regelmatig bezig met het voorlichten van cliënten over de hoogte van het griffierecht (figuur B4.7), de rest deed dat incidenteel. Bij het betalen van het griffierecht aan de rechtbank was 66% regelmatig betrokken, 10% incidenteel betrokken en 24% niet betrokken. Een forse meerderheid (c.q. 88%) van die 24% had een rekening-courantverhouding met het gerecht bij de invoering van de Wgbz en voor hen verklaart dat waarom zij niet betrokken waren bij de betaling van het griffierecht. Dit geldt overigens ook voor het controleren van de verwerking van de griffierechtbetaling: 81% van de groep advocaten die deze activiteit niet verrichtte, had een (landelijke) rekening-courant.

Figuur B4.7 Werkzaamheden die de advocaat uitvoert rond de griffierechtheffing (n=439)

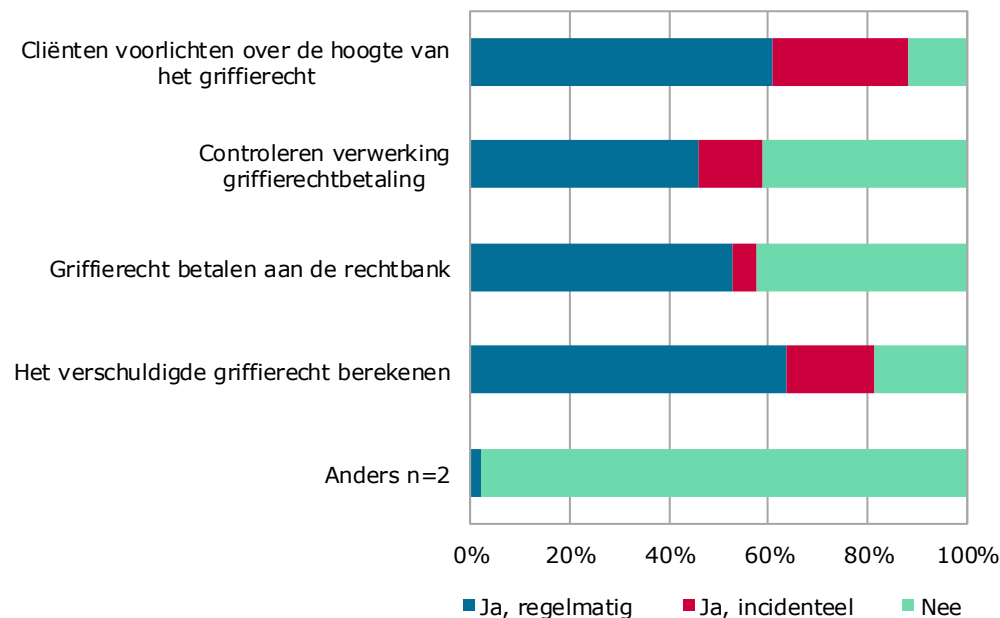
Wat de respondenten van het Juridisch Loket betreft: allen waren hetzij regelmatig, hetzij incidenteel betrokken bij het voorlichten van rechtzoekenden over de hoogte van het griffierecht (figuur B4.8).

Figuur B4.8 Werkzaamheden die de medewerker van het Juridisch Loket uitvoert rond de griffierechtheffing (n=29)

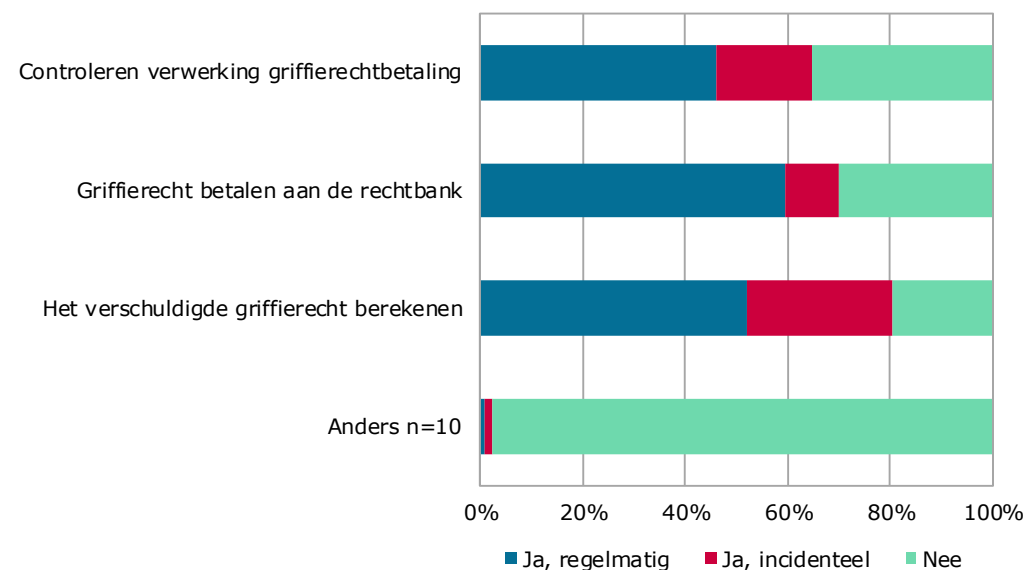
Tot zover de griffierecht gerelateerde activiteiten onder de Wgbz. Welke activiteiten verrichtten de respondenten onder de voorloper daarvan, de WTBZ? Figuur B4.9 laat dit zien. Over het geheel genomen waren de activiteiten van de gerechtsdeurwaarders onder de WTBZ identiek. Het verschil was slechts dat het percentage gerechtsdeurwaarders dat voorlichting gaf over de hoogte van het griffierecht, onder de Wgbz statistisch significant hoger was dan onder de WTBZ.

Figuur B4.9 Werkzaamheden die de gerechtsdeurwaarder onder de WTBZ uitvoerde rond de griffierechtheffing (n=102)

Wat de advocaten betreft, geeft figuur B4.10 de resultaten weer. Vergelijking van figuur B4.10 met figuur B4.7 maakt duidelijk dat het percentage dat zich onder de WTBZ met griffierecht gerelateerde activiteiten bezighield iets geringer is dan onder de Wgbz. Dit verschil statistisch significant voor alle activiteiten in tabel B4.7.

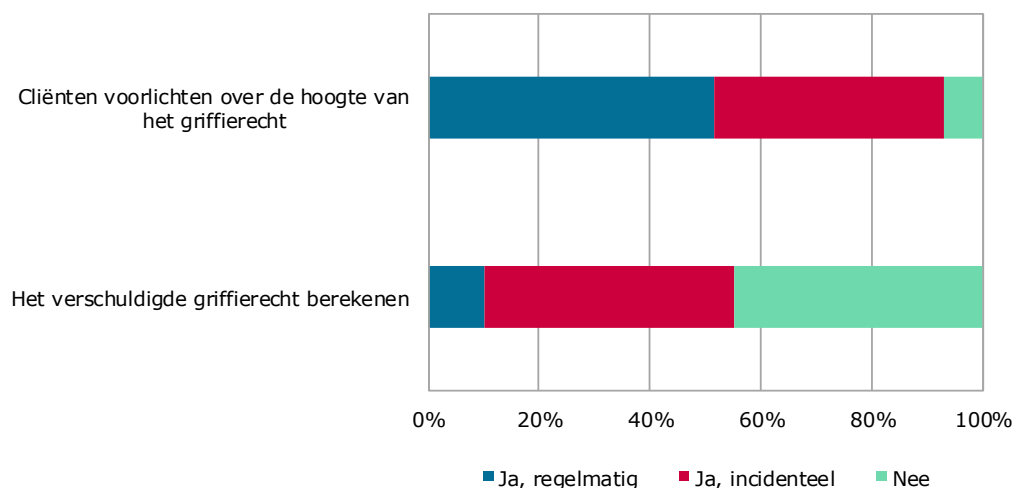
Figuur B4.10 Werkzaamheden die de advocaat onder de WTBZ uitvoerde rond de griffierechtheffing (n=439)

Figuur B4.7 en figuur B4.10: Antwoordverdeling verschilt statistisch significant tussen advocaten en gerechtsdeurwaarders voor: Cliënten voorlichten over de hoogte van het griffierecht***; Griffierecht betalen aan de rechtbank*; Controleren verwerking griffierechtbetaling***; en Anders*

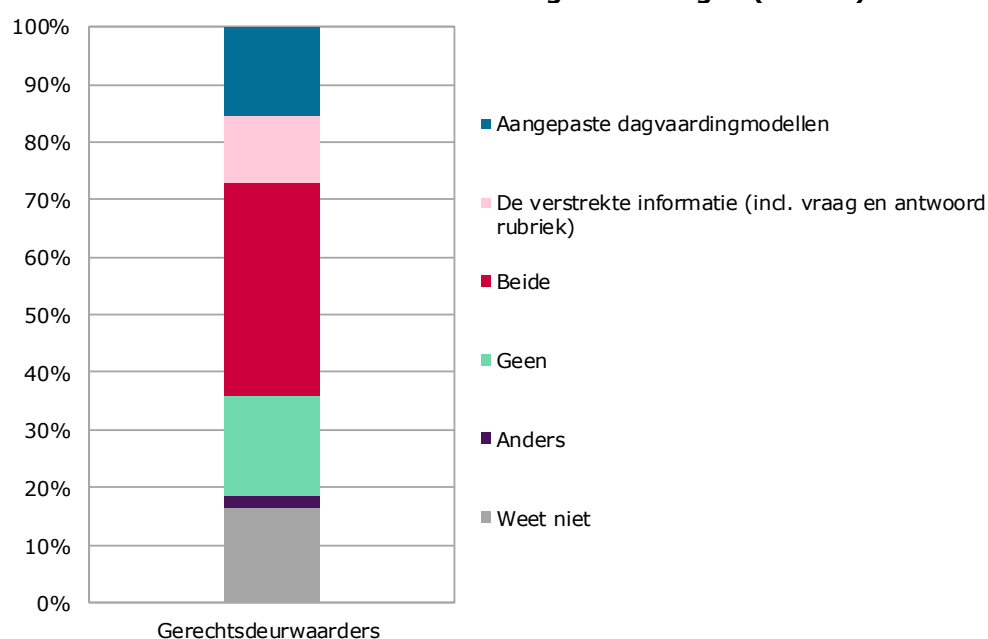
Het verschil in de activiteiten van medewerkers van het Juridisch Loket onder de WTBZ (figuur B4.11) en de Wgbz (figuur B4.8) is nagenoeg verwaarloosbaar.

Figuur B4.11 Werkzaamheden die de medewerker van het Juridisch Loket onder de WTBZ uitvoerde rond de griffierechtheffing (n=29)

Vanwege de invoering van de Wgbz bood de KBvG aan de gerechtsdeurwaarders ondersteuning aan. Maakten zij hiervan ook gebruik? Figuur B4.12 geeft een overzicht waarbij meerdere antwoorden konden worden gegeven. Ongeveer de helft van de respondenten had gebruikgemaakt van de hulp van de KBvG voor het vergaren van informatie of had gebruikgemaakt van de door de KBvG aangepaste dagvaardingmodellen. Slechts 18% van de respondenten zei geen gebruik te hebben gemaakt van ondersteuning door de KBvG.

Figuur B4.12 Gebruik van ondersteuning van de KBvG door gerechtsdeurwaarders rond de invoering van de Wgbz (n=102)

Resultaten multivariate analyse van het eindoordeel over de Wgbz

Bij de multivariate analyse is voor een binaire logistische regressie gekozen. Dit betekent dat er getest werd hoe bepaalde kenmerken van respondenten van invloed zijn op twee mogelijke houdingen van de respondenten, namelijk: 1) de Wgbz is een verbetering/neutraal en 2) de Wgbz is een verslechtering. Idealiter werd er een vergelijking gemaakt tussen drie groepen (c.q. de Wgbz is een verbetering; of neutraal; of een verslechtering), door middel van een ordinale of multinomiale logistische regressie, voor elke groep rechtshulpverleners apart maar dit bleek niet haalbaar. De data had namelijk relatief veel ontbrekende waarden, waardoor deze typen analyses niet bij de data passen. Daarnaast was het aantal medewerkers van het Juridisch Loket te gering.

De resterende optie was binaire logistische regressie te gebruiken voor enkel de advocaten en gerechtsdeurwaarders. Op theoretische gronden lag het meest voor de hand de groep advocaten en gerechtsdeurwaarders die de Wgbz een verbetering vonden te contrasteren met de groep die de wet een verslechtering vond of er neutraal tegenover stond aangezien met de wet een verbetering van een bestaande situatie werd nagestreefd. Er waren echter dusdanig veel gerechtsdeurwaarders die de wet geen verbetering vonden, dat de verdeling te extreem werd. Er is daarom voor gekozen de rechtshulpverleners die de wet een verbetering vonden of er neutraal tegenover stonden te contrasteren met zij die de wet een verslechtering vonden.

Een punt van aandacht waren de ordinale onafhankelijke variabelen met de antwoorden op de vragen naar de opvattingen van de rechtshulpverleners. Er is vooraf getoetst (chi² toets) of deze variabelen als continu konden worden opgenomen of dat de antwoordcategorieën moesten worden gedichotomiseerd. Het model met de continue variabelen paste beter bij de data, reden waarom we daarvoor hebben gekozen. De tabellen B4.6 tot en met B4.10 geven de verdeling van de mening van de respondenten over de antwoordcategorieën.

Tabel B4.6 In hoeverre bent u het eens met het principe van griffierecht-heffing? In %

	Advocaten (n=439)	GDW (n=102)
Helemaal eens	22,1	23,5
Eens	55,1	47,1
Eens noch oneens	9,3	7,8
Oneens	10	11,8
Helemaal oneens	2,1	9,8
Ik weet het niet	1,4	0,0

Tabel B4.7 Wat vindt u van de hoogte van de griffierechtstarieven onder de Wgbz, los van het principe van griffierecht-heffing zelf? In %

	Advocaten (n=439)	GDW (n=96)
Heel hoog	37,1	82,3
Hoog	45,8	15,6
Noch hoog noch laag	12,3	1,0
Laag	0,5	0,0
Ik weet het niet	4,3	1,0

Tabel B4.8 In hoeverre bent u het eens met het principe van 'betalen aan de poort'? In %

	Advocaten (n=439)	GDW (96)
Helemaal eens	16,9	18,8
Eens	45,8	46,9
Eens noch oneens	15,0	27,1
Oneens	10,7	3,1
Helemaal oneens	5,0	2,1
Ik weet het niet	6,6	2,1

Tabel B4.9 In hoeverre bent u het eens met het principe van processuele consequenties bij de niet tijdige betaling van het griffierecht? In %

	Advocaten (n=439)	GDW (96)
Helemaal mee eens	8,9	11,5
Mee eens	29,4	37,5
Eens noch oneens	15,7	16,7
Oneens	31,7	28,1
Helemaal mee oneens	12,8	5,2
Ik weet het niet	1,6	1,0

Tabel B4.10 Wat vindt u van de huidige processuele consequenties bij de niet tijdige betaling van het griffierecht? In %

	Advocaten (n=439)	GDW (96)
Heel zwaar	31,4	17,7
Zwaar	41,2	47,9
Noch licht noch zwaar	19,8	24,0
Licht	0,2	0,0
Ik weet het niet	7,3	10,4

Voor de advocaten is een extra model (3) geschat met de mate van tevredenheid over het LDCR als verklarende variabele. Deze variabele is door middel van data-reductie (factoranalyse met varimax rotatie; missende waarden vervangen door het gemiddelde) samengesteld uit de vragen: 'In welke mate bent u tevreden over de afhandeling van deze problemen door het LDCR' bij 'nota's niet ontvangen'; 'nota's te laat ontvangen'; 'dubbele nota's ontvangen', 'verkeerd referentienummer op nota'; 'verkeerd bedrag op nota'.

Tabel B4.11 Effecten van opvattingen van rechtshulpverleners op het algemene oordeel over de Wgbz

Kenmerk:	Wgbz verbetering en neutraal (0) t.o.v. verslechtering (1) ^b		
	Exp(B)	Exp(B)	Exp(B)
	Model 1 Advocaten	Model 2 GDW	Model 3 Advocaten
Aantal in analyse	Listwise (N=292)	Listwise (N=67)	Listwise (N=78)
R2 Cox & Snell	0,22	0,27	0,25
R2 Nagelkerke	0,30	0,37	0,35
Constante	0,54***	1,91*	0,53**
<i>Hoogte griffierechten</i> (1= heel laag – 5= heel hoog)	3,27***	0,75	3,41*
<i>Ernst huidige processuele consequenties</i> (1= heel licht – 5= heel zwaar)	1,30	5,30**	0,84
<i>Principe processuele consequenties</i> (1= helemaal eens – 5=helemaal oneens)	1,21	0,79	2,37*
<i>Principe betalen aan de poort</i> (1= helemaal eens – 5= helemaal oneens)	1,31	2,95*	0,62
<i>Principe griffierechtheffing</i> (1=helemaal eens – 5= helemaal oneens)	1,34	0,72	0,90
<i>Rekenin- couran verhouding ten tijde van invoering Wgbz</i>	1,90*	7,20*	3,78*
Alleen gemeten bij advocaten: <i>Tevredenheid over LDCR bij oplossingen problemen</i> ^c (1= heel tevreden – 5= heel ontevreden)			1,62

* Significant op 0,05 niveau

** Significant op 0,01 niveau.

^a De gehele vraag luidt: Is alles overziend de Wgbz een verbetering ten opzichte van de WTBZ? De analyse is uitgevoerd exclusief de categorie 'geen mening' bestaand uit de antwoordcategorieën: 'ik weet niet' en 'niet van toepassing'.

De modellen 1 en 2 geven de resultaten weer voor de analyse met respectievelijk de advocaten en de gerechtsdeurwaarders. De analyse berust op binomiale logistische regressie en de weergegeven coëfficiënten zijn 'odds-ratio's'. De odds-ratio's geven het effect van de betreffende variabele weer op de verhouding tussen de kans dat de respondent het ene oordeel over de Wgbz heeft ten opzichte van de kans dat de respondent het andere oordeel heeft.

In het geval van de advocaten vertonen slechts twee factoren statistisch significante effecten: de hoogte van de griffierechten en het hebben van een rekening-courant-verhouding. In het geval van de gerechtsdeurwaarders vertonen drie factoren statistisch significante effecten: de beleefde ernst van de processuele consequenties; het principe van het betalen aan de poort en het hebben van een rekening-courant-verhouding.

Model 3 geeft het resultaat weer van het model waarin de mate van tevredenheid over het LDCR als verklarende variabele is opgenomen. Deze variabele heeft geen statistisch significante samenhang met de afhankelijke variabele.

Bijlage 4 Afleiding en bewerking van gegevens in- en uitstroom zaken

In deze bijlage beschrijven we de in hoofdstuk 5 gebruikte gegevens van de in- en uitstroom van zaken en daarop uitgevoerde bewerkingen. De gegevensverzameling is begin 2015 afgesloten, maar omdat er lange jaarreeksen nodig waren die goed op elkaar aansloten, hebben we slechts gebruik kunnen maken van gegevensreeksen tot en met het jaar 2012/2013. Daarnaast hebben we gegevens uit de begin 2015 nieuw ontwikkelde module met betrekking tot griffierechten in het DataWareHouse (DWH) van de Rechtspraak niet kunnen gebruiken.

In deze bijlage wordt achtereenvolgens beschreven: de bron van de gegevens; de gehanteerde indeling van rechtsgebieden; de indeling naar natuurlijke personen en rechtspersonen; de selectie van en het aandeel aan griffierechtplichtige en niet-griffierechtplichtige zaken; de definiëring van de appellabele uitstroom naar hoger beroep; en de gehanteerde indeling in klassen van financieel belang van zaken.

Bron van de gegevens

De gegevens van civiele rechtszaken in eerste aanleg en hoger beroep zijn op de volgende wijze geëxtraheerd. De instroomgegevens van de afdeling kanton zijn afkomstig uit de OnderzoeksDataBase (ODB) van de Rechtspraak. De instroomgegevens van de afdeling civiel zijn afkomstig uit de primaire registratie en geëxtraheerd door Spir-IT. Voor de instroom hoger beroep is gebruikgemaakt van een combinatie van het DataWareHouse en de primaire registratie geëxtraheerd door Spir-IT. De uitstroom van appellabele zaken van de afdeling kanton en civiel is afkomstig uit het DataWareHouse.

Alle genoemde databestanden zijn op zichzelf weer afgeleid uit de basisbestanden NKP/IRIS, Civiel en REIS. Voor de zaken in eerste aanleg konden de gegevens over de jaren 2001-2012 gebruikt worden, voor de zaken in hoger beroep de gegevens over de jaren 2009-2013. De gegevens voor de eerste aanleg werden geleverd op partijniveau en de partijen die werden geselecteerd voor het huidige onderzoek waren eisers en verzoekers. Voor de instroom hoger beroep en voor de appellabele uitstroom zijn gegevens op zaakniveau geselecteerd. Mocht een zaak meerdere eisers, verzoekers of appellanten hebben, dan telde een dergelijke zaak mee gewogen naar het aantal eisers, verzoekers of appellanten. Met andere woorden: een zaak met twee eisers telde ook tweemaal mee in de instroom.

Indeling rechtsgebieden

Naast een overkoepelende indicatie of een rechtszaak een familie- of handelszaak betrof, was een nadere typering van de zaak benodigd. Deze typering ontbrak soms voor handelszaken in eerste aanleg en hoger beroep. Dergelijke zaken zijn gerekend tot het rechtsgebied 'overige handelszaken' in de tellingen en analyses. Bij familie-zaken was de nadere typering vrijwel steeds beschikbaar.

Een verkenning van de handelszaken met ontbrekende typering suggereert dat het hier met name rechtszaken betreft met een verstekuitspraak (vooral binnen de afdeling kanton), of bij specifieke gerechtshoven (hoger beroep). Het aandeel van zaken met ontbrekende typering is door de jaren heen niet stabiel. Ter illustratie, in 2001 is slechts 7% van de eerste aanleg handelszaken bij de afdeling kanton van een onbepaald type, in 2012 is dit 22%. In hoger beroep loopt dit percentage van 27% in 2009 terug naar 20% in 2013. Mede daarom is besloten bij handelszaken geen verregaande typering in de analyses te gebruiken maar deze te beperken tot categorieën met een behoorlijke omvang. Aan het eind van deze bijlage in tabel

B5A.1 staat een overzicht van de onderscheiden rechtsgebieden en de onderverdeling.

Registratie natuurlijk versus rechtspersoon

Of een rechtzoekende een natuurlijk persoon is of een rechtspersoon werd voor de invoering van de Wgbz niet door alle gerechten secuur genoteerd. Immers, daar was niet direct een aanleiding toe; de WTBZ (de oude griffierechtwetgeving) maakte in het algemeen geen onderscheid tussen natuurlijke en rechtspersonen. Analyse op de gegevens van de verhouding natuurlijk persoon en rechtspersoon liet dusdanige verschillen tussen gerechten zien dat besloten is het onderscheid niet te gebruiken en te schatten op basis van de – wél betrouwbaar te achten – gegevens in 2012.

Deze verhouding is op alle jaren toegepast.

Voor de instroom bij de hoven zijn commanditaire vennootschappen, VOF's en maatschappen eveneens als natuurlijk persoon beschouwd, voor de in- en uitstroom in eerste aanleg was dit niet mogelijk.¹¹⁹

Selectie van griffierechtplichtige en niet-griffierechtplichtige zaken

De aangeleverde gegevens bevatten voldoende informatie om de instroom van rechtszaken waarvoor geen griffierechten is verschuldigd uit te sluiten op basis van de typering van rechtsgebied. Door middel van weging zijn rechtsgebieden uitgesloten die deels wel en deels niet onder de griffierechtwetgeving vielen. Hieronder in box B5A.1 staat een overzicht van de uitgesloten typen rechtszaken.

Box B5A.1 Uitgesloten typen rechtszaken – niet griffierechtplichtig

Eerste aanleg familiezaken

- Beheerszaken
- Benoeming bijzonder curator
- Beroepschriften
- BOPZ (Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen)
- Curatele (deels uitgesloten, o.a. benoeming curator)
- Familierecht (alleen dagvaardingen uitgesloten)
- Gezag en omgang (alle gezagszaken bij de afdeling kanton zijn uitgesloten mede i.v.m. registratiewijzigingen¹)
- Mentorschap (deels uitgesloten, o.a. benoeming mentor)
- Onderbewindstelling (deels uitgesloten, o.a. benoeming bewindvoerder)
- Ondertoezichtstelling
- Procesrecht (deels uitgesloten, o.a. verzet WTBZ/Wgbz)
- Verhaal bijstand

Eerste aanleg handelszaken

- Faillissementsrecht (deels uitgesloten, o.a. schuldsanering natuurlijke personen)
- Procesrecht (deels uitgesloten, o.a. bevelschrift nasalaris)

¹¹⁹ In de Reparatielwet van 1 april 2013 zijn een aantal zaken die tot onduidelijkheden bij de interpretatie van de Wgbz leidden, aangepast en verduidelijkt. Zo is verduidelijkt wat er onder rechtspersonen moet worden verstaan, i.e. alle niet-natuurlijke personen. Vanaf die datum worden commanditaire vennootschappen, VOF's en maatschappen dus niet meer als natuurlijke personen maar als rechtspersonen beschouwd.

Hoger beroep familiezaken

- BOPZ (Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen)
- Familierecht (alleen dagvaardingen uitgesloten)
- Gezag en omgang (appellabele uitstroom gezagszaken van de afdeling kanton naar het hof i.v.m. registratiewijzigingen uitgesloten^a)
- Ondertoezichtstelling
- Verhaal bijstand

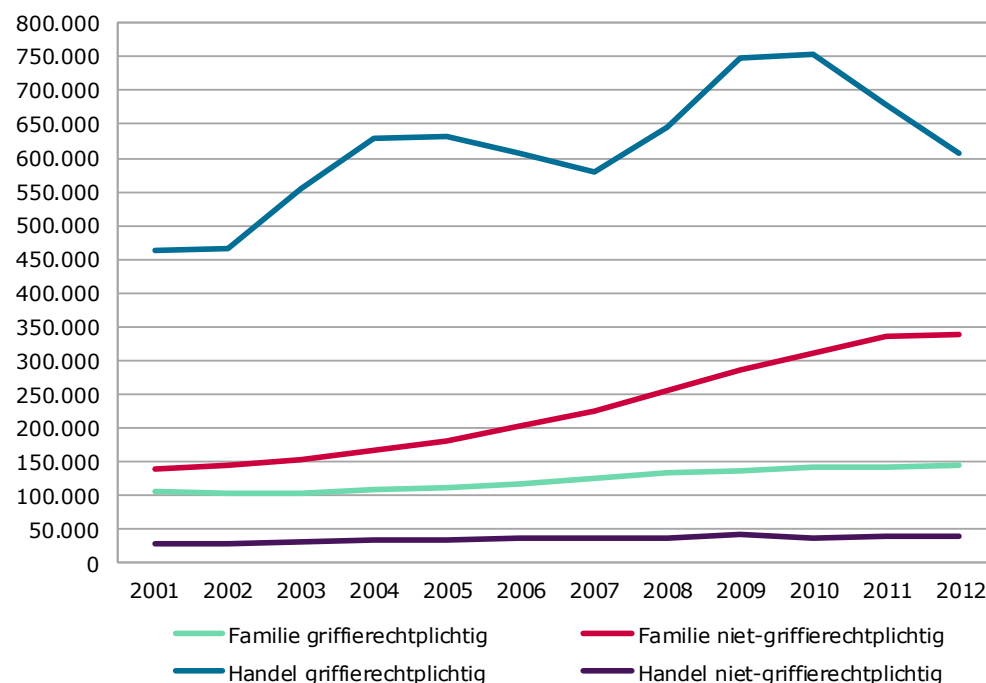
Hoger beroep handelszaken

- Faillissementsrecht (deels uitgesloten, schuldsanering natuurlijke personen)
- Procesrecht (deels uitgesloten, o.a. verzet WTBZ/Wgbz)

^a Er was medio september 2011 sprake van een wijziging in de registratie van gezamenlijke gezagsverzoeken; deze zaken verhuisden naar het Gezagsregister. Voorheen werden deze zaken bij de in- en uitstroom van de afdeling kanton geteld, nu vallen zij onder de afdeling civiel maar worden ze niet meer meegeteld in de in- en uitstroomcijfers (lamicie-code 299).

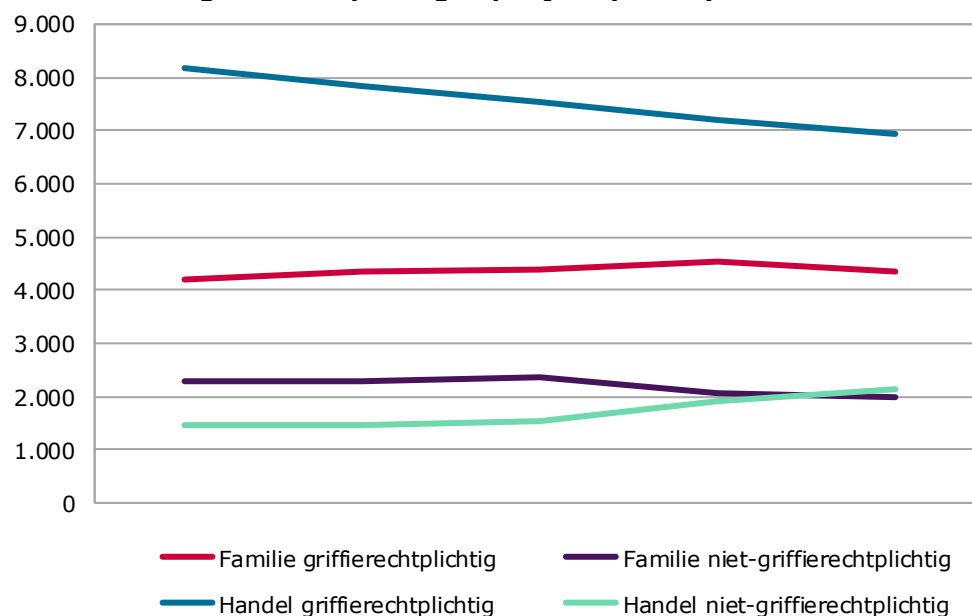
In de analyses zijn alleen de griffierechtplichtige zaken gebruikt. De figuren B5A.1 en B5A.2 brengen de (verschillen in) de ontwikkeling van de instroom van griffierechtplichtige en niet-griffierechtplichtige zaken in beeld. Bij familiezaken in eerste aanleg is een groot en relatief toegenomen aandeel van de zaken niet-griffierechtplichtig. Dit aandeel niet-griffierechtplichtige familiezaken betreft hoofdzakelijk de categorie 'overige familiezaken', en in veel mindere mate 'gezag en omgang' en 'bewindzaken'.

Figuur B5A.1 Eerste aanleg: Instroom griffierechtplichtigen en niet-griffierechtplichtigen per jaar (aantal)*

* Inclusief instroom gezagszaken afdeling kanton bij Familie niet-griffierechtplichtig.

Figuur B5A.2 Hoger beroep: Instroom griffierechtplichtigen en niet-griffierechtplichtigen per jaar (aantal)

Definitie appellabele uitstroom naar hoger beroep

Voor de in hoofdstuk 5 berekende appelratio's was – naast de instroom van zaken in hoger beroep – de uitstroom van appellabele zaken van de afdeling kanton en civiel benodigd. De appellabele uitstroom is als volgt gedefinieerd. Een zaak werd als appellabel beschouwd wanneer het financieel belang in een zaak onbepaald was of bij een financieel belang van meer dan € 1.750. Het moest gaan om zaken met een eindvonnis of eindbeslissing, dus royementen, dadingen, intrekkingen et cetera, zijn uitgesloten. Daarnaast moest het bij de afdeling kanton specifiek gaan om zaken op tegenspraak; bij de afdeling civiel zijn zowel zaken op tegenspraak als verstekzaken meegenomen. Bij de afdeling kanton zijn de voorlopige voorzieningen uitgesloten, de kort geding zaken van de afdeling civiel zijn wél meegenomen in de appellabele uitstroom. Het type rechtsgebieden dat is uitgesloten in de uitstroom, zijn BOPZ-zaken bij de afdeling civiel en arbeidsontbindingen voor de kantonrechter (art 7:685 BW). Vanzelfsprekend is er in de appellabele uitstroom vervolgens ook onderscheid gemaakt naar griffierechtplichtige en niet-griffierechtplichtige uitstroom van zaken.

Indeling in klassen van financieel belang

In de analyses is, waar mogelijk, bij handelszaken onderscheid gemaakt in klassen van financieel belang. De hoogte en de ontwikkeling van de griffierechtstarieven verschillen immers per klasse. Zie voor de vaststelling van de griffierechtstarieven bijlage 5.

Bij handelszaken in eerste aanleg is een indeling in dertien klassen van financieel belang gehanteerd (zie kader hieronder). Deze categorisering is gebaseerd op de combinatie van klassegrenzen, zoals gehanteerd onder de WTBZ en de Wgbz. Voor hoger beroep was per rechtszaak precies bekend wat de hoogte van het financieel belang was; de zaken zijn in de analyses eveneens gegroepeerd in klassen (zie box B5.2 hieronder). Omdat de aantallen zaken in hoger beroep bij een verfijndere indeling al snel klein worden, heeft hier een beperkte indikking over de klassegrenzen van WTBZ en Wgbz heen plaatsgevonden.

Box B5A.2 Indeling klassen van financieel belang

Eerste aanleg

- Onbepaald/onbekend/€ 0 (inclusief alle familiezaken)
- € 1 - € 90
- € 91 - € 453
- € 454 - € 500
- € 501 - € 1.000
- € 1.001 - € 1.361
- € 1.362 - € 5.000
- € 5.001 - € 11.345
- € 11.346 - € 12.500
- € 12.501 - € 14.364
- € 14.365 - € 25.000
- € 25.001 - € 100.000
- € 100.001 en meer

Hoger beroep

- Onbepaald/onbekend/0 euro (inclusief alle familiezaken)
- € 1 - € 5.000
- € 5.001 - € 12.500
- € 12.501 - € 25.000
- € 25.001 - € 100.000
- € 100.001 en meer

Tabel B5A.1 Indeling in rechtsgebieden

Type zaken									
<i>Eerste aanleg familiezaken</i>									
Adoptie									
Curatele									
Erfrecht									
Gezag en omgang									
Huwelijkszaken	Akte van bekendheid	Huwelijk	Vervangende beslissing rechts-handeling echt-genoten						
Levensonderhoud									
Mentorschap									
Partnerzaken	Ontbinding partnerschap	Registratie partnerschap							
Onderbewindstelling									
Overige familiezaken	Handlichting	Onbekend/niet van toepassing	Overige gezag, bewind en 1e boek BW	Procesrecht					
Scheiding									
<i>Eerste aanleg handelszaken</i>									
Arbeidszaken	Arbeidszaken	Ontbinding arbeidsovereenkomst							
Bijzondere overeenkomst									
Faillissementsrecht									
Huur en appartementszaken	Appartementszaken en	Huurzaken							
Intellectueel eigendomszaken									
Overige handelszaken	Fiscaal recht	Handelsnaamwet artikel 6	Handelsregisterwet	Landinrichtingswet	Onbekend	Ondernemingsrecht	Onteigeningswet	Overige dagvaarding en verzoekschriften handelszaken	Overige zaak ex artikel 96 Rv
	Rechtspersonenrecht	Sociale zekerheid/fraude	Verkeersmiddelen en vervoer	Verzet dwangbevel					

Tabel B5A.1 (Vervolg)

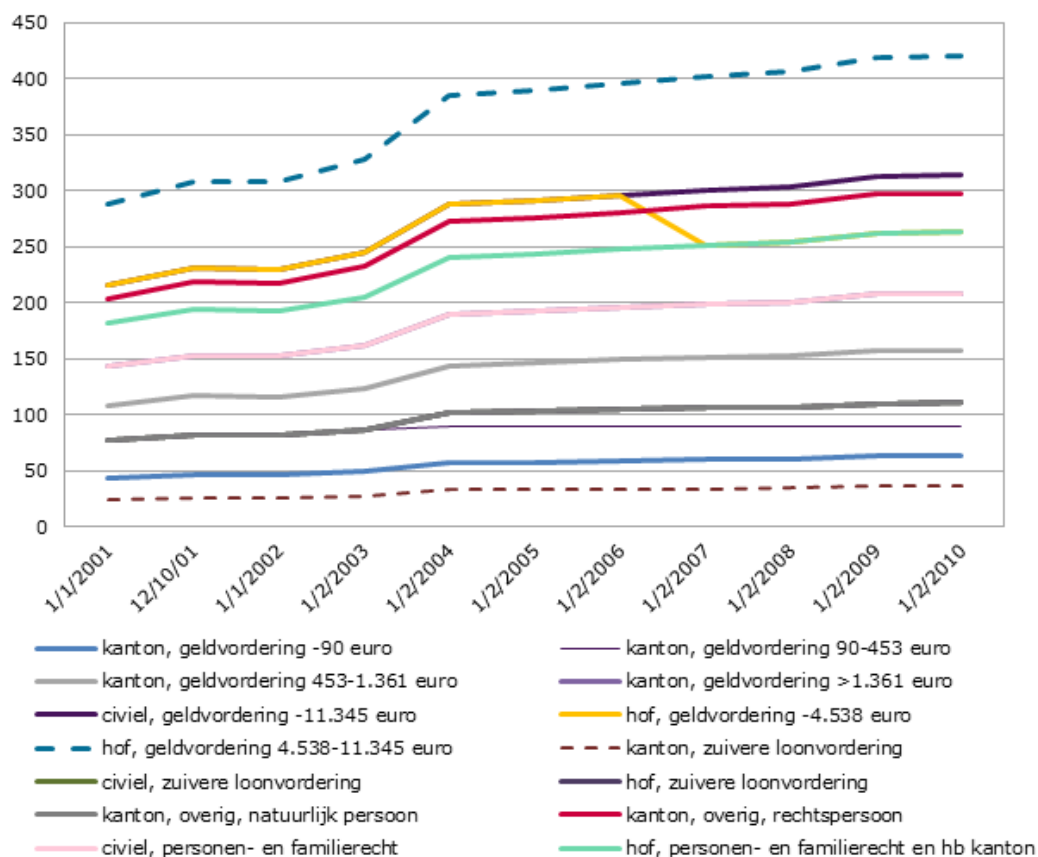
Type zaken									
Procesrecht									
Verbintenisrecht									
Vermogensrecht									
Verzekeringsrecht									
Zakelijke rechten									
<i>Hoger beroep familiezaken</i>									
Curatele									
Gezag en omgang									
Levensonderhoud									
Overige familiezaken	Adoptie	Erfrecht	Huwelijk	Ontbinding partnerschap	Overige verzoek- schriften familie- zaken	Registratie partnerschap			
Scheiding									
<i>Hoger beroep handelszaken</i>									
Bijzondere overeenkomst									
Overige handelszaken	Appartements- zaken	Europees recht	Faillissements- recht	Fiscaal recht	Huurzaken	Intellectuele eigendomszaken	Niet van toepas- sing/onbekend	Ondernemings- recht	Overige dagvaar- dingen en ver- zoekschriften handelszaken
	Procesrecht	Rechtspersonen- recht	Verbintenisrecht	Verkeersmidde- len en vervoer	Vermogensrecht	Verzekerings- recht	Verzet dwangbevel	Zakelijke rechten	

Bijlage 5 Ontwikkeling tarieven griffierecht en detail

Tarieven griffierecht onder WTBZ

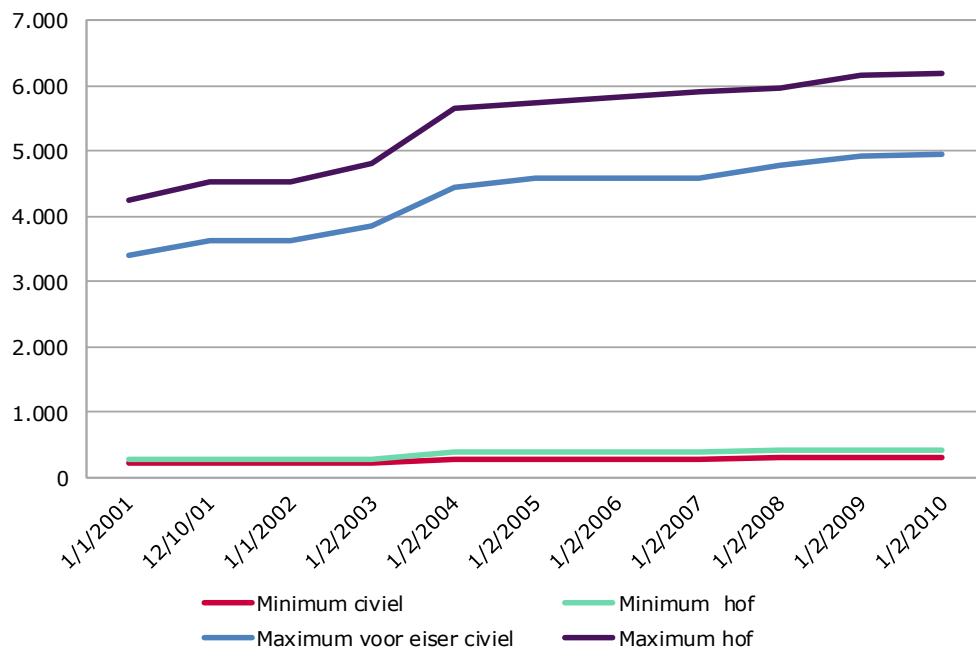
Figuur B5B.1 laat de tarieven in eerste aanleg en hoger beroep zien, zoals die onder de WTBZ vanaf 2001 golden voor zaken met een financieel belang t/m € 11.345. Op de horizontale as staan de ingangsdata van aanpassingen van de tarieven vermeld. De tarieven waren in 2001 nog in guldens geformuleerd; deze zijn naar euro's omgerekend.

Figuur B5B.1 Griffierechtstarieven onder WTBZ, van 1 januari 2001 tot 31 oktober 2010, voor zaken t/m € 11.345, in eerste aanleg en hoger beroep (bedragen in euro's)

Voor zaken met een geldvordering van meer dan € 11.345 bedroeg het griffierecht in eerste aanleg (civiel rechtbank) tot 1 februari 2004 1,9% van de geldvordering, daarna 2,2%. Daarbij golden minima en maxima, zoals weergegeven in de volgende figuur. Voor deze zaken in hoger beroep bedroegen de tarieven tot 1 februari 2004 2,6% en daarna 3,0% van de geldvordering, eveneens met minima en maxima, zoals aangegeven in de figuur. Voor verschenen gedaagde natuurlijke personen waren de maxima lager en lagen op een niveau van ongeveer een kwart van de maxima voor de eiser.

Figuur B5B.2 Griffierechttarieven onder WTBZ, van 1 januari 2001 tot 31 oktober 2010, voor zaken vanaf € 11.345, in eerste aanleg en hoger beroep: minima en maxima (bedragen in euro's)

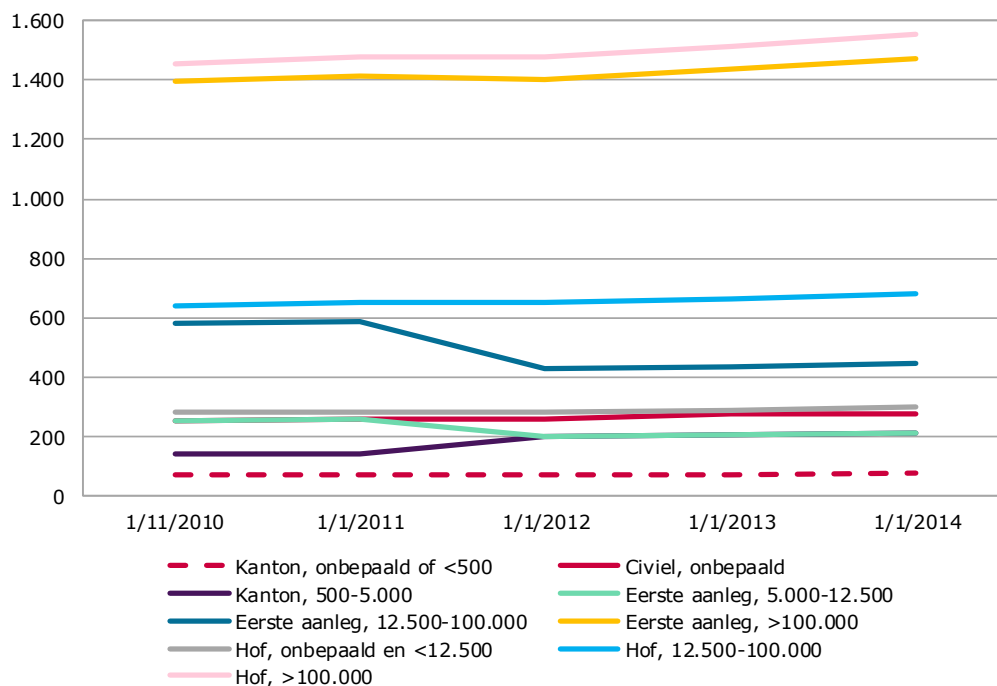

^a Tot 1 februari 2004 bedroeg het griffierecht voor de eiser bij deze zaken in eerste aanleg 1,9% en in hoger beroep 2,6% van de geldvordering, met genoemde minima en maxima. Na 1 februari 2004 waren deze percentages 2,6% respectievelijk 3,0%;

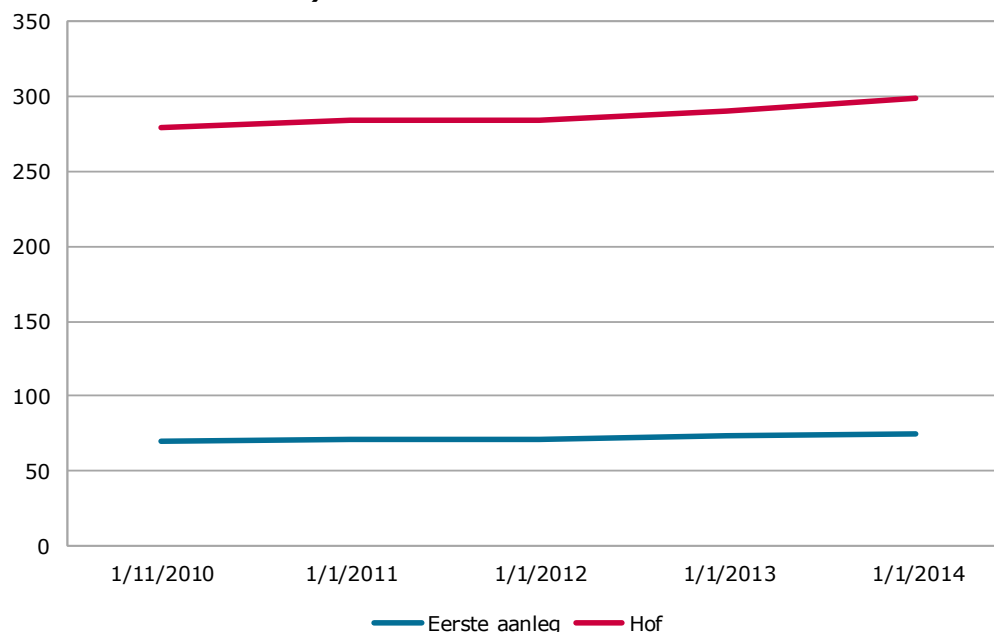
Tarieven griffierecht onder Wgbz

Vanaf 1 januari 2010 gold het tariefstelsel van de Wgbz met aparte tarieven voor rechtspersonen (zie figuur B5B.3), en onvermogene (inclusief minvermogen-) en andere natuurlijke personen (figuren B5B.4 respectievelijk B5B.5).

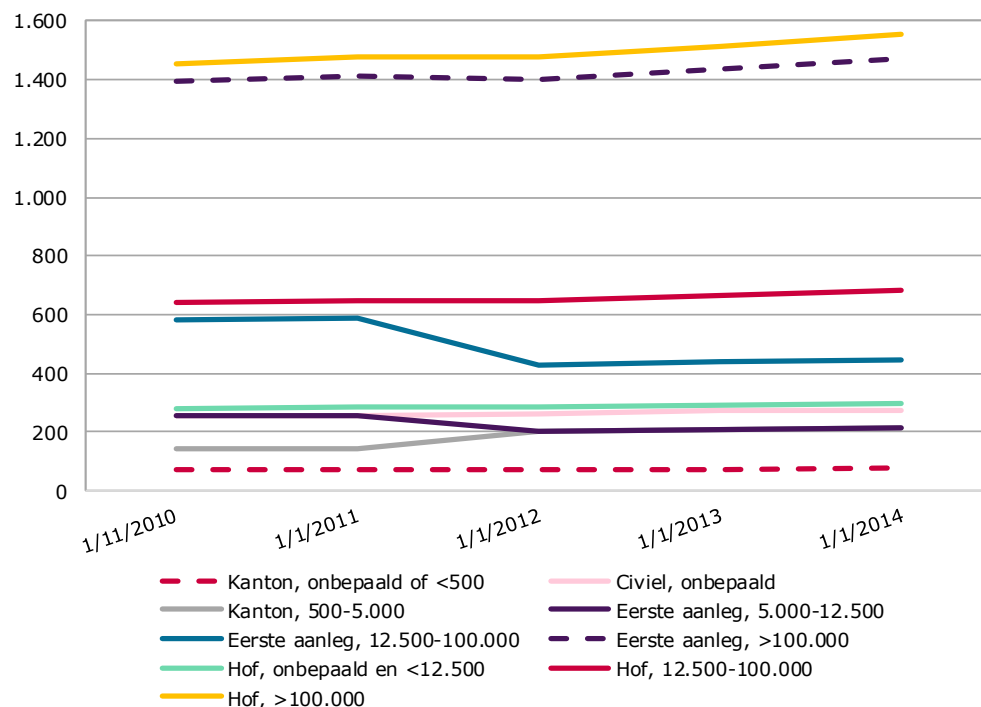
Figuur B5B.3 Griffierechtstarieven onder Wgbz voor rechtspersonen, van 1 november 2010 tot 1 januari 2014, voor zaken in eerste aanleg en hoger beroep (bedragen in euro's)

Figuur B5B.4 Griffierechtstarieven onder Wgbz voor on- en minvermogene natuurlijke personen, van 1 november 2010 tot 1 januari 2014, voor zaken in eerste aanleg en hoger beroep (bedragen in euro's)

**Figuur B5B.5 Griffierechtstarieven onder Wgbz voor niet on- en minvermogen-
gende natuurlijke personen, van 1 november 2010 tot
1 januari 2014, voor zaken in eerste aanleg en hoger beroep
(bedragen in euro's)**

Gemiddelde tarieven per kwartaal voor rechtspersonen en diverse type natuurlijke personen.

Op basis van deze tarieven zijn de gemiddelde tarieven per kwartaal berekend voor rechtspersonen en drie groepen natuurlijke personen: de onvermogen-
den, de minvermogen- en de overigen, Meestal gold gedurende het gehele kwartaal één
tarief. Uitzondering vormen de eerste kwartalen t/m 2010, omdat de aanpassing
aan de prijsstijging steeds per 1 februari van het jaar inging en het laatste kwartaal
van 2010, vanwege de overgang per 1 november 2010 van de WTBZ- naar de
Wgbz-tarieven. In die gevallen zijn de tarieven van het betreffende kwartaal een
gewogen gemiddelde van de in het kwartaal geldende tarieven, met de gewichten
bepaald door het deel van de betreffende periode dat het betreffende tarief gold.
De procentuele tarieven die bij de WTBZ voor de hogere klassen van financieel
belang zijn bij de klassen met onder- en bovengrens bepaald op basis van het
financieel belang dat in het midden tussen de klassengrenzen ligt of het geldende
minimumtarief, als dat hoger is. Bij de hoogste klasse van financieel belang (boven
€ 100.000) is het gemiddelde tarief geschat als een gewogen gemiddelde van het
tarief bij de ondergrens (€ 100.000) en het geldende maximumtarief. De gewich-
ten zijn, op basis van gegevens over het aantal dagvaardingszaken met financieel
belang boven € 100.000 in 2009 25% respectievelijk 75%.
De volgende tabellen vermelden de griffierechtstarieven per kwartaal, achtereenvol-
gens voor rechtspersonen, onvermogen- en minvermogen-
de natuurlijke personen en andere natuurlijke personen.

Tabel B5B.1 Tarieven griffierecht voor rechtspersonen in kantonzaken (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	204	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	2	204	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	3	204	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	4	217	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	1	218	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	2	218	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	3	218	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	4	218	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2003	1	227	48	85	121	121	121	159	159	159	159	159	159	159
2003	2	232	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2003	3	232	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2003	4	232	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2004	1	259	54	89	137	137	137	181	181	181	181	181	181	181
2004	2	273	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2004	3	273	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2004	4	273	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2005	1	275	58	90	145	145	145	191	191	191	191	191	191	191
2005	2	276	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2005	3	276	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2005	4	276	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2006	1	279	59	90	148	148	148	195	195	195	195	195	195	195
2006	2	281	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196
2006	3	281	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196
2006	4	281	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196

Tabel B5B.1 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2007	1	284	60	90	150	150	150	198	198	198	198	198	198	198
2007	2	286	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2007	3	286	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2007	4	286	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2008	1	287	61	90	152	152	152	200	200	200	200	200	200	200
2008	2	288	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2008	3	288	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2008	4	288	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2009	1	294	62	90	156	156	156	206	206	206	206	206	206	206
2009	2	297	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2009	3	297	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2009	4	297	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	1	298	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	2	298	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	3	298	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	4	169	91	100	123	239	239	256	443	443	846	846	846	846
2011	1	106	106	106	106	284	284	284	568	568	1.181	1.181	1.181	1.181
2011	2	106	106	106	106	284	284	284	568	568	1.181	1.181	1.181	1.181
2011	3	106	106	106	106	426	426	426	426	426	851	851	851	851
2011	4	106	106	106	106	426	426	426	426	426	851	851	851	851
2012	1	109	109	109	109	437	437	437	437	437	873	873	873	873
2012	2	109	109	109	109	437	437	437	437	437	873	873	873	873
2012	3	109	109	109	109	437	437	437	437	437	873	873	873	873
2012	4	109	109	109	109	437	437	437	437	437	873	873	873	873

Tabel B5B.1 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	112	112	112	112	448	448	448	448	448	896	896	896	896
2013	2	112	112	112	112	448	448	448	448	448	896	896	896	896
2013	3	112	112	112	112	448	448	448	448	448	896	896	896	896
2013	4	112	112	112	112	448	448	448	448	448	896	896	896	896
2014	1	115	115	115	115	462	462	462	462	462	923	923	923	923
2014	2	115	115	115	115	462	462	462	462	462	923	923	923	923
2014	3	115	115	115	115	462	462	462	462	462	923	923	923	923
2014	4	115	115	115	115	462	462	462	462	462	923	923	923	923

Tabel B5B.2 Tarieven griffierecht voor onvermogende natuurlijke personen in kantonzaken (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	19	11	19	27	27	27	36	36	36	36	36	36	36
2001	2	19	11	19	27	27	27	36	36	36	36	36	36	36
2001	3	19	11	19	27	27	27	36	36	36	36	36	36	36
2001	4	20	11	20	29	29	29	38	38	38	38	38	38	38
2002	1	21	12	21	29	29	29	38	38	38	38	38	38	38
2002	2	21	12	21	29	29	29	38	38	38	38	38	38	38
2002	3	21	12	21	29	29	29	38	38	38	38	38	38	38
2002	4	21	12	21	29	29	29	38	38	38	38	38	38	38
2003	1	21	12	21	30	30	30	40	40	40	40	40	40	40
2003	2	22	12	22	31	31	31	41	41	41	41	41	41	41
2003	3	22	12	22	31	31	31	41	41	41	41	41	41	41
2003	4	22	12	22	31	31	31	41	41	41	41	41	41	41
2004	1	24	14	22	34	34	34	45	45	45	45	45	45	45
2004	2	26	14	23	36	36	36	48	48	48	48	48	48	48
2004	3	26	14	23	36	36	36	48	48	48	48	48	48	48
2004	4	26	14	23	36	36	36	48	48	48	48	48	48	48
2005	1	26	14	23	36	36	36	48	48	48	48	48	48	48
2005	2	26	15	23	37	37	37	48	48	48	48	48	48	48
2005	3	26	15	23	37	37	37	48	48	48	48	48	48	48
2005	4	26	15	23	37	37	37	48	48	48	48	48	48	48
2006	1	26	15	23	37	37	37	49	49	49	49	49	49	49
2006	2	26	15	23	37	37	37	49	49	49	49	49	49	49
2006	3	26	15	23	37	37	37	49	49	49	49	49	49	49
2006	4	26	15	23	37	37	37	49	49	49	49	49	49	49

Tabel B5B.2 (Vervolg)[illegible]

Tabel B5B.2 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	2	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	3	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	4	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2014	1	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	2	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	3	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	4	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77

Tabel B5B.3 Tarieven griffierecht voor minvermogende natuurlijke personen in kantonzaken (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	39	22	39	54	54	54	71	71	71	71	71	71	71
2001	2	39	22	39	54	54	54	71	71	71	71	71	71	71
2001	3	39	22	39	54	54	54	71	71	71	71	71	71	71
2001	4	41	23	41	58	58	58	76	76	76	76	76	76	76
2002	1	41	23	41	58	58	58	76	76	76	76	76	76	76
2002	2	41	23	41	58	58	58	76	76	76	76	76	76	76
2002	3	41	23	41	58	58	58	76	76	76	76	76	76	76
2002	4	41	23	41	58	58	58	76	76	76	76	76	76	76
2003	1	43	24	43	60	60	60	79	79	79	79	79	79	79
2003	2	44	25	44	62	62	62	81	81	81	81	81	81	81
2003	3	44	25	44	62	62	62	81	81	81	81	81	81	81
2003	4	44	25	44	62	62	62	81	81	81	81	81	81	81
2004	1	49	27	45	69	69	69	90	90	90	90	90	90	90
2004	2	51	29	45	72	72	72	95	95	95	95	95	95	95
2004	3	51	29	45	72	72	72	95	95	95	95	95	95	95
2004	4	51	29	45	72	72	72	95	95	95	95	95	95	95
2005	1	51	29	45	73	73	73	96	96	96	96	96	96	96
2005	2	52	29	45	73	73	73	96	96	96	96	96	96	96
2005	3	52	29	45	73	73	73	96	96	96	96	96	96	96
2005	4	52	29	45	73	73	73	96	96	96	96	96	96	96
2006	1	52	29	45	74	74	74	97	97	97	97	97	97	97
2006	2	53	30	45	75	75	75	98	98	98	98	98	98	98
2006	3	53	30	45	75	75	75	98	98	98	98	98	98	98
2006	4	53	30	45	75	75	75	98	98	98	98	98	98	98

Tabel B5B.3 (Vervolg)[illegible]

Tabel B5B.3 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	2	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	3	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	4	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2014	1	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	2	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	3	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	4	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77

Tabel B5B.4 Tarieven griffierecht voor niet on- en minvermogende natuurlijke personen in kantonzaken (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	77	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	2	77	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	3	77	43	77	109	109	109	143	143	143	143	143	143	143
2001	4	82	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	1	82	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	2	82	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	3	82	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2002	4	82	46	82	116	116	116	152	152	152	152	152	152	152
2003	1	85	48	85	121	121	121	159	159	159	159	159	159	159
2003	2	87	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2003	3	87	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2003	4	87	49	87	123	123	123	162	162	162	162	162	162	162
2004	1	97	54	89	137	137	137	181	181	181	181	181	181	181
2004	2	102	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2004	3	102	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2004	4	102	57	90	144	144	144	190	190	190	190	190	190	190
2005	1	103	58	90	145	145	145	191	191	191	191	191	191	191
2005	2	103	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2005	3	103	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2005	4	103	58	90	146	146	146	192	192	192	192	192	192	192
2006	1	104	59	90	148	148	148	195	195	195	195	195	195	195
2006	2	105	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196
2006	3	105	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196
2006	4	105	59	90	149	149	149	196	196	196	196	196	196	196

Tabel B5B.4 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2007	1	106	60	90	150	150	150	198	198	198	198	198	198	198
2007	2	106	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2007	3	106	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2007	4	106	60	90	151	151	151	199	199	199	199	199	199	199
2008	1	107	61	90	152	152	152	200	200	200	200	200	200	200
2008	2	107	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2008	3	107	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2008	4	107	61	90	153	153	153	201	201	201	201	201	201	201
2009	1	109	62	90	156	156	156	206	206	206	206	206	206	206
2009	2	110	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2009	3	110	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2009	4	110	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	1	111	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	2	111	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	3	111	63	90	158	158	158	208	208	208	208	208	208	208
2010	4	84	68	77	99	146	146	163	239	239	456	456	456	456
2011	1	71	71	71	71	142	142	142	258	258	588	588	588	588
2011	2	71	71	71	71	142	142	142	258	258	588	588	588	588
2011	3	71	71	71	71	202	202	202	202	202	426	426	426	426
2011	4	71	71	71	71	202	202	202	202	202	426	426	426	426
2012	1	73	73	73	73	207	207	207	207	207	437	437	437	437
2012	2	73	73	73	73	207	207	207	207	207	437	437	437	437
2012	3	73	73	73	73	207	207	207	207	207	437	437	437	437
2012	4	73	73	73	73	207	207	207	207	207	437	437	437	437

Tabel B5B.4 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	75	75	75	75	213	213	213	213	213	448	448	448	448
2013	2	75	75	75	75	213	213	213	213	213	448	448	448	448
2013	3	75	75	75	75	213	213	213	213	213	448	448	448	448
2013	4	75	75	75	75	213	213	213	213	213	448	448	448	448
2014	1	77	77	77	77	219	219	219	219	219	462	462	462	462
2014	2	77	77	77	77	219	219	219	219	219	462	462	462	462
2014	3	77	77	77	77	219	219	219	219	219	462	462	462	462
2014	4	77	77	77	77	219	219	219	219	219	462	462	462	462

Tabel B5B.5 Tarieven griffierecht voor rechtspersonen in zaken voor civiele rechter, eerste aanleg (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	2	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	3	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	4	192	229	229	229	229	229	229	229	227	255	374	1.188	3.178
2002	1	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	2	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	3	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	4	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2003	1	201	240	240	240	240	240	240	240	227	255	374	1.188	3.315
2003	2	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2003	3	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2003	4	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2004	1	229	274	274	274	274	274	274	274	266	282	413	1.313	3.711
2004	2	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2004	3	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2004	4	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2005	1	243	290	290	290	290	290	290	290	291	296	433	1.375	3.952
2005	2	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2005	3	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2005	4	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2006	1	247	294	294	294	294	294	294	294	294	296	433	1.375	3.988
2006	2	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988
2006	3	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988
2006	4	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988

Tabel B5B.5 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2007	1	250	299	299	299	299	299	299	299	294	296	433	1.375	3.988
2007	2	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2007	3	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2007	4	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2008	1	253	302	302	302	302	302	302	302	302	302	433	1.375	4.088
2008	2	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2008	3	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2008	4	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2009	1	259	310	310	310	310	310	310	310	313	313	433	1.375	4.215
2009	2	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2009	3	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2009	4	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2010	1	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.260
2010	2	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.263
2010	3	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.263
2010	4	461	478	478	478	478	478	478	478	479	882	921	1.235	3.748
2011	1	568	568	568	568	568	568	568	568	568	1.181	1.181	1.181	3.537
2011	2	568	568	568	568	568	568	568	568	568	1.181	1.181	1.181	3.537
2011	3	560	426	426	426	426	426	426	426	426	851	851	1.744	3.529
2011	4	560	426	426	426	426	426	426	426	426	851	851	1.744	3.529
2012	1	575	437	437	437	437	437	437	437	437	873	873	1.789	3.621
2012	2	575	437	437	437	437	437	437	437	437	873	873	1.789	3.621
2012	3	575	437	437	437	437	437	437	437	437	873	873	1.789	3.621
2012	4	575	437	437	437	437	437	437	437	437	873	873	1.789	3.621

Tabel B5B.5 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	589	448	448	448	448	448	448	448	448	896	896	1.836	3.715
2013	2	589	448	448	448	448	448	448	448	448	896	896	1.836	3.715
2013	3	589	448	448	448	448	448	448	448	448	896	896	1.836	3.715
2013	4	589	448	448	448	448	448	448	448	448	896	896	1.836	3.715
2014	1	608	462	462	462	462	462	462	462	462	923	923	1.892	3.823
2014	2	608	462	462	462	462	462	462	462	462	923	923	1.892	3.823
2014	3	608	462	462	462	462	462	462	462	462	923	923	1.892	3.823
2014	4	608	462	462	462	462	462	462	462	462	923	923	1.892	3.823

Tabel B5B.6 Tarieven griffierecht voor onvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, eerste aanleg (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	45	54	54	54	54	54	54	54	57	64	93	297	756
2001	2	45	54	54	54	54	54	54	54	57	64	93	297	756
2001	3	45	54	54	54	54	54	54	54	57	64	93	297	756
2001	4	48	57	57	57	57	57	57	57	57	64	93	297	794
2002	1	48	58	58	58	58	58	58	58	57	64	93	297	800
2002	2	48	58	58	58	58	58	58	58	57	64	93	297	800
2002	3	48	58	58	58	58	58	58	58	57	64	93	297	800
2002	4	48	58	58	58	58	58	58	58	57	64	93	297	800
2003	1	50	60	60	60	60	60	60	60	57	64	93	297	829
2003	2	51	61	61	61	61	61	61	61	57	64	93	297	843
2003	3	51	61	61	61	61	61	61	61	57	64	93	297	843
2003	4	51	61	61	61	61	61	61	61	57	64	93	297	843
2004	1	57	68	68	68	68	68	68	68	66	71	103	328	928
2004	2	60	72	72	72	72	72	72	72	71	74	108	344	970
2004	3	60	72	72	72	72	72	72	72	71	74	108	344	970
2004	4	60	72	72	72	72	72	72	72	71	74	108	344	970
2005	1	61	73	73	73	73	73	73	73	73	74	108	344	988
2005	2	61	73	73	73	73	73	73	73	74	74	108	344	997
2005	3	61	73	73	73	73	73	73	73	74	74	108	344	997
2005	4	61	73	73	73	73	73	73	73	74	74	108	344	997
2006	1	62	74	74	74	74	74	74	74	74	74	108	344	997
2006	2	62	74	74	74	74	74	74	74	74	74	108	344	997
2006	3	62	74	74	74	74	74	74	74	74	74	108	344	997
2006	4	62	74	74	74	74	74	74	74	74	74	108	344	997

Tabel B5B.6 (Vervolg)[illegible]

Tabel B5B.6 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	2	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	3	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	4	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2014	1	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	2	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	3	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	4	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77

Tabel B5B.7 Tarieven griffierecht voor minvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, eerste aanleg (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	91	108	108	108	108	108	108	108	113	128	187	594	1.511
2001	2	91	108	108	108	108	108	108	108	113	128	187	594	1.511
2001	3	91	108	108	108	108	108	108	108	113	128	187	594	1.511
2001	4	96	114	114	114	114	114	114	114	113	128	187	594	1.589
2002	1	97	115	115	115	115	115	115	115	113	128	187	594	1.600
2002	2	97	115	115	115	115	115	115	115	113	128	187	594	1.600
2002	3	97	115	115	115	115	115	115	115	113	128	187	594	1.600
2002	4	97	115	115	115	115	115	115	115	113	128	187	594	1.600
2003	1	101	120	120	120	120	120	120	120	113	128	187	594	1.657
2003	2	103	123	123	123	123	123	123	123	113	128	187	594	1.686
2003	3	103	123	123	123	123	123	123	123	113	128	187	594	1.686
2003	4	103	123	123	123	123	123	123	123	113	128	187	594	1.686
2004	1	115	137	137	137	137	137	137	137	133	141	207	656	1.855
2004	2	121	144	144	144	144	144	144	144	143	148	217	688	1.940
2004	3	121	144	144	144	144	144	144	144	143	148	217	688	1.940
2004	4	121	144	144	144	144	144	144	144	143	148	217	688	1.940
2005	1	122	145	145	145	145	145	145	145	146	148	217	688	1.976
2005	2	122	146	146	146	146	146	146	146	147	148	217	688	1.994
2005	3	122	146	146	146	146	146	146	146	147	148	217	688	1.994
2005	4	122	146	146	146	146	146	146	146	147	148	217	688	1.994
2006	1	123	147	147	147	147	147	147	147	147	148	217	688	1.994
2006	2	124	148	148	148	148	148	148	148	147	148	217	688	1.994
2006	3	124	148	148	148	148	148	148	148	147	148	217	688	1.994
2006	4	124	148	148	148	148	148	148	148	147	148	217	688	1.994

[illegible]

Tabel B5B.7 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	2	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	3	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2013	4	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
2014	1	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	2	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	3	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77
2014	4	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77	77

Tabel B5B.8 Tarieven griffierecht voor niet on- en minvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, eerste aanleg (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2001	1	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	2	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	3	182	216	216	216	216	216	216	216	227	255	374	1.188	3.023
2001	4	192	229	229	229	229	229	229	229	227	255	374	1.188	3.178
2002	1	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	2	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	3	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2002	4	193	230	230	230	230	230	230	230	227	255	374	1.188	3.199
2003	1	201	240	240	240	240	240	240	240	227	255	374	1.188	3.315
2003	2	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2003	3	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2003	4	205	245	245	245	245	245	245	245	227	255	374	1.188	3.372
2004	1	229	274	274	274	274	274	274	274	266	282	413	1.313	3.711
2004	2	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2004	3	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2004	4	241	288	288	288	288	288	288	288	285	296	433	1.375	3.880
2005	1	243	290	290	290	290	290	290	290	291	296	433	1.375	3.952
2005	2	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2005	3	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2005	4	244	291	291	291	291	291	291	291	294	296	433	1.375	3.988
2006	1	247	294	294	294	294	294	294	294	294	296	433	1.375	3.988
2006	2	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988
2006	3	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988
2006	4	248	296	296	296	296	296	296	296	294	296	433	1.375	3.988

Tabel B5B.8 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2007	1	250	299	299	299	299	299	299	299	294	296	433	1.375	3.988
2007	2	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2007	3	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2007	4	251	300	300	300	300	300	300	300	294	296	433	1.375	3.988
2008	1	253	302	302	302	302	302	302	302	302	302	433	1.375	4.088
2008	2	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2008	3	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2008	4	254	303	303	303	303	303	303	303	306	306	433	1.375	4.138
2009	1	259	310	310	310	310	310	310	310	313	313	433	1.375	4.215
2009	2	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2009	3	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2009	4	262	313	313	313	313	313	313	313	316	316	433	1.375	4.254
2010	1	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.260
2010	2	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.263
2010	3	263	314	314	314	314	314	314	314	317	317	433	1.375	4.263
2010	4	258	275	275	275	275	275	275	275	276	492	531	845	2.351
2011	1	258	258	258	258	258	258	258	258	258	588	588	588	1.414
2011	2	258	258	258	258	258	258	258	258	258	588	588	588	1.414
2011	3	260	202	202	202	202	202	202	202	202	426	426	800	1.400
2011	4	260	202	202	202	202	202	202	202	202	426	426	800	1.400
2012	1	274	207	207	207	207	207	207	207	207	437	437	821	1.436
2012	2	274	207	207	207	207	207	207	207	207	437	437	821	1.436
2012	3	274	207	207	207	207	207	207	207	207	437	437	821	1.436
2012	4	274	207	207	207	207	207	207	207	207	437	437	821	1.436

Tabel B5B.8 (Vervolg)

Financieel belang	Ondergrens		0	91	454	501	1.001	1.362	5.001	11.348	12.501	14.365	25.001	100.000
	Bovengrens	Belang												
		onbepaald	90	453	500	1.000	1.361	5.000	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal													
2013	1	274	213	213	213	213	213	213	213	213	448	448	842	1.474
2013	2	274	213	213	213	213	213	213	213	213	448	448	842	1.474
2013	3	274	213	213	213	213	213	213	213	213	448	448	842	1.474
2013	4	274	213	213	213	213	213	213	213	213	448	448	842	1.474
2014	1	282	219	219	219	219	219	219	219	219	462	462	868	1.519
2014	2	282	219	219	219	219	219	219	219	219	462	462	868	1.519
2014	3	282	219	219	219	219	219	219	219	219	462	462	868	1.519
2014	4	282	219	219	219	219	219	219	219	219	462	462	868	1.519

Tabel B5B.9 Tarieven griffierecht voor rechtspersonen in zaken voor civiele rechter, hoger beroep (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens	Hoger beroep kanton	Hoger beroep civiel	0	4.539	11.346	12.501	14.365	25.001	100.001
	Bovengrens	Belang onbepaald	Belang onbepaald	4.538	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal									
2009	1	259	310	259	415	418	418	590	1.875	5.332
2009	2	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2009	3	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2009	4	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2010	1	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.389
2010	2	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.393
2010	3	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.393
2010	4	514	531	514	567	568	1.304	1.360	1.788	4.898
2011	1	649	649	649	649	649	1.769	1.769	1.769	4.713
2011	2	649	649	649	649	649	1.769	1.769	1.769	4.713
2011	3	649	649	649	649	649	1.769	1.769	1.769	4.713
2011	4	649	649	649	649	649	1.769	1.769	1.769	4.713
2012	1	666	666	666	666	666	1.815	1.815	1.815	4.836
2012	2	666	666	666	666	666	1.815	1.815	1.815	4.836
2012	3	666	666	666	666	666	1.815	1.815	1.815	4.836
2012	4	666	666	666	666	666	1.815	1.815	1.815	4.836
2013	1	683	683	683	683	683	1.862	1.862	1.862	4.961
2013	2	683	683	683	683	683	1.862	1.862	1.862	4.961
2013	3	683	683	683	683	683	1.862	1.862	1.862	4.961
2013	4	683	683	683	683	683	1.862	1.862	1.862	4.961

Tabel B5B.10 Tarieven griffierecht voor onvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, hoger beroep (alle bedragen in euro's)

[illegible]

Tabel B5B.11 Tarieven griffierecht voor minvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, hoger beroep (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens	Hoger beroep kanton	Hoger beroep civiel	0	4.539	11.346	12.501	14.365	25.001	100.001
	Bovengrens	Belang onbepaald	Belang onbepaald	4.538	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal									
2009	1	130	155	130	207	209	209	295	938	2.666
2009	2	131	157	131	210	211	211	295	938	2.690
2009	3	131	157	131	210	211	211	295	938	2.690
2009	4	131	157	131	210	211	211	295	938	2.690
2010	1	131	157	131	210	211	211	295	938	2.694
2010	2	132	157	132	210	212	212	295	938	2.696
2010	3	132	157	132	210	212	212	295	938	2.696
2010	4	231	239	231	257	257	257	285	499	1.085
2011	1	284	284	284	284	284	284	284	284	284
2011	2	284	284	284	284	284	284	284	284	284
2011	3	284	284	284	284	284	284	284	284	284
2011	4	284	284	284	284	284	284	284	284	284
2012	1	291	291	291	291	291	291	291	291	291
2012	2	291	291	291	291	291	291	291	291	291
2012	3	291	291	291	291	291	291	291	291	291
2012	4	291	291	291	291	291	291	291	291	291
2013	1	299	299	299	299	299	299	299	299	299
2013	2	299	299	299	299	299	299	299	299	299
2013	3	299	299	299	299	299	299	299	299	299
2013	4	299	299	299	299	299	299	299	299	299

Tabel B5B.12 Tarieven griffierecht voor niet on- en minvermogende natuurlijke personen in zaken voor civiele rechter, hoger beroep (alle bedragen in euro's)

Financieel belang	Ondergrens	Hoger beroep kanton	Hoger beroep civiel	0	4.539	11.346	12.501	14.365	25.001	100.001
	Bovengrens	Belang onbepaald	Belang onbepaald	4.538	11.345	12.500	14.364	25.000	100.000	Onbegrensd
Jaar	Kwartaal									
2009	1	259	310	259	415	418	418	590	1.875	5.332
2009	2	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2009	3	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2009	4	262	313	262	419	422	422	590	1.875	5.381
2010	1	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.389
2010	2	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.393
2010	3	263	314	263	420	423	423	590	1.875	5.393
2010	4	274	291	274	327	328	568	623	1.052	2.768
2011	1	284	284	284	284	284	649	649	649	1.475
2011	2	284	284	284	284	284	649	649	649	1.475
2011	3	284	284	284	284	284	649	649	649	1.475
2011	4	284	284	284	284	284	649	649	649	1.475
2012	1	291	291	291	291	291	666	666	666	1.513
2012	2	291	291	291	291	291	666	666	666	1.513
2012	3	291	291	291	291	291	666	666	666	1.513
2012	4	291	291	291	291	291	666	666	666	1.513
2013	1	299	299	299	299	299	683	683	683	1.553
2013	2	299	299	299	299	299	683	683	683	1.553
2013	3	299	299	299	299	299	683	683	683	1.553
2013	4	299	299	299	299	299	683	683	683	1.553

Gemiddeld tarief griffierecht per kwartaal: gemiddeld voor alle rechtzoekenden

Bij het beroep op de rechter, ofwel de instroom van zaken, was in de WTBZ-periode geen goed onderscheid naar rechtspersonen en natuurlijke personen mogelijk. Daarom moest de analyse plaatsvinden op het totaal van door rechts- of natuurlijke personen aangebrachte zaken. Daarom ook is het gemiddelde tarief, zoals dat voor alle rechtzoekenden (rechtspersonen en natuurlijke personen) gold, de maatstaf voor het griffierecht in de analyses. Dit is geconstrueerd als het gewogen gemiddelde van de tarieven voor de onderscheiden groepen rechtzoekenden. De weging vindt plaats op basis van gegevens uit het jaar 2012, het basisjaar van de analyses.

Het gemiddelde tarief voor natuurlijke personen is afgeleid uit schattingen van de percentages personen in de bevolking die in 2012 recht hadden op gesubsidieerde rechtsbijstand met het laagste eigen bijdragetarief (onvermogenen); recht hadden op gesubsidieerde rechtsbijstand met hogere eigen bijdragetarieven (minvermogenen); dan wel geen recht hadden op gesubsidieerde rechtsbijstand. Deze schattingen zijn gebaseerd op gegeven uit de Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand. Zo bedroeg het percentage on- en minvermogenen in de bevolking in 2012 circa 36% (MGR 2013, tabel B6.19a) en het percentage onvermogenen onder gebruikers van een toevoeging onder alleenstaanden en leden van meerpersoonshuishoudens 84% respectievelijk 82% (MGR 2013, tabellen B6.22 en B6.23), afgerond 80%. Op basis daarvan hebben we als gewichten voor de tarieven van on-, minvermogenen en andere natuurlijke personen respectievelijk 28,8%, 7,2% en 64,0% gehanteerd.

Natuurlijke en rechtspersonen zijn bij berekening van het gemiddelde tarief per type zaak gewogen met de aandelen van beide groepen onder de eisers bij de instroom in 2012 van het betreffende type zaken. In 2012 was de Wgbz in werking, was daarmee het onderscheid tussen natuurlijke en rechtspersonen van praktisch belang en is de registratie daarvan in de gegevensbestanden van de Rechtspraak – anders dan ten tijde van de WTBZ – redelijk betrouwbaar te achten. Tabel 5B.13 geeft de betreffende aandelen per type zaak. Overigens heeft de weging bij de onderscheiden typen handelszaken en familiezaken afzonderlijk voor kanton- en civiele zaken plaatsgevonden en bij handelszaken tevens op het niveau van de onderscheiden klassen van financieel belang. Bij de niet in de tabel vermelde familiezaken in hoger beroep is het aandeel van rechtspersonen bij de eisers gering, maar ontbreken precieze gegevens. De tarieven griffierecht zijn hier geheel gebaseerd op de tarieven voor natuurlijke personen.

Tabel B5B.13 Percentage rechtspersonen onder eisers per type zaak, 2012

Handel, eerste aanleg			
Financieel belang onbepaald	57%	Huur	62%
€ 0 - € 90	98%	Bijzondere overeenkomsten	87%
€ 91 - € 453	98%	Faillissementen	38%
€ 454 - € 500	98%	Intellectueel eigendom	91%
€ 501 - € 1.000	97%	Overig/niet ingedeeld	90%
€ 1.001 - € 1.361	95%	Arbeid	96%
€ 1.362 - € 5.000	90%	Procesrecht	48%
€ 5.001 - € 11.345	74%	Verbintenissenrecht	93%
€ 11.346 - € 12.500	70%	Vermogensrecht	6%
€ 12.501 - € 14.364	68%	Verzekeringsrecht	99%
€ 14.365 - € 25.000	69%	Zakelijk recht	75%
€ 25.001 - € 100.000	62%		
>€ 100.000	60%		
Familie, eerste aanleg			
Adoptie	0%		
Curatele	4%		
Erfrecht	4%		
Gezag en omgang	19%		
Huwelijk	0%		
Levensonderhoud	0%		
Partnerschap	0%		
Scheiding	0%		
Mentorschap	6%		
Bewindvoering	9%		
Overig	8%		
Handel, hoger beroep	Bijzondere overeenkomsten	Overige zaken	
Financieel belang onbepaald	36%		31%
€ 0 - € 5.000	29%		28%
€ 5.001 - € 12.500	30%		33%
€ 12.501 - € 25.000	34%		37%
€ 25.001 - € 100.000	39%		40%
>€ 100.000	54%		53%

Bijlage 6 Wet en regelgeving met mogelijke gevolgen voor instroom zaken

Datum	Naam wet/maatregel	Uitleg maatregel	Mogelijk effect ^a	Type zaken
01-04-2001	Wet openstelling huwelijk in combinatie met de wet geregistreerd partnerschap	Sinds deze wet werd het mogelijk om een huwelijk om te zetten naar een geregistreerd partnerschap. Dit partnerschap kon vrijwel direct daarna, zonder dat er een rechter nodig was, worden stopgezet. Vanwege dit onbedoelde gebruik is de 'flits-scheiding' weer afgeschaft per 1 maart 2009.	-	Scheidingszaken afdeling civiel
01-01-2003	Nieuw Nederlands erfrecht	Met deze wet is de langstlevende ouder er tegen beschermd dat kinderen hun erfdeel opeisen. Voorheen was hiertoe een testament benodigd.	0	Erfrechtzaken afdeling kanton
18-11-2005	Duisenberg-regeling	Tussen Dexia en enkele belangengroepen van individuele beleggers was reeds in 2005 de Duisenberg-regeling vastgesteld. Ondanks deze regeling hebben vele individuele beleggers in 2005, 2006 en 2007 hun zaak over aandelen-lease voorgelegd aan de rechter.	+	Bijzondere overeenkomsten afdeling civiel (aandelen-leasezaken)
01-10-2006	Wijziging in WW en ontslagrecht	Met de wetswijziging werd het gemakkelijker om in overeenstemming tot ontslag te komen en toch recht op een uitkering te behouden.	-	Arbeidszaken afdeling kanton
01-04-2007	Landelijke doorvoering doorverwijzing mediation	Sinds 2005 is de doorverwijzingsvoorziening naar mediation bij de Rechtspraak fasegewijs ingevoerd. Rechters kunnen via een verwijzingsbureau in het gerecht aan partijen tijdens een procedure de keus voor mediation voorleggen. Per 1 april 2007 werd de voorziening landelijk ingevoerd.	-	Familiezaken afdeling civiel (nihil bij handelszaken)
01-05-2007	Wijziging bevoegdheidsverdeling rechtbank en kantonrechter (Boek 1 BW)	Op grond van deze wetswijziging zullen voortaan alle gezagszaken behandeld worden door de familierechter en alle zaken over curatele door de kantonrechter.	0	Familiezaken afdeling kanton en civiel (slechts een verschuiving)
01-01-2008	Aanpassing wet schuldsanering natuurlijke personen	Als gevolg van de wijziging worden mensen die zich niet aan de verplichtingen houden die zijn opgelegd in het schuldsaneringstraject, alleen failliet verklaard wanneer na afloop van het faillissement uitbetaling kan plaatsvinden.	-	Faillissementszaken afdeling civiel (natuurlijke personen)
01-09-2008	Afschaffing verplicht procuraat	Advocaten kunnen zonder tussenkomst van een procureur zaken bij een gerecht aanhangig maken.	0	Alle zaken afdeling civiel en kanton
01-03-2009	Wet bevordering voorgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding	De mogelijkheid tot een 'flitsscheiding' werd met deze wet weer afgeschaft.	+	Scheidingszaken afdeling civiel

Datum	Naam wet/maatregel	Uitleg maatregel	Mogelijk effect ¹	Type zaken
01-07-2009	Wet stelselherziening gesubsidieerde rechtsbijstand	Strengere toegangsregels en een hogere eigen bijdrage voor gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand (en mediation bij wet geregeld).	-	Alle zaken afdeling civiel en kanton (on- en minvermogenden)
01-09-2009	Bestuursrechtelijke premie Zorgverzekeringswet	Zorgverzekeraars kunnen nu via CVZ loonbeslag laten leggen zonder tussenkomst van de rechter.	-	Verzekeringszaken afdeling kanton
23-04-2010	Verhoging toevoegwaardig belang	De in artikel 4 van het Besluit rechtsbijstand en toevoegcriteria genoemde bedragen van het financieel belang van een zaak, zijn verhoogd van € 90 naar € 250 voor een lichte adviestoevoeging, van € 180 naar € 500 voor een reguliere toevoeging.	-	Handelszaken afdeling kanton (financieel belang tot €500, on- en minvermogenden)
01-07-2011	Diagnose en triage	Rechtzoekenden krijgen korting op de eigen bijdrage voor gesubsidieerde rechtsbijstand indien deze i.p.v. direct naar een advocaat te gaan, eerst naar het juridisch loket gaan.	0	Alle zaken afdeling civiel en kanton (onvermogenden)
01-07-2011	Verhoging competentiegrens kantonrechter	Verhoging van de competentiegrens van de kantonrechter van € 5.000 naar € 25.000. Handelszaken tot € 25.000 kunnen nu zonder procesvertegenwoordiging voorgelegd worden aan de kantonrechter.	+	Handelszaken afdeling kanton (nihil voor handelszaken afdeling civiel)
01-01-2012	Wet aanpassing van gemeenschappelijke goederen	De wet regelt dat wijzigingen in het huwelijksgoederenregister zonder tussenkomst van de rechter kunnen worden geregeld.	-	Huwelijkszaken afdeling civiel
01-07-2012	Wetsvoorstel en besluit tarieven buitengerechtelijke incassokosten	Vaststellen van een vast percentage voor de buitengerechtelijke incasso kosten voor zaken met een financieel belang tot € 25.000. De totaal vorderbare incassokosten worden gelimiteerd en lager dan voorheen. De eerste opslag op de onbetaalde rekening wordt hoger.	-	Bijzondere overeenkomsten afdeling kanton (incasso-zaken)
01-01-2013	Herziening gerechtelijke kaart.	Minder arrondissementen en zittingsplaatsen	0	Alle zaken afdeling civiel en kanton
01-07-2013	Ontwerpbesluit aanpassingen eigen bijdrage en vergoeding rechtsbijstandverleners	Een generieke verhoging van de eigen bijdrage op alle rechtsgebieden, een aanvullende verhoging van de eigen bijdrage in bepaalde gevallen, en een verlaging van de vergoeding van de aan het stelsel deelnemende rechtsbijstandverleners.	-	Alle zaken afdeling civiel en kanton (onvermogenden)

^a Mogelijk effect: toename = + , afname = - , geen of nihil = 0

Bijlage 7 Econometrische schattingen

Keuze indicatoren/variabelen

De modelmatige benadering gevolgd in hoofdstuk 5, is in grote lijnen analoog aan die gevolgd in (het civielrechtelijke deel van) de Prognosemodellen Justitiële Ketens (PMJ). Wel zijn de gebruikte gegevens nu, qua onderscheiden zaaktypen en tijdsperiode (gegevens per kwartaal i.p.v. per jaar) gedetailleerder. Omdat de centrale variabele 'griffierechtstarieven' geen variatie vertoont tussen arrondissementen is, anders dan bij PMJ, voor een analyse op landelijke gegevens gekozen.

De analyses van de instroom van zaken in eerste aanleg bij de rechtbanken per hoofd van de bevolking zijn gebaseerd op kwartaalgegevens vanaf 2001 tot en met 2012. Redelijk lange tijdreeksen zijn nodig om goede relaties te kunnen leggen met de in hoofdstuk 5 beschreven maatschappelijke en beleidsmatige indicatoren. Bij de analyses van hoger beroep staat de appelratio, dat is de verhouding tussen de instroom in hoger beroep en de uitstroom van zaken waarbij hoger beroep kan worden aangetekend (appellabele zaken) centraal. Bij een uitspraak in een appellabele civiele zaak in eerste aanleg geldt een hoger beroepstermijn van drie maanden. Daarom is de in de analyse betrokken appelratio berekend door de instroom van zaken in een kwartaal te delen op het gemiddelde van de uitstroom van appellabele zaken in hetzelfde kwartaal en het daaraan voorafgaande kwartaal. Bij een analyse van de appelratio's is de opname van maatschappelijke en beleidsmatige achtergronden minder noodzakelijk en kan met een kortere tijdreeks worden volstaan. Hierbij zijn kwartaalgegevens van 2009 t/m 2013 in de analyse betrokken. De theoretische onderbouwing en de praktische keuzes van de indicatoren voor maatschappelijke ontwikkelingen en wijzigingen in wet- en regelgeving komen in paragraaf 5.3 aan de orde. De keuze voor indicatoren van maatschappelijke ontwikkelingen is mede bepaald door de beschikbaarheid van gegevens per kwartaal, de mate van overlap tussen indicatoren en de statistische eigenschappen van de reeks (orde van integratie, zie volgende paragraaf). Alle gegevens voor de verklarende indicatoren zijn afkomstig van het CBS.

Alle indicatoren van nominale bedragen worden gedefleerd, zodat de cijfers over de kwartalen heen vergelijkbaar zijn. Alle variabelen, behalve variabelen die reeds een gemiddelde of verhouding uitdrukken worden geschaald voor de omvang van de bevolking, dus berekend per hoofd van de bevolking. Dit geldt dus ook voor de te analyseren instroom van zaken in eerste aanleg.

Keuze specificaties

Bij een analyse op kwartaalgegevens moet rekening worden gehouden met seizoenseffecten. Dat kan via het opnemen van kwartaaldummies. Een alternatief is het 'uitfilteren' van seizoenseffecten door de kwartaalgegevens van alle variabelen (instroom, griffierechten en exogene indicatoren) X te transformeren naar voortschrijdende gemiddelden over vier kwartalen ($\bar{X}$):

$$\bar{X} = \frac{1}{4}(X + X_{-1} + X_{-2} + X_{-3})$$

Deze laatste specificatie gaf in het algemeen betere resultaten dan de eerste, ook in termen van autocorrelatie (op basis van de Durbin-Watson-statistic).

Omdat reacties van actoren (natuurlijke of rechtspersonen) op bepaalde gebeurtenissen, zoals prijswijzigingen, werkloosheid, overlijden, soms met vertraging optreden, hebben we ook onderzocht of de instroom van zaken te relateren is aan (tot maximaal twee kwartalen) vertraagde indicatoren. Tevens is onderzocht of de vier

kwartalen vertraagde endogene variabele – naast de opgenomen ‘verklarende variabelen’ significant bijdraagt aan de relatie. Het gevolg is dat de vergelijkingen voor zaken in eerste aanleg worden geschat over de periode 2003 kwartaal 1 t/m 2012 kwartaal 4 en zaken in hoger beroep over de periode 2010 kwartaal 3 t/m 2012 kwartaal 4. Omdat met de invoering van de Wet aanpassing van de wettelijke gemeenschap van goederen begin 2012 het aantal huwelijkszaken tot vrijwel nihil is gedaald, is de econometrische analyse voor deze zaken beperkt tot de periode 2003 kwartaal 1 t/m 2011 kwartaal 4.

Alle reeksen in de analyse zijn getest op orde van integratie. De instroomreeksen en de reeksen van griffierechttarieven zijn alle geïntegreerd van orde 1. Alle maatschappelijke en beleidsmatige achtergronden zijn geïntegreerd van orde 0 of 1. Daarmee is het statistisch toegestaan om de variabelen van griffierechttarieven en de maatschappelijke en beleidsmatige indicatoren, in de vorm van eerste verschillen, te relateren aan het beroep op de rechter.

De vergelijkingen worden in de vorm van elasticiteiten geformuleerd. Een elasticiteit (E_Y^X) geeft aan met hoeveel procent de instroom (Y) toeneemt als de verklarende variabele (X) met 1% toeneemt:

$$E_Y^X = \frac{Y - Y_{-1}}{Y} \bigg/ \frac{X - X_{-1}}{X} = \frac{dY/Y}{dX/X} = \frac{d \ln Y}{d \ln X}$$

De verwachting is dat een eventuele reactie van actoren (natuurlijke of rechtspersonen) op een prijsverhoging negatief zal zijn. Daarom wordt verwacht dat de elasticiteiten (d.w.z. de coëfficiënten) van de tarieven griffierechten, eigen bijdrage bij gefinancierde rechtsbijstand en de prijsindex van de advocatuur negatief zijn, maar ook weer niet kleiner dan -1.

Het is duidelijk dat gelijktijdige opname van alle maatschappelijke indicatoren en indicatoren van wijziging in wet- en regelgeving zinloos is. De keuze van de in de verschillende modelvergelijkingen (al dan niet met ingebouwde vertraging) opgenomen indicatoren is gebaseerd op een combinatie van theoretische en statistische criteria. Het statistisch criterium bij de modelselectie is gebaseerd op een stapsgewijze ‘kleinste-kwadraten-methode, waarbij het Schwarz-Bayes criterium wordt gehanteerd. Dit criterium bekijkt in hoeverre extra opgenomen variabelen de verklaringskracht van het model verhogen, maar bestraft daarbij de opname van ‘te veel’ verklarende variabelen. De theoretische criteria zeggen zowel iets over de volgorde van de opname van verschillende (groepen) variabelen als de eisen die aan de richting van het effect (het teken van de coëfficiënt) worden gesteld.

Het griffierechttarief is, als centrale variabele, altijd opgenomen, waarbij bekeken is welke vertraging (onvertraagd of één of twee kwartalen vertraagd) de meest significante negatieve resultaten gaf. Daarbij zijn bij de analyses van de appelratio’s niet alleen de griffierechttarieven van hoger beroepszaken, maar ook die van zaken in eerste aanleg, met één jaar vertraging, betrokken. Dit laatste omdat, onder invloed van de griffierechttarieven in eerste aanleg, selectie-effecten bij zaken kunnen optreden, die effect op de appelratio’s kunnen hebben. De vertraging van één jaar is gebaseerd op een ruwe benadering van de tijdsvertraging die optreedt tussen de instroom van een zaak in eerste aanleg en die in hoger beroep. De individuele variatie daarbij zal in werkelijkheid groot zijn, gezien bijvoorbeeld de verschillen in doorlooptijd tussen verschillende typen civiele zaken (zie bijvoorbeeld Jaarverslag Rechtspraak, 2012, p. 80), waarbij in civiele zaken ook nog een appeltermijn van drie maanden geldt.

Verder is bij handelszaken in eerste aanleg de groep van zes indicatoren van de economische ontwikkeling in de vergelijkingen betrokken. Bij familiezaken zijn de demografische indicatoren in eerste instantie in de analyse opgenomen. Zowel bij

handels- als familiezaken is de eventuele keuze voor het opnemen van variabelen met vertraging op het statistische Bayes-Schwarz-criterium gebaseerd.

Bij het totaal van handelszaken is bekeken, in hoeverre naast de economische indicatoren ook demografische en andere maatschappelijke indicatoren de relatie volgens het Schwarz-Bayes-criterium, verbeteren. Dit blijkt niet het geval. Dezelfde verklarende variabelen zijn ook in de vergelijkingen voor de afzonderlijke categorieën van handelszaken opgenomen. Bij familiezaken zijn per type zaak, naast de al dan niet vertraagde griffierechtstarieven, de variabelen opgenomen die volgens het Schwarz-Bayes-criterium de beste combinatie vormen, waarbij alle coëfficiënten, met uitzondering van die van de griffierechtstarieven, significant van nul moeten verschillen op 10%-niveau.

Op de uiteindelijke resultaten zijn twee soorten controles uitgevoerd. De eerste is die op het optreden van autocorrelatie, op basis van de Durbin-Watson-statistic. Hiervan is bij vrijwel geen van de modelvergelijkingen sprake, al ligt de statistic vaak in het onbesliste gebied. Tevens is bekeken of de coëfficiënt van de als extra variabele opgenomen vier kwartalen vertraagde endogene variabele significant is. Dat bleek bij de uiteindelijke gekozen specificaties nergens het geval.

De via dummy-variabelen benaderde indicatoren van wijziging in wet- en regelgeving zijn, naast de in het bovenstaande geselecteerde indicatoren, alleen dan opgenomen, wanneer bij het betreffende zaakstype een potentieel effect optreedt (zie hiervoor bijlage 6) en de coëfficiënt van de betreffende dummy-variabele het a priori verwachte teken heeft en op ten minste 10%-niveau significant is. Bij de modellering van de appelratio's zijn alleen die indicatoren van wijzigingen in wet- en regelgeving betrokken die bij de modellering in eerste aanleg in het de vergelijking van het betreffende typen zaken waren opgenomen.

Als de modellen per zaakstype bepaald zijn, worden de vergelijkingen voor de diverse zaakstypen gezamenlijk geschat met Seemingly Unrelated Regression.

Daarnaast is een model voor het totaal van handels- en het totaal van familiezaken in eerste aanleg en in hoger beroep geschat.

Modelschattingen

Let op: Alle reeksen behalve de reeksen die reeds een gemiddelde of een ratio uitdrukken (zoals griffierechten, groene druk, gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand, prijsindex commerciële rechtskundige diensten en gemiddelde huurindex), zijn gedeeld door de bevolkingsomvang en getransformeerd naar de eerste verschillen van de natuurlijke logaritme: $d \ln(X)$.

De analyses van zaken in eerste aanleg per hoofd van bevolking zijn uitgevoerd op de voortschrijdende gemiddelden van vier kwartalen. Daarom hoeven geen seizoens- ofwel kwartaaleffecten te worden meegenomen. De analyse van appelratio's is wel per kwartaal en hierbij zijn kwartaaleffecten opgenomen, indien deze een significante bijdrage leverden.

Tabel B5D.2 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
€ 454 - € 500				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	2,54	2,34	1,08	0,28
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,44	0,87	-1,66	0,10
Werklozen	0,79	0,33	2,39	0,02
Consumptie	-0,68	2,73	-0,25	0,80
Werkzame beroepsbevolking	3,22	5,63	0,57	0,57
Zelfstandigen	5,06	2,27	2,23	0,03
Ontslagrecht	-0,26	0,08	-3,46	0,00
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,85	0,29	-2,93	0,00
€ 501 - € 1.000				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	3,38	1,30	2,60	0,01
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,30	0,50	-0,59	0,56
Werklozen	0,56	0,19	2,94	0,00
Consumptie	3,70	1,61	2,31	0,02
Werkzame beroepsbevolking	-5,34	3,31	-1,61	0,11
Zelfstandigen	1,42	1,25	1,13	0,26
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,68	0,17	-4,01	0,00
€ 1.001 - € 1.361				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	4,07	1,71	2,38	0,02
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	0,67	0,66	1,02	0,31
Werklozen	0,76	0,25	3,03	0,00
Consumptie	9,92	2,11	4,70	0,00
Werkzame beroepsbevolking	-2,76	4,35	-0,63	0,53
Zelfstandigen	-2,34	1,64	-1,43	0,15
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,49	0,22	-2,20	0,03
€ 1.362 - € 5.000				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	3,56	1,83	1,94	0,05
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,12	0,70	-1,60	0,11
Werklozen	0,31	0,27	1,17	0,24
Consumptie	7,38	2,20	3,35	0,00
Werkzame beroepsbevolking	-10,85	4,59	-2,36	0,02
Zelfstandigen	-0,36	1,78	-0,20	0,84
Competentiegrenswijziging	-0,07	0,05	-1,33	0,18
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,28	0,26	-1,05	0,30
€ 5.001 - € 11.345				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	2,70	1,59	1,69	0,09
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,47	0,57	-0,83	0,41
Werklozen	0,72	0,22	3,27	0,00
Consumptie	-0,74	1,76	-0,42	0,68
Werkzame beroepsbevolking	-1,65	3,75	-0,44	0,66
Zelfstandigen	0,65	1,56	0,42	0,68
Ontslagrecht	-0,04	0,04	-1,03	0,30
Wijziging incassokosten	-0,27	0,05	-4,85	0,00
Competentiegrenswijziging	-0,04	0,07	-0,57	0,57
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,25	0,26	-0,98	0,33

Tabel B5D.2 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
€ 11.346 - € 12.500				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	3,74	2,10	1,78	0,08
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,97	0,79	-1,23	0,22
Werklozen	0,71	0,30	2,32	0,02
Consumptie	3,46	2,44	1,42	0,16
Werkzame beroepsbevolking	-6,93	5,14	-1,35	0,18
Zelfstandigen	-1,81	2,07	-0,87	0,38
Competentiegrenswijziging	0,17	0,09	1,85	0,06
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,45	0,33	-1,35	0,18
€ 12.501 - € 14.364				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	2,50	1,54	1,63	0,10
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,66	0,57	-1,15	0,25
Werklozen	0,56	0,22	2,51	0,01
Consumptie	0,21	1,79	0,11	0,91
Werkzame beroepsbevolking	-4,83	3,81	-1,27	0,21
Zelfstandigen	0,34	1,50	0,23	0,82
Wijziging incassokosten	-0,11	0,05	-2,29	0,02
Competentiegrenswijziging	0,26	0,07	3,48	0,00
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,86	0,26	-3,31	0,00
€ 14.365 - € 25.000				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	2,90	1,31	2,22	0,03
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,52	0,46	-1,13	0,26
Werklozen	0,61	0,18	3,41	0,00
Consumptie	-0,19	1,42	-0,14	0,89
Werkzame beroepsbevolking	-1,86	3,04	-0,61	0,54
Zelfstandigen	0,37	1,28	0,29	0,77
Ontslagrecht	-0,10	0,04	-2,74	0,01
Wijziging incassokosten	-0,18	0,05	-3,43	0,00
Competentiegrenswijziging	0,02	0,06	0,28	0,78
Griffierecht specifiek, 1 kwartaal vertraagd	-0,11	0,02	-6,65	0,00
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,30	0,21	-1,40	0,16
€ 25.001 - € 100.000				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	1,27	1,26	1,01	0,31
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,73	0,44	-1,66	0,10
Werklozen	0,46	0,17	2,70	0,01
Consumptie	1,32	1,36	0,97	0,33
Werkzame beroepsbevolking	-1,79	2,91	-0,61	0,54
Zelfstandigen	0,99	1,23	0,81	0,42
Ontslagrecht	-0,12	0,04	-3,04	0,00
Wijziging incassokosten	-0,14	0,06	-2,60	0,01
Competentiegrenswijziging	-0,05	0,06	-0,86	0,39
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,11	0,21	-0,52	0,60

Tabel B5D.2 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
>€ 100.000				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	1,80	1,52	1,19	0,23
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,88	0,53	-3,55	0,00
Werklozen	0,29	0,20	1,50	0,13
Consumptie	0,80	1,65	0,48	0,63
Werkzame beroepsbevolking	-4,98	3,38	-1,47	0,14
Zelfstandigen	0,32	1,43	0,22	0,82
Ontslagrecht	-0,10	0,05	-1,95	0,05
Wijziging incassokosten	-0,09	0,04	-2,20	0,03
Griffierecht specifiek, 1 kwartaal vertraagd	-0,28	0,07	-4,15	0,00
Griffierecht handel, 2 kwartalen vertraagd	-0,15	0,18	-0,84	0,40
Onbepaald				
R-squared	0,74	Mean dependent variable		-0,01
Adjusted R-squared	0,68	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,21			
€ 1 - € 90				
R-squared	0,72	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,66	S.D. dependent variable		0,10
S.E. of regression	0,06	Sum squared residuals		0,10
Durbin-Watson statistic	1,50			
€ 91 - € 453				
R-squared	0,68	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,61	S.D. dependent variable		0,05
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,03
Durbin-Watson statistic	1,71			
€ 454 - € 500				
R-squared	0,59	Mean dependent variable		0,02
Adjusted R-squared	0,50	S.D. dependent variable		0,05
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,04
Durbin-Watson statistic	1,34			
€ 501 - € 1.000				
R-squared	0,64	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,58	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,94			
€ 1.001 - € 1.361				
R-squared	0,63	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,56	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,02
Durbin-Watson statistic	1,64			
€ 1.362 - € 5.000				
R-squared	0,61	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,52	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,02
Durbin-Watson statistic	0,77			

Tabel B5D.2 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
€ 5.001 - € 11.345				
R-squared	0,68	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,58	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,93			
€ 11.346 - € 12.500				
R-squared	0,60	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,52	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,03
Durbin-Watson statistic	1,60			
€ 12.501 - € 14.364				
R-squared	0,69	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,61	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,02
Durbin-Watson statistic	1,85			
€ 14.365 - € 25.000				
R-squared	0,75	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,67	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,92			
€ 25.001 - € 100.000				
R-squared	0,67	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,58	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,95			
>€ 100.000				
R-squared	0,57	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,44	S.D. dependent variable		0,03
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	2,60			

Tabel B5D.3 Totaal griffierechtgebonden handelszaken eerste aanleg, naar juridische typering, 2003, eerste kwartaal t/m 2012, vierde kwartaal (11 reeksen; 40 waarnemingen per reeks), Seemingly Unrelated Regression

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Bijzondere overeenkomst				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	3,35	1,35	2,49	0,01
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,82	0,49	-1,67	0,10
Werklozen	0,36	0,19	1,91	0,06
Consumptie	2,35	1,55	1,51	0,13
Werkzame beroepsbevolking	-5,90	3,39	-1,74	0,08
Zelfstandigen	-1,05	1,26	-0,83	0,41
Innig ZVW	-0,16	0,05	-3,24	0,00
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,11	0,14	-0,78	0,44
Verbintenissenrecht				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	-0,38	2,75	-0,14	0,89
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	1,09	1,10	1,00	0,32
Werklozen	0,42	0,42	1,01	0,31
Consumptie	6,68	3,39	1,97	0,05
Werkzame beroepsbevolking	-4,67	7,22	-0,65	0,52
Zelfstandigen	1,40	2,69	0,52	0,60
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,39	0,30	-1,31	0,19
Verzekeringen				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	2,35	3,47	0,68	0,50
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-4,18	1,33	-3,15	0,00
Werklozen	0,79	0,51	1,55	0,12
Consumptie	1,68	3,89	0,43	0,67
Werkzame beroepsbevolking	-6,22	9,09	-0,68	0,49
Zelfstandigen	1,19	3,33	0,36	0,72
Innig ZVW	0,03	0,12	0,25	0,80
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,18	0,24	-0,73	0,47
Procesrecht				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	5,56	2,22	2,50	0,01
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,70	0,71	-2,41	0,02
Werklozen	0,16	0,27	0,62	0,54
Consumptie	-2,34	2,16	-1,09	0,28
Werkzame beroepsbevolking	-7,20	5,09	-1,42	0,16
Zelfstandigen	0,82	1,90	0,43	0,67
Wijziging incassokosten	-0,16	0,08	-2,11	0,04
Innig ZVW	-0,17	0,07	-2,45	0,01
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-1,28	0,28	-4,53	0,00
Zakelijk recht				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	9,64	2,20	4,37	0,00
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,44	0,84	-1,71	0,09
Werklozen	0,66	0,32	2,03	0,04
Consumptie	1,25	2,27	0,55	0,58
Werkzame beroepsbevolking	-8,36	5,50	-1,52	0,13
Zelfstandigen	-3,90	2,04	-1,91	0,06
Competentiegrenswijziging	0,25	0,07	3,74	0,00

Tabel B5D.3 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Faillissements-zaken				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	0,51	1,69	0,30	0,76
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,81	0,65	-1,26	0,21
Werklozen	0,48	0,25	1,94	0,05
Consumptie	7,74	1,84	4,21	0,00
Werkzame beroepsbevolking	-11,75	4,62	-2,54	0,01
Zelfstandigen	-0,78	1,76	-0,44	0,66
Wijziging incassokosten	0,03	0,06	0,47	0,64
Innig ZVW	-0,31	0,06	-4,76	0,00
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,14	0,07	-2,10	0,04
Huurzaken				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	-2,23	2,23	-1,00	0,32
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,56	0,88	-0,64	0,52
Werklozen	-0,26	0,32	-0,81	0,42
Consumptie	2,96	2,37	1,25	0,21
Werkzame beroepsbevolking	2,62	5,90	0,44	0,66
Zelfstandigen	-4,25	2,34	-1,81	0,07
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,21	0,09	-2,41	0,02
Huur	4,10	2,65	1,54	0,12
Arbeidszaken				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	-4,04	2,19	-1,85	0,07
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-1,30	0,82	-1,59	0,11
Werklozen	0,40	0,31	1,29	0,20
Consumptie	-1,41	2,11	-0,66	0,51
Werkzame beroepsbevolking	-0,91	5,51	-0,16	0,87
Zelfstandigen	-0,49	2,15	-0,23	0,82
Ontslagrecht	-0,45	0,05	-8,65	0,00
Innig ZVW	-0,39	0,07	-5,40	0,00
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	0,01	0,07	0,11	0,92
Vermogensrecht				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	-1,89	1,14	-1,67	0,10
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-0,47	0,44	-1,07	0,29
Werklozen	-0,30	0,17	-1,82	0,07
Consumptie	1,36	1,30	1,05	0,29
Werkzame beroepsbevolking	-3,91	2,98	-1,31	0,19
Zelfstandigen	1,76	1,13	1,55	0,12
Wijziging incassokosten	-0,05	0,05	-0,94	0,35
Intellectueel eigendom				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	-5,68	6,29	-0,90	0,37
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-2,23	2,65	-0,84	0,40
Werklozen	-0,40	0,98	-0,40	0,69
Consumptie	-23,40	6,82	-3,43	0,00
Werkzame beroepsbevolking	6,39	17,25	0,37	0,71
Zelfstandigen	8,88	6,35	1,40	0,16
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-0,11	0,14	-0,78	0,44

Tabel B5D.3 (Vervolg)

Variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Niet ingedeeld				
Bruto binnenlands product, 2 kwartalen vertraagd	4,31	2,16	1,99	0,05
Bijstandsuitkeringen, 2 kwartalen vertraagd	-2,68	0,76	-3,54	0,00
Werklozen	0,89	0,28	3,11	0,00
Consumptie	6,91	2,29	3,02	0,00
Werkzame beroepsbevolking	-18,80	4,92	-3,82	0,00
Zelfstandigen	5,27	2,01	2,62	0,01
Ontslagrecht	-0,08	0,07	-1,16	0,25
Wijziging incassokosten	-0,02	0,07	-0,31	0,75
Griffierecht, 2 kwartalen vertraagd	-1,00	0,18	-5,42	0,00
Bijzondere overeenkomst				
R-squared	0,55	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,45	S.D. dependent variable		0,02
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,01
Durbin-Watson statistic	1,54			
Verbintenissen-recht				
R-squared	0,35	Mean dependent variable		0,02
Adjusted R-squared	0,24	S.D. dependent variable		0,05
S.E. of regression	0,04	Sum squared residuals		0,06
Durbin-Watson statistic	1,77			
Verzekeringen				
R-squared	0,59	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,50	S.D. dependent variable		0,07
S.E. of regression	0,05	Sum squared residuals		0,07
Durbin-Watson statistic	0,96			
Procesrecht				
R-squared	0,68	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,59	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,02
Durbin-Watson statistic	1,59			
Zakelijk recht				
R-squared	0,62	Mean dependent variable		0,01
Adjusted R-squared	0,56	S.D. dependent variable		0,05
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,03
Durbin-Watson statistic	1,63			
Faillissements-zaken				
R-squared	0,74	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,68	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,02	Sum squared residuals		0,02
Durbin-Watson statistic	1,63			
Huurzaken				
R-squared	0,38	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,24	S.D. dependent variable		0,04
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,03
Durbin-Watson statistic	1,23			
Arbeidszaken				
R-squared	0,81	Mean dependent variable		0,00
Adjusted R-squared	0,76	S.D. dependent variable		0,06
S.E. of regression	0,03	Sum squared residuals		0,03
Durbin-Watson statistic	1,05			

Tabel B5D.5 Appelratio griffierechtgebonden handelszaken eerste aanleg, naar klassen van financieel belang, derde kwartaal 2009 t/m vierde kwartaal 2013 v (6 reeksen; 18 waarnemingen per reeks), Seemingly Unrelated Regression

Financieel belang/variabele	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Onbepaald				
Griffierecht hoger beroep handel	-1,72	0,28	-6,21	0,00
Griffierecht eerste aanleg handel, 4 kwartalen vertraagd	0,51	0,27	1,87	0,07
Kwartaal 1	-0,03	0,03	-0,94	0,35
Kwartaal 2	0,01	0,03	0,20	0,84
Kwartaal 3	0,03	0,04	0,70	0,48
Kwartaal 4	-0,05	0,03	-1,62	0,11
€ 1 - € 5.000				
Griffierecht hoger beroep handel	-0,52	0,48	-1,08	0,28
Griffierecht eerste aanleg handel, 4 kwartalen vertraagd	-0,72	0,47	-1,54	0,13
Kwartaal 1	0,07	0,06	1,35	0,18
Kwartaal 2	-0,08	0,05	-1,53	0,13
Kwartaal 3	0,07	0,06	1,18	0,24
Kwartaal 4	0,18	0,05	3,51	0,00
€ 5.001 - € 12.500				
Griffierecht hoger beroep handel	-1,06	0,27	-3,94	0,00
Griffierecht eerste aanleg handel, 4 kwartalen vertraagd	0,13	0,27	0,47	0,64
Kwartaal 1	0,03	0,04	0,87	0,39
Kwartaal 2	-0,08	0,04	-1,99	0,05
Kwartaal 3	0,08	0,04	1,96	0,05
Kwartaal 4	0,15	0,04	4,28	0,00
€ 12.501 - € 25.000				
Griffierecht hoger beroep handel	-0,68	0,40	-1,69	0,10
Griffierecht eerste aanleg handel, 4 kwartalen vertraagd	-0,02	0,40	-0,04	0,97
Kwartaal 1	0,09	0,05	1,93	0,06
Kwartaal 2	-0,07	0,05	-1,50	0,14
Kwartaal 3	0,10	0,05	1,95	0,05
Kwartaal 4	0,07	0,04	1,70	0,09
€ 25.001 - € 100.000				
Griffierecht hoger beroep specifiek	-0,33	0,16	-2,10	0,04
Griffierecht eerste aanleg specifiek, 4 kwartalen vertraagd	0,84	0,25	3,37	0,00
Kwartaal 1	0,05	0,03	1,52	0,13
Kwartaal 2	-0,09	0,03	-2,84	0,01
Kwartaal 3	-0,03	0,03	-0,94	0,35
Kwartaal 4	0,17	0,03	5,31	0,00
>€ 100.000 euro				
Griffierecht hoger beroep specifiek	-0,28	0,25	-1,12	0,27
Griffierecht eerste aanleg specifiek, 4 kwartalen vertraagd	0,27	0,27	0,99	0,33
Kwartaal 1	-0,07	0,05	-1,48	0,14
Kwartaal 2	-0,05	0,05	-1,05	0,30
Kwartaal 3	0,07	0,04	1,68	0,10
Kwartaal 4	0,09	0,05	1,92	0,06

Tabel B5D.6 (Vervolg)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Gezag- en omgangszaken				
Griffierechten	-0,05	0,11	-0,42	0,67
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten	-1,36	0,34	-4,05	0,00
Bijstandsuitkeringen	-4,10	0,39	-10,43	0,00
Verkochte woningen	-0,13	0,05	-2,53	0,01
instroom scheidingszaken	0,47	0,13	3,61	0,00
Overledenen, 2 perioden vertraagd	-0,51	0,12	-4,12	0,00
Personen in institutionele huishoudens	4,56	0,81	5,62	0,00
Werkloze beroepsbevolking	0,41	0,09	4,69	0,00
Tweede generatie niet-westerse allochtoon	-21,50	6,02	-3,57	0,00
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in faillissement, 2 perioden vertraagd	0,08	0,02	4,77	0,00
Bevolking van 20 tot 65 jaar	46,26	7,81	5,93	0,00
constante	0,35	0,09	3,89	0,00
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar	23,18	7,09	3,27	0,00
Werkzame beroepsbevolking	-3,92	1,39	-2,82	0,01
Huwelijkszaken				
Griffierechten, 2 perioden vertraagd	-1,10	0,36	-3,08	0,00
Bevolking van 20 tot 65 jaar	126,02	16,98	7,42	0,00
constante	-0,62	0,13	-4,63	0,00
Werkzame beroepsbevolking, 2 perioden vertraagd	-7,69	1,14	-6,73	0,00
Overledenen, 2 perioden vertraagd	-1,66	0,27	-6,21	0,00
Verkochte woningen, 1 periode vertraagd	0,54	0,15	3,71	0,00
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten	-4,41	0,96	-4,60	0,00
Gemiddelde huurindex	6,80	1,71	3,99	0,00
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar	-59,01	11,14	-5,29	0,00
Tweede generatie niet-westerse allochtoon	37,57	8,61	4,36	0,00
Zelfstandigen	3,84	1,00	3,85	0,00
Consumptieve bestedingen	8,36	2,24	3,73	0,00
Eerste generatie niet-westerse allochtoon	9,65	2,50	3,86	0,00
Levensonderhoudzaken				
Griffierechten, 1 periode vertraagd	-0,93	0,13	-7,13	0,00
Werkloze beroepsbevolking	0,67	0,05	13,36	0,00
Zelfstandigen	3,22	0,33	9,79	0,00
Bevolking van 20 tot 65 jaar	17,62	2,49	7,07	0,00
Bijstandsuitkeringen	-0,89	0,11	-8,23	0,00
instroom scheidingszaken	0,18	0,08	2,10	0,04
Verkochte woningen, 2 perioden vertraagd	0,15	0,04	4,24	0,00
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten	-1,65	0,29	-5,73	0,00
Gemiddelde huurindex	3,29	0,62	5,31	0,00
Landelijke invoering doorverwijzing mediation	-0,02	0,01	-3,93	0,00
Mentorschapzaken				
Griffierechten, 2 perioden vertraagd	-0,29	0,12	-2,33	0,02
constante	0,10	0,02	5,03	0,00
Zelfstandigen, 1 periode vertraagd	-3,56	0,79	-4,51	0,00
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar	11,66	3,38	3,45	0,00
Echtscheidingen, 1 periode vertraagd	0,77	0,22	3,55	0,00
Consumptieve bestedingen , 2 perioden vertraagd	4,88	1,04	4,69	0,00

Tabel B5D.6 (Vervolg)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Bewindvoeringszaken				
Griffierechten, 1 periode vertraagd	-0,51	0,06	-8,38	0,00
Zelfstandigen	4,11	0,31	13,26	0,00
Overledenen, 1 periode vertraagd	0,53	0,15	3,56	0,00
Personen in institutionele huishoudens	-1,74	0,44	-3,94	0,00
Werkloze beroepsbevolking	0,32	0,05	6,79	0,00
Gemiddelde eigen bijdrage voor gefinancierde rechtsbijstand, 1 periode vertraagd	-0,34	0,07	-5,10	0,00
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in faillissement	-0,10	0,02	-6,60	0,00
Gemiddelde huurindex	4,05	0,78	5,22	0,00
Prijsindex commerciële rechtskundige diensten, 1 periode vertraagd	-1,63	0,35	-4,69	0,00
Wet stelselherziening gesubsidieerde rechtsbijstand	-0,03	0,01	-3,13	0,00
Overige familie zaken				
Griffierechten	-2,29	0,18	-12,92	0,00
Gemiddelde huurindex	4,11	0,98	4,20	0,00
Zelfstandigen, 1 periode vertraagd	5,98	0,78	7,62	0,00
Consumptieve bestedingen, 2 perioden vertraagd	-4,63	1,17	-3,94	0,00
Echtscheidingen, 1 periode vertraagd	-1,08	0,19	-5,57	0,00
Bijstandsuitkeringen, 1 periode vertraagd	1,47	0,34	4,35	0,00
Bevolking van 20 tot 65 jaar	16,07	4,63	3,47	0,00
Partnerschapszaken				
Griffierechten, 1 periode vertraagd	-0,90	0,59	-1,52	0,13
Bruto binnenlands product (BBP), 1 periode vertraagd	-7,14	1,16	-6,15	0,00
Gemiddelde huurindex, 2 perioden vertraagd	6,87	2,84	2,42	0,02
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in faillissement, 2 perioden vertraagd	-0,22	0,07	-3,20	0,00
Tweede generatie niet-westerse allochtoon	6,80	0,99	6,83	0,00
Scheidingszaken				
Verkochte woningen	0,14	0,03	4,26	0,00
Groene druk	-16,04	2,54	-6,31	0,00
Personen in institutionele huishoudens	-2,99	0,59	-5,10	0,00
Uitgesproken schuldsaneringen van natuurlijke personen resulterend in faillissement	-0,03	0,01	-2,19	0,03
Bijstandsuitkeringen	0,73	0,15	4,95	0,00
Paren met kinderen, referentiepersoon <45 jaar	2,18	0,49	4,41	0,00
Adoptiezaken				
Observations: 40				
R-squared	0,68	Mean dependent var		-0,02
Adjusted R-squared	0,60	S.D. dependent var		0,06
S.E. of regression	0,04	Sum squared resid		0,04
Durbin-Watson stat	1,88			
Curatelezaken				
Observations: 40				
R-squared	0,93	Mean dependent var		0,04
Adjusted R-squared	0,91	S.D. dependent var		0,07
S.E. of regression	0,02	Sum squared resid		0,01
Durbin-Watson stat	2,03			

Tabel B5D.6 (Vervolg)

	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
Erfrechtzaken				
Observations: 40				
R-squared	0,99	Mean dependent var		0,07
Adjusted R-squared	0,98	S.D. dependent var		0,15
S.E. of regression	0,02	Sum squared resid		0,01
Durbin-Watson stat	2,08			
Gezag- en omgangszaken				
Observations: 40				
R-squared	0,94	Mean dependent var		0,02
Adjusted R-squared	0,91	S.D. dependent var		0,03
S.E. of regression	0,01	Sum squared resid		0,00
Durbin-Watson stat	1,97			
Huwelijkszaken				
Observations: 36				
R-squared	0,94	Mean dependent var		0,00
Adjusted R-squared	0,91	S.D. dependent var		0,06
S.E. of regression	0,02	Sum squared resid		0,01
Durbin-Watson stat	2,03			
Levensonderhoudzaken				
Observations: 40				
R-squared	0,84	Mean dependent var		0,01
Adjusted R-squared	0,80	S.D. dependent var		0,02
S.E. of regression	0,01	Sum squared resid		0,00
Durbin-Watson stat	2,57			
Mentorschapzaken				
Observations: 40				
R-squared	0,44	Mean dependent var		0,02
Adjusted R-squared	0,36	S.D. dependent var		0,02
S.E. of regression	0,02	Sum squared resid		0,01
Durbin-Watson stat	2,70			
Bewindvoeringszaken				
Observations: 40				
R-squared	0,76	Mean dependent var		0,03
Adjusted R-squared	0,68	S.D. dependent var		0,02
S.E. of regression	0,01	Sum squared resid		0,00
Durbin-Watson stat	2,00			
Overige familiezaken				
Observations: 40				
R-squared	0,80	Mean dependent var		0,00
Adjusted R-squared	0,77	S.D. dependent var		0,04
S.E. of regression	0,02	Sum squared resid		0,01
Durbin-Watson stat	1,40			
Partnerschapszaken				
Observations: 40				
R-squared	0,57	Mean dependent var		0,05
Adjusted R-squared	0,52	S.D. dependent var		0,07
S.E. of regression	0,05	Sum squared resid		0,07
Durbin-Watson stat	2,48			

Tabel B5D.8 (Vervolg)

	Coefficient	Std. error	t-Statistic	Prob,
>€ 25.000				
Prob(F-statistic)	0,01			
R-squared	0,09		Mean dependent variable	0,00
Adjusted R-squared	0,03		S,D, dependent	0,02
S,E, of regression	0,02		Akaike info criterion	-4,69
Sum squared resid	0,01		Schwarz criterion	-4,59
Log likelihood	46,51		Hannan-Quinn criterion	-4,67
F-statistic	1,61		Durbin-Watson statistic	1,72
Prob(F-statistic)	0,22			